

KNIHA TOVAČOVSKÁ,

aneb

Pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova

PAMĚT

obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a řízení práva zemského v Mar. Mor.

Kritické vydání,

jež učinil

V. Brandl.

Podporou slav. výboru zemského Mar. Mor.

P. T. Pánu p. Dr. S. Vašátkovi

Brandl

V Brně. 1868.

Nakladem vlastním — Tiskem Josefa Šnaidra.

Slovútnému Pánu, panu

Karlu Jaromíru Erbenovi

na důkaz šetrné úcty

věnováno.

Úvod.

Vysvětlení zkracenin: AČ = Archiv Český; CD = Codex diplomaticus Moraviae; DB = Desky Brněnské; DO = Desky Olomúcké; PB = Půhony Brněnské; PO = Půhony Olomúcké.

I. *Rod pánův z Cimburka.*[1]) Kolébkou slavného rodu pánův z Cimburka byl hrad Lipnice[2]) v Čáslavsku jížně od Německého Brodu položený. První člen toho rodu i jmena, který v listinách se uvádí, byl Ctibor čili Stibor (1237—1249), jenž 1237 se jmenuje de *Lipnich,*[3]) r. 1239 de *Lubnik*[4]) a r. 1249 de Lipnicz.[5]) Více zpráv o tomto praotci rodu cimburského není; synem jeho byl onen udatný *Ctibor z Lipníka*, jenž v bouřích po smrti Otakarově vzniklých r. 1280 Prahy i okolí proti nepřátelům bránil.[6]) Synové tohoto Ctibora, hrdiny Pražského, byli: *Ctibor*, jenž se nazýval z Lipnice (1308—1316)[7]) a *Bernard*[8]), jenž na Moravu se odstěhoval a první *„z Cimburka“* se jmenoval.

Kdežto o Ctiborovi zcela žádných zpráv nemáme, víme o jeho bratru, Bernardovi, že již r. 1308 sídlel na hradě Cimburku nedaleko Trnávky v Olomúcku, od něhož dvanáct lánů a mlýn ve vsi Pačově odprodal,[9]) že ve zpouře, kterou někteří šlechtici učinili na Moravě proti Janu Lucemburskému, stál věrně ku králi a markrabí svému,[10]) že r. 1318 byl mečonošem a podkomořím Moravským[11]) a r. 1324 zaručil se, že král Jan přátelství Jindřichu Korutanskému zachová.[12]) Důležité pro náš rodokmen jest, že Bernard se vkoupil do Moravy a vystaviv před r. 1308 hrad Cimburk na příkré skále u Trnávky rodu svému příznak a příjmí „z Cimburka“ dal. Avšak nebyl dlouho v držení hradu toho; neb dle toho, že r. 1327 král Jan panství Třebovské i s hradem Cimburkem odstoupil příbuzné své Agnešce z Blankenheimu, manželce Jindřicha z Lipého, soudíme, že pan Bernard po r. 1320 hrad Cimburk u Trnávky opustil, načež v Hradištsku asi půl druhé hodiny od Koryčan na hřiběcích horách[13]) nový hrad vystavil, který taktéž Cimburkem podlé erbu

---

[1]) Podotýkáme, že do tohoto rodopisu přijali jsme jedině přesná dáta z diplomatáře Mor., z desk zemských a původních listin, nechavše stranou práce Balbinovy a chvastavého Paprockého, taktéž i rodopisné práce Cerroniho, o němž jsme v té příčině viděli zcela potvrzený náš výrok pronešený již před lety v Notizenbl. hist. sekce Br. že jeho rodopisné práce až hroznými chybami oplývají, tak že jich ani v nejmenším použiti nelze. Příčina, za kterou jsme se obmezili na prameny samy, leží v tom, že starší rodopisci považovali každého, jenž jmenoval se z Cimburka, za člena rodu Cimburského, čímž mnohé omyly se podloudily, jelikož v době, když hrad Cimburk, starý i nový, již dávno nebyl v držení původních panů Cimburských, pozdější majitelé jmenovali se predikátem z Cimburka, aniž k rodu Cimburskému náleželi. — [2]) R. 1320 náležel již pánům z Lipé. Viz CD. VI. 127. VII. 462—465. Jmeno hradu toho píše se v listech: Lipnicze, Lipnich a Lubnik. — [3]) CD. II. 321. — [4]) Erb. Reg. 450 CD. II. 362. — [5]) CD. III. 111. — [6]) „Pak Ctibor (z Lipníka) okolo Prahy . . . cizozemce postúpichu, tu jich velmi mnoho zbichu“. Dal. Zemřel před r. 1308; viz pozn. 8. — [7]) Nacházíť se r. 1316 ještě co svědek v listě Bernarda z Cimburka. CD. VI. 69. — [8]) Bernardus dictus de Cimburk, filius quondam domini Stiborii de Lipnicz. CD. VI. 13. — [9]) CD. VI. 13. — [10]) CD. VI. 383. — [11]) CD. VI. 109. 113. — [12]) CD. VI. 202. — [13]) „Hrad Cimburk, ješto na hřiběcím jest“. List r. 1398 v arch. zem.

rodinného pojmenoval a na nějž rodinné sídlo přeložil; tento hrad slul pak k rozdílu od onoho u Trnavky také „Novým Cimburkem“.[1]) Pan Bernard měl dvě manželky; první jakousi *Žofii*[2]) a druhou *Sabinu*, sestru Ondřeje z Račic (Andreas de Zreczicz), která dne 7. února r. 1349 synu svému Albertovi postoupila tři sta hřiven na Koryčanech[3]) a téhož roku dne 22. března závět učinila, v němž vůli postavila, že v panenském klášteře k sv. Jakubu v Olomúci pochována býti chce.[4]) Synové jeho byli: *Bernart, Albrecht* i *Jan*, (C. D. VI. 69. 349) z nichžto nejstarší, Bernart, stal se předkem těch pánů, kteří se jmenovali také *Divočkové* neb *Divoci z Jemiště*; (viz Slovn. Náuč. II. 122) na Moravě držel statek Hvězdlice, jehož r. 1353 bratrovi Albrechtovi prodal.[5]) Zemřel před r. 1358.[6])

Druhý syn páně Bernartův, jmenem **Albert** čili **Albrecht**, (1316—1358) stal se předkem té linie Cimburské, jejížto členové jmenovali se *páni Tovačovští*, z které pocházel také slavný spisovatel knihy Tovačovské. Byltě pan Albrecht již r. 1349 v držení statku Tovačovského; neb již téhož roku jej nazývá jeho máti Sabina: „Albertus de Tovačov“, on sám pak téhož roku, když manželce své Kateřině věno tří set hřiven na Koryčanech do desk vepsal, jmenuje se Albertus de Cimburk.[7]) S manželkou Kateřinou zplodil tři syny: *Ctibora, Jaroše, Albrechta* čili *Alše*, pak dcery: *Zbynku*,[8]) vdanou za Oldřicha z Boskovic, a *Ofku*,[8]) vdanou za Kunu z Kunstatu na Lisicích.

Nejstarší syn pana Albrechta, jenž r. 1358 naposledy se uvádí v deskách, byl *Ctibor*, příjmím *Kazka*, jenž r. 1358 hrad Nový Cimburk prodal markrabí Janovi,[10]) od něhož pak panství Tovačovské v dědičné léno obdržel.[11]) Od r. 1358 zasedával v soudě panském a byl 1385—1392 nejvyšším komorníkem cúdy Brněnské, koupil r. 1377 od Viléma z Kunstatu hrad a panství Křídlo.[12]) Zemřel[13]) před r. 1398, měv za manželku Markétu ze Sternberka a zůstavil po sobě syny: Alberta, Bernarta, Matúše a Předbora, pak dcery: *Kateřinu*,[14]) jeptyšku na starém Brně a *Annu*,[15]) vdanou po r. 1398 za Milotu z Benešova.

Druhý syn páně Albrechtův a bratr Ctibora Kazky byl *Jaroš z Hvězdlic* (1358—1397), o němž kn. Tov. na str. 116 praví, že na Nemotické hrázi zavražděn byl, začež vrah Ctiborovi Kazkovi odklad hlavy a pokoru učiniti musel. Jelikož tedy vražda ta za živobytí Ctibora Kazky se stala, který ale penize odkladné nevzal, nybrž oltář v Kartouském klášteře blíž Brna, jenž založen byl 1375, nadál, musela se vražda státi mezi 1375—1397. Protož také sluší onoho *Jaroše z Hvězdlic*, který 1398—1440 v deskách se uvádí, považovati za syna zavražděného Jaroše, jenž byl bratrem Ctibora Kazky; důkazem toho jest, že syny Alše a Albrechta, bratrův Kazky, jmenuje on strýci svými.[16]) Manželka Jaroše staršího byla *Perchta* († před r. 1407) a dcera jeho, sestra tedy Jaroše mladšího, byla *Elška*, vdaná v prvním manželství za Beneše z Benešova odjinud z Kvasic a v druhém za Zbynka Dúbravku z Dúbravice.[17])

Třetí syn páně Albrechtův a bratr pana Ctibora Kazky a Jaroše staršího z Hvězdlic byl *Aleš ze Sehradic* (1381—1398), jehož manželka byla Agnežka

---

[1]) r. 1358: Cymburk novum castrum“. DO. 28. — [2]) Bernardus de Cimburg . . . de consensu Sophie uxoris nostre. CD. VI 13. — [3]) DO. 4. — [4]) CD. VII. 651. — [5]) DO. I. 11. — [6]) Bernartus bone memorie dictus de Cimburk. DO. I. 28. — [7]) DO. I. 6. [8]) Ulricus de Boscowicz Sbince uxori sue . . . ad manus Ctiborii de Cimbung, fratris ejus. DO. pag. 62. — [9]) Ofka relicta Kunonis de Cunstat cum domino Stiborio de de Tovač. fratre suo. DB. pag. 65. — [10]) DO. I. 28. — [11]) DO. I. 30. — [12]) DO. III. 109. — [13]) Margaretha relicta olim Stiborii de Cimburg . . . r. 1398 DO. 221. [14]) DO. VI. 221. — [15]) DO. 351. — [16]) DO. VII. 244. 245. — [17]) O tom o všem viz DO. k r. 1415 str. 314.

z Vilhartic, s níž zplodil Jana, přijmím Balšana, a Miroslava ze Sehradic a na Brumově.

Posloupnost Ctibora Kazky:

a) Albrecht na Tovačově (1397—1412), jenž k statku Tovačovskému zjednal statek Drahotušský. Synové jeho byli Jan na Tovačově, pozdější hejtman zemský a Ctibor na Drahotúši.

b) Bernard příjmím na *Křídle* (1397—1399), jehož manželka byla Markéta Pillingova;[1]) měl dceru s ní Annu.

c) Matúš ze Stražiště (Grumberg) odjinud z Kvasic (1397—1421), jehož manželka byla Agnežka z Hradce. Potomci jeho zůstali neznámi.

d) Předbor ze Stražiště odjinud na Křídle (1398—1420), jehož první manželka byla Elška z Kravář a druhá Kunka z Michalovic. Synové jeho byli: Ctibor na Křídle a Jan, od něhož jedna linie pánův z Cimburka počala se psáti: z *Jičína*. Neb Anna z Kravář, sestra Elšky, první manželky Předborovy, vzala jej Předbora i s jeho erby na spolek na statek Novo-Jičínský;[2]) za tou příčinou jmenuje se Ctibor, syn Předborův již r. 1421 v lantfridě císaře Zykmunda „z Cimburka a z Jičína.“[3])

Posloupnost Alše ze Sehradic, bratra Ctibora Kazky: *a) Jan* příjmím *Balšan* (1406—1440), *Miroslav* (1412—1440) oba ze Sehradic. Miroslav držel statek Brumov na uherských hranicích a měl časté půtky s magnaty uherskými, jmenovitě s hrabětem od sv. Mikuláše, taktéž syn jeho, *Bernard z Brumova* (1440—1458). Více o posloupnosti Alšově i synů jeho známo není; zdá se, že potomstvo Alšovo s vnukem jeho, Bernardem na Brúmově, vymřelo; taktéž není známo potomstvo Jaroše mladšího z Hvězdlic aniž udati víme, čí dcerou byla Dorota z Cimburka, abatyše na Starém Brně (1418 až 1434). Potomstvo Ctibora Kazky však zachovalo se až do r. 1502.

Páni Cimburští na Jičíně. Jak svrchu dotčeno povstala tato linie tím, že sestra manželky první páně Předborovy jej na spolek na Jičín přijala. Předbor měl dva syny: *Ctibora z Křídla*, později z *Jičína*[4]) (1421—1437), ktery bez dítek zemřel a *Jana z Cimburka* (1457—1445) syna druhé manželky Předborovy, Kunky z Michalovic,[5]) jenž králi Jiřímu důležité diplomatické služby konal. On pojal za manželku Kateřinu, dceru knížete Opavského, s níž měl jedinou dceru *Kunku*, vdanou nejprv za Jindřicha z Boskovic a v druhém manželství za hrabě Petra od sv. Jiří a z Pezinku, tak že s ním rod pánův z Cimburka na Jičíně vymřel.[6])

---

[1]) DO. 272. — [2]) DO. 335. — [3]) Od. r. 1420—1440 přichází v deskách i v listinách Dobeš z Cimburka, o němž Palacký v rodopisu pánů z Cim. v Slov. Náuč. praví, že neví, čí synem byl. Tento Dobeš nebyl rodem ale žádný Cimburk, nybrž náležel do rodu pánův z Meziřičí; pojav za manželku Markétu z Schönwaldu, která r. 1407 od markrabí Jošta koupila hrad a statek Cimburk u Trnávky, na který manžela svého na spolek přijala, jmenoval se pak onen Dobeš „z Cimburka“, přidávaje k tomuto příjmí někdy také rodinné jmeno své. Dokladů toho jest hojnost n. př. 1407 prodal markrabí Jošt „castrum Cimburk . . . Margarethe filie olim Henrici de Schonwald“ (DB. 260) a ta Markéta přijala hned téhož roku na pravý spolek „Dobessium de Mezyrzicz alias de Popovic“ (ibid.), načež tento Dobeš v listech i v deskách naskytuje se hned co Dobeš z Cimburka, hned z Meziřičí hned z Popovic atd. 1420: Dobeš de Cimburk (DB. 319); 1417: Dobeš de Meziřič alias de Cimburk (DB. 319); 1421: Dobeš z Meziřičí odjinud z Popovic (v lantf. cís. Zykmunda); 1440 v lantfridě: Dobeš z Meziřičí a z Trnavky atd. — [4]) V lant. 1421: „Ctibor z Cimb. odjinud z Křídla“; v lant. 1434: „Ctibor z Cimb. a z Jičína“. — [5]) Kuna de Michalovic Johannem de Cimb. et de Jičín filium suum . . . . . DO. 432. — [6]) Čí dcerou byla Elška z Cimb., která r. 1447 (DB. 384) se uvádí co manželka Pertolda z Lipé, nelze nám ustanoviti. —

II. *Ctibor Tovačovský z Cimburka, spisovatel knihy Tovačovské.* Podlé svrchupoložených výpisů z desk a listin lze přímý rodokmen našeho Ctibora, bez ohledu na další rozvětvení jeho předků, takto ustanoviti:

Albrecht Tovačovský 1316—1358
Ctibor Kazka 1358—1392
|
Albrecht 1397—1412
|
Jan 1416—1464
|
Ctibor 1459—1494

Janem z Cimburka postaven rod pánův z Cimburka v popředí všech slavných rodin toho věku na Moravě. Když otec jeho, Albrecht, zemřel, rozdělil se s bratrem svým ve zboží otcovské, tak že mladší bratr Ctibor, vzal sobě statek Drahotúšský, kdežto jemu Tovačov připadnul. Počátek jeho samostatného hospodaření okolo r. 1412 padá do vznikajícího ruchu doby husitské, v níž, jakž bratr jeho Ctibor, tak i on vřelé účastenství bral ve prospěch strany nekatolické, ač u počátku při straně císaře Zygmunda stál a r. 1420 v bitvě u Vyšehradu jat byl. Z tohoto původního stranění jeho Zygmundovi dá se vysvětliti, že on podepsal onen lantfrid 1421 vedlé jiných horlivých katolíků, v němž ostře vyhrožuje se vyznávačům těm, „kteří ty čtyři kusy neboli jiné bludné věci vedli." Avšak později nacházíme jej při straně husitské, s kterou bojoval 1426 u Oustí, 1427 u Stříbra i Tachova a při níž stál až do smrti své. Okolo r. 1437 pojal sobě manželku Žofii z oné linie rodu Kunstatského, která se jmenovala ze Skal a právě dotčeného roku stal se hejtmanem Mark. Mor. Nelze nám na tomto místě zevrubný životopis jeho podati; protož klademe zde popsání povahy jeho slovy mistra Palackého: „Výtečnost ducha jeho a zásluhy o vlasť byly tak veliké a znamé, že císař Sigmund i král Albrecht nerozmýšleli se 1437 svěřiti mu nejvyšší v Moravě úřad hejtmana zemského,[1] kterýž zastáván od něho tudíž k velikému pro Moravu prospěchu po vše následující léta bouřlivá až do panování krále Jiřího. Ve velikém onom bezkrálí (1439 až 1453) provozuje ve vlasti své moc nejvyšší, zdál se nestraniti nikomu a nepečovati nežli o pokoj obecný. Hověl nicméně nápadnému právu mladého krále Ladislava pohrobka, šetřil vůle národu, osvědčované ve sněmích zemských a s nemalým důrazem káral hojné výtržníky bezúzdné té doby. Teprva když r. 1451 kněz Jan Kapistran přinesl do Moravy nový zárodek církevních půtek a bouří, postavil se mu hejtman na odpor a polemisoval proti němu, ale nezapovídal mu země Moravské, jak to činil v Čechách pan Jiří z Poděbrad. O přátelském jeho k tomuto pánu poměru, s nímž i příbuzen byl skrze manželku svou Žofii z Kunstatu, svědčí zvláště ten skutek, že pořízením do desk zemských vloženým, dával synům svým Ctiborovi a Janovi, tehdáž ještě nezletilým, téhož p. Jiříka za poručníka. I ačkoliv v hádkách vypuklých na sjezdu Jíhlavském 1453 mezi Čechy a Moravany o uvedení krále Ladislava[2]) do země postavil se přímo proti Čechům a zprávci jejich, po smrti však Ladislavově neprotivil se povýšení svého přítele na trůn český a teprv po jeho na něm upevnění vzdal se moci a úřadu svého pro vysoké stáří (1460) a zemřel 1464."[3])

---

[1]) Stalo se to v druhé polovici téhož roku; neb dne 12. července byl ještě hejtmanem Vaněk z Boskovic. DB. XII. 349. — [2]) Viz kn. Tov. naše vyd. kap. 7. pozn. 4. — [3]) Dne 11. ledna téhož roku byl ještě živ. DO. XI. 427; — dne 23. února ale o něm praví Půh. Brn. 1459 str. 61b: „že p. Jan z Valdšteina tomu půhonu odpovídati nemá, poněvadž p. Jan Tovačovský umřel".

Nelze pochybovati, že výtečné vlastnosti otce povzbuzovaly syna jeho, *Ctibora,* aby i on podobnými službami vlasti se zavděčil; a věru kdybychom zásluhy jeho o vlast, jak náleží, na svícen postaviti chtěli, museli bychom psáti dějiny Českomoravské od r. 1464—1493. Neb není jediného důležitějšího děje, není jediného závažného vyjednávání na sněmích i v diplomatických poselstvích, v kterém by Ctibor nebral vřelé účastenství a přední místo nezaujal. Musíme tedy zde přestati na tom, podati jen u velikých rysech přehled života jeho, poukazujíce ty, kteří by úplně blahodarnou i energickou činost jeho ve prospěch vlasti poznati chtěli, k dějinám Fr. Palackého, (IV. 2 V.), v nichž každá téměř strana o slávě a chvále jeho svědčí. Za to však míníme zevrubnější zprávy podati o soukromém životě jeho, které jsme z posud nevážených pramenů čerpali.

Nezachovala se nám žádná pamět, kterého roku Ctibor se narodil; avšak porovnáním několika zpráv možné nám alespoň dobu ustanoviti, o které se narodil. První zpráva o manželce otce Ctiborova, Jana, naskytuje se r. 1437 z níž ale se vidí, že již před rokem tím ženat byl, pak z ustanovení Janova r. 1447, v kterém Jiřího z Poděbrad pravým poručníkem všech svých dětí nezletilých nařizuje,[1]) jde, že Ctibor r. 1447 nedošel ještě let svých plných, které za tehdejší doby u panského pacholíka rokem šestnáctým se naplnily;[2]) můžeme tedy za rok jeho narození položiti 1437, ač v tom na přesné jistostě si nezakládáme. Neobyčejná znalost biblí, kterou Ctibor jmenovitě ve spisu svém: „hádání pravdy a lží“ u takové míře osvědčil, že domýšleti se lze jest, jako by celou byl nazpamět znal, jakož i náhledy, které v právě dotčeném spisu pronesl, vedou nás k tomu, že první jeho vychování řídili kněži husitští, kteří, nemajíce ještě tehdáž v Tovačově samém sboru,[3]) hlavní sídlo v blízké Tovačovu Kroměříži měli. Znatel tehdejších poměrů a jmenovitě smejšlení a nehluboké vzdělanosti kněží husitských nebude se tomu diviti, že Ctibor nebyl veden od vychovatelů svých ku klassickým studiím; tím stalo se, že ani latině dostatečně se nenaučil, jakž o tom důkaz dán v kn. T. v kap. 10 pozn. 1. Avšak zdravá jeho mysl, jasnost v pojímání poměrů vlasti a světa, neobyčejná bystrost a vtipnost ducha, nahradily jednostrannost prvního vychování a ustálily v něm povahu, vedle které se stal jedním z nejznamitějších mužů nejen zemí českých nybrž věku tehdejšího vůbec, vynikajícím i státnickým věhlasem i poctivostí jak ku přátelům tak ku nepřátelům. V mladém již věku asi r. 1458 pojal k manželství Elšku, osiřelou dceru[4]) po rytíři Znatovi z Melic, která v půhonných knihách také se jmenuje “z Prus“ a „z Náměšti.“ Pokud otec jeho byl živ, sídlel na statku choti své, Náměšti, a psával se: „Ctibor z Cimburka a z Tovačova seděním na Náměšti“ — na tomtéž Náměšti, který o půldruhého věku později co sídlo slavného Karla z Žerotína proslul. Po smrti otce svého (1464) přeložil sídlo své do zámku Tovačovského a města Tovačova, kterež tenkráte na Nové a Staré město rozděleno byvší již od otce Ctiborova bránami uzavřeno a třemi věžemi na starém a sedmi na novém

---

[1]) Johannes de Cimb. et de Tov. Zoffkam de Cunstat conthoralem suam et Georgium de Cunstat alias de Poděbrad facit veros commissarios omnium puerorum suorum, donec ad debitam actatem non pervenerint . . DO. 398. — [2]) Viz kn. Tov. 200. kap. — [3]) Z listu daného r. 1502 od Adama z Cimburka jde, že Ctibor z Cimb. Tovačovským daroval staveniště „v hrobni“, aby sbor tam založili. — [4]) Že, vdávajíc se za Ctibora Elška osiřelá byla, jde z několika půhonů n. př. Bohuše z Lompnice pohoním Elšky z Prus z Náměště etc., že drží Náměšť . . ješto k tomu sirotci a já lepší právo máme“. Ph. Br. 1459 fol. 4. — Ctibor z Cimb. a z Tov. seděním na Náměšti pohoním Hynce z Bukvic . . . kdy jsem ženu svú paní Elšku z Melic měl pojíti k manželství, že mi jest Hynce řekl, že více není dluhů Znatových nebožce . . . . ibid fol. 38.

městě opevněno bylo.[1]) Pan Ctibor propůjčil k privilegiím, jimiž otec jeho Tovačov byl nadal, Tovačovským nové výsady a mimo to staral se o větší bezpečnosť i města i sídla svého obehnav obě části města pevnou zdí.[2])

Ač již za živobytí otce svého účastenství bral pan Ctibor ve všech jednáních veřejných, aby záhy poznal řízení zemské a ústrojí jeho, předce začíná větší jeho činnost veřejná teprvé po smrti otcově. Král Jiří znaje dokona uvážiti výtečné jeho vlohy a vida, kterak mladý ještě muž nadobyčejnou znalost všech veřejných poměrů si osvojil, učinil Ctibora r. 1464 sudím dvorským na Moravě, v kterémžto hodnosti setrval do r. 1469. Celou duší byl přilnul ku králi Jiřímu, v němž viděl vtělený ideal dobrého i statečného panovníka; nadšeně jej oslovuje v předmluvě ku knize „hádání pravdy a lži“ řka: „ty králi jasný jsi mudřec přirozený jakož o tobě zní ta pověsť z najslovútnějšího království Českého až do moře a od moře až do končin světa, kterak jsi vysoce všecky sousedy přisedící přesahl moudrostí a tvé opatrnosti lidský rozum stíhnúti nemuož a spravedlivosti... ty jsi počtený s mudrci mudřec, pyšným protivník, poddaným ohajce, neposlušných skrotitel, pochlebníkuov nepřijímatel, věrných ochranitel, služebníkuov štědrý dárce, mysli ustavičné, v práci neustálý a každého ku právuom zachovati chtě...“ Nadšenost i věrnost ležící v těchto slovích zachoval králi Jiřímu neporušenu a nevahal, ji skutkem i obětí dotvrditi. Zůstal vzdálen všech pletich, které na Moravě proti králi Jiřímu pod rouškou náboženství osnoval pan Hynek z Lichtenburka a rozhodně odsuzoval věrolomné jednání pana Zděnka z Sternberka, který byv na začátku horlivým přívržencem krále Jiřího z osobních příčin od něho odpadl a hlavou zlopověstné v našich dějinách jednoty panské se stal. Ve zpouře hrdopyšků Vratislavských proti králi Jiřímu vedl Ctibor r. 1466 vojsko do Slezska; nepřišlo ale k nižádné srážce, jelikož pro mor zuřivý ve vojsku Českém vzniklý Ctibor do Moravy navrátiti se musel. Mezi tím věc krále Jiřího smutný obrat vzala. Věrolomný Matyáš, král Uherský, vešel ve spojení s císařem Bedřichem proti Jiřímu a když papež Pavel II. ostrými prostředky na krále Jiřího dorážeti začal, tu zviklána náklonnost a přátelská mysl biskupa Tasa Olomúckého, z rodu pánů z Boskovic, který posud ku straně královské byl stal. Co tento nepříznivý stav věcí na Moravě se připravoval, počínali si Vratislavané r, 1467 směleji, jsouce vydatně podporováni vojskem biskupa svého, Jošta; král Jiří poslal naproti nim s vojskem Ctibora z Cimburka, jenž dne 11. června téhož roku biskupské vojsko v tuhé bitvě u Pačkova na nivec potřel, načež Ctibor, vida, že hrdinský kníže Viktorýn Slezáky u Frankenšteina též úplně porazil, zase do Moravy se obrátil. S hrůzou zde spatřil, že strana, králi odporná, mocně se zřídila a že biskup Olomúcký téměř hlavou její byl. Protož na začátku měsíce července zaslal Ctibor témuž biskupu list odpovědný, v němž ostře jej káral proto, že od krále svého odpadl a ku straně protivné přešel; a když biskup mu dne 9. července byl odpověd dal, v němž se omlouval, že podlé rozkazu papežova jinak učiniti nemůže, tu pan Ctibor uchvácen láskou svou ku králi Jiřímu ještě více rozhněval se na biskupa a slovy přísnějšími a peprnějšími, než-li v prvním listu, stíhal a odsuzoval jednání biskupovo.[3]) Avšak přes všechno usilování Ctibora i strany králi věrné nedalo se odvrátiti zlo, jež korunu českou zastíhlo, když Matyáš Uherský jednotě panské pomocí přispěl. Když r. 1468 rekovný Zdeněk Kostka na cestě ku klášteru Hradištskému, jehož potravou zaopatřiti měl, po-

---

[1]) „Udělal pán otec svými penězy v starém městě nad bránami a fortnou tři věže.... také na novém městě udělati račil sedm věží. — List Ctiborův z r. 1475. — [2]) Jakož s pomocí Boží já Ctibor svým nákladem a penězy zdělal jsem valy okolo starého i nového města a již na některých místech i zdi jsem zdělal a v těch zděch a valech střelnice a sklepy... — [3]) Viz AČ. IV. 141—146.

ražen a na smrt raněn jest, převzal úlohu tu na sebe pan Ctibor; tehdáž však válečné štěstí jemu nepřálo, neb poražen byv na začátku měsíce října u předměstí Olomúckých musel se svými voji k jihu couvnouti. Sjezd Olomúcký zahájený dne 1. dubna r. 1469 měl ovšem účel, mírné narovnání mezi oběma králi, Jiřím i Matyášem, ku konci přivésti; avšak věrolomnost Matyášova již u vyjednávání strojila nové zrády a pikle, tak sice, že na místě konečného míru vypukla nová válka tím, že Matyáš na království České, ovšem proti Bohu a právu, voliti se dal; (máje 1469) avšak tato zráda maďarská v Olomúci spáchaná i mnoho dřívějších váhavých lidí králi Jiřímu naklonila. Nechajíce vypravování válečných událostí stranou podotýkáme jen, že Ctibor náš, když posavádní hejtman moravský, kníže Viktorýn, dne 2. července r. 1469 u Veselí zajat byl, od krále Jiřího na důležité důstojenství hejtmana Mar. Mor. povýšen a zároveň i jmenován jest mistrem dvorské komory.

Zráda Matyášova, kteréž v Olomúci se dopustil, důtklivě dorývala na mysl Jiřího, který následkem ošemeti Matyášovy k důležitému kroku se odhodlal. Nechtěje, aby koruna česká po smrti jeho dostala se v moc a držení prolhaného Matyáše, pohnul stavy České ku vypravení poselství ke dvoru polskému, kteréž mladému královici Vladislavovi korunu Českou nabízelo. Mezi posly nalezal se též Ctibor z Cimburka, který horlivě s královicem obcoval a v důvěrných rozmluvách tak si zalíbil v něm, že jeho působením se stalo, že vyjednávání s králem Polským později předce ku konci přivedeno jest, ač polský dvůr původně nevěděl, kterak u věci té chovati se má. Když pak po smrti krále Jiřího (22. března 1471) přívrženci Matyášovi úsilovně se namáhali, povýšiti jej na království České, opíral se tomu pan Ctibor z Cimburka se vší energií sobě vrozenou. Odebrav se hned po smrti Jiřího do Polska pohnul krále Kazimíra k určitému rozhodnutí; a když tento se zavázal, že výminkám od Čechů kladeným za dost učiní, spěchal Ctibor nazpět a provedl toho, že dne 27. máje 1471 mladý Vladislav Jagelovec na sněmu Kutnohorském za krále Českého zvolen jest. Mezy posly, kteří zprávu tu do Polska přinésti měli, byl také Ctibor z Cimburka; dorazili dne 9. června do Krakova a přivedli nového krále šťastně do Prahy, kdež dne 19. srpna korunován byl. Mladý král dobře věda, komu vlastně povýšení své děkovati má, potvrdil Ctibora v hejtmanské důstojnosti na Moravě a nad to učinil jej kancléřem království Českého, kterýžto úřad spravoval do r. 1479; mimo to připojil král městečko Králice k panství Tovačovskému r. 1472 a v listu zápisném praví o p. Ctiboru, „že s dobrou myslí a netesklivě práce jest nesl, hrdla svého i statku nelituje, když jsme měli korunu královskou přijíti a s námi do království Českého přijel jest.“

Jednáním svým, kteréž vždy přímé a nezakryté bylo, dobyl si Ctibor důvěry i vážnosti u všech stran; a toť věru největší jest chvála jeho, že přívrženci Vladislavovi i Matyášovi o něm vyznati museli, že p. Ctibor nepracuje ve prospěch svůj nebo strany které, nýbrž že práce jeho všechna směřuje ku blahu vlasti. Když mezi Matyášem a Vladislavem nové různice a boje vznikly, hleděl vášně více utišiti nežli rozdmýchati a když příměří mezi oběma králi (1472—1474 a 1474—1477) učiněné téměř všechnu moc složilo v ruce stavův samých, tu ani strana Matyášova ani Vladislavova neodporovaly tomu, aby zasloužilý o vlasť Ctibor veřejné záležitosti řídil; anoť na sjezdě Brněnském 1475 dne 25. března navrhly obě strany, aby p Ctibor již jediným hejtmanem byl a oba králové návrh ten přijali a potvrdili. Od té doby provozoval památný tento muž neobmezenou téměř moc královskou v zemi a obě strany, uznávajíce, že energie, svědomitost, šlechetnost ducha a mysle jeho daleko převyšuje ctižádost ostatních, podrobovaly se náhledům a výrokům jeho; titéž pánové, kteříž rádi moci královské ujímali a mnohokráte neustupností svou vla-

dařům trpké okamžiky připravovali, volně poslouchali rady muže věhlasného a spravovali se vůlí jeho, ani viděli, že jeho moudrosti státnické nic se nevyrovná. Poměry ty nezměnily se, když k úsilovnému namáhání Ctiborovu r. 1478 mezi oběma králi byl učiněn konečný mír a Morava celá se dostala pod krále Uherského; neb Matyáš málo kdy přicházel na Moravu a zůstavil zprávu Markrabství úplně spolehlivým rukoum Ctibora z Cimburka, který spory za kteroukoli příčinou vzniklé raději urovnati hleděl věda, že rozvášněná tehdejší doba více náchylná byla k boji a k meči, než-li k přátelskému dorozumění. Sem náleží jednání o sedání panská r. 1480 (kteréhož r. také vypudil latinu z desk zemských a na místo její jazyk český ustanovil), (naše vydaní st. 37) smlouva mezi pány, rytíři a městy o kupování statků skrze měšťany, o domy panské v městech a odpuštění lidí poddaných r. 1484, a za krále Vladislava, který po smrti Matyášově r. 1490 v Moravu se uvázal, ustanovení r. 1492, aby také stav rytířský v soudě panském zasedati mohl. Ač sněmy a sjezdy zemské obyčejně se kladly do Brna neb Olomúce, předce za hejtmanství p. Ctibora sjížděli se páni jemu k vůli na Tovačov ku sjezdům n. p. 1477, 1483 třikráte, 1484, 1485, 1487, 1488, 1491, 1493 a důležitější pře a jiná politická jednání odkládány jsou, ač ho v zemi nebylo, až do návratu jeho, tak že Tovačov středištěm činnosti Ctiborovy te stal. O zvelebení města svého pečoval velmi, o čemž nadání od něho učiněná svědčí; r. 1490 počal zámek Tovačovský opravovati v tak rozsáhlé míře a ozdobovati, že ještě r. 1492 s prácemi hotov nebyl.[1]) Když byl dosahnul vrchu slávy své a celá Morava k němu pohlížela jako ku pramenu vší moudrosti, zastíhlo jej neštěstí rodinné, jelikož manželka jeho r. 1490 zemřela.[2]) On sám pak zemřel 26. června[3]) r. 1494 na Tovačově a dědicem jeho, anť manželka jeho byla neplodná, stal se synovec jeho Adam, který ale také již 3. pros. 1502 zemřel, tak že s ním slavný rod pánův z Cimburka dokona vymřel.

Jak jsme svrchu podotkli, narodil se p. Ctibor věrojatně okolo r. 1437; umřev r. 1494 dosahnul tedy jen 57 roků a zemřel tedy v nejlepším věku mužném příliš záhy pro vlast a národ svůj. Tím více však se obdivovati musíme skvělým výsledkům činnosti jeho, jichžto ovšem jen dociliti mohl obrovskou pílností a příčinlivostí. K snadnějšímu přehledu působnosti jeho sestavili jsme seznam na základě listin a jiných zpráv počínající r. 1460. z něhož poznati lze, kde kterého roku a dne meškal:

1460 listop. 21. v Brně, pros. 19 v Brně, kdež půhony ku právu dodal.

1464. ledna 7 v Olom. při soudě až do 20 ledna. (PO. 1463 Fol. 33. 74b) února 23 v Brně při sjezdu (PB. 1459. DB.); června 23 v Olom. při soudě (PO. 1463 Fol. 98b.)

1466. ledna 11 v Olom. při soudě (PO. 1463 Fol. 97b); v červenci až do 6. srpna na výpravě válečné ve Slezsku.

1467. června 11 porazil vojsko Vratisl. biskupa u Pačkova; počátkem července psal odpovědný list bisk. Tasovi; července 11. piše podruhé témuž z Přerova. (AČ. IV. 141—146). Téhož r. psal: „hadání pravdy a lži.“

1468. na začátku října poražen u Olomúce.

1469. V červenci poslán do Polska stran volby Vladislava.

---

[1]) Nápis na věži zámku: per dominum Stiborium de Cimburg, March. Mor. Cap. tunc temporis, haec turris facta est, quae vocatur formosa 1490. A v listu daném 1492 dne 22. června praví Ctibor: maje potřebnost lámati kamení k stavení zámku svého Tovačova“. Priv. Tov. str. 133. — [2]) P. Demuth v úvodě svém vyd. str. XI. sice praví, že manželka jeho jej přečkala; ale tomu není tak; neb list Ctiborův daný dne 5. listop. 1490 svědčí takto: „urozená paní paní Eliška z Melic manželka má najmilejši, jejíž duši Pán Buoh rač lehko dáti, ještě v živnosti své jsúc, prosila mne jest . . .“ z čehož jde, že na konci r. 1490 již mrtva byla. — [3]) Podlé Paprockého 6. června.

1471. Na konci března až do 12. máje v Polsku; okolo 20. máje v Praze, 20—28 máje na sněmě v Kutné Hoře, 9. června do 25. července v Polsku pro krále Vladislava; 19. srpna v Praze při korunování. Nejvyšší kancléř.

1472. máje 27 při komorním soudě v Praze (AČ. IV, 265—66); června 10 v Něm. Brodě (ibid. IV. 456—59); června 27 v Brně (ibid. IV. 470. V. 369.)

1473. máje 28 — června 9 v Benešově; — června 27 na sněmu v Brně; září 3—22 na sjezdu v Opavě.

1474. ledna 6 v Tovačově. (Priv. Tov. 149b), — června 15 v Polsku v Petrkově pro pomoc od polských stavů králi Vladislavovi.

1475. března 15—28 při jednání mezi plnomocníky Českými a Uherskými v Brně; — 25. července do 2. srpna na sněmu a soudě v Brně (PO. 1475 Fol. 1. 8); — října 1. činil odhad ve Zdětíně (kn ouz. 6); — listop. 19—22 v Olomúci (kn. ouz. 7. 8); — pros. 4. na Tovačově (Priv. Tov. 3).

1476. února 8. na sjezdě v Brně (PO. 1475—11b); máje 17. na sjezdě v Brně (PO. 1475 f. 16.); máje 25 na Tovačově (Cod. Pernst. fol. 90.)

1477. února 23. na sjezdě v Brně (PO. 1475 fol. 18.); června 24. na Tovačově. (Cod. Pernst. 208); — července 31 na sjezdě v Brně (PO. 1475 fol. 17); září 11. na Tovačově (kn. ouz. 19.)

1478. října 25. v Kroměříži (PO. 1475 Fol. 20); pros. 7. na sjezdě v Olom.

1479. máje 25. na Tovačově (Priv. Tov. 72); července 9—24 v Olom. při jednání mezi Vladisl. a Matyášem.

1480. ledna 6. při soudě Olom. (PO 1475 fol. 22); února 27. v Olom. při ohlédání nálezů (PO. 1475 fol. 24); — března 3. v Olom. (PO. 1475 fol. 25); — dubna 13. v Brně (PO. 1475 fol. 26); — září 4. v Brně (DB. AČ. V. 399); září 20. Ctibor na sněmě v Brně (PO. 1475 fol. 29.)

1481 března 2—18. na sněmě v Olom. (PO. 1475 fol. 26b, 31b, 32); máje 1—15. při soudě v Brně (PO. 1475 fol. 32); června 24. na soudě v Olom. (Ol. 1480 fol. 23) — října 28. v Brně (AČ. V. 402—404.) Složil první část kn. Tovačovské.

1482. ledna 6. při soudě v Olom. (PO. 1475 fol. 35); — dubna 23. v Uničově (PO. 1475 fol. 35b.)

1483. února 4. sjezd na Tovačově (PO. 1485 fol. 37); — dubna 9—26 v Brně při sjezdě (PO. 1475 fol. 38. 40.); máje 2—23. sjezd na Tovačově (kn. ouz. 54); — června 18. v Prostějově při sjezdě (kn. ouz. 55); — srpna 18. sjezd na Tovačově (k. ouz. 56); října 15. při sjezdu v Brně (PO. 1475 fol. 42b.)

1484. února 16. na Tovačově (kn. ouz. fol. 87); — března 14. soud v Brně (PO. 1475 fol. 48); — června 24. v Budíně (AČ. V. 414); července 12 při sjezdě v Olom. (PO. 1475 fol. 50); — srpna 23. do září 12. na sjezdě v Brně (PO. 1475 fol. 60).

1485. září 18. při soudě v Brně (PO. 1475 fol. 66); října 30. na Tovačově —

1486. dubna 10—15. na sjezdě v Olomúci (kn. ouz. 98); — srpna 7. na Tovačově (kn. ouz. 106); — října 1. na Tovačově (Priv. Tov. 63); října 16. na sjezdě v Brně (kn. ouz. 108); — října 28 v Brně, kdež smlouva učiněna mezi pány a městy. —

1487. ledna 25. při sněmě v Olom. (PO. 1475 fol. 88); srpna 15 při sjezdě v Olom. (ibid. 93); — srpna 28. sjezd na Tovačově (ibid. 93b); října 16. při sjezdě v Brně (ibid 93b). —

1488. března 26. sjezd na Tovačově (PO. 1475 fol. 102); — září 23. na sjezdě v Olom. (ibid. 98); — září 4. na sjezdě v Prost. (ibid. 100); — pros. 2. sjezd na Tovačově (ibid 98); — pros. 10. v Čechách (ibid. 102b.) —

1489. máje 18. na sjezdě v Brně (PO. 1475 fol. 104); — září 3. na sjezdě v Brně (ibid 114). —

1490. ledna 6. na soudě v Olom. (PO. 1475 fol. 116); — března 22. na sjezdě v Brně (ibid. 119); — máje 6. na sjezdě v Prostějově (ibid. 126); — máje 19. na Tovačově (Priv. Tov. 73); — června 24. na soudě v Olom. (PO. 1475 fol. 124); — listopadu 5. na Tovačově (Priv. Tov. 73); — pros. 2. na sjezdě v Brně (PO. 1475 Fol. 127).

1491. ledna 6. na Tovačově (Cod. Pernst. 106); března 12. na Tovačově (ibid. 103); — dubna 14. na sjezdě Olom. (PO. 1475 fol. 130b); — srpna 12. na sjezdě v Brně (ibid. 133); — října 17. na Tovačově (ibid. 134.)

1492. března 2. při sněmu v Brně (PO. 1475 fol. 136); — června 18. na Tovačově (Čas Č. Mus. 1830 fol. 104); — června 22. na Tovačově (Priv. Tov. 133). —

1493. ledna 6. v Olomúci při soudě (PO. 1475 fol. 140); máje 29. na Tovačově (ibid. 142); — září 9. při soudě v Brně (ibid. 141.) —

Z tohoto přehledu chronologického snadně poznati se dá podivuhodná činost Ctibora u věcech státnických, jakož i neunavená jeho péče u spravování záležitostí soudnických i politických na Moravě. Mysl jeho, jakož vždy pronikala k hloubi předmětů, nedala se vázati vyhlídkou na prospěch přítomný, nýbrž státnický rozhled Ctiborův prohlídal k budoucnosti a této k vůli obětoval zdánlivé úspěchy přítomnosti. Když úsilovně na to naléhal, aby mladý Jagelovec povýšen byl na království České, neměl na zřeteli pouze záští proti Matyáši, který se každému propůjčoval, kdokoli proti Čechům byl; nybrž pracoval ve prospěch národnosti české v budoucích dobách, věda, že panovnický rod slovanský národu slovanskému lépe se hodí než-li cizokmenný madarský. Ač sám se přiznával k učení pod obojí, předce nezuřil proti bratrům Českým, které král Jiří vězněl, anoť k přímluvě Ctiborově od krále Vladislava z vězení propuštěni jsou; taktéž nikdy nebrojil proti ústavním právům, která od starodávna biskupu Olomúckému a stavu prelatskému na Moravě náležela; nechávaje každého při svém hájil s neobyčejnou energií starých po otcích zděděných řízení veřejných; vynikaje nad jiné státnickým věhlasem převyšoval také mnohé vřelostí citu náboženského a byl všem vzorem u plnění povinností. Krásně o něm praví Fr. Palacký: „stavové Moravští chodili k němu do Tovačova na porady o zemské dobré jako ke dvoru nějakého panovníka; chudí i bohatí utíkali se k němu o pomoc ve všech potřebách a právo i spravedlivost nezdály se míti bezpečí, leda ve slovu jeho... Když konečně smrť zachvátila jej na Tovačově, zdálo se Moravanům, jakoby osiřeli, jakoby otec vlasti jim byl umřel. Nepotřebí dokládati, že byl muž i velikého rozumu i ušlechtilého srdce, činnosti nadobyčejné, energický a spravedlivý spolu, na poddané své pán laskavý, a což za jeho věku byla věc nad míru řídká, i horlivý v náboženském vyznání svém i snášelivý a mírný k jinověrcům. Zasluhujeť ovšem chování býti u vděčnější paměti od národu, nežli posud se stalo.“

III. *Ctibor co spisovatel.* Největší slávy dosahnul Ctibor z Cimburka státnickou moudrostí, kterou jiné vrstevníky své, vyjma jediného krále Jiřího, daleko převyšoval. Jeho působení statnické vyhýbalo se všem pletichám a přímou cestou kráčel ku cíli vytknutému; není na něm oné uhlazenosti formální, již při státníku zvykli jsme spatřiti, nybrž jakási rovnost a bodrost, která jest hotova na místě slova i měče se chopiti, kdyby slova důrazem svým postačiti neměla. Podobné vlastnosti spatřujeme na něm, když jeho povahu spisovatelskou uvažujeme. Tu přede vším vidí se, že se mu nedostává vzdě-

lání v staroklassických jazycích a řeckořímské literatuře; důkaz toho jest, že, jakož sám praví, „*pomocí Boží*“ stará privilegia moravská, latinsky sepsaná, na jazyk Český převedl, a sice tak primitivním spůsobem, že smysl toho překladu bez nahlednutí do originálu jen s tíží chápati lze jest.

Neznalost literatury staroklassické překážela mu, dosahnouti oné uhlazenosti a dokonalosti slohové, kterou se skví české spisy jeho vrstevníka Kornelia ze Všehrd, muže klassicky vzdělaného, anebo kterou později nad jiné vynikal výtečný znatel staré literatury Karel z Žerotína, neb slovútný humanista Jan Amos Komenský. Forma při spisích Ctiborových, nejsouc nikde vzorná, jest věcí vedlejší; důležité jsou spisy jeho pro obsah a zvláštnost spisovatele. Nicméně však mají spisy Ctiborovy veliké půvabnosti do sebe; krásu, které se jim stranu dokonalosti slohu nedostává, nahradil onou rázností a pružností, které povahu jeho vyznamenávají a šperky staroklassické mluvy nepohřešujeme ve spisích jeho, jelikož z nich se prýští řeč prostonárodní, jíž jen ten vládnouti může, který dokona národní život pochopil a hlubiny jeho proniknul. Protož jest způsob psání Ctiborova drastický; jako věk jeho byl bezohledný, tak i on jmenuje každou věc při pravém jmeně bez ostýchání a beze všech obalův, tak jako lid sám nedotknutý proto však také ještě nenakažený vyšší vzdělaností, se vyjadřoval. Měli-li pozdější humanisté při každé příležitosti nějaký citat z nějakého klassíka starého po ruce, zná pan Ctibor velikou zásobu přísloví národních, z které, kdykoli se namanulo, vhodné pořekadlo k vysvětlení věci, o které se právě jedná, do spisů svých klade. Tím nabývá dikce jeho jakési čerstvosti a barvitosti, ač rádi to půjčujeme, že barvy ty jsou někdy poněkud křiklavy a hustě natřeny; avšak nelze zapomínati, že Ctibor byl synem věku svého kvasivého, jenž líčidly u pronášení myšlenek pohrdal. Jak jsme svrchu dotkli, užívali humanisté citátů z klassíků, kdežto pan Ctibor frázy z obecného lidu kladl: rozdíl leží více méně ve formě. Pan Bohuslav z Lobkovic u. př. o Ctiborovi zemřelém praví: „vizte již on Flegetontejské chasy stal se kořistí;“ na místě této nebo podobné klassické reminiscence psal pan Ctibor z Cimburka: „jať za to pána boha prosím, aby těm všem čert hlavu strhl, kteří jsú křiví přísežníci.“ Porovnej kdo apologii, kterou Karel z Žerotína sepsal, k listu, jenž zaslal Ctibor z Cimburka biskupu Tasovi, jaký ohromný to rozdíl! Tam píše veskrz a veskrz vzdělaný humanista, jehožto sloh posud jest nedostížen v literatuře české a tu burcuje se, jakoby hromem mlátil.

Biskup Tas ve vzdělanosti vysoko stál nad Ctiborem a odpověd, kterou Ctiborovi dal, vyznamenává se klídností řeči i uhlazenější formou, kdežto pan Ctibor (abychom slov jeho vlastních užili) rád „slovce s opatkem pověděl“, a „jazyk za zuby neměl.“ [1])

Zvláštností spisů Ctiborových jest, že, jak již dotčeno, rád užívá přísloví z národní mluvy pocházejících; takovýto způsob psaní, ač není-li hledaný, nadmíru oživuje řeč a dodává jí čerstvoty; neb přísloví, každému známo jsouc a utvořeno při jisté příležitosti, po níž pak se hodí k naznačení podobné příčiny, neb vyvozeno jsouc z bedlivého pozorování předmětů přírodních, jichžto vlastnosti pak, jako v bájce, se přenášejí na rozličné příběhy života lidského, vysvětluje věc, o kterou činiti jest, mnohdy více a lépe, než dlouhé rozkládání. Zvláště tam jsou přísloví na místě svém, kde spis pro předmět, který líčí, prosté mluvě lidu neučeného připodobati se má; tu pak ovšem nelze si vybírati, neb přísloví musí se samo namanouti a podávati, jakoby z předmětu a z okamžiku vyrostlo. V příčině té jsouť spisy Ctiborovy pravým skladištěm mluvy národní. V kap. 157 kn. Tov. praví Ctibor, že ten, kdož nějaký sta-

---

[1]) Dopisy mezi Ctiborem a Tasem viz AČ. IV. 141—146.

tek nápadem drží, jeho užívá a pravo své k tomu neprovede, z toho užívání a ze všech škod učiněných tím může před soudem stíhán býti a pak dokládá: „déle-li prase krmíš, tlustší bude“ t. j. takový pak více platiti bude. V kap. 182 chtěje naznačiti sobectví žen praví: „nebo známo jest to na nich, že vždycky k sobě tahnú jako udice ryby“. V „knize ouzké“ pod jeho dozorstvím založené, vysvětluje se pravidlo, že pro jednu věc dvojí trest ukládán býti nemá, příslovím: „z jednoho vola dvě kuože nemohú vzaty býti.“ Veliké množství přísloví však nalezá se ve spisu jeho:

Hádání pravdy a lži o knězské zboží a panování jich, kteráž tiskem v Praze vyšla r. 1539 u Severýna mladšího nákladem Jana Cukrmana z Rupštorfu.[1]) Na poslední straně praví se, že spis ten složen byl od Ctibora z Cimburka r. 1467, udání to, kteréž vší pravdu zasluhuje, pomníme-li, že právě téhož roku pan Ctibor vojsko biskupa Vratislavského u Pačkova potřel a s biskupem Tasem velmi ostře se rozpisoval; protož, jsa rozdrážděn, i zbraní péra proti zásadám bojovati si umínil, proti kterýmž mečem v krvavé seči válčil. Čeho v listu k biskupu Tasovi dotyká, jakoby jen k jednomu zvláštnímu případu, jen k jediné osobě se vztahovalo, o tom ve spisu „Hádání“ se šíří se stanoviska všeobecného, tak sice, že spis ten jest *tendenční*, maje totiž úmysl, učení pod obojí světu představiti co pravdu. Tato tendence zjevně se prozrazuje v kap. 132 na listech 94—109 vydání Pražského, kdež Pravda před soudem vyvijí náhledy své o sedmi svátostech kostelních, v kterémžto vyvíjení slyšeti jest nějakého kázatele strany pod obojí, ktorý obrněn jsa zásobou citatů z biblí jich na náležitém místě klade tak, jak se mu právě hodí.

Z tendenčního směru „hádání“ jde samo sebou, že hlavní ráz celého spisu jest *polemický*, jakž vysvítá již z nadpisu samého celé knihy a ze slov spisovatelových ku konci díla pronešených: „položil jsem své *hádky*“. Nemáme tedy nikterak před sebou nějaký *román*, jak někteří tomu chtěli, nebo nějakou *báseň allegorickou*, jak jiní za to měli, nýbrž před rukama nám jest spis *polemický*, jak jichž za tehdejší doby mnoho sepsáno bylo. Ovšem se liší práce páně Ctiborova od ostatních suchoparných spisů toho druhu tím, že hleděl řeči vdechnouti jakýsi vyšší vzlet průpovědmi biblickými, kdežto se strany druhé, maje úmysl, působiti více na lid prostý, než na učence, užíval velikého množství přísloví, kterýmiž čtenářům neučeným čtení chtěl učiniti chutnějším.[2])

---

[1]) Vydání to jest velmi nesprávné; opravené vydání vymáhalo by veliké práce, jelikož tu není více exemplarů rukopisů jako při kn. Tovačovské. — [2]) My tuto vypisujeme několik nejjadrnějších z jeho přísloví: Oslu těžko jest v skocích jelenu se srovnati. — Nemaje pšeničné mouky z ječné chleb peku. — Bez vláhy nerůste setí a ostříš bez vody. — Lepší pes živý než lev mrtvý. — Do pekla hluboko, do nebe vysoko. — Kdož se s smolú obírá, rád se smaže. — Kdož poklad nalezuouti chce, zemi vymítá. — Odběhl jako sekera na nátoni. — Ne se vším na rynk, leč zvíš, jak jinému prodaj projde. — Lépe jest pták v rukú škubaný než dva létající v lese. — Halóř k haléři, ze čtrnácti bude groš. — Dosti let ma, ale smyslu malo. — Nerádo jablko od jabloně daleko padá, pak-li upadne, vždy se zase stopkou obrátí. — Povím mu slovce s opatkem. — Ovce střihú, koze řiť lupá (také u Flašky). — Snime ten pecen spolu. — Nedá sobě pod nos luskati. — Jest drah za haléř. — Kdo komu plnú odleje, jemu zase vrchovatú. — Kdož ti pelýnek sype, syp jemu zase hořec. — Sluší v týle oči míti. — Maje za rohy nechvatej za ocas. — Z té kůže nebude řemének. — Sedí jako nad slívami vodu měříc. — Spomíná lonského sněhu. — Koba koby neučerní. — Hlaď sobol po srsti i proti srsti, vždy se hladí. — Dobrý vozotaj okročí zlý šlak. — Křičí jako sojka v pruhle. — Všecko snáší, jakoby mu velkonoční koláč napekl. — Žeň pavy po svých. — Tu vlk leží. — Uhodíš na Janka. — Neví, že zadu čili z předu zvoní. — U blázna kord, u ženy pláč, u psa moč, u koně lejno, to když chtí, hned jest hotovo. — Posadil se jako vejce z rosola. — Rozumí všemu, černému i bílému. — Buď ti v tom teplo, co máš. — Každému jest jeho měšec mil a mně můj. — Skáče a hesuje, až se mu v nohách žíly trhají. — Chci víc věřiti čtyrem kolům, než čtyrem nohám konským. — Břinká jazykem jako na mědenici. — Raděj by šňup-

Praví pan Ctibor v slovích, kterými práci svou králi Jiřímu věnuje, že jsa sprostný laik jazyka Českého, nemíní psáti dílo učené, a v předmluvě samé se pronáší takto: „z lásky k lidskému stvoření umínil jsem hlubokost písem opustě, u přísloví pravdy a lži hádání knihy tyto sepsati“. Polemický ráz knihy vidí se také z toho, že obsah její podán jest ve způsobě soudního jednání a pře líčení od obou stran, totiž od Pravdy a Lži vedeného. Obsah celé knihy totiž jest ten. Pravda naříká si, že stará nepřítelkyně její, *Lež*, jí uloudila chotě jejího; *Milosrdenství*, sestra Pravdy, těší ji a jde pro druhou sestru, *Moudrost*, aby také ta radou zarmoucené sestře přispěla. Moudrost, přišedší, káže také přivolati ostatní sestry Pravdy, totiž: *Spravedlivost, Pokoj, Sílu a Lásku,* kteréž Milosrdenství také z nebe pak zavolala. Sejdouce se sestry všecky, snesly se na tom, že Pravda má věc svou vznésti na Pána Boha, aby on Lež před sebe pohnal. Vstoupivše před trůn Boží se sestrami svými žalovala Pravda na Lež, prosíc, aby Bůh ji před soud svůj pohnal, čemuž Bůh ale odepřel, jelikož království nebeské Lži na věky zapověděno bylo; protož položil oběma stranám rok do města Antiochie, nařídiv, aby tam za předsednictví Ducha svatého soud osazen byl. Lež, pohnaná k soudu od poslů: *Vnuknutí* a *Svědomí* dostavila se do Antiochie; vidouc ale, že by při proti Pravdě neobdržela, žádala odkladu, aby se sestrami svými se poraditi mohla. Soud jí dal rok až do desátého dne měsíce máje. Lež užila času, a vzala radu se sestrami, jež byly tyto: *Hněv* hraběnka Babylonská, *Závist* z Alexandrie, *Nenávist* z Rakous, *Lakomství* paní z Benatčan, *Lakota* z Demarku, *Smilstvo* z Sodomy, *Lenost* z Polsky, *Chytrost* z Vlach, *Pýcha* kněžna římská. Sestry s paní Lží z *odevšad* se uradily, že neuznají kompetenci soudu, jelikož jsouce obyvateli na zemi od zemských soudců mají souzeny býti; požádána Chytrost, aby toto vyjádření sester do nebe zanesla. Chytrost přijdouc k rájské bráně, kterou do nebe jde se, nebyla tam puštěna od vrátných, Enocha a Eliáše a sv. Michal, jemuž vrátní žádost Chytrosti přednesli, odvětil jí z rozkazu Božího, že do nebe nesmí. Odebrala se tedy Chytrost do Antiochie a přednesla před soudci od Boha ustanovenými žádost svou, aby sestra její od soudců pozemských souzena byla; avšak odvětěno jí jmenem soudu od kancléře, sv. Jana Evangelisty, že k určenému roku postaviti se má. Tak tedy byl soud zaseděn: hlavou soudu byl sv. Duch a vedle něho seděli co soudcové po pravé straně apoštolé: Petr, Jakub větší, Bartoloměj, Juda, Filip, Matěj; po levé pak straně: Ondřej, Tomáš, Šimon, Jakub menší, Matouš a Pavel; svatý Jan pak co kancléř seděl pod nohama soudce nejvyššího. Krom těchto seděli ještě ve zvláštních stolicích po pravé straně: Melchysedech, Abraham, David, Izaiáš, Mojžíš, Zacharyáš, Danyel, Samuel, Ezechyáš, Lukáš; na levé: Aron, Jakob, Šalomoun, Jeremiáš, Jan Křtitel, Job, Ezdreáš a Marek. Po dlouhém líčení pře od obou stran vynesl soud tento nález: „a tu na tom dvoře a ten den vypovídáme, aby Pravda s Hněvem i s sestrami jejími boj oděnú rukú podstupila k jich věčné zkáze a zahynutí jako prokletých.“

Toť obsah knihy celé, který se rozvláčí na 131 listech foliových čili na 262 stranách. Z jednoduchého příběhu, který se popisuje, a z množství stran knihy lze posouditi, že na ději samém, nikterak nezaúzleném, podstata a po-

---

ku trpěl, než by groš dal. — Žve až mu zuby vypadají. — Dám za to šišku borovou. Po dobré novině sluší se napiti. — Ať posedí ruský měsíc. — Div, že na nás svíček nehasí a dříví nesekají. — Z neštovičky bolest bývá. — Nemůže tak zle býti, by k něčemu dobrému nebylo. — Nuže, nuže tlam, tlam do zelí, jsou-li doma košťaly. — Povíme si od kocúra. — Již jest sekera k suku položena. — Štěbetání právě jako skřivánka na hromnice bezpotřebné zpívání. — Zamlčí a sní jako hrušku z popela. — Získali jsme jako Míchal na sviních. — Vázne jako pták v sklonu neb v pletku. — Měj jazyk za zuby atd. atd.

vaha knihy nezáleží, čili jinak řečeno, že spis páně Ctiborův není dějepravný. Hlavní povaha visí na řečích, které Pravda a Lež před sestrami a tyto mezi sebou mají a jmenovitě na řečích, které před soudem samým přednášejí. Z těchto řečí jasně vysvítá, že v Pravdě Ctibor zosobnil názor světa, jimž proniknuta byla strana pod obojí, kdež v osobě Lži představuje se názor ten, který učení pod obojí odporen byl. Sporné náhledy, které, pocházejíce nutně z těchto dvou odporných sobě principů, za času Ctiborova byly téměř denní rozprávkou, důvody pro et contra, odvolávání se stran na písmo svaté, kterému každá smysl svůj podkládala, toť jest hlavní obsah knihy a nelze se diviti, že spisovatel, znaje se k straně pod obojí, zásady této strany za Pravdu měl a že tudíž důsledně nález, Pravdě *své* příznivý, od soudu vynésti dal. Ceny básnické tento spis páně Ctiborův žádné nemá; ovšem ale důležit jest v několika jiných příčinách. Především podává hojné látky ku poznání učení strany pod obojí a to v době, v které zřejměji *učení bratrské* na jevo vystupovati počalo. (Viz Sitz. Ber. der böh. Ges. d. W. 1862 pojednání Hanušovo).

Zajímavé též jsou zprávy o životě socialním doby tehdejší; náhledy, které pan Ctibor o potřebnosti rozboru společnosti na tři stavy: šlechtický, duchovní a robotný, pronáší, připomínají nám učení Sachsenspieglu a Schwabenspieglu o rozličných štítech a dokazují, že pan Ctibor, co se tyče stavu poddaného, ani v nejmenším, alespoň v theorii, se nebyl vyšinul nad náhledy věku svého o společnosti lidské, jenž to považoval za zřízení Boží, že sedlák má býti poddaným a poplatným, šlechtic pak pánem nad ním. Neméně zajímavy jsou zprávy o šatstvu ženských, které se popisuje, když Lež se svými sestrami v průvodu velkého komonstva do Antiochie jela (str. 70 ssl.); mluví se také o rozličných prostředcích přepychu, jako o benatském mydle (str. 81), o vínu Malvazském, Vlašském, Rivoli, o oděvu brunatném, o čechelu měkém, o čubách sobolových a čepicích hedbávných, o sukních s dlouhým podolkem, o šatech rozličnými tkanicemi a třesutím ozdobených, o ulíčených tvářích, o střevicích červených se zlatou kůžkou premovaných, o zlatohlavích drahými perlami vyšívaných, o řetězích zlatých nákrčných atd.

Polemický ráz spisu zjevuje se také tím, že věc sporná mezi Pravdou a Lží na soud se vznáší, před kterým jedna strana proti druhé důvody svými bojuje. A tu až s podivením jest, kterak formy zachovávané při soudě panském na Moravě přenešeny jsou na onen soud v Antiochii, tak že celý průběh soudní můžeme považovati za obraz, kterak strany a soudcové při soudě panském za doby Ctiborovy na Moravě se chovaly. Potkáváme se tu se všemi spůsoby, kterých strany u mluvení svém držely a opakují se zde tytéž výrazy a solennes loquendi formulae, jichž užíváno bylo v líčení pře před soudem panským, a to u takové míře, že i tuto práci páně Ctiborovu považovati můžeme za pramen starého práva Moravského. Aby se nezdálo, že tímto posledním výrokem nadsazujeme a přelišujeme, dotvrdíme jej několika doklady ze spisu samého. Kdykoli sestry buď Pravdy buď Lži k poradě zasedají, tu vždy se praví, že se sedaly podlé stáří a při soudě samém sedí soudcové znamenitější po pravé straně, právě tak, jak kn. Tov. ustanovuje „o sedání panském“. Když Lež obeslána byla k soudu, přikazuje se jí, „aby na den jmenovaný před Duchem svatým v Antiochii stála, ničímž se nesmějíc vymlúvati ani zastírati“, fráza to, která často v soudní řeči se nachází. Některé půhony ukazují, že posly soudní někdy od obeslaných tvrdě přijati byli; to se dotvrzuje slovy Lží, když posli Boží jí obeslání donesli: „bych k vám mnoho měla mluviti, jste poslové, nemám vám za zlé; vím že nic jiného nepravíte, než což vám poručeno a rozkázáno jest“ (str. 27b). Kn. Tov. v kapitole „o zahájení soudu“ praví: „v žalobách a v odpovědích poctivost zachovaje“; tutéž frázu nalezáme na str. 28 „hádání“ kdež se praví: „tohot . . . . . svobodu míti budeš, však

poctivost v tom zachovajíc". Co Lež na str. 30b praví o udílení roku: „protož ne ihned povinnen jest povolaný k soudu státi, ale má rok z práva míti aby, spíše zřídě při svú s svědomím a přátely, odpovídati mohl; a netoliko jeden rok podlé práva jest, ale druhý i třetí" atd., to vše mělo skutečnou platnost při soudě panském, jakož i to, co se na str. 31 praví: „jedno ty příčiny roku odtahují: nemoc dojištěná, vězení, nebo přílišné zvodnění vod a obehnání od nepřátel." [1]) List věřící, který sestry daly Chytrosti, jest též formy, jako ty listy toho věku vůbec byly; zřízení soudní, odcházení soudců v potaz, mluvení z potazu skrze pána k tomu určeného, vynášení nálezu s udáním jmen soudců, kteří jej zformulovali, to vše zachováváno bylo při soudě panském. Tyto podrobnosti jsou však zároveň důkazem, že již v mládí svém pan Ctibor bedlivě pozoroval běh soudního jednání a pilně hleděl poznati podstatu formalního práva, čímž on znamenité vědomosti práva a zřízení jeho si osvojil, které pak v knize Tovačovské vrstevníkům svým i potomstvu uložil a zachoval.

Než-li ku zevrubnějšímu rozboru kn. Tov. přistoupíme, zdá se nám nebýti nemístné, dotknouti náhledu pana Sabiny, pronešeného v jeho dějinách Č. literatury na str. 781: „zdá se, že mimo *hádání pravdy* a *knihu Tovačovskou* i jiný jakýs spis pamětností moravských se týkající sepsal; aspoň Pešina připomíná, že Komenský v rukopisu o starožitnostech moravských jednajícím se na takovouto knihu Ctiborovu přímo odvolává." K tomuto náhledu ovšem jen co zdání pronešenému nám přistoupiti nelze; za jedno těžko jest věřiti, že by spis páně Ctiborův o starožitnostech Moravských se byl mohl beze vší stopy ztratiti; neb státní a právní spisy Ctiborovy zajisté u veliké vážnosti byly, jakož dosvědčuje kn. Tov., která nesčíslněkráte přepisována byla a nelze pochybovati, že by i spis „o starožitnostech" často se byl přepisoval. Protož zdá se nám pravdě podobno, že onen spis o starožitnostech není jiný, než kniha Tovačovská; neb v předmluvě k ní praví pan Ctibor o obyčejích a zvyklostech *starodávních*, které jsou se za *předkův* zachovávaly a dle toho mají některé exemplary kn. Tovačovské také nápisy, jako „staré paměti p. Ctibora Tovačovského" atd. Paprocký v zrcadle Mar. Mor. praví o panu Ctiboru, „že jest sepsal pořádek práv a svobod Mar. tohoto" (fol. 26); že však „pořádek" ten není ničím jiným, než-li kn. Tovačovskou, vidí se na fol. 33b téhož díla, kdež Paprocký mluví o tomtéž „pořádku" právě, že Ctibor „v pořádku svém" tyto pany z Kunstatu uvádí atd., kdežto na str. 34 zase praví: „týž pan z Cimburka p. Jana mladšího z Kunstatu pokládá, kterýmžto že jest paměti své přednášel a povědomé obyčeje Mar. Mor., které jsou se za předků jejich zachovávaly a v skutku dály", kterážto věta poslední doslovně téměř v předmluvě ku kn. Tov. se nachází. Protož máme za to, *že spis o starožitnostech Moravských*, ku kterému se Komenský táhne, *a pořádek práv a svobod Mar. Mor.*, který Paprocký uvádí, jsou tožné s kn. Tovačovskou.

A nyní uváženo budiž nejdůležitější dílo páně Ctiborovo, kterým nejvíce proslul, tak zvaná

Kniha Tovačovská.

IV. *Za kterou příčinou sepsána jest kniha Tovačovská.* Věk patnáctý náleží k nejbouřlivějším dobám dějin Českých. Od 1420 do r. 1480 stíhá téměř každý rok válka válku, mezi kterými jen krátké přestávky se naskytují; zde jest to nepřítel zevnější, který na země České doráží, onde jsou to strany

[1]) O roku nedodrženém nemocí viz kn. Tov. kap. 82., příčinu nedodržení pro vězení: „Hynek suchý Čert úředníky listem obeslal, právě, že král Český jej jal a k tomuto roku poslednímu přijeti nemohl". PB. 1406 fol. 46. O příčině povodně viz Záp. Žer. —

vniterné, které proti sobě bojují. Boj stran uvnitř země Moravské veden krutě podle nelidského spůsobu toho věku; odpovědné strany dobývaly hradů, jímaly lidi a dobytek a na rozličný spůsob činily škody sokům svým; nebylo na tom dosti, že v poli pod praporem vůdců a náčelníků svých proti sobě stály, brojily i mimo pole válečná proti sobě, nešetříce ani statku vdov a sirotkův po zemřelých neb v boji padlých odpůrcův. Půhonné knihy tehdejší doby jsou naplněny půhony, které na soud vznášeny byly pro rozličná násilí a svévolné škody na majetku činěné, jako výboj domů, ztečení hradů, jímání dobytka a lidí, násilné sečení na cizých polích, útoky ano i lupeže na veřejných silnicích, jimiž každý, i klidný kupec po obchodech svých jezdící, ohrožen byl. Byla to pravá válka všech proti všem, v níž každý opíraje se o zbraň svou, sám práva svého mečem vyhledával aneb křivdy sobě činěné vymstíval; stávalo se to u míře takové, že nejen společenské nybrž i státní ústrojí do kořan otřásáno a rozvikláno bylo. Jestli kde, tak tenkráte zvláště na Moravě osvědčilo se ono latinské přísloví: inter arma silent leges býti pravdivým; neb pro vniterné rozbroje málo kdy jen zahájen býval nejvyšší soudní dvůr Moravský, soud panský, jelikož hlas spravedlivosti ohlušen byl řinčením zbraní; kdo mohl, pomáhal si sám nečekaje rozsudku panského a kdo sám nebyl dostačen, aby křivdy od sebe odvrátil, musel je snášeti. Lepšíť doba arciť, zdálo se, že počne, když velikomyslný král Jiří v Moravu se uvázal a ku prosbě stavův Moravských markrabství Mor. bezprostředně s korunou Českou spojil (13. ledna 1464); neb král Jiří, jenž před povyšením svým na království v Čechách často seděl v soudě panském na Moravě za Markrabí Albrechta a v mezivládí, než-li král Ladislav nastoupil, znal povahu práva moravského a pečoval tedy, uvázav se v Markrabství, aby rozbroje utišeny byly a právu a pořádku průchod se zjednal. Avšak pikle jednoty panské a krále Matyáše uvrhly zem v nové nepokoje a zastavily právní a soudní řád v zemi, který králem Jiřím sotva obnoven byl. Vichřice válečná, která pak v zemi zuřila, zapudila nalezání pravdy skrze soudce zemské, jimž nebylo lze, právo zemské zahajovati. Tím došlo k tomu, že mnozí, majíce k soudu státi, (ač do r. 1480 zřídka jen se to přihodilo) ani nevěděli, kterak svou při zříditi a vésti mají, a nad to více mladší pokolení mezi rody panskými neznalo pravidel a zásad práva Moravského, nemajíc příležitosti, jich poznati; neb právo Moravské nezáleželo na žádném psaném zákonníku nýbrž na nálezích panských a protož panoval starodávný obyčej, že mladší členové rodů panských do soudní světnice pouštěni bývali, aby, jsouce přítomni líčení pře a vynášení nálezů na ně, jednak podstatu práva, jednak celé řízení soudní dokona seznali, by pak, když sami do soudu co soudcové přijati byli, vedle příkladu starých pánů se říditi a zachovávati mohli. (Kn. Tov. kap. 78). Kterak ale mladší pokolení právo a řízení jeho poznávati mělo, když jediná tehdáž příležitost k tomu se nenaskytovala, jelikož pro války v zemi práva nešla? Onino výtečníci, kteří za krále Albrechta a v mezikrálí po něm právo zemské spravovali, v šestém a sedmém desítiletí věku XV. jeden po druhém odumírali; tak Jan z Cimburka (1464), Vaněk z Boskovic (1466), na nichž dvou celá správa Moravy po třiceti let spočívala; Hynek z Ludanic, Mikuláš z Bystřice, onen Brněnský, tento Olomúcký sudí, Proček z Kunstatu, komorník Olomúcký, a Jan z Pernštýna, komorník Brněnský, zanikli mezi 1466—1475 a s nimi téměř vymřela znalost práva na Moravě. Po smrti těchto a jiných starších panův jen jediný muž žil tehdáž, který bedlivým okem pozoroval byl za mládí svého, kterak veřejné záležitosti a soudy se řídily, pan Ctibor z Cimburka, jenž při slovútném otci se učil poznávati správu politickou i soudní Mar. Mar. Když války mezi Vladislavem a Matyášem r. 1479 konečným mírem utišeny jsou a právo v zemi puštěno jest bylo, tu ukázalo se, že ukrutnostmi válek netrpěl pouze právní cit obyvatelstva,

nybrž že také vytratila se znalost všech potřeb a povinností, kterýmiž žalobník i obžalovaný naproti právu a soudu zavázán byl. Když 1480, tedy rok po uzavřeném míru, soud Olomúcký o svatém Janě Křestiteli (24. června) zahájen byl, ukázalo se, že mnozí, kteří pohnali, anebo pohnáni byli, před soudem se nepostavili, ačkoli soud do středy po sv. Prokopě, tedy do 12. července zasedal. Následkem toho učinil soud panský snešení, z něhož se vidí, že mnoho obyvatelův tehdáž neznalo obyčejův soudních: neb praví se v tom panském ustanovení: „poněvadž na tomto právě pro nedostatek, že mnozí, *nevědúc obyčeje,* ku pohnání svému nestáli jsú a ti, ktož pohnali, svých žalob neprovedli ani těch pohnaných obeslali, tyto póhony předešlé páni tak zastavují, aby žádnému k zisku neb k škodě nebyly .... Ale když póhonové puojdú, tak jakž ustanovení panské jest, každý stuoj k svému póhonu a pohnaný odpovídaj; víc kto by toho neučinil, podlé starého práva zachovalo by se proti každému.“[1]) Ač také při soudě panském v platnosti byla zásada: „neznalosť práva neomlouvá žádného“.[2]) předce soudcové nenastupovali tvrdě na ty, kteří proti pořádku práva pochybili a pominuli jim neznalosť práva věrojatně za tou příčinou, že sami toho pořádku práva hrubě neznali; zjevujeť se zajisté ta příčina ve slovích páně Ctiborových, která v předmluvě ku kn. Tov. klade, že proto píše o právích zemských, kterak spravována jsou za Jana z Cimburka a Jana z Pernštýna, „ješto jiným pánóm poněkud již to z paměti bylo vyšlo“. Páni, vidouce, kterak neznalost práva a jeho obyčejů soudům překáží, jelikož nedocházením stran soudcové marně v Brně neb v Olomúci zaneprázdňováni bývali, a uvažujíce také, že jim samým náležité znalosti práva se nedostává, vznesli na nedostíženého znalce veřejných poměrů Mar. Mor., hejtmana Ctibora z Cimburka žádost, aby jim sepsal paměť svou, jakého spůsobu státoprávní záležitosti Markrabsví Moravského jsou, kterak králové a páni země v Moravu se uvazovali a mimo to aby vysvětlil zřízení soudní i hlavité články soukromého i veřejného práva, by se i soudcům i stranám dostala do rukou spolehlivá zpráva, kterak se dle povinností svých ku právu a soudu zachovati mají. Skutečná to tedy byla potřeba, z které kniha Tovačovská počátek vzala; nejvyšší úředník země, hejtman totiž, k úřednímu vyzvání a požádání panstva Moravského uvázal se v práci tu a odevzdal ji pak co úřední spis správcům země, aby zásadami v ní vyslovenými se řídili. Zachovati pamět na starodávné obyčeje, poučiti soudce i strany, kterak v soudě se chovati mají, toť bylo účelem knihy Tovačovské, jenž povzbuzen byl žádostí panův a uskutečněn prací Ctiborovou.

V. *Kdy Tovačovská kniha byla sepsána?* Při ustanovení doby, kdy kn. Tov. sepsána byla, sluší přede vším uvážiti tyto okolnosti. V předmluvě oslovuje Ctibor biskupa Tasa, který 24. srpna 1482 zemřel, jakožto muže živoucího; v kapitole 196 pak, kdež se jedná o odpuštění lidí poddaných ze statků zemanských do měst, naráží Ctibor slovy: „poněvadž smlúva stala se mezi pány, rytířstvem a městy a toho listové jsú“, na smlouvu, která v příčině té učiněna byla mezi zemanstvem a městy dne 21. října 1486, tedy čtyry leta po smrti biskupa Tasa. Z toho jde tedy, že kn. Tov. skládá se ze dvou částí, z nichžto prvá sepsána jest před 24. srpnem r. 1482 a druhá po 21. říjnu r. 1486. Krom těchto dvou zpráv obsahuje však kn. Tov. také ještě jiné udaje, z kterých ustanoviti lze bližší dobu, v které první a druhá část její složena byla.

Co se tyče části prvé, vážiti musíme tato dáta: 1) Datum listiny 25. července r. 1479 kterou král Matyáš Mar. Mor. privileje předešlých králův potvrdil (str. 16). — 2) Jmena těch pánů, k jichžto žádosti Ctibor kn. Tov. sepsal,

[1]) PO. 1480 fol. 3. — [2]) Viz. Žer. zap. o s. p. I. 70 121. pak kn. Tov. 35. kap.

kterážto jmena *všechna* se nacházejí v ustanovení sedání panského při soudě Svatojanském v Olomúci r. 1480 (kn. Tov. 1. Ph. Ol. 1480 fol. 1. Ph. Ol. 1475 fol. 21b). — 3) Ustanovení o sedání panském, na kterém se páni snesli v Brně 1480 v pondělí pred narozením Matky Boží t. j. dne 4. září. (Kn. Tov. str. 41)[1]) a že téhož roku počaly se desky jazykem Českým psáti. (Kn. Tov. str. 57) — 4) Udání, že Jan z Žerotína přijat jest mezi rody staropanské, což se podlé našeho zdání stalo o třech králích v Olom. 1481 (viz kap. 60 poz. 7.)

Z těchto dat lze ustanoviti, že ne dříve než po třech králích r. 1481 Ctibor svou práci začal a před 24. srpnem 1482 první část její skončil. Jelikož ale ku konci předmluvy sám praví, že *náhle* spis svůj sepsal, nepochybíme, postavíme-li rok 1481 za dobu, v které Ctibor první část kn. Tovačovské shotovil.

Co se týče části druhé, tu především ustanoviti slušno, které kapitoly mají k ní připočteny býti? V předmluvě p. Ctibor praví, že psal, kterak králové a páni země v Markrabství Moravské se uvazovali a kterak od země přijímáni bývali; při tomto předmětu měl Ctibor příležitost, aby se šířil o správě zemské při smrti krále, o rozdílu mezi králem dědičným a voleným, o ustanovení správců zemských, když nový král po předešlém se uvázal v zemi, o holdování země králi atd. Mimo to ale praví, že psal o zřízení práva zemského a při tomto předmětu dotykal všeho což k právu zemskému náleželo: zřízenost pánův v soudě, půhony, nálezy, desky zemské, věna, nápady, dělení mezi bratry o statky, rozličné listy: zprávní, dlužné, rukojmě a kvitance. Podlé předmluvy souditi byly tedy právě dotčené předměty popsány ve spisu onom, který Ctibor původně biskupu Tasovi byl poslal a s těmito předměty srovnává se obsah knihy až do 191 kapitoly. Po kap. 190 stojí psáno: „již pak o listech všecko, co pilnějšího jest, se oznámilo; tuto opět o jiném řádu sedlském a řemeslnickém zpráva se udělá“. Těmito slovy naznačuje se, že hlavní obsah knihy jest ukončen a protož považujeme obsah kap. 191—224 za část druhou kn. Tov., kterou Ctibor přičinil ku první podlé slibu svého, jež vyslovil v předmluvě své: „jestliže se v čem více upamatuji a najdu zemské potřeby, tuto k mé paměti připiši, jakož mním, že toho dosti bude ještě moci potřebného nalezeno býti, *kteréž se časem svým také nezamlčí*“. Podlé tohoto slibu jal se tedy p. Ctibor přípisky činiti ku práci své a máme za to, že hlavní ponuknutí k tomu dala smlouva svrchudotčená r. 1486 mezi pány a městy stran odpuštění lidí poddaných, v níž obsažena jsou ustanovení, která muži práva tak znalému, jako byl Ctibor, ku paměti přivésti mohla věci k nim podobné. Druhý odstavec oné smlouvy[2]) jedná o propinaci v městech, kap. 191 kn. Tov. v třetím a čtvrtém odstavci o propinaci na vsích, kdežto první dva odstavce dotykají práva měst, proti usazování jistých řemesel ve vsích se opříti. Pátý odstavec smlouvy jedná o odpuštění lidí poddaných, o tomtéž předmětu pak kn. Tov. v kap. 192. 193. 194. 195. 196. 197. Odstavec čtvrtý smlouvy jedná o purkrechtech, kap. 198 kn. Tov. o purkrechtních penězích; odstavec sedmý smlouvy jedná o jmění a stáří sirotků lidí odpuštěných a kap. 199 kn. Tov. píše o sirotčích penězích a kap. 200 o sirotčích letech. Slova kap. 194: „súsed proti súsedu žádného gleitu zběhlému člověku . . . dáti nemuož“ připoměla Ctiborovi ustanovení o gleitech, jež položil do kap. 201. a kap. 202, jež jedná „o stávkách“ souvisí taktéž s řádem sedlským.

---

[1]) O toto datum panuje neshoda; viz Pal. Děj. V. I. odděl. 207 pozn. 169. Náhled p. Pal. nabývá potvrzení tím, že Ph. Ol. r. 1480 při soudě zahájeném dne 24. června již poprvé mají seznam pánův roztříděných podlé sedění po levé neb pravé straně hejtmanově, což dříve se nenaskytuje; pak slovy kap. 52 kn. Tov., z nichž jde, že to sedání ustanoveno bylo, když Matyáš za dědičného pána přijat byl, tedy r. 1479. —
[2]) Viz kn. Drn. 99—101.

Tím tuším na jisto jsme postavili, že druhá část kn. Tov. dříve se nepočala psáti, než po 21. říjnu l. 1486 a jelikož Ctibor dne 26. června 1494 umřel, vidí se, že druhá tato část psána býti musela mezi 21. říjnem 1486 a 26 červnem r. 1494. Avšak bedlivým proskoumáním dá se ještě určitější doba sepsání druhé části kn. Tov. ustanoviti. Roku 1493 to nemohlo býti, jelikož téhož roku dne 17. prosince učiněna výpověd mezi stavy vyššími a městy stran smlouvy z r. 1486, pro kterou nové nesnáze mezi vyššími stavy a městy byly vznikly: kdyby Ctibor druhou část byl psal po 17. pros. 1493, byl by jistě o této výpovědi zmínku učinil. Avšak i r. 1492 nemohla býti psána druha část kn. Tov.; neb v kap. 220 užívá Ctibor slov: *panoš* a *zeman* ve smyslu, v jakém následkem srovnání, kteréž stav panský a rytířský mezi sebou učinily a jež od krále Vladislava 8. prosince 1492 potvrzeno bylo, již běžná býti nemohla. A nad to více obsahuje ono srovnání také podstatnou změnu v dosazování soudců zemských, jelikož ustanoveno, že budouceně nemají již pouze členové stavu panského v soudě panském zasedati, nybrž že vybrati se má 14 pánův a k nim má býti přidáno 6 rytířů, z kraje Olom. totiž a Brněn. po třech. Nelze tedy pochybovati, že p. Ctibor, jenž dle slov onoho srovnání při tom byl, nebyl by opomenul, tak důležitou změnu v ústrojí panského soudu do knihy své přijíti (k čemuž by se bylo naskytlo vhodné místo při článku „o menším právě"), kdyby druhou část své knihy po 8. pros. 1492 byl počal psáti. Tak též nelze pochybovati, že by kap. 223 „o jednoštítných vládykách" Ctibor byl podal v jiném znění, kdyby druhou část po 8. pros. 1492 byl počal psáti; neb ono srovnání r. 1492. praví o těch, kteří z rodu chlapského na stav šlechtický povýšeni jsou: „a ti nevyšte se výše ani potupy čiňte rodóm starožitným až do třetího pokolení, jakož se i rodóm panským starým od nových děje. A byli-li by kde psáni neb sazeni pod rody pod kterým *starým* vládykú, ti tomu se protiviti mají." Zde tedy činí se rozdíl mezi novými a starými rody vládyckými, a Ctibor, jenž celé snešení r. 1480 stran nových a starých pánů do první části knihy své vepsal, nebyl by zajisté toto ustanovení v druhé části vynechal, kdyby ji po r. 1492 byl psáti počal. Avšak ani r. 1490 druhá část kn. Tov. sepsána nebyla; neb poslední kapitola „nárok o čest kým má súzen býti" liší se na mnoze od snešení, kteréž r. 1490 učiněno o zhanění, v němž se ustanovuje, že ten, který někoho neslušně na cti urazil, uraženého má prositi za odpuštění těmito slovy: „jakož jsem tě zhaněl slovy některými neslušnými a zvláště zrádce tobě bez výminky dávaje a toho jsem na tě provésti nemohl, prosím tebe pro Bůh, pro Matku Boží i pro všecky svaté, odpusť mi to; neb čímž jsem tě zhaněl, znám to, že tím vinen nejsi, a že jsem to na tě v hrdlo lhal a lhu a mám tě za dobrého člověka. A tu potom ten hned má vzat ode pánóv v kázeň býti a 4 neděle v věži seděti a od věže zaplatiti a k tomu náklad všecken tomu, kohož jest zhaněl, což jest koli, o to jezdě a pracuje, na to naložil a utratil, bez zmatku zaplať, což provede vedle páně hajtmanova uznání a pánóv" (Půh. Ol. 1475 Fol. 124). Když tento nález se porovná s tím, co kn. Tov. v kap. 224 praví o tétéž věci, pak pochybovati nelze, žeby onen nález byl ve spis pana Ctibora vešel, kdyby druhou část jeho po r. 1490 byl počal.

Z těchto důvodů soudíme tedy, že kn. Tov. skládá se ze dvou částí: první část, nemohouc býti složena před 25. červencem r. 1479 a ne po 24. srpnu 1482, začata byla po třech králích 1481 a dokončena jest téhož roku. Druhá část, obsahujíc kapitoly 191—224, nemohla býti začata před 21. říjnem r. 1486 a byla skončena před r. 1490.

VI. *Z jakých pramenů čerpal Ctibor?* Jak pan Ctibor sám v předmluvě ku kn. Tov. praví, byla hlavním pramenem jeho pamět, jak co vídal a slýchal při jednáních soudních. Napsal tedy zvyky a obyčeje jak je seznal, že

od předků přišly a doložil změny ty, které za jeho věku se dály. Tu především naskytuje se podivuhodná shoda zpráv kn. Tov. se zprávami o soudě, které zachovány jsou v listinách diplomatáře Moravského. Spůsob provolávati práva trhem (kn. Tov. kap. 33.) nachází se r. 1297 (Cod. dipl. V. 66); o žádání řečníka čili advokata (kn. Tov. 72) viz Cod. dipl. III. 193 z roku 1255; o potazu a vynášení nálezu (kn. Tov. k. 72, 73.) list r. 1278 (Cod. dpil. IV. 207); o přísaze s svědky a věrování (kn. Tov, c. 116, 117) list r. 1255 (Cod. dpil. III. 193), o půhončích (kn. Tov. c. 36.) list r. 1215 (Cod. II. 78); zpupné statky půhončích (kn. Tov. kap. 36) jsou terra camerariorum diplomatáře III. 139; o tom, že soud se skládal z úředníkův a přisedících pánův (kn. Tov. c. 51. 78.) Cod. dipl. II. 78. III. 193. IV. 206. 231. 273., o rozdělení na vyšší (panský) a menší soud Cod. dipl. IV. 386; o pomocném (kn. Tov. c. 81.) Cod. dipl. II. 211, o přísudném (kn. Tov. c. 81) Cod. dipl. II. 78.

Co se týče materialního práva i tu na mnoze srovnávají se zásady kn. Tov. s těmi, které věku XIII. a XIV v listinách nalezáme. Co se týče práva dědickéko, věn a poručenství, srovnati slušno Cod. dipl. I. 328, 346; II. 54, 181, 210; III. 200, 401. — O rukojemství a zástavách Cod. dipl. II. 212. IV. 328, 355. — O odpuštění lidu poddaného Cod. dipl. IV. 373, VII. 241. O odkladech hlav (kn. Tov. kap. 210) srovnati slušno výraz statut Otonových „gratiam querat“ (Cod. dipl. II. 210), smlouvu o hlavu Cod. dipl. VI. 349. Stran ustanovování hranic a sporů o meze (kn. Tov. c. 134. 135.) podávají zprávy listiny diplomatáře I. 320. II. 15, 76, 84, 85, 361, 362. III. 110, 215. IV. 37, 232, 390. V. 105 atd.

Druhý pramen, z kterého p. Ctibor čerpal, byly *zprávy ústní starých pánův*. Že na zprávách starých pánů mnoho p. Ctiborovi záležeti muselo, když pokolení mladé pro dlouhé zastavení práv na běh soudního řízení zapomělo, vysvítá z toho, že podlé slov Kn. Tov. (kap. 213) páni moravští se nespravovali právy psanými, „než obyčeji svými starodávnými“. Protož k výrokům starých pánův a k starodávným obyčejům na mnoha místech se táhne p. Ctibor u. př. v kap. 46: „ale ten póhon k přísaze na mnohých místech při obojím právě za *starých pánuov* býval jest“; — Kap. 52: „za mnohých let a *zdávna* byly jsú ruoznice“; — Kap. 78: „ale *staří* rozprávěli jsú, že někdy král Albrecht ráčil seděti na šranku“; — Kap. 87: „tak *staří* páni pravili, že spuosobeno jest“; — Kap. 102: neb *staří* páni pravili, že by se to někdež ve dskách najíti mohlo“; — Kap. 129: „o tom jsem nikdy neslýchal, že by to prvé bylo a za právo“; — Kap. 135: „ani za prvních *starých* pánuov“; — Kap. 165: „páni *staří* to za právo pravili“; — Kap. 167: „ale zpráva *starých* pánuov byla jest o tom“; — Kap. 174: „o ležení takto od starých pánuov jest praveno“; — Kap. 176: „páni *staří* zprávu jsú činili“; — Kap. 200: „sirotkóm za *starodávna* pány léta jsú přisúzena“; — Kap. 204: „a slýcháno jest od *starých*“; — Kap. 208: „zastal jsem ještě o čas *starých* válečníkuov“; — Kap. 210: „*starých* pánuov rozprávky“; — Kap. 215: „ za *starých* pánuov byli lidé.“

Třetí pramen, z kterého p. Ctibor čerpal, *jsou psané památky*, na větším díle úřední zápisy, které jemu co hejtmanu snadně přístupnými byly. *Z půhonných a nálezových kněh*, v kterých podlé slov Kap. 45: „v starých registřích nalezá se etc., pilně vertoval, vzaty jsou kapitoly: 39. 40. 68. 69. 124. 128.

Z archivu stavovského vzaty jsou kapitoly: 3. 10. 31. 153.; kap. 16. podle přepisu vydaného z kanceláře České; Kap. 209 podlé smluv Benešovských. *Z desk zemských*, jichž, jak svědčí konec Kap. 219, pilně užíval, vzat jest výpis o sedání panském Kap. 53—60. Kap. 175 o ležení vyňata jest z kněh města Brna. — Mimo tyto úřední knihy upotřebil p. Ctibor také ještě jiné dva spisy a sice přede vším *starou pamět*, kterou sepsanou stavové mo-

ravští sice teprvé r. 1497 Králi Vladislavovi ku potvrzení podali, o níž však souditi musíme, že již dříve sepsána byla, jelikož král o ni v listu svém daném v úterý před stolováním sv. Petra 1497 praví, „že ukázali jsú nám *pamět od starodávna sepsanou*“; a tato pamět obsahuje to, co v kn. Tov. podáno v kapitole 5. 8. 11. 12. 13. 14. 15.

Druhá *pamět psaná*, k níž Ctibor se odvolává byl *spis biskupa Tasa*, z něhož vyňata jest Kap. 217. Obsah kapitoly předcházející, totiž 216, zdá se, že vzat jest ze smlouvy, která učiněna byla okolo r. 1479 mezi biskupem Tasem a stavy; ač smlouva ta se nám nezachovala, soudíme tak nicméně ze srovnání, kteréž r. 1531 mezi biskupem Stanislavem a stavy se stalo a v němž toto důležité místo se nachází: „poněvadž hned po válkách kněz biskup Tas a p. Ctibor Tovačovský z Cimburka, ten čas hajtman Mar. Mor., jsúc od stavuov tohoto Markrabství vydáni, právo zemské jsú zřídili, majíce při sobě některý počet z pánuov a z rytířstva, práva povědomých a při tom zřízení hned jsú to vysvětlili, že biskup Olomúcký *z svého zboží stolního, čehož ve dskách nemá, před právem zemským odpovídati nemá,*“ kterážto poslední významně tištěná slova nacházejí se na začátku kap. 216.

VII. *Důležitost a povšechný ráz kn. Tovačovské.* Z tohoto rozboru pramenů, z kterých p. Ctibor čerpal, vidí se, že práce páně Ctiborova spočívá vesměs na zprávách úředních. Nejen že užil kněh veřejných zemských i městských, nybrž i jeho vlastní zkušenosť zakládala se na jednáních soudních a kde vlastní zkušenosť nepostačovala, tam bral poučení u starých pánův, kteří podlé rodu svého co soudcové v panském soudě sedávali, a tudyž úředními osobami byli. Nelze se tedy diviti, že kn. Tovačovská ještě za živobytí páně Ctiborova často se přepisovala, jelikož každý přál sobě míti knihu tu, z níž poučiti se mohl o statoprávním spůsobu Moravy a spolu seznati hlavitá pravidla práva veřejného i soukromého a kterak před soudem panským se chovati a jakých prostředků právních ve při své užívati má a může. Úřední autorita, na kteréž p. Ctibor práci svou zakládal, spůsobila to, že kn. Tovačovská sama brzo dosáhla autority úřední a že se stala základem všech zřízení zemských, která vedle usnešení zemských sněmů tiskem vydávána byla. Záhy již učiněn přepis jeden pro soud panský a chován jest u desk zemských, a podle tohoto přepisu jmenovitě sestaveno jest zřízení zemské, jež vydáno bylo r. 1545. Veliká vážnost, kterou páni ku kn. Tov. měli, nejlépe snad vysvítá z toho, že v právě dotčeném zřízení r. 1545 mnohé a mnohé články jsou pouhým otiskem onoho exemplaru kn. Tov. u desk chovaného, tak sice, že do onoho zřízení vešly všecky chyby a místa smyslu nedávající, které v onom exempláru se nacházejí. Podávajíce doklady toho při jednotlivých článcích textu, kdež vždy poukazujeme také na zřízení zemská, uvádíme na dotvrzení toho, že zřízení r. 1545 mnohokráte jest jen otrockým opisem kn. Tovačovské, jen článek „o svobodě v soudě panském (kn. Tov. Kap. 213), kterýž ve zřízení právě dotčeném vytistěn jest na listu 8. Na konci stojí ve zřízení tatáž slova jako v kn. Tov. „protož i ještě jest potřebí věděti i o jiných súdech, kteříž také v zemi jsú, aby se zpráva všem stala“, avšak nenasleduje nic ve zřízení o těch soudech, kdežto v kn. Tov. se pak mluví o menším právě, o zemských konšelích, o biskupu Olomúckém atd. Zdá se, jakoby páni se byli ostýchali, změniti něco na práci té, kterouž nejdůkladnější znatel práva Moravského byl sepsal. V této vážnosti všeobecné udržela se kn. Tov. i v pozdejších letech a hleděno k ní jako k nějakému zákoníku, podlé kterého se zachovati jest. Tak praví Karel z Žerotína: „vyhlašoval jsem spolky a *zachoval všecko to, co vyměřuje knižka páně Tovačovského*“ (Záp. o soudě p. II. 66. srovn. kn. Tov. Kap. 91.) Když r. 1614 Karel z Žerotína měl rozepři s nejv. komorníkem, rozhodnuta jest též kn. Tov: „ *a tak musila přinešena býti knižka pana To-*

vačovského, kteréž on posprvu jako by místa dáti nechtěl, ale vida všecky proti sobě musil ulevitiׅ". (Záp. o s. p. II. 175) V apogolii, kterou Karel z Žerotína zaslal p. z Hodic, stěžuje si: „račte věděti, že jsme hrubě zašli; z jedné strany práva potřena, svobody v nic, obyčejové zhynuli, pořádkové z paměti vyšli, zřízení za koutem leží, *knížka p. Tovačovského zpuchla.*" Tentýž Karel píše r. 1612 p. Čejkovi nejvyššímu písaři: *ačkoli knížka p. Tovačovského*, list na ouřad hejtmanský ani také zřízení zemské nic o podobných věcech nevyměřují" atd a r. 1618 panu Hartvíkovi ze Stittenu: „wie in des Herrn Towacziowsky Buch weutläufig zu finden", tam aby tedy naučení vzal.

Byla-li však kn. Tov. s jedné strany považována za práci úřední, za první totiž kodifikaci zvykového práva na Moravě, dala se strany druhé ponuknutí pánům zemským, aby podlé příkladu nejslavnějšího státníka Moravského všecka snešení, na kterýchž se ustanovovali při sněmích neb soudech, bedlivě zapisovali a uveřejňovali, by každý jimi se spravovati mohl. Tak zapsány máme snešení r. 1496, 1505, 1511, 1516 (také tištěno), 1518, 1523, 1521, 1535) (zřízení tištěné), 1545 (zřízení tištěné) atd.

Co se týče rázu povšechného Kn. Tov., zrcadlí se v ní nejen spůsob veřejného a soukromého práva nýbrž ona jest také obrazem socialného života, jak on se po mnohavěkých snahách a bojích konečně na sklonku 15. věku byl vyvinul. Co se týče statoprávních poměrů, vytknuto postavení Markrabství ku koruně České, objasněn poměr Moravy k Opavsku a postavení biskupství Olomúckého k Markrabství i v Markrabství a ku koruně, vytknut obor činnosti nejvyššího maršalka království českého, jenž záležitosti šlechtické na Moravě řídil, a poměr duchovního práva k světskému. Co se týče však socialného života tehdejší doby, tu patrně zračí se v kn. Tov. myšlenka vtělená, že stát kromě společnosti anebo nad ní nestojí, nýbrž že společností činí a tvoří se stát. Z toho také jde, že ta třída obyvatelstva, jež první jest ve společnosti, také zaujímá první místo ve státu. A to byl na Moravě stav panský, který již ve XIII. a XIV. století vladl soudem panským, nejvyšším to zřízencem soudním i správním. Události věku XV. neotřásly mocí stavu panského, nybrž utužily ji; neb z kn. Tov. víme sice, že do sněmů chodívali mimo stav panský také preláti, rytíři a královská města, že ale nicméně soudci zemskými mohli býti jen páni, že král nejvyšší hodnostáře zemské vybíral ze stavu panského s radou pánův. Celá správa politická i soudní spočívala tedy v rukou oněch patnácti rodin staropanských, které jmenovány jsou v 54 kap. kn. Tov. Byla to jakási oligarchie, které se však pro státnický věhlas a politickou zralosť členů její obdivovati musíme. Ve vlastním prospěchu jednala, když r. 1480 přístup do středu svého po vyplnění jistých podminek také mladším a novým rodům uvolnila, když r. 1492 k tomu svolila, aby také šest rytířův v soudě panském seděti mohlo.

Jasně se zračí v kn. Tov. ona stranka socialního života, která se týče rodiny a jejího majetku čili dědictví. Pánem rodiny jest otec, jemuž podrobeny jsou děti i matka domu; žena jest „vězněm" muže svého, která bez vůle jeho nic dáti a zavázati nemůže, byť by jí náleželo; teprv po smrti muže jest „sebe mocná". Zemře-li otec a jsou-li všichny děti nezletilé, vládne jimi poručník od otce ustanovený; nebyl-li poručník ustanoven, musí se jich ujíti „starosta" čili hajtman země. Byl-li nejstarší syn při smrti otcově plnoletý, obdržel on ochrannou moc nad ostatními a neustanoven žádný poručník. Jako žena byla vězněm muže svého, taktéž nemohly dcery po smrti otcově ničeho proti vůli bratrů učiniti a nepřináleželo jim, vdáti se samovolně, nybrž nešeny jsou za toho, který bratrům a strýcům příjemným byl; anoť podobá se, že na pouhý rozkaz bratrů a strýců sestra vdána byla za muž. Důležit ohledem na postavení dcer v rodině jest způsob mluvení: „pannám *daným* do kláštera"

a z této poddanosti pod vůli mužských členů rodu dá se vysvětliti, že dcery někdy s vůlí matčinou se unášeti daly (Kap. 165); ovšem že za to krutými tresty stíhány byly. Neměla-li pana sirotek žádného poručníka, musela k manželství u hajtmana a soudců vyprošena býti. (Záp. Žer. I. 100.)

Jakož otec o to pečovati musí, aby zachováním kázně mravní základ rodiny porušen nebyl, taktéž bedlivá péče se vynakládala, aby podmínka samostatného postavení rodiny zachována bylo: to jest, aby statek pozemkový při ní zůstal. Ač staroslovanská zásada, že všichni členové rodiny společně se statkem rodinným vlásti mají, již dávno výlučné platnosti pozbyla, předce ještě podlé kn. Tov. mohly děti spolu chlebiti a společně hospodařiti; nicméně však bylo jim volno, ve statek se děliti a každý o svém dílu hospodářem býti. Každý syn měl toho vůli, na otci dílu svého žádati a po smrti otcově mohl taktéž dílu svého na bratřích žádati. Žádný syn však, pokud otec živ byl, nemohl statek otcův zavaditi, spoléhaje na to, že mu kdysi díl připadne, neb mu za živa otce oddělen bude;[1]) taktéž nemohl žádný bratr, kdež bratři společně hospodařili, na statek sám se dlužiti.

Vliv feudality na poměry poddanské jeví se v kapitolách o odpuštění lidí poddaných, o propinaci a v zápovědi, že ve vsích řemeslníci býti nemají a v kapitole o odkladech hlav zabitých. Se zřízením rytířství souvisí úzce ležení a vyvolání rukojmí, odpovědi nepřátelské, služby válečné a jízdy po nich, pobídky k souboji, přísaha rytířská atd. Pro symboliku práva nacházejí se příspěvky u př. tyto: odevzdání došku při přidědění, držení za šaty toho, komuž se odpuštění bere, držení měče při soudě zahájeném, odložení zbraně a obrácení tváře k slunci při přísahách, atd. Taktéž vytknuty jsou v kn. Tov. zásady právní o dědictví, o závětech, o poručenství, o dělitelnosti a nedílnosti statku rodinného, o rukojmích a dlužnících, o věně, o mezech a hranicích atd.

Sloh kn. Tov. jest jednoduchý. Spisovatel podává své myšlenky a zkušenosti jako nepředpojatý pozorovatel života veřejného, jako účastník a vrstevník, jenž v proudu věku svého s ostatními pluje, vědom jsa, že všechny křehkosti s nimi sdílí. Protož jest celý způsob vypravování Ctiborova přirozený čili naivní podávájíc věci tak jak jsou, beze všeho rozumování a hloubání po příčinách, za kterými věci právě tak a ne jinak se vyvinuly. V tom podobá se kn. Tov. velmi k práci starého pana z Rožmberka a Ondřeje z Dubé, liší se ale znamenitě od práce Kornelia ze Všehrd, který jsa vzdělaný právník také učenosť svou v knize své ukazuje a důmyslné rozjemy v ni na mnoha místech klade. Tato prostnosť u vypravování a líčení hodí se nejlépe k jednoduchému tvaru a prosté povaze starého práva Moravského, o niž Maciejovski v Hist. Pravd. Slov krásně a pravdivě se pronesl (I. vyd. sv. III. str. 430.)[2])

Jednaje totiž o zřízeních zemských Moravských praví o zř. z l. 1535 slavný učenec: „Redakcie prvá, zdáním mým nejlepší, obsahuje práva i zvyky moravské sestavené v duchu národnosti, pravdivě slovanské. Jakáž v ni prostota u vyjádření, jaké obrazy, představující nám v pěkných barvách národnost slovanskou i patriarchální žití dávných Moravanův, jmenovitě počínajíc od listu LX

---

[1]) „Svolení panův a rytířstva Mar. Mor. na oznámení p. Bernarta z Žerotína o Jakuba syna jeho, kterýž jest byl na ten čas při králi polském a tu jest na se zápisy zdělal Janovi Stablovskému, kdyžby Pán Buoh pana Bernarta, otce jeho z tohoto světa vzíti ráčil, aby témuž Stablovskému polovici statku dal: pak my znajíc to, že syny a přátely své dáváme do cizých zemí proto, aby se k dobrému a poctivému vedli a statku s poctivostí nabývali a ne statky naše zavadili prvé, než by jich mocni byli, takovú věc mořímo a v nic obracujeme, aby to jeho zapsání i takového každého nyní i na budúcí časy žádné moci nemělo a míti nemá". (Sn. pam. kn. I. 9b). — [2]) Paprocký v Zr. Mar. M. na str. 308b praví, že Jaroslav ze Zástřizl Ctiborovi z Cimburka pomáhal kn. Tov. psáti; tato zpráva ale není nic jiného než-li lichocení, kterého se Paprocký k vůli živoucím rodinám často dopustil chtěv se jim zavděčiti.

a tak nástupně jdouc. Všechno tu kratší, trefněji a důkladněji než v českých právích vyjádřeno jest. Marně bychom hledali těchže předností v pozdějších redakciích; obědvě (porovnajíc s první) zdály se mi býti podobné k jalovému úhoru ležícímu vedle bujné nivy."

VIII. *Opisovatelé a rozličné exempláře kn. Tovačovské.* Důležitost, kterou kn. Tov. do sebe měla, byla příčinou, že častokráte přepisována byla i lze jest se domýšleti, že téměř každé sídlo panské a rytířské jeden exemplář chovalo. Opisovatelé však nepřestali na pouhém opisování textu původního, nýbrž přičinovali zajímavější věci podlé doby, v které žili, anebo připojovali také věci pamětihodné z doby, v které Ctibor ještě žil, řídíce se podlé slov předmluvy, aby to, co on napsal, doplňováno bylo. Tak nalezáme v některých exemplářích smluvy Jíhlavské mezi Vladislavem a Matyášem, v jiném zase řízení r. 1516 a opět v jiném ustanovení sněmů r. 1505, 1513, 1524 atd.; anoť v některých exemplářích jsou půhony a nálezy z věku 17. připojeny. Některé exempláry mají pořádek článků takový, jaký jest v exempláru desk a tudiž ve vydání Demuthově, druhé zase mají zcela jiné rozvržení; mnohým schází předmluva od Ctibora sepsaná.

Při vydání tomto měli jsme před rukama osmnácti exemplárů, o nichž nynî zprávu a popis podáme:

I. Exemplár z Olomúcké universitní bibliotéky pod sign. 1. VII. 24., malý kvart na papíře psán od dvou rukou; jedna ruka psaľa listy 1—4, pak 24—39b; druhá ruka listy 4—23b, pak 40—107. Mimo tyto dvě pozorovati lze třetí ruku, kterou několik míst k textu nenáležejících, tam kde mezi jednotlivými články prázdná prostora zůstala, připsáno bylo po ukončení knihy samé. Jest to týž exemplár, o němž Dr. H. Jireček podal zprávu v Čas. Mus. r. 1863 st. 227. Články v tomto exempláru, o němž litovati jest, že v něm scházejí listy 49—72, jdou po sobě v tom pořádku, jako v exempláru desk, jen že po článku „nárok o česť" nasleduje na listu 103" přípis listu od krále Matyáše lantfridního", pak na fol. 108 český překlad potvrzení svobod králem Matyášem stavům dané a po tomto překladu nasledují rozličná snešení a nálezy; poslední zápis jest z r. 1514. K tomu, co Dr. Jireček o tomto exempláru pověděl, dokládáme, uznávajíce jej s nim za nejstarší mezi posud známými, že nedlouho po ukončení kn. Tov. zhotoven byl. Jde to nejen ze způsoby pisma, nybrž také z toho, že v kapitole „o prošení pomluv" (naše vyd. kap. 72), slova: „v první pomluvě", „v druhé pomluvě", „v třetí pomluvě" pérem přetržena jsou, což v ostatních exemplářích nenalezám. Taktéž jsou na začátku této kapitoly původní slova kn. Tov.: prosím pomluvy první etc. přetržena a stojí jen: „prosím toho všeho etc. Musel tedy ten, který onen exemplár psal, ještě v dobré a čerstvé paměti míti snešení pánův, kteréž se stalo r. 1495 o prošení pomluv: „jakož bylo od starodávna, že jsú prosívaly pomluvy jednú, druhú i třetí i což k jeho právu přisluší, již ty pomluvy od tohoto času pominúti mají; než stoliká má prositi p. hejtmana, p. komorníka a p. sudího, aby jemu ráčili příti toho všeho, což k jeho právu přisluší." (Ol. Půh. 1480 fol. 135.) Z toho však stává se pravdě podobno, že onen exemplár byl napsán ještě před r. 1495 a že pisatel, seznav ono snešení, ta slova, proti kterým čelelo, vymazal. — Že ale tento exemplar originálem není, jde ze slov na fol. 75b: „nález ktož kterú unese, jaká toho pokuta, měl býti napsán i není napsán". —

II. Exemplár chováný v registratuře zemské v Brně pod č. 23, malý kvart na papíře, veskrz psaný jednou rukou; obsahuje 95 listův a končí: „Budiž tobě chvála pane Bože všemohúcí. Finit opus dominica die Trinitatis anno salutis 1511 per manus Laurentii de Costelecz super Albea site hora nona". Články jdou v témž pořádku jako v exempláru desk a vydání Dem. i

v našem; za posledním článkem „nárok o česť“, nasleduje fol. 89 „přípis listu mezi pány, rytířstvem a městy“ z r. 1486 a na fol. 92: „svobody od krále Matyáše na nápády a zboží“ z r. 1484, jen že zde mylně udán r. 1490. Exemplár tento proto jest velmi důležit, že pocházeje z r. 1511, tedy 17 let po smrti Ctiborově a jsa psán veskrze jednou rukou dokazuje, kterak opisovatel měl před sebou exemplár kn. Tov., do kterého nebyly ještě vloženy rozličné přípisky, jako při pozdějších exemplářích a jenž tedy co možná věrně podobal se původní práci.

III. Exemplár ze sbírky Cerroniho č. 102. Nemá předmluvy a počíná s tímto nadpisem: „Počínají se práva země Moravské. A najprvé když země osiří atd.“ a končí: „A tak těm právuom konec a přepsány jsú skrze mne Jindřicha Srnku, ty časy písaře na Krumlově urozeného pána pana Jana z Lipého najvyššího maršalka král. Českého léta Božího 1528 v tu sobotu před sv. pannú Markétu“. Články v tomto exemplaru jsou poněkud jinak rozvrženy, než-li v exempláru desk; po článku „nárok o česť“ následují rozličné zápisy, jmenovitě snešení sněmu r. 1505; poslední z r. 1518. — Exemplár ten podobá se velmi exemplárům IX. XVIII.

IV. Exemplár in folio psaný na papíře rukou věku XVI. v archivě zemském pod sign. M. VI. 4. Články jdou v tomtéž pořádku jako v exempláru desk; po článku „nárok o česť“ následuje zřízení r. 1517 a jiná, z nichžto poslední jest z r. 1523.

V. Exemplár in folio, psaný na papíře. Předmluva schází; na str. 1: Anno divinae incarnationis 1521. Ve jmeno svaté a nerozdílné trojice šťastně Amen. Znamenají se obyčejové práv i jiných chvalitebných věcí země Moravské a najprvé, kterak se pán a markrabí neb král do země přijímá buď dědičný neb sice řádně volený“. Exemplar tento liší se valně od ostatních; má zcela jiný pořádek článků a mnoho přípisků, jež v ostatních nejsou u. př. list krále Vladislava r. 1493, Lantfryd císaře Zykmunda, krále Albrechta, Ladislava, zřízení r. 1515 atd. Exemplár tento jest velice důležit pro různá čtení, kteréž výborné služby prokazují při opravě textu.

VI. Exemplár in Folio ze sbírky Žerotínovy pod sign. I. C. 22. Má dodatky z r. 1532 a končí s listem krále Rudolfa z r. 1578. Psán jest na začátku věku 17., neb na sklonku 16.

VII. a VII. b. Exemplár velké folio pod č. 384 v Museu Brněnském. První část obsahuje přepisy důležitějších listin státopravních věku 15.; na str. 34b počínají články o půhonech až do str. 42; pak až do str. 262b rozličné půhony a nálezy, načež následuje: „práva Mar. Mor.“ začínající s předmluvou kn. Tov., kteráž pak v úplném přepisu se podává. — Tento exemplár pochází asi z r. 1576.

VIII. Exemplár in Folio pod č. 22 v registratuře zemské v Brně; psán jest r. 1594: „přepsány jsou tyto knihy na žádost urozeného p. Arkleba z Víčkova a na Prusinovicích, Bystřici pod Hostýnem a Čejkovicích etc. ode mne Eliáše Jorama, Domažlického Čecha, správce sboru Prusinovského toho času. L. 1594“. Články v tomto exempláru jdou v tom pořádku jako v exempláru desk; na str. 130 počínají rozličné dodatky jdouce až do 314 a obsahujíce rozličné lantfridy, svobody a zřízení.

IX. Exemplár Olomúcké universitní bibliotéky pod sign. III. 1. 10. in folio, psán na papíře rukou z první polovice věku 18.; shoduje se nejvíce s exemplárem III. XVIII.

X. Exemplár folio v archivě zemském pod sign. XII. f. g. z věku 17.; články v tom pořádku jako exemplar desk; má pak na konci přípisy, rozličné nálezy atd.

XI. Exemplár desk zemských, nyní v archivě zemském chovaný, z něhož Demuth vydání učinil.

XII. Exemplár in folio v Museu Brn. č. 349, psán na papíře z věku 17., jak se domnívám podlé spůsobu písma od písaře Karla z Žerotína. Články jsou v tomtéž pořádku jako v exempláru desk; po článku „nárok o česť" následují rozličné zápisy, pak na str. 82—92 rozličné listy královské.

XIII. XIV. XV. XVI. exempláry ze sbírky Cerroniho, nejvíce se shodující s exemplárem desk.

XVII. čili, čítaje exemplár VIIa za zvláštní, exemplár XVIII. majetek historické sekce v Brně, podobá se nejvíce exemplárům III. IX.

Naše vydání. Jest poněkud s podivením, že ani jediného exempláru kn. Tov. není, který by zcela správný text neporouchaný obsahoval; každý exemplár, ten více a onen méně, má v sobě chybná čtení a patrné omyly, které někdy až k nerozumitelnosti text zohyzdují. Příčina tolika poklesků a nedostatků v různých exemplářích zdá se mi ležeti v tom, že již původní exemplár, který Ctibor sám buď sepsal anebo sepsati dal, sám v sobě nesprávným byl; neb p. Ctibor praví v předmluvě, že práci svou *náhle* sepsal a podobá se tedy pravdě, že v náhle a kvapně zhotoveném spisu podloudily se snadně rozličné poklesky, které se tou měrou rozmnožovaly, kterou práce jeho častěji opisována byla. Žádný exemplár sám o sobě tedy nepoztačuje k ustanovení správného textu. Pan Demuth, jemuž zásluha přísluší, že první vydáním kn. Tov. pozornosť učencův na tento důležitý pramen práva českomoravského obrátil, učinil tak zvané diplomatické vydání podlé exempláru, který se choval u desk zemských, vydav opis jeho tak, jak exemplár sám v sobě jest a zní, se všemi vadami a poklesky. Řídila jej při tom myšlenka, že exemplár ten, poněvadž u ouřadu desk v užívání byl, také nejsprávnějším a takměř úřední autoritou spečetěn jest.[1]) Avšak není tomu tak; neb scházejí v exempláru desk mnohá jmena, která v jiných exemplářích jsou u. př. v kapitole 3. 31. 153. a nad to více vynechány jsou v exempláru desk ty články, které v našem vydání obsaženy jsou v kapitolách: 110, 111, 112, 113, 114, 169. (druhý odstavec) 173. 187, 201 (první odstavec), 212 (první odstavec). Mimo to není téměř ani jediné kapitoly v exempláru desk, která by u porovnání s jinými exempláry nepotřebovala několik oprav aneb doplňků. Čím více obíráno se s knihou Tovačovskou, tím více poznalo se, že pouhé diplomatické vydání *jednoho* exempláru nepostačuje; protož pronesl se Fr. Palacký v článku „Cimburk" slovníku naučného: „i poněvadž do knihy tak zhusta užívané a přepisovávané později jak od spisovatele samého tak také od jiných osob proměny, přídavky a opravy hojné vkládány jsou, *činí se úplné a kritické vydání její porovnáním dostatečného počtu exemplářův, od sebe rozdílných, tím nesnadnějším, čím potřebnější jest.*"

V práci tuto uvázal jsem se a považuji to za svou povinnost, zde objasniti a ospravedlniti stanovisko, které jsem zaujal při tomto vydání.

Při kritickém vydání musel zřetel můj obracen býti hlavně k tomu, abych text upravil tak, jak asi od Ctibora samého správně napsán býti mohl. V tom naskytala se mi dvojí příčina: jedna stran obsahu a výběru článků z různých exemplářů, druhá stran opravy mylných a doplňků porouchaných čtení.

[1]) Že onen exemplár skutečně v úředním užívání byl, toho máme důkaz, (mimo okolnosť tu, že při ouřadě desk chován byl) že zelená kniha půhonů na fol. 74 při článku „nálezové podlé svobod" na straně připsáno má: „v knize p. Tovačovského v listu 82"; a skutečně nacházejí se ty nálezy v exempláru desk na listu 82. Další doklad toho jest, že zříz. zemské r. 1545 na větším díle tytéž poklesky v sobě má, jako exemplár u desk chovaný.

Co se týče příčiny prvé, vybrati totiž ty kapitoly, které asi v původním sepsání obsaženy byly, tu mi dáno bylo hlavní měřítko úmrtným rokem Ctibora a vyloučil jsem tedy všechny články různých exemplářů, které přesahují r. 1494, kteréhož Ctibor umřel. Obtíž však byla, co činiti s články, které datovány jsou před úmrtným rokem Ctibora, jako n. př. smluvy Jihlavské, svobody krale Matyáše na nápady, srovnání mezi pány a městy, zřízení soudu za krále Vladislava, lantfridy kralů Zykmunda, Albrechta a Ladislava atd. Všechny právě dotčené věci v tomto vydání vynechal jsem za těmito příčinami: předně shoduje se většina exemplářů v tom, že v nich články po sobě jdou od předmluvy počínajíc až do poslední kapitoly „nárok o čest“ a všecky exempláry, které rozličné přídavky mají, přičiňují je obyčejně po tomto článku. Za druhé jde ze slov předmluvy, že Ctibor původně psáti chtěl o statoprávních poměrech a řízení soudním, kterak vyvinuto bylo od dob krále Ladislava až do času jeho, kterýžto úmysl vyplnil v první části knihy své; přípisky, které učinil v druhé částce, (viz str. XXIII) připojil, když smlouva mezi pány a městy stran odpuštění lidí jej připomenula na rozličné jiné právní poměry v zemi, které se mu zdály dosti důležity, aby k vůli nim naplnil slib svůj v předmluvě vyslovený, že, upamatuje-li se v čem více a najde-li zemské potřeby, ku knize své to připiše. Jest ovšem možné, že Ctibor pak svrchudotčené veřejné listy sám připsal, ač tomu nenasvědčuje okolnost ta, že právě ve dvou nejstarších exemplářích obsaženy nejsou; my jsme jich však předce vynechali, jednak proto, že více pravdě podobno jest, že jich sám nepřijal, jinak že žádný exemplář v těchto přípiscích s druhým se nesrovnává, kdežto ty články, které my podáváme ve všech exemplářích obsaženy jsou. V dodatcích pak (str. 125) vytiskli jsme články takové, které, ač jen v exemplářích III. V. IX XVIII. přicházejí, snadně za práci Ctiborovu pokládati se mohou, jelikož doplňují zprávu jeho o úřednících. Jen poslední článek dodatků „o mezech o hranicích“ nachází se v jediném exempláru V, kterýž jsme přijali proto, jelikož důležit jest v příčině sporů o meze.[1])

Co se tyče opravy textu, hleděli jsme ji učiniti 1. porovnáním exemplářův mezi sebou; 2. porovnáním se zřízeními zemskými, ježto základ svůj v kn. Tov. mají; 3. porovnáním s právnickými knihami českými, jmenovitě s prací Kornelia z Všehrd a Ondřeje z Dubé, k nimž, nemohouce jinde vysvětlení naleznouti, jsme se utekli při článcích, o kterých společně s kn. Tov. jednají; 4. která kapitola obsahuje opisy listin neb jiných veřejných akt, neb desk a půhonných kněh, tu jsme text ustanovili podle originálu. Hlavní pomůckou byly nám půhonné knihy a nálezové, jelikož z nich poznati lze úplně právnickou terminologii a obraty soudní řeči věku patnáctého; bychom neměli těchto kněh, nebyli bychom na mnoha místech mohli učiniti oprav žádoucích. Při každé opravě jest udán pramen a příčina dole v poznámkách, které také důležitá různočtení udávají a čtenář přesvědčí se, že vyjma asi desíti slov od nás samých připojených, není ani jediné opravy, která by odůvodněna nebyla buď čtením jiných exemplářů, neb citáty ze zřízení zemských, neb listin, neb kněh půhonných neb z jiných právnických spisů a akt k tomu místu opravenému se vztahujících a z téže doby pocházejících. Na tento spůsob obsahuje naše vydání u porovnání s vydáním Demuthovým několik set oprav a potřebných doplňků, bez kterých kn. Tov. naprosto užíti nelze a ona na mnoha místech nesrozumitelnou zůstává. Zda-li jsem v této práci zadost učinil pravidlům hermenuetiky, to posouditi musím zůstaviti soudným znalcům práva če-

[1]) Formuláře listin, které vydání Demuthovo z exempláru desk vytisklo, nepřijali jsme do našeho vydání, jelikož k věci samé nenáležejí a mimo to podobných listin Archiv Český na sta obsahuje.

ského, kteří kritickým duchem o podobné práce se pokoušeli a protož dobře vědí, s jakými obtížemi vydávateli těžce porouchaného spisu zápasiti jest. Tu zapotřebí, aby člověk se vmyslil úplně v názory věků předešlých, aby si osvojil dokona názvosloví, v kterém ony názory se zračí a vtěleny jsou, aby se nevloudilo slovo, které se k původnímu dílu hodí asi tak, jako k rytířskému brnění novomodní klobouk. Práce taková podobá se k opravě staré stavby; kde nějaká část porouchána neb zničena jest, musí opravena neb nahražena býti v slohu tom, v kterém stavba původně zbudována byla.

Co se týče zevnější formy našeho vydání, jsou opravy textu a doplňky významnými literami tištěny, aby se poznalo, čím naše od Demuthova vydání se liší; v poznámkách pod textem připojili jsme různá čtení a poukázali jsme na podobné látky ve zřízeních zemských, ve Všehrdu, Ondřeji z Dubé, ve zřízení Vladislavském a jiných aktech veřejných bud ještě netištěných neb v Archivu českém již vydaných.

Co se tyče gramatikální části, šetřili jsme všudy starších forem jazykových. Pravopis jsme přijali nový; pokládáme to za pouhou pedanterii psáti cz na místě *c* neb *č*, neb ss na místě *š*, neb *zie* na místě *ž* neb rz na místě *ř*. Taktéž nepíšeme ie, jelikož čísti se musí tu jako *í*, onde zase jako *ě*, čímž někdy snadně omyly státi se mohou n. př. v kap. 205 řádek 3. psání kn. Tov. „a ta z miest všech“ čísti se musí: a ta z měst“, kdežto v téže kapitole řádek desátý: „k miestu ukázanému“ čísti se musí: „k místu“. Písmo „tiem“ může znamenati: „*tím*“ anebo „*těm*“ a *ie* co koncovka může znamenati *é* adverbialní neb *í* adjectivní, n. př. v kap. 101 „leczby leta zpravnie przessla“ může se čísti: „zprávně“ má se ale čísti „zprávní“,

Tím tuším, že jsme psali novým pravopisem, učinili jsme užívání kn. Tov. snadnějším pro ty, kteří nezvykli staré knihy čísti.

Tuto předmluva a žádost pánuov a jim k vuoli sepsání počíná se šťastně.[1]

K žádosti vaší, duostojný pane, pane Tase,[2] biskupe Olomúcký, a urození páni: pane Pertolte z Lipého, najvyšší maršálku království Českého, pane Václave z Boskovic,[3] najvyšší komorníče cúdy Olomúcké a pane Viléme z Pernšteina,[4] najvyšší komorníče cúdy Brněnské, pane Henryše z Lichtenšteina, pane Markvarte z Lomnice, pane Jene Kuno z Kunštatu, pane Henryše z Bítova,[5] pane Hynku z Valdšteina a z Brtnice, pane Volfganku z Krajku, pane Dobeši z Boskovic,[6] pane Albrechte starší z Šternberka, pane Jene z Pernšteina,[7] pane Karle z Vlašímě, pane Jindřišę z Sovince, pane Jene Bítovský,[8] pane Bočku starší z Kunštatu, pane *Kuno Cenku z Kunštatu*,[9] pane *Heralte z Kunštatu*, pane Hynku z Valdšteina Židlochovský, pane Albrechte z Boskovic, pane Oldřiše z Boskovic, pane Jene Bočku mladší z Kunštatu,[10] pane *Bočku mladší z Kunštatu*, pane Albrechte mladší z Šternberka, pane Jene z Lompnice Meziřícký,[11] pane Puoto z Lichtenburka, pane Beneši z Boskovic,[12] pane Lacku z Lompnice, pane Jene Pňovský z Sovince, pane Jimrame z Dúbravice, pane Hynku z Ludanic, pane *Václave z Ludanic*, pane *Jindřiše z Ludanic*, pane Puoto z Sovince, pane *Hynku Osovský*,[13] pane Pertolte z Tvorkova a pane Zygmunde z Dúbravice a pane Přibíku z Miličína etc. páni a bratři moji milí, a vám stateční a slovútní panoše a z rytířstva a obyvatelé markrabství tohoto, já Ctibor z Cimburka a z Tovačova, hajtman téhož markrabství:

Poněvadž míti ráčíte pamět mú sepsanú, tak jak se pamatuji a svědom jsem obyčejuov a zvyklostí starodávních, které jsú se za našich předkuov zachovávaly a v skutku dály, kteréž jsem já očima svýma viděl a při nich osobně byl, při přijímání za pána: krále Ladislava Uherského a Českého etc. krále a knížete Rakúského a markrabí Moravského v pokojnú zemi pána dědičného v městě Brně a potom po smrti téhož krále opět za krále Jiřího, voleného[14] krále a pána *zemí*[15] koruny České, kterýž vojensky se byl položil v předměstí Brněnském; však když do Brna měl puštěn býti, s tímž řádem jest od pánuov země do téhož města Brna uveden; — k tomu, když za té-

[1]) Rozličné exempláry mají rozličné nápisy; my jsme přijali, anť I. žádného nápisu nemá, z II. — [2]) zemřel 24. srpna 1482. — [3]) Byl kom. 1477 a zemřel 14. října 1482, jakž nahrobní kámen svědčil v klášteře sv. Anny v Brně, kdež pochován byl. Papr. Zr. Mar. Mor. 101. — [4]) Byl komor. 1475—1486. — [5]) Byl z rodu pánů z Lichtenburka. — [6]) byl bratr biskupa Tasa. — [7]) od 1506—1516 nejv. komorník. — [8]) taktéž z rodu pánů z Lichtenburka. — [9]) Významně tištěná jmena podáváme podlé I. II. hledíce k tomu, že obsažena jsou v úředním seznamu sedání panského z l. 1480, jakž udáno jest v kn. Půh. Ol. 1475 fol. 21b; pak kn. Půh. Ol. 1480 fol. 1. V tomto seznamu nalézají se všechna jmena pánův v kn. Tov. uvedená. — [10]) Měl podlé otce přijmení „suchý čert“ (siccus daemo). — [11]) Byl 1485—1490 podkomořím, 1496—1515 hejtmanem. — [12]) bratr biskupa Tasa. — [13]) Ač I. VIII. piší: „Hynku z Dúbravé a Ostrové“ předce jsme přijali „Hynku Osovský“ jelikož mimo II. taktéž stojí v onom svrchudotčeném seznamu sedání panského a nad to více žádných pánův z Ostrové nebylo; ovšem ale z Osové, odvětví to pánův z Dúbravice. — [14]) I. velebného. — [15]) Exempl. desk. pak IV. VI. IX. X. XIV. XV. „krále a pána země a koruny české“; my jsmę přijali čtení podlé I.

hož krále Jiřího práva zemská jsú puštěna a v Olomúci zaseděna osobú jeho královskú,[1] kterak jsú řízena a je spravovali pamětí svú pan Jan z Cimburka, otec mój, a pan Jan z Pernšteina,[2] ješto jiným pánóm poněkud již to z paměti bylo vyšlo, jakož i nyní těchto časuov též. I rád učiním a naplním vuoli vaši a teď sepsání posýlám; však aby jste ráčili ještě jiné staré a zachovalé lidi zemanské k tomu vzíti a toho se dále uptati, a bude-li víc upamatováno, toho neopúštěti. A já toto v náhle k vaší žádosti sepsal jsem a vaší milosti kněze biskupe poslal jsem a jest-li že se v čem více upamatuji a najdu zemské potřeby, k této mé paměti připiši, jakož mním, že toho dosti bude ještě moci potřebného nalezeno býti, kteréž se časem svým také nezamlčí. I ráčíš na tomto sepsání svú práci míti *a svú pilnost k tomu přičiniti, a se na to ptáti a potom pánóm oznámiti.*[3])

---

[1]) Puštěna jsou práva l. 1463: Anno dni 1463 de mandato serenissimi et illustrissimi principis et dni dni Georgii regis Boemie et Mar. Mor. jura terrestria sunt admissa et officiales minoris cude primam sessionem ad accipiendas citationes fecerunt sabbato post ascensionem dni. (Půh. kn. Ol. 1463 fol. 1.) — a zaseděna jsou „anno dni 1464 sabbato post epiphanias celebratum est colloquium Baronum cude Olom. presidente seren. principe etc. Georgio etc. (tamtéž fol. 33.) — [2]) Jan z Pernšteina syn Vilémův, přívrženec páně Ptáčkův a Jiřího z Poděbrad, vedle Jana z Cimburka nejdůležitější muž věku onoho na Moravě; r. 1440 volen byl od strany české za hadšího a rozdílce mezi stavy českými a moravskými i hral znamenitou roli co odpůrce krále Albrechta a císaře Bedřicha. Byl komorníkem cúdy Brněnské od r. 1464—1473; téhož roku zvolen na Benešově za jednoho správce k zachování pokoje na Moravě. Zemřel 1475 a pochován jest v kostele Doubravnickém. — [3]) Exempl. I: „a se na to ptáti a potom pánóm oznámiti"; II. „a se na to ptáti a potom pánóm oznámiti, svú práci a pilnost k tomu přičiniti" podlé kterýchž my jsme čtení svrchupoložené přijali.

Kapitola 1. Když pán země umře a země osiří.

Hajtman, kterýž jest zemský, když král umře, má hned po smrti pána země všem oznámiti smrt pána a krále a je všichny obeslati listem svým tuto duolepsaným podlé toho *přípisu.*[1]) A když se páni sjedú do města Brna, tu se mají sjíti všichni do kláštera svatého Michala. A tu hajtman země učiniti má řeč o smrti pána a zemi hajtmanství vzdá, kdežto páni moc míti budú sobě hajtmana svoliti a *vsaditi,*[2]) buď prvního neb jiného, kohož se jim zdáti bude, z jednostajné vuole najhodnějšího k tomu úřadu. A toho vyhlásíc slíbí poslúchati; cožby s radú jich činil, jemu pomocni býti mají, v ničemž jeho neopúštějíc. A ten má moc spolky dávati až do pána budúcího i práva pustiti, ač země mírná jest. A hned se lantfryd udělá pro podstatu země a ztvrzení pokoje takým spuosobem, jakož tuto *dole*[3]) psán jest přípis jeho, kterýž byl po smrti krále Albrechta udělán za pana Jana z Cimburka Tovačovského.

O jiných úřadech bez pána dole jinde se šíře oznámí, ačby který úředník umřel.

Kapitola 2. Přípis listu když země osiří.

Službu svú vzkazuji. Urozený pane, *pane*[1]) bratře muoj milý! Jakož mním, že vás tajno není, že z dopuštění pána Buoha všemohúcího král, pán náš milostivý umřel, kdež tato země v sirobě po jeho milosti jest zuostala a i já jakožto hajtman od jeho milosti *i vás*[2]) usazený v též sirobě zuostal jsem. I maje já péči, abych úřadu svému dosti učinil a zemi tuto opatřil, *aby škod a všelikých obtížností od zlých lidí uvarována býti a jich ujíti mohla,*[3]) zdá mi se slušné a hodné, aby všichni obyvatelé, páni, preláti, rytířstvo i města markrabství tohoto spolu spěšně se shledali a viděli a to jmenovitě ten pondělí po druhé neděli po velicenoci,[4]) totiž ten pondělí po sv. Jiří. Protož prosím, žádám i přikazuji z úřadu svého, aby jste podlé povinnosti té, kterú zemi povinni jste i tudíž závazku a pečeti své a lantfrydu učiněnému,[5]) u kteréhož

Kapitola I. [1]) Přijali jsme čtení „přípisu“ podlé I. II. III. VIII. etc.; exempl. deskový má: „zápisu“. — [2]) přijali jsme podlé I. II. etc.; ex. desk. má: „usaditi“. [3]) dokládáme podlé téměř všech ostatních exempl.

Kapitola 2. [1]) Dokládáme jednak podlé čtení několika exempl. jednak podlé zvyklosti dopisování mezi pány, jakož také v kap. VI. Ctibor piše: „urozený pane. pane“. — [2]) Exempl. desk. „u vás“; I. „i vás“; — II. „i tudíž od vás“. My přijali jsme podlé I., jelikož ve větší části exempl. se nachází. Hejtman totiž se usazoval od krále, ale podlé rady a návrhu pánův. — [3]) Při tomto místě jest mnoho variant. Ex. desk. „aby škody a obtížnosti všelijaké od zlých lidi vyvarovani byli a jich ujíti mohli“. Demuth vztahoval sloveso vyvarovati na škody a psal tedy „vyvarovány“; psal ale chybně, jelikož „škody a obtížnosti všelijaké“ jest zde genitiv. — I. piše: „aby škod i všelijakých obtížností vyvarována a ujíti mohla býti“; — II. „aby škod i . . . . a zlých lidí vyvarovaní ujíti mohla“; — III. „aby . . . . . uvarována býti mohla“; — IV. „aby škod . . . . uvarována byla a ujíti mohla“; — VIIa: „aby . . . vyvarována býti a ujíti mohla“ atd. Podlé těchto různých čtení nemohli jsme jiné opravy přijíti než svrchupoložené. — [4]) Jest starý localis a má vlastně státi: „velicě noci“; spůsob obě slova stáhnouti v jedno byl na Moravě obecný n. př.: „nedávají než poctu o velicenoci“. (Půh. Ol. 1499 fol. 53.) — [5]) dativy: „závazku, pečeti, lantfridu, vztahují

pečet tvá i přiznání jmena tvého jest, na ten den již psaný nikterakž nezmeškával v městě Brně býti, a tu já s radú všech obyvateluov i tvú také společně abychom před se vzali to, což by najužitečnějšího k řádu a ku pokoji býti mohlo této zemi. Také počet ten, kterýž na vás jest položen, jízdných i pěších pohotově *aby*[6]) ráčil míti; který bychkoli den *toho*[7]) na vás požádal, aby hned beze všeho odtahování a omlúvání jej poslal. Neb já proti všelijakým škódcím země této s Bóží pomocí miním brániti, aby se žádnému škoda nedála. K tomu také sám osobně i se všemi lidmi svými pohotově branně *buď*[8]) i s vozy, byla-li by toho další potřeba, abychom všichni podlé najvyššího přemožení svého pohromadě byli a křivdy sobě činiti nedopúštěli. Také což na tě položeno jest peněz k placení dluhuov, že nezmeškáš toho položiti u výběrčích, tak jakož zuostáno jest; a k témuž zemany své měj, ať na sjezdu jsú, pomoc dadí i pohotově jsú. Datum etc.

Kapitola 3. Přípis lantfrydu, když země bez pána jest.[1])

Když se tak zřídí země podlé svrchupsaného spuosobu, jest potřebí utvrzení, aby země do pána budúcího *v tom*[2]) pevně státi mohla. I za času pana Jana z Cimburka a z Tovačova páni jsú jeden obecný lantfryd učinili a na tom se ustanovili, aby do pána budúcího tak se na potom dálo. Pročež toho lantfridu jest tuto přípis položen a napsán:

1440 „Ve jmeno Bóží Amen. My Pavel z Boží milosti biskup Olomúcký *i všichni opati a preláti země markrabství Moravského*[3]) a my Jan z Cimburka a z Tovačova, hajtman markrabství Moravského, Jan z Lompnice, Jan z Lichtenburka a z Coršteina, Albrecht z Stermberka a z Lúkova, Dobeš z Meziříčí a z Trnávky, Kryštofor z Lichtenštaina, *Jan z Krajku a z Vranstaina*[4]) Raimprecht z Eberstorfu a z Ostroha, Jiřík z Kravář a z Strážnice, Jan z Hradce, Petr z Konice, Heralt z Kunstatu a z Lisic, Lacek z Stermberka, Jan z Boskovic a z Lúky, Jan a Miroslav bratři z Cimburka, Beneš a Vaněk bratři z Boskovic, Hynek z Valsteina, Boček a Kuna z Kunstatu, Zděnek z Valsteina, Štěpán z Vartnova, Pavel a Vok z Sovince, Heralt z Sovince a z Dúbravice, Milota z Tvorkova, Pröček z Kunstatu a z Opatovic, Jošt z Rosic, Mikuláš z *Tvorkova*,[5]) Proček z Vilmberka, Jaroslav z Šelmberka, Smil z Moravan, Mikuláš z Vlašímě, — a my Václav z Kukvic, podkomoří markrabství Moravského, Jan Kužel z Žeravic a Kvasic, Markvart ze Zvole,[6]) *Boček z Otoslavic, Jan z Opatovic a z Dlúhé vsi, Osvald Enzigar z Hrádku, Čeněk z Mošňova, Zdeněk z Švábenic, Markvart z Dubňan, Mikuláš z Milonic, Petr Roman z Vitovic, Blažek z Borotína, Beneš z Svonovic, Jan Raček z Mrdic, Jan Tla-*

---

se k slovu: „povinni“. — [6]) Dokládáme podlé I. V. VIII. — [7]) Dokládáme podlé I. V. VIII. — [8]) Exp. V. XI. piší „budu“; VIII. „s braní buďme“.

Kapitola 3. [1]) Tento článek jest téměř ve všech exemplářích po článku „přípis listu k lantfridu“ psán. My jej klademe ale dříve jednak proto, že dříve lantfrid musí býti než list přiznávací k němu, jednak za tou příčinou, že slova „když se tak zřídí země podlé svrchupsaného spuosobu . . . tuto přípis položen a napsán“ s kterými se končí článek „přípis listu k lantfridu“ bezprostředně se vztahuje na kapitolu I. a II., v nichž právě se líčí, v čem to zřízení země po smrti krále záleželo: hejtman totiž oznámil pánům smrt krále, svolal je k určenému dnu do Brna, vzdal své hejtmanství v ruce jich, načež buď on buď nový hejtman ustanoven byl; pak se konaly přípravy k ochraně a správě země „a když země se tak zřídila“, učiněn lantfrid, k němuž pak obyvatelé listy přiznávací dávali. — [2]) Dokladáme podlé I. II. III. V. atd., pak dle toto, že v lantfridu samém tatáž slova jsou: „ a slibujem v tom státi až do budúcího pána“. — [3]) Významně tištěná slova nejsou v kn. Tských; my jsme je podali podle originalu, jenž se chová v zemském archivě. — [4]) není v kn. tišt., my dokládáme podlé orig. — [5]) Není v exempl. desk. — [6]) Exempl desk. neudává více jmen, kdežto I. IV. VIII. všechna jmena mají, která v orig. listině obsažena jsou.

čisvět z Bystřice, Mikuláš Cigan z Račic, Petr Nebojse z Sehradic, Stibor z Hluku, Ondřej z Bukovic, Bohuněk a Konrad bratři z Miroslavi, Gewl z Hrušova, Niklas Hunt z Dunajovic, Franěk z Hartmanova, Jan Zub ze Zdětína, Jan Svinka z Šardic, Mendlík z Gryffenberka, Jindřich Huse z Podhradí, Ješek z Spytiňova, Mírek z Dražejovic, Záviše z Kunčic, Protivec a Heřman bratři z Pavlovic, Levík z Slezan, Jan Kepina ze Zvole, Mikuláš z Nevojic, Václav z Dohotína, Štěpán z Pavlovic, Hynek z Újezdce, Drslav z Ochab, Mešek z Kostelce, Pavlík z Litenčic, Jan z Skrbeně, Zygmund z Rajspurku, Ondřej Valach z Přestavlk, Bohuše z Bítova a z Sokolník, Jakubek z Maršova, Jan z Kateřinic, Jan a Hynek bratři z Rokytnice, Jan z Žeravic, Aleš z Vrahovic, Zich z Volffmberka, Arkleb Víčkovec z Víčkova, Bohdal z Dědkovic, Jindřich z Bařic, Stach z Kokor, Stibor z Hoféřic, Mládota z Prusinovic, Jan z Podstatu, Milota z Morkovic, Arkleb z Kunkovic, Raček z Četochovic, Beneš z Zástřizl, Filip z Újezda, Jindřich Čihuvka, Jindřich Jaromířka, Drslav z Nakla, Václav Papiš, Ondřej a Jan bratři z Chvalkovic, Jan Kužel mladší z Žeravic, Bušek z Melic, Jakub z Pačlavic, Arkleb z Kunovic, Prokop z Domamyslic, Slavek z Stichovic Zygmund Vaitminar, Štěpán z Slavíkovic, Jan z Košník, Jan z Opolněšic, Blažek z Přečkova, Hanuš z Valdíkova, Smil a Jan bratři z Nemotic, Štěpán z Dobrožkovic, Kryštofor z Zarušek, Jakub z Dřinového, Petr ze Zvole, a my purkmistři a rady měst Olomúce, Brna, Znojma, Jihlavy, Hradiště, Uničova, Litovle, Ejvančic, vyznáváme tímto listem všickni zespolku přede všemi, ktož jej[7]) čtúc slyšeti budú: Jakož pro naše hříchy a z dopuštění Božího tato naše země po smrti najjasnějšího knížete a pána, krále Albrechta slavné paměti, Římského, Uherského, Českého, Dalmatského, Charvatského etc. krále, knížete Rakúského, pána našeho milostivého jest osiřela a my vidúce a znamenajíc záhuby a škody, kteréž se dějí od některých v této zemi i také do jiných zemí, chtíce rádi, aby ty záhuby nynější i budúcí, ačby které znikly, ukroceny a staveny byly: I učinili jsme byli sněm obecný, svolání *prelatuov,*[8]) zeman i měst markrabství Moravského v městě Brně den svaté Lucie panny,[9]) na kterémžto sněmu darem Božím všichni společně vstúpili jsme v jednotu a jednostajně smluvili jsme se za jeden člověk a slíbili jsme sobě, tu jednotu držeti a zachovati ctně, věrně a křesťansky, tak abychom hrdly i statky svými jednali a skutečně pomahali pokojiti země této, tak aby každý na svém dosti měl až do přijítí pána budúcího, kteréhož zespolka přijíti máme s *Bohem,*[10]) řádně, *právě*[11]) a spravedlivě *a* s naší ctí a tak učiniti máme a chceme bez zmatku. A jsúc v té jednotě učinili jsme druhý sněm obecný země této v Brně na den svatých Šebestiána a Fabiána, mučedlníkuov Božích, na kterémžto sněmu potvrdili jsme a mocí listu tohoto potvrzujem té svrchupsané jednoty a slibujeme v té jednotě státi a skutečně pomáhati každý z nás vedle svého *možení*[12]) tuto sirú zemi pokojiti, aby každý v svých řádích a právích zóstal. A ty všecky věci svrchupsané slibujeme každý z nás a společně sobě zdržeti ctně a věrně a křesťansky svú dobrú čistú vírú, jako dobří lidé. Pakli by který z nás toho neučinil, jehož pane Bože nedaj, tehdy ten nemá míti žádného práva a žádné svobody v této zemi a slibujem sobě na takového zespolka pomoci hrdly i statky svými. A tato svrchupsaná jednota a ustanovení i zjednání tak, jakož se svrchu piše, má trvati a slibujem v tom státi až do budúcího pána, kteréhož zespolka máme řádně přijíti tak, jakož se svrchu piše. Také ktožby chtěl v této zemi v

[7]) Kn. Tov. piší: „ktož jej uzří a . . . .“ orig. listina slov „jej uzří“ nemá. — [8]) Není v exempl. desk.; I. II. V. VIII. etc. mají — [9]) t. j. 13ho ledna. — [10]) není v exp. desk.; I. IV. V. VIII. mají — [11]) Kn. Tov. tišt. piše „právně“, ač exempl. desk. též piše „právě.“ — [12]) exempl. deskový „své možnosti“ I. jako orig., II. „přemožení“.

tuto jednotu a ustavení k nám vstúpiti, ještoby jeho jmeno nebylo *v*epsáno v tomto listu, ten má list svuoj *otvořitý*[13]) s svú pečetí v městě Brně na rathúzi položiti v moc purgmistra a rady tím obyčejem, jakož jest přípis od nás vydán, přiznávaje se, že v této jednotě a ustavení podlé nás stojí. A to má *tak*[14]) mocno býti, jakoby jeho jmeno v tomto listu bylo *v*epsáno a pečet jeho přivěšena. A jestliže by která pečet nedošla k tomuto listu, *ješto jeho jmeno napsáno jest v tomto listu,*[15]) to tomuto listu a této jednotě a zjednání nemá škodno býti, než proto tento list má v své plné moci zuostati, jakoby všecky pečeti při něm byly. A toho všeho, což v tomto listu svrchu psáno jest, na svědomí a jistotu naše vlastní pečeti přivěsili jsme k tomuto listu. Jenž jest dán a psán v Brně léta od narození Syna Božího tisícího čtyřstého čtyrycátého počítajíce, v ten čtvrtek po hodu svatého Pavla na víru obracení.“[16])

Kapitola 4. Přípis listu přiznávajícího k lantfrydu.[1])

(Já N. z N. vyznávám tímto listem etc.[2]) *Jakož*[3]) páni, rytířstvo i města markrabství Moravského jeden obecý zápis neb lantfrid spuosobiti, a učiniti jsú ráčili pro řád a pokoj i spravedlnost, aby chudému i bohatému spravedlivé[4]) se dálo a v artykulech v tom listu znících zříditi jsú ráčili: protož já svrchupsaný N. to všechno, což *se*[5]) v tom zápisu neb lantfridu zavazuje, vyslovuje a zřizuje, oblíbil jsem a oblíbuji, schválil jsem a schvaluji a ke všemu přivoluji, slibuje svú dobrú čistú vírú křesťanskú to všecko, což v tomto lantfridu zřízeno, spuosobeno, vyjeveno a zapsáno jest, podlé artykuluov v něm znících zdržeti a pomáhati, tak jakoby ten list lantfridu v tomto mém listě vepsán byl, aneb má pečet k tomu lantfridu a listu přivěšena byla. A jestliže bych já komu zboží své odbyti chtěl, kupitele svého k tomu mám držeti a přivésti, aby list přiznávající v táž slova, jakožto i tento muoj list jest, k tomu lantfridu *přiložil*[6]) a v tom ve všem aby se zachoval, jakož já nahořepsaný. Tomu na jistotu a zdržení svú vlastní pečet přivěsiti jsem kázal k tomuto listu. Jenž etc.

Item. Lantfridní a listové ku přiznání k lantfridu kladú se také na místech těch, kdež lantfrid ukazuje.[7])

---

[13]) Exempl. desk. „otevřený“; I. podlé orig. — [14]) Některé exempl. deskový, I. IV. VIII. etc. piší: „také“; II. jak orig. — [15]) Významně tištěna slova nejsou v ex. deskovém; I. II. etc. jich podlé orig. mají. — [16]) t. j. 28. ledna.

Kapitola 4. [1]) Ač téměř všichny exempláry tento článek mají před článkem: „přípis lantfridu“ etc., předce jsme jej za svrchudotčenými příčinami položili po něm. Některé exempl. slova „přiznávajícího“ vynechávají. — [2]) Slova v závorce nejsou sice v žádném exempl. KT.; že ale zde státi mají tato slova, s kterými každý list přiznávací k lantfridu počíná, jde z toho, že v tomže článku několik vět níže stojí: „protož ja svrchupsaný N.“ — [3]) Exempl. deskový píše chybně: „My páni“ etc.; ostatní píší „I“ krom VII. kterýž má v listech k lantfridu obvyklé slovo „jakož“. — [4]) Exem. desk. „spravedlivě“ též také jiné; my jsme přijali svrchupoložené čtení, jelikož v podobných formulích, n. př. v přísaze k soudu panskému, hejtmana atd. co formula solennis přichází. — [5]) Dokládáme podlé I. II. III. etc. — [6]) Ex. desk. má: „jakožto i tento muoj list jest k tomu lantfridu přiložen“ což smyslu nedává. Naše oprava podlé I. II. III. V. etc. — [7]) Kn. Tov. tišt. a větší část ostatních exemplárů mají místo toho článku následující: „Item kde se kladú lantfridní listové a přiznávající. Lantfridní listové ku přiznání lantfridu kladu se také na místech těch, kdež lantfrid ukazuje; protož forma jeho dole se při druhém lantfridu, kterýž se při králi děla, najde a z toho přípis má vzat býti.“ Avšak tam, kde přípis lantfridu v kn. Tov. tišt. stojí str. 29. není forma přiznávacího listu, jelikož již svrchu podána jest; protož jsme také v textu slova: „protož forma jeho“ atd. vynechali, a to tím více, jelikož některé exempláry toho místa úplně nemají.

Kapitola 5. O dědicích po smrti krále zuostalých aneb volení nového krále.[1])

Když země osiří po pánu a bez pána jest, bude-li dědičný pán, syn královský, páni, preláti, zemané, města, tu *napřed,*[2]) kdež pán jich budúcí jest, v zemi *Moravské*[3]) neb jinde k létóm s právy přislý, aneb znovu volený, mají ze všech řáduov z sebe vyslati tam, kdež jeho milost *jest,*[4]) osoby znamenité a hodné, *totiž* z pánuov, prelátuov, rytířstva i měst a jeho *Milosti*[5]) ***všecku***[6]) potřebu zemskú, svobody starodávní, dobré okyčeje zvyklé i jiné potřeby země oznámiti *a* s jeho Milostí srovnati, aby chudý i bohatý, každý, jakž na koho sluší, při svém řádě a právě zachován byl. A to zjednajíc a zavrúc s jeho Milostí a přirčení vezmúce toho k zdržení mají ode vší země prositi, aby ráčil na den určený a již smluvený do země přijeti osobně do města Brna; neb králové Čeští od krále Václava až do krále Jiřího všichni jsú tu za pána přijímáni. A tu poslové, vrátíce se, mají hajtmanu, kterýž *té*[7]) chvíle v zemi jest, ač sám v poselství s posly nebyl jest, oznámiti, jak srovnáno jest, kterýžto hajtman má dále vší zemi ohlásiti listem svým a oznámiti pánóm, *prelátóm,*[8]) rytířstvu a *měšťanóm*[9]) starším a pro jiné v městech kázati volati podlé přípisu dolepsaného listu.

Kapitola 6. List obsylací od pana hejtmana oznamujíci přijetí do země krále jeho Milosti.[1])

Službu svú vzkazuji urozený pane pane, (neb velebný, neb statečný, neb múdrý a opatrný, jakž na koho sluší.) Jakož tebe tajno není, že po smrti pána našeho již pána nového dědičného, syna jeho Milosti N. krále, za pána míti máme;

Kapitola 5. [1]) Tato kapitola, pak 8. 11. 12 13. 14. 15, srovnávají se co do obsahu s listinou krále Vladislava danou v Brně 17. ledna 1497, jejížto začátek zde klademe: „My Vladislav etc. oznamujem tímto listem všem, že přistúpili před nás páni, preláti a rytířstvo i města Mark. našeho Moravského a ukázali jsú nám paměť od starodávna sepsanú a znamenanú toho všeho zpuosobu a obyčeje, kterak jsú předky naše a pány své zemské předkové jich do země Mor. přijímali a jaký zpuosob při takovém přijímání pána země té zachován býval jest a býti ma, kterýžto spuosob takovýto jest: Nejprvé když země osiří a bez pána jest, pani, preláti, rytířstvo a města napřed tu, kdež pán jich budúcí jest v zemi Moravské neb jinde, dědičný neb volený k létóm s právy přišlý, mají ze všech stavuov z sebe vyslati, totiž z pánuov, z prelátuov, z rytířstva a z měst k jeho Milosti a poslati o všecky potřeby zemské a o svobody starodávní a dobré obyčeje i o jiné země potřeby srovnati se s jeho Milostí, aby chudý i bohatý, každý jakž na koho sluší, při právě svém a řadu zachován byl. A to zjednajíc a přirčení od jeho Mti vezmúc mají ode vší země prositi, aby ráčil na den určitý přijeti osobně do města některého v zemi a zvláště do Olomúce nebo do Brna.“ A nyní následuje v listě Vladislavově to, co my dole v kapitole 7. podáváme. — [2]) Dokladáme podlé orig. — [3]) Dokládáme podlé orig. — [4]) Dokládáme podlé I. II. etc. [5]) Dokládáme podlé orig. pak podlé I. II. atd. exem. deskový: „a jeho potřebu zemskú, milosti svobody starodávní“ (kn. tišt. 6) což smyslu nedáva a sluší slovo „milosti“ připojiti k slovu: „jeho.“ — [6]) Dokládáme podlé I. II. ač jiné ex. piší „všickni.“ [7]) Kn. tišt. piše: „ty“. — [8]) Kn. tišt. podlé ex. desk. toho slova nemá; že ale sem náleží, jde nejen z orig. Vladislavova, nýbrž ze začátku této i kapitoly následující, kde mezi těmi, jimž se nastoupení nového krále oznamuje, také se nachází tytul „velebný“ který se prelátům dával. -- [9]) Všechny exempláry piší: „městóm“ krom II. který ma čtení „měšťanuom“, jež jsme přijali. Neb nenalezli jsme posud v žádném aktu veřejném tytul „města starší“ čímž by zde jen naznačiti se mohla města královská; toť se rozumí samo sebou, že nastoupení nového krále oznámeno jen městům královským, jelikož jen tato stavu požívala. Protož se zde „městóm starším“ nemůže bráti za protivu slov „a pro jiné v městech“ a vztahovati se k jiným, nekrálovským městům; nýbrž sluší zde mysliti v skutku na starší měšťany, čili na rady městské (starší obce), kterýmž hejtman ve zvláštním listě nastoupení nového krále oznámil, kdežto „pro jiné“ měšťany t. j. pro obec oznámení to stalo se vyvoláním.

Kapitola 6. [1]) Nápis ten vzali jsme z XI; ostatní exempl. mají: „přípis listu, když král

jakož pak s tvú i jiných radú do města N., kdež jeho Milost nyní obývá, posly naše ode vší země byli jsme poslali, aby o svodody a práva naše s jeho Milostí i o všechny potřeby podlé artykuluov sepsaných moc měli a jednali. Kteřížto z daru Božího šťastně a prospěšně jsú se vrátili, s jeho Milostí *o všecko*[2]) na místě zavřevše[3]) i od jeho Milosti toho jistotu *vzavše*[4]) všecku milost k *nám*[5]) nalezli jsú. Kdež jeho Milost v této zemi na den svatého N. v městě Brně obobně býti ráčí, nám dále namluvené věci všechny dokonati a také povinnost naši učiněnú k sobě *přijíti*,[6]) kdež, to žádám i z úřadu svého přikazuji, aby na den N. (totižto čtvrtý neb pátý den položiti napřed, nežby král přijeti měl) býti nezmeškal, ničímž se nezaneprázdňuje ani toho dne zmeškávaje, tak aby jeho Milosti od nás ode vsech i také tebe všechna poctivost státi se mohla, kteráž pánu našemu hodna býti má a spravedlivě přisluší. Datum etc.

Kapitola 7. Rozdíl mezi králem zóstalým dědičným a znovu voleným.

Item *bývá rozdíl mezi králem dědičným zóstalým a králem znovu zvoleným.*[1]) Jakož se jest bylo stalo v letech krále Ladislava, kterýž byl dědičný syn krále Albrechtuov; ale narodiv se jinde než v koruně České osiřelý, dán jest k chování *kněži*[2]) Frydrychu Rakúskému knížeti a potom Římskému králi a císaři a ten jeho jest vydati zemím nechtěl, až země některé, zvláště Rakušané, vojensky před Nové Město tu, kdež Frydrych císař byl, jsú se položili i vydán jest jim tu.[3]) Tu když vydán byl a již v Vídni panování své počínal, páni, preláti, rytířstvo i města markrabství Moravského podlé nahoře psaného spuosobu své poselství jsú do Vídně učinili a zavřevše do města Brna krále Ladislava požádali,[4]) kterýž tu, přijev, za pána byl jest přijat, nejsa ještě Českú korunú korunován, než toliko v mladosti své Uherskú.[5])

---

jest vybrán a zvolen za krále. — [2]) Dokládáme podlé I. II. V. etc. — [3]) Toto místo v kn. tišt. jest porouchané „. . . . i o všechny potřeby podlé artykuluov sepsaných moc měli a jednali, kteřížto z daru Božího šťastně a prospěšně jsú se vrátili a s jeho milostí všecky potřeby podlé artykuluov sepsaných moc měli a jednali, na místo zavřevše . . . .“ Nesrozumitelnost povstala tím, že do vydání tištěného po slově „vrátili“ přijata slova: „a s jeho . . . . a jednali“, kteráž v exempl. desk. přetržena jsou na znamení chyby opisovatele, jelikož táž slova mylně opakována jsou. — [4]) Krom V., kterýž piše „vzevše“, piší ostatní exempláry „vzemše“. — [5]) Kn. tišt. piše „vám“ ač ex. desk. ma též „nám“. — [6]) Ex. tišt. a s ním ostatní piší: „a povinnost naši také k sobě učiněnú míti“; naše oprava na základě XI: „a povinnost také k sobě učiněnú přijíti ráčí.“

Kapitola 7. [1]) Téměř všichny exempl. mají čtení: „bývá rozdíl mezi pánem dědičným zuostalým, kteréž po dědičném králi sirotkem zuostává, a pánem voleným“. My jsme přijali čtení z II. Neb rozdíl ten platil podlé náhledu tehdejšího věku při každém dědičném králi, i když sirotkem nebyl a léta sva maje ve vládu se uvázal. Slovo sirotek přišlo do textu vzhledem k specialnímu případu krále Ladislava Pohrobka, který po smrti otcově, krále Albrechta († 27. října 1439), dne 22. února 1440 v Komárně se narodil. — [2]) Dokládáme podlé I. II. etc.

[3]) Stalo se l. 1452 dne 1. září. — [4]) Stavové čeští žádali skrze gubernatora Jiřího z Poděbrad, aby král Ladislav se korunovati dal; za lichými příčinami, že král nema dosti peněz, aby se slušnou nádherou v Čechách se ukázal, že nepokoje v Uhrách jeho přítomnosti tam vyžadují atd. — žádáno se strany královy, aby korunovace až do vánoc se odložila. Když ale Moravští stavové skrze poselství své do Moravy jej pozvali, aby za pána země přijat byl, odebral se král k holdu do Brna dne 6. července a meškal zde téměř do konce tohoto měsíce, načež do Uher odtáhnul. Toť ovšem byla urážka Čech, co hlavy království a tato příčina nebyla ta nejposlednější, za kterou pak onen pohoršlivý strk mezi Čechy a Moravany vypuknul, o němž kn. T. v této kapitole vypravuje. — [5]) Když královna Alžběta svého syna porodila, meškalo právě poselství magnatův uherských na dvoře polském, nabízejíc kraleviči Vladislavovi korunu uherskou. Královna, chtíc v případě, žeby syna porodila, tomu korunu pojistiti, nechala tajně korunu sv. Štěpána z Vyšehradu k sobě do Komárna přivésti, kamž dovezena byla též noci, které syna svého porodila. A když mu bylo právě 12 neděl, dala jej korunovati dne 16. máje 1440. Nicméně ale panoval pak polský Vla-

Když pak po roce[6]) týž král Ladislav byl do Čech vzat a korunován v Čechách, tehdy páni Čeští ku pánóm Moravským učinili jsú řeč skrze pana Alše Holického[7]) těmito slovy:

„Páni Moravané! Učinili jste všetečně, ješto vám nepřislušelo, že jste prvé krále jeho milost do své země uvedli a za pána přijali před námi, nám toho neohlásivše, ješto my měli jsme to prvé učiniti a vy nás s tím čekati, jakožto úd království tohoto po hlavě jíti. Protož žádáme od vás toho nápravy a zvláště toho, aby jste znovu, při přítomnosti naší, krále Jeho Milost sobě za pána vzali; neb jste vy manové koruny České.“

Páni otcové naši, uprosivše sobě potaz, poručili jsú řeč panu Vaňkovi z Boskovic,[8]) kterýžto slovem všech Moravčicóv pověděl jest:

„Pani Čechové! Jakož jste na nás v přítomnosti krále Jeho Milosti puotku učinili o přijetí Jeho Milosti za pána našeho a do země naší uvedení a k tomu pravíc, že bychom toho bez vás učiniti byli nemohli aneb neměli a nás za své many pokládajíce a úd koruny, — takto všickni pravíme: že, což jsme učinili, že jsme učinili slušně, řádně a právě, aniž jsme povinni byli, vás v tom co čekati, ani po vás jíti; neb jsme učinili pánu svému dědičnému to, což jsme otci Jeho Milosti a Jeho Milosti dědicóm slibovali, kterýž dědic teď stojí. Od Jeho Milosti nikdy jsme se v jeho mladých létech nedělili ani lúčili, ale jsme se drželi spravujíc se v řádu našem až do let Jeho Milosti, ani žádných pánuov jiných hledajíc, jakož jste vy pani Čechové to činili, hledajíc sobě pánuov a krále jiného v letech Jeho Milosti mladých, jakožto kníže Albrechta Mnichovského i jiných v říši knížat.[9]) K tomu *my*[10]) se známe, že jsme úd koruny, *ale*[11]) ve všem urození i v statcích i v místech tak svobodní jako vy, páni Čeští; ale nejsme žádní manové, než svobodní páni tak dobře jako vy, a není nám potřebí v *dědicích*[12]) pánuov našich nikdy v žádných slibích vás čekati než svobodně muožem. A událo-li by se též, jako i nyní, pána dědičného dočekati, též bychom jej přijali; neb vám proti dědičnému ničímž zaváváni nejsme. Než když pán náš, král Jeho Milost k letóm přišel, vzali jsme a Jeho Milost za pána máme a míti chceme jako věrní a poddaní Jeho Milosti, slib Jeho Milosti učiníc, ne nám, ani komu jinému, ne *v*[13]) vaší zemi České, ale v naší Moravské. Protož pro taková slova, kteráž se nám od vás stala bezprávná,[14]) prosíme krále Jeho Milosti a vás žádáme, aby jste nám je napravili jako těm, ježto jsme nic jiného neučinili než jakož *to*,[15]) což věrným a poddaným pánu svému dědičnému přislušelo.“

Tu král Ladislav, maje Uherské i Rakúské pány, ten strk a ruoznici srovnati jest ráčil, ač o to dosti dlúho mezi stranami bylo jednáno, že pan Aleš Holický opět slovy svými ku pánóm otcóm[16]) našim mluvil jest: „Páni

---

dislav až do 10 list. 1444, kdež v bitvě u Varny padl. — [6]) Nebylo to po roce; neb byl Ladislav dne 28. října téhož roku 1453 v Praze korunován. — [7]) Pan Aleš Holický ze Šternberka, jeden z nejznamenitějších mužů tehdejší pobouřené doby v Čechách, přívrženec strany Ptáčkovy, pak přední obhájce vdovy Zygmundovy proti Albrechtu Rakouskému, odporník tedy strany habspurské a hlavni podpůrce Jiřího z Poděbrad. — [8]) Pan Vaněk z Bos. byl 1455—1464 komorníkem Brn. a zemřel 1466. [9]) Naráží zde na volební sněm v Čechach l. 1440, kdež kandidáti českého království od rozličných stran navrhováni byli: Albrecht Bavorský, falckrabí Ludvík. Bedřich Braniborský, Vladislav polský, ovšem bez ohledu na právo dědičné syna krále Albrechta, — [10]) Dokládáme podlé I. II. — [11]) Ač téměř všichny exempláry i kn. tišt. piší: „a“ předce jsme prijali čtení svrchupoložené podlé exemp. deskového, kdež po písmenu „a“ pozdější rukou připsána jsou pismena „le“.
[12]) Ex. desk. piše chybně „v dědičných panuov“; naše oprava podlé I. II. V. etc. — [13]) Dokládáme podlé II. V. VIII. — [14]) Ex. VIII. piše: „bez práva“. — [15]) Ex. ds. a s ním větší část exempl. piší: „než jako ti, což“ čtení nemístné, povstalé per lapsum calami, hledě k slovům „jako těm“. — [16]) Ex. desk. a větší část piše: „pánóm

Moravané! Slyšeli jsme řeč vaši, z kterých příčin jste krále Jeho Milost za pána před námi a prvé než my přijali; i v tom jiného neznáme, než že jste to slušně a spravedlivě učinili a my vás za žádné many nemáme, než za naše milé bratří a příbuzné a dobré přátely. A poněvádž se králi Jeho Milosti tak zdá, aby mezi námi větších strkuov ani řečí nebylo, my se k vám ve všem rádi míti chceme tak znajíc, že v urození i ve všem přátelství sobě rovni jsme, a o to víc mezi námi žádných nesnází býti nemá." A tu jsú na tom oboji přestali.[17])

Ale při pánu voleném jiný řád má zachován býti: že když se pán volí v Praze na rathúzi a *oni* z jednostajné vuole *svolí*, ten se nese, bude-li z cizí země, k *mezím*[18]) královstvi Českého a tu na mezích Českých přísahu činí; a když ku Praze přinešen bude, před Prahú přísahu druhú a při korunování na hradě Pražském třetí. A když již korunován bude, tepruov do markrabství Moravského jede a tu *při*[19]) korunování aneb jináč poslaní poslové od země Moravské, srovnajíc, Jeho Milost do země Moravské přivedú na den umluvený a jmenovaný.[20])

---

a otcóm"; my jsme přijali správnější čtení podlé II. V. — [17]) Již ku konci měsíce září, když kral Ladislav na cestě ku korunování meškal v Jihlavě, nastalý rozkvašené různice mezi pány Českými a Moravskými. Čechové totiž vytýkali Moravanům, že neměli práva králi holdovati, nežli korunován byl; Moravané ukazovali zase k tomu, že již od r. 1423 měli kníže Albrechta za pána Moravy, ačkoliv teprvé 1438 v Čechách za krále přijat byl, a bylo-li jim tehdáž volno, knížete za pána země míti, který nebyl korunován, že jim prý tedy také nyní nebylo potřebí při jeho synu na korunování čekati. Rozjítřenost mysli byla veliká mezi oběma stranami, až vlivem královým utlumena byla. Nicméně ale po korunování obživla hořkost a tu stal se svár ten nemilý, který svrchu líčen jest. Moravané ovšem měli dobře, že nejsou many, neb za Přemyslovcův a Lucemburských byl Markrabí sice manem krále Českého; ale země Moravská považována vždy za část, za úd, a jak se později říkalo, „za nejpřednější úd království českého." Nejlépe naznačuje poměr ten Karel z Žerot.: tato země jest titulo tenus toliko markrabstvím, ale sice oud k věčné nerozdílnosti spojený s královstvím Českým a tak že immediate jest poddána králi Českému, poněvádž markrabí žádného obzvláštního míti nemůže." (Sněm l. 1612 pag. 76). Odvolání se stavův Moravských na dobu Albrechtovu bylo tedy liché; neb byly to poměry mimořádné. A ačkoli následkem těch různic uznána, alespoň od Moravanův, zásada, že Morava králi dědičnému holdovati může, i kdyby ještě korunován nebyl; předce již se to více nestalo, ač za krále Ferdinanda moravští stavové za to žádali; Ferdinand I. dal se ale dříve v Praze korunovati a pak teprvé do Moravy přijel. Morava neměla prava, zvláštního markrabí si voliti, ovšem musela uznati toho za pána země, kterýž byl králem českým, buď voleným, buď dědičným. Protož když r. 1608 následkem revolučního ruchu Matyáš stal se markrabím Moravským, kdežto v Čechách Rudolf II. panoval, musel tento dříve Moravany z poddanosti propustiti a Moravu Matyáši odstoupiti, nežli se markrabím státi mohl. — [18]) Toto místo jest v exemp. deskovém i v jiných porouchané; jen VIII. má správné čtení, kteréž jsme my přijali. — I. piše misto „k mezím" — „kněžmi"; — IV. „knížetem"; — V. „kněžími". — Ex. III. ma zvláštnost: „a oni z jednostajné vůle i při naši vůli, ač to bude", jakoby Moravanům právo přiřknouti chtěl, při volbě krále Českého též hlasy své dávati. To se stalo ale jen v době revoluční, když falckrabí Bedřich volen byl; Ferdinanda I. Moravané nevolili, ač to těžce nesli. A podlé výroku krále Vladislava l. 1492: „a v zemi České, kdež království jest" neměli k tomu nepopíratelného práva. — [19]) Ex. desk. „po". Jest to tendenční čtení; neb exemplár ten pochází z doby Ferdinanda I., za kteréhož stavové Moravští se zdráhali, posly své ku korunování poslati, pravíce, že oni uznali Ferdinanda za dědičného krále a že tedy mu holdovati mohou ještě před korunovací; ale nepomohlo jim to, neb na naléhání krále posly konečně vypravili. — [20]) Divné jest, že ex. III. pak XI. o tom sporu se nezmiňují. Piší totiž oba: „kterýž přijev za krále přijat, nejsa českou korunou korunován; pak po roce týž král Ladislav byl do Čech vzat a korunován v České zemi." O rozepři, ktera v ostatních exemplářích se líčí, nevypravují tyto dva nic; jen konec kapitoly zase uvádějí, kde se mluví o řádu při pánu voleném.

Kapitola 8. O sjezdu vší země do Brna neb jinam.

K tomu dni určenému a před ním do města Brna všichni páni, preláti a rytířstvo i města, sjedúce se podlé obeslání hajtmanova listu nahoře psaného, s poctivostí, když král k městu pojede, podál proti Jeho Milosti vyjedú, jakožto za jednu míli, a tak povzdál všickni s koní ssedajíc proti králi pěšky jíti mají. A král Jeho Milost také s koně ssésti má a ruky své *podávati*[1]) a potom slušnú a krátkú řečí a potřebnú má Jeho Milost vítán býti skrze hajtmana neb jiného pána hodně výmluvného. Potom zase Jeho Milost na kuoň má vsésti i páni také a tu jeti dále k městu, kdež procesí s kněžstvem Jeho Milosti před městem čeká, kteráž procesí má býti strojná: *cechové*[2]) napřed, žákovstvo, kněžstvo, po nich ze všech klášteruov opatové zemští, podbiskupi i sám biskup a to což najpoctivěji muož zřízeno býti. A ku procesí přijeda má Jeho Milost s koně ssésti a pacem *neb mír*[3]) políbiti od najznamenitějšího preláta; a tu opět Jeho Milost od kněžstva též jako ode pánuov má vítán býti i též od měšťan, do kteréhož města jede. Tu potom kněžstvo „Te deum laudamus" *začne*[4]) a jiná svá k tomu obyčejná spívání *spívá*[5]) a král na kuoň vsedá a páni pěšky za procesí okolo Jeho Milosti jdú a hajtman země kuoň za úzdu drží až do kostela svatého Petra, kdež kanovníci jsú.[6]) Tu opět král ssede, do kostela *vejde*[7]) a po modlitbách obyčejných Jeho Milost do hospody své jede a pan hajtman i páni okolo Jeho Milosti jako nahoře dotčeno. A potom Jeho Milost ten den v svém kvasu pokojně, jakž míti ráčí, ztráví.

Na zajtří sejdúce se obyvatelé markrabství Moravského i jdú k králi Jeho Milosti a smluví, který čas ráčí a kde vedle obyčeje starodávního slib ode pánuov, prelátuov a rytířstva přijíti. Tu přijdúc napřed do kostela, mši svatú prvé slyšíce, jdú na místo určené; napřed král,[8]) a pan hajtman ode vší země má řeč slušnú začíti, kterak z daru Božího etc. a kterak všickni jsú Jeho Milosti, každý podlé své povahy, povinnost hotov*i*[9]) učiniti. Než napřed vedle starého obyčeje má král zemí potvrzení listem pod svým majestátem na svobody a práva dáti, a ten tu má hotov býti. A kancléř jej vezma čísti má přede všemi a *hledíno* býti má, jest-li vedle starých listuov a v táž slova. A král ten list vezma svú rukú má jej v ruku hajtmana dáti[10]) a hned potom na čtení svaté ruce své polože přísahu duole psanú učiní:

Kapitola 8. [1]) Podlé I. II. VIII.; ostatní „podati". — [2]) Vyd. Demuth. píše: „Čechové", ovšem chybně. Neb nehledě k tomu, že na přítomnost Čechů v procesí z Brna vyslané v tomto spojení s žákovstvem, kněžstvem atd. mysliti nelze, káže i bedlivé pozorování ortografie kn. Tských přijíti čtení „cechové". Neb důsledně se piše v kn. Tských cz místo c; tak jen jeden příklad na místě mnohých; v exempl. desk., z něhož Demuth vydání učinil, několik řádku výše stojí: „a tak podál „všiczkni" kteréž ovšem nelze psati „všičkni". — [3]) Dokládáme podlé I. II. — [4]) Podlé V, exemplár desk. „začnú" I. II. začnúce atd. — [5]) Dokládáme podlé V. — [6]) V tomto čtení shoduje se větší část exemplarů a není pochyby, že od Ctibora Tov. původně tak napsáno bylo, jelikož on důsledně mluví o Brně co městě tom, kdež král za pána země přijímán býti měl. Exemp. deskový na začátku této kapitoly nadepsal k slovu „Brna" slovo „Olomúce" a následkem toho níže pak slova „svatého Petra" smazal, jelikož v Olom. hlavní chrám jest sv. Václava. Ex. V. piše: „až k kostelu, kterýž se v tom městě za hlavní má". — [7]) Dokládáme podlé V.

[8]) Místo toto ovšem jest velmi nemotorné i má několik variant; většina rukopisů ale shoduje se s exempl. deskovým, jenž píše: „tu přijdúc do kostela, mši svatú slyšíce, jdú na místo určené, přijde král". Exempl. I. úplně se shoduje s tímto, až na slovo „jdú", kteréhož nemá; — II. piše: „tu přijdúc napřed do kostela mši prvé svatú slyšíc na místo určené přijede napřed kral . . . ."; — XII. XV.: „. . . . . místo určené. Přijde král . . . .". My jsme se hleděli držeti čtení většiny exemplářů, ant oba nejstarší ho také mají a nepřijali jsme správního čtení III. XI., ježto zní: „Ten den JM. nejprv v kostele mši svatú slyšeti ma a přijde na místo určené pan hejtman nejprv má počíti řeč atd. . . . — [9]) Většina ex. „hotov"; my přijali podlé XI. — [10]) Po slově „dáti" následuji ve všech exemplářích kn. Tov. tyto věty: „a řka: teď již po-

Kapitola 9. Přísaha královská neb markrabina, kterúž udělal král Matyáš.

„My Matyáš slibujeme a přisaháme na tomto svatém čtení, že všecky obyvatele země této, markrabství Moravského, pány, preláty, rytířstvo i města, bohaté i chudé, duchovní i světské, všecky spolu i každého zvláště, máme a chceme při jich svobodách, řádích a dobrých starodávních obyčejích zachovati ani v čem mimo spravedlivost obtěžovati, ale při právě jich a spravedlivosti zachovati jako pán jich milostivý a spravedlivý. Tak nám pán Buoh pomáhej, matka Boží i všichni světí.“

Kapitola 10. Tuto jest připis svobod zemských, kteréž král Moravské zemi při přijímání svém dává.[1])

My Matyáš z Boží milosti Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský etc. král, markrabí Moravský, Lucemburský a Slezský vývoda i také Lužický markrabí etc. k věčné památce věci stálé. Poněvadž předešlých lidí toto jest bylo přirození, netoliko posluhujíc sobě, ale milujíc se rovným úmyslem, sebe zase milovati, čím více královského povýšení duostojenství, kteréžto urozením jasné krve bývá pohnuto a napomínáno a zvláště k těm, kteřížto stkvějí se povýšenější urozeností a kteříž jsú nám přítomností svú znamenité ókazovali služby i také minulých časuov proti nepřátelóm cizokrajným i domácím postavovali se, anobrž až do ztracení statkuov, častokrát až do ponížení stáli, — abychom se k nim nachýlili slitováním a zvláště, že jsme prošeni od dóstojného a urozených našich milých: Protasia, biskupa Olomúckého, Ctibora z Cimburka, markrabství Moravskéko hajtmana, Pertolda z Lipého, království Českého naj-

---

tvrzení naše máte, učiňtež nám svú povinnost. A hned potom král na svaté čtení ruce své polože přísahu duole psanú učiní.“ My jsme tato slova do kontextu nepoložili a sice z těchto příčin. Těmi slovy má býti naznačeno, že stavové králi slib poddanosti učiniti mají; lze tedy očekavati, že v kn. Tov. bezprostředně přijde výkon toho slibu; nicméně ale následuje přísaha krále, jakž také pořádek slavnosti holdovací byl: dříve král přisahal a pak teprv stavové slíbili. List svrchudotčený krále Vladislava (str. 7 pozn. 1) taktéž piše: „z ruky své v ruku hajtmana dáti a hned potom na čtení svatém ruce položiti přísahu duole psanú JM. učiniti v tato slova . .“ Nad to více piše kn. Tov. v kapitole 11., tedy již po přísaze králově, že král dí: „Nuže již se vám stalo od nas všecko, což se státi mělo, aby jste nám též i našim erbóm slíbili poddanost, poslušenství jako naši věrní poddaní“. A v tomto slibu poddanosti a poslušenství záležela právě ona povinnost stavův. Slova tedy, které jsme v kap. 8. vynechali, nejsou skutečně na svém místě, jelikož se neshodují s pořadkem ustanoveným v listu krále Vladislava ani s kapitolou 11. kn. Tov samé.

Kapitola 10. [1]) Ex. I. má na tomto místě tyto listy v jazyku latinském s nadpisem: „toto jest připis svobod zemských, kteréž král Moravské zemi při přijímání svém dává a proto se latině tuto vpisuje, neb nemuož tak dobře česky vyložen býti.“ Teprvé na konci přidán jest český překlad s nadpisem: „Toto jest připis listuov a svobod zemských, kteréž králi nadali jsú zemi Moravské a při svém přijímání dávají, kteréž jsem já podlé možnosti rozumu svého s pomocí Boží z latinské řeči v českú řeč vyložil. . . .“ Pan Ctibor z Cimburka neznal se důkladně v latině, jakž dosvědčují mylný převod latinských dat na konci listin. Překlad v expl. I. jest ještě více nemotorný a drsnatý, nežli překlady ostatních exemplářů; my jsme na překladu samém ničeho nezměnili, leč opravili jen mylná data na konci listin. — Co se týče obsahu listu samého, počíná slovy krále Matyáše; na str. 13. odstavec 2. počíná potvrzení, kteréž dal král Jiří stavům Moravským na tři listy krále Jana Lucemburského, kteréžto listy počínají na str. 13. odstavec 3, jdouce až k str. 15, kdež se prvním odstavcem listy krále Jana končí. Druhý odstavec str. 15. obsahuje potvrzovací formuli krále Jiřího, načež v posledním odstavci následuje zase potvrzení krále Matyáše. I pozdější králové při nastoupení potvrzovali tyto svobody, v nichž obsažena jest právomocnost stavův, povolovati daně i úplná autonomie země Moravské.

vyššího maršálka, Jindřicha z Lichtenšteina a z Niklšpurka, Markvarta z Lompnice, Jana Kuny z Kunstatu, Václava z Boskovic, najvyššího komorníka desk zemských a práva v Olomúci, Viléma z Pernšteina, najvyššího komorníka desk zemských a práva v Brně, Albrechta z Šternberka, Jindřicha z Sovince, Karla z Vlašímě a Hynka z Ludanic i od jiných mnohých pánuov, rytířuov i obyvateluov markrabství Moravského a tak i od jiných šlechticuov i také jiných všech řečeného markrabství obyvateluov duchovních i světských, kterýmiž jmeny byliby jmenováni: abychom jich obdarováním, svobodám, milostem, zproštěním, puojčováním, listóm, hamfestóm, dopuštěním i všem právóm, od najjasnějších králuov a osvícených markrabí Moravských, předkuov našich, obdrženým, potvrzení a upevnění naše dáti ráčili a zvláště na tři listy a na jich potvrzení jim vydaná, kteřížto listové napsáni jsú v tato slova:

My Jiří z Bóží milosti Český král a markrabí Moravský, Lucemburský a Slezský vývoda a Lužický markrabí, k věčné pamätce věcí stálé. Moravanóv znamenitá cnost a skutky jasnými stará a okrášlená urozenost, kterúž jsú knížatóm svým, předkóm našim, s stálú vírú vždycky poslušni jsúce služby ukazovali, hodně nás hotové činí a k hotovosti přivodí, abychom pevnosti jich svobodám a jich právóm rádi a dobrovolně a dobrotivě ráčili potvrditi. Protož poněvádž osvícené kníže a urození šlechticové věrní naši milí: Pročck vývoda Těšínský, Jan z Cimburka odjinad z Tovačova, Jindřich z Lipé, Jiřík z Kravář odjinud z Strážnice, Beneš z Boskovic odjinud z Černé hory, Kuna z Kunštatu odjinud z Bolehlavic, Jan z Pernšteina, Vaněk z Boskovic odjinud z Letovic, Přemek z Kunstatu, Smil z Lichtenburka odjinud z Bétova, Jan z Kunstatu příjmí Zajímač, Markvart z Lompnice, Karel z Vlašímě, Jan z Valdšteina, Štěpán z Lichtenburka odjinud z Cornšteina, Vok z Sovince odjinad z Helfenšteina a jiní mnozí páni urození, šlechticové, rytíři, panoše i zemané, obyvatelé markrabství Moravského, tak svými jmeny jako jiných pánuov, šlechticuov i panoší i jiných všech zemanuov a obyvateluov markrabství Moravského, duchovních i světských, — velebnosti naší pokorně a snažně jsú prosili, abychom zvyklého království povýšení dobrotivostí ráčili potvrditi, upevniti, ujistiti ty všecky milosti, zproštění, svobody, zvyklosti, obdarování, puojčení, listy, hamfesty, dopuštění i práva všecka, kteréžto od najjasnějších králuov Českých a osvícených markrabí Moravských, předkuov našich jim dána a puojčena byla, a zvláště tří listuov najjasnějšího krále Jana, kterýchž jsú také potvrdili šťastné paměti předkové naši: Václav, Albrecht a Ladislav, jichžto znění piše se v tato slova; první totižto:

My Jan z Boží milosti Český a Polský král, svatého císařství na Horách obecný náměstek a Lucemburský hrabě všem vespolek království Českého a markrabství Moravského věrným, jimž znáti jest potřebné: pozdravení a oznámení věcí dolepsaných. Ku povýšení berly a koruny královské zřízeni a zpuosobením Božské milostivosti jsúce povýšeni k tomu vrúcími žádostmi patříme, aby našim královstvím, za našich časuov našemu panování poddaným, žádostivá svoboda přišla, nebezpečenství byla vyvarována i také od zlostných lidí překážky jsúce obráněni pokojně sedéli, sedíce odpočívali a v pěknosti pokoje a v příbytcích duofání a časného statku v pokoji hojném požívajíc přebývali, a tak věříme, že užitečněji a spravedlivěji bude moci zpuosobeno a zjednáno býti, když právo puojčeno a puštěno bylo jednomu každému, aby každému spravedlivé se stalo a žádný zbytečně trápen nebyl: to zdravě rozjímajíc všecky království našeho Českého a markrabství Moravského knížata, duchovní i světská, pány urozené, šlechtice, panoše, zemany, preláty, kněží i všecky našemu panování poddané, je přiznivě k sobě hrnúce, jim slibujem: že všecka jich práva, navyklosti, kteréž a která od našich měli a míti zvykli jsú před-

kuov pevně míti a držeti chceme a též práva nepohnutá a nepřerušená zachovati i také, aby všickni jich hamfestové a obdarování, kteráž od našich předkuov mají, našemi pečetmi byly potvrzeny, a také, aby naši poddaní hojnější naší milostií poznali dobrovolenství, slibujeme, aby žádného šosu, jenž obecní řečí berně slove, nedávali, jediné lečby se nám přihodilo manželku pojímati, neb naše děti, syny nebo dcery k manželskému stavu vydávati a ženiti, tehdá od nich budeme moci berně požádáti. Dále, abychom našeho království obyvatele k dobrovolným službám zbuzovali, slibujem týmž obyvatelóm našeho království, že nikdy žádnému jinému nežli Moravčici v Moravě žádného úřadu přijíti nemáme dopustiti. I také z obecné žádosti rodičuov žádajících, aby skrze nápad na potomky jich spadlo zboží, milostivě povolujem a chcme, aby na děti, syny i dcery, buďto na bratří neb jich syny, až do třetího pokolení některého poddaného našeho statek jako k nám příležící spadl a přicházel, jediné lečby nějaké provinění bylo, tehdá k nám příležeti bude a do naší komory příslušeti. Také aby poddaní naši svých užitkuov pokojněji pilni byli, tu jsme jim umínili milost učiniti zvláštní, aby přes meze království našeho Českého a markrabství Moravského, k jichžto obrané knížata a páni, šlechticové a vládyky království našeho Českého a markrabství Moravského protiv všelikému člověku postaviti se věrně slíbili, a k podmanění některé země cizokrajinné bezdečně proti jich vuoli žádným obyčejem nebudem jich nutiti a připuzovati. Najposléz: kdyžby se v příhodách na hoře psaných přihodilo, jakožto na korunování krále Českého, v té příhodě má berné brána býti, ale víc nic, než jeden lot stříbra z lánu aby byl požádán. Kteréžto všecky věci i jednu každú zvláště pečetí našeho povýšení kázali jsme potvrditi a ohraditi. Dán v Brně *osmnáctého dne měsíce června*[1]) léta Páně tisícího třístého jedenmecitmého, království našich léta prvního.

My Jan z Boží milosti Český a Polský král a markrabí Lucemburský vyznáváme a oznamujeme tímto listem všem, že jsme z markrabství Moravského a od jeho obyvateluov vzali všecky berně, kteréžto nám podlé obyčeje těchto časuov zachovalého při korunování našem a při vdávání našich dcer v manželství, které jsú se nám narodily, až do těchto časuov dlužni byli a povinni, nebo měli povinni býti dávati; vyznáváme také, že k žádnému brání berně práva více nemáme. Také slibujeme, že od předpověděných obyvateluov z markrabství předpověděného z příčiny takové, nebo z kterékoli jiné příčiny, nikdy potom berně bráti nebudeme ani žádati, jediné toliko, lečby se nám některé dcery po vydání těchto spuosobem Božské milosti zrodily. Tehdá pro ty příčiny, totiž pro každú z nich, kdyby k létóm dospělým k vdání přišly a měla některá vdána býti, potom ihned po vyjití jednoho roku obyvatelé předpověděnı všickni a jeden každý předpověděnú berni po jednom lotu, totiž XVI gr. peněz z lánu každého povinni budú dáti. Slibujeme také dále, aby žádný cizokrajín žádného zámku královského nebo hradu některého nepřijímal jmenem nějakého úřadu, aniž také kterýmkoli jiným obyčejem poručiti neb ustaviti v úřad nebo jeho purkrabí na kterých zámcích činiti a hradích, jediné toliko Moravčice. Dále, že dobře slušné jest, aby jeden každý při svém právě zachován byl, slibujeme předpověděné obyvatele naše ve všech jich právích držeti pevně a příznivě zachovati, ani jich kterým obyčejem proti právu zamezovati. A ty všecky věci i jednu každú zvláště my slibujem zachovati. A na svědomí té věci tyto listy kázali jsme psáti a pečetí naší *větší*[2]) kázali jsme potvrditi. Dán v Brně léta Páně 1323.[3])

---

[1]) Kn. Tov. piší „14ho dne měsíce července“ má ale státi svrchupoložené datum, jelikož v latinském originalu stojí: „XIV cal. Julii.“ — [2]) K. Tov. mají „menší“; orig. má: „sigilo majori“. — [3]) Kn. Tov. piší: 1325; Ctibor zmýlil se slovy originalu: MCCC

My Jan z Boží milosti Český a Polský král a Lucemburské hrabě, vyznáváme, že jakož prvé několikrát věrní naši milí, šlechticové a vladyky země naší Moravské, tak i nyní k snažné žádosti naší pro mnohé dluhy naše, jimižto nyní obtíženi jsme, kterýchžto bez jich pomoci nižádným obyčejem mohli bychom zbýti, berni neb sebrání královské obecní nám dali jsú vděčnú hotovostí z samého jich dobrovolenství, ne z práva. A my za to jim vděčnú odplatu činíce věrně slibili jsme a slibujeme: že žádné více v té zemi naší dávati berné nebo sebrání královského ani žádným jiným obyčejem bráti kážeme za našich časuov, jediné kdybychom vdávali některú naši dceru, ačby která z daru Božího z lože pravého narodila by se; tehdy ta, kdyžby vdání hodných let došla a vdána byla, po lotu, totiž XVI gr. pražské mince po vší zemi naší Moravské z lánu každého berni královskú z té příčiny bude nám slušeti vzíti, abychom z příčiny toho vdání takového žádných zámkuov našich nebo zboží královských nezastavovali, ani kterak mrhati přinuceni byli. A též pro korunování některého z našich synuov také túž berni nebo sebrání královské bráti budeme moci, ač bychom kdy syna některého na království České v samém království chtěli aneb měli korunovati. Zvláště také slibujeme, že žádných zámkuov nebo tvrzí země naší Moravské cizokrajinóm nebo příchozím kterýmžkoli dávati ani zastavovati ani poručiti nebudem míti. Ku potvrzení těchto listuov a na svědectví naší pečetí jsme je ohradili a potvrdili. Dán v Brně třicátého dne měsíce ledna[4]) léta Páně 1327.

My Markrabství Moravskému, kteréž nemálo milujeme, dobrých věcí žádajíce, netoliko starých předkuov našich svobody pevné trvati žádajíce, ale také aby šťastnější věci jim přišly, jich poctivé žádosti a prosbě povolujeme a protož s dobrým rozmyslem a s zdravú radú našich knížat a pánuov a věrných z jistého našeho vědomí, mocí královskú a markrabskú, markrabství Moravského dané milosti sproštění, svobody, obdarování a chvalitebné zvyklosti, puojčení, listy, hamfesty, odpuštění i všecka práva od předpověděných předkuov našich daná a puojčená, jim prosícím i také těm, jichžto jmenem prošeno jest, duchovním i světským, kteréhožkoli řádu, duostojenství, urození, stavu neboli povýšení byliby, dosvědčujeme, upevnujeme se všemi punkty, klausulemi, články a duovody nebo rozumy svými, jakoby všech předpověděných listuov znění slovo od slova v tyto naše listy vepsáno bylo; předpověděné také listy krále Jana šťastné paměti, od Václava, Albrechta, Ladislava, kraluov potvrzené, jakož ti listové slovo od slova zúplna nebo zjevně nahoře napsáni jsú, našim dosvědčením, upevněním a potvrzením naší mocí upevňujeme a chceme i také vypovídáme, aby předpověděné všecky věci měli plnú, věčnú a neporušenú moc. A na zdržení těch věcí tento list kázali jsme ujistiti a ohraditi. Dán v Znojmě dne šestnáctého měsíce června léta Páně 1458,[5]) království našeho léta prvního.

Protož my již předpověděný Mathiáš, král, předpověděných pánuov, šlechticuov, vladyk, rytířuov, panoší, měst, nebo jiných všech řečeného markrabství Moravského obyvatelóv, duchovních i světských, rozumnými prosbami jsúce pohnuti, kteříž vždycky nám hotové služby činili více, než hodnými zvykli jsme nahražovati odplatami, úmyslem rozmysleným a rozšafným, poslúchajíce zdravé rady knížat, šlechticuov a urozených našich, všecky listy, hamfesty, práva, svobody, sproštění, chvalitebné obyčeje nebo zvyklosti, obdarování a odpuštění a zvláště ty věci, kteréž v těchto listech našich napsány jsú, se všemi jich klausulemi, rozumy i artikuly, nahoře zúplna oznámenými, moci královskú a markrabskú markrabství Moravskému dosvědčujeme, potvrzujeme a upevnujeme

vicesimo tercio quinto calendas Sept.; — expl. I. piše: l. Božího tisícího třistého dvacátého, pátého dne září měsíce (!!). — [4]) Kn. Tov. piší: „druhého dne měsíce února“; v orig. ale stojí: „secundo cal. Februarii.“ — [5]) Kn. Tov. mylně: 1358.

těmito listy a chceme, aby věčně bez porušení trvaly. Té věci k věčnému potvrzení a svědectví tyto listy psáti a naší pečeti přivěšením kázali jsme ohraditi. Dán v Olomúci 25. dne měsíce července léta Páně 1479, království našich Uherského XXho, Českého XIho léta."

Kapitola 11. Tuto o vzdání hajtmanství hajtmana.

Potom pan hajtman, těch všech věcí doveda, má hajtmanství *Jeho Milosti*[1]) vzdáti a vedle jiných pánuov jako jiný pán zemský slíbiti, kdež král Jeho Milost dí: „Nuže, již se vám stalo od nás všecko, což se státi mělo, aby jste nám, též i našim erbóm slíbili poddanost *a*[2]) poslušenství, jako věrní naši poddaní." Tu všickni řeci mají, „že rádi." A tak páni po starších, též preláti i rytířstvo mají k Jeho Milosti ruce *přistupovati*[3]) a každý slíbiti. A kteřížby ruky Jeho Milosti dojíti nemohli, mají každý dva prsty zdvihnúti a hlasem řeci: „že slibují Jeho Milosti podlé jiných věrnost a poslušenství." A s tím Jeho Milost do hospody provoditi mají poctivě jako pána svého.[4])

Kapitola 12. O radě zemské, kterúž sobě král vybrati muož.

Potom když se Jeho Milosti králi bude zdáti, má a muož z pánuov i z rytířstva, jakž ráčí, sobě lidi hodné k radě a do rady přijíti a zemské dobré opatřiti, kterýmžto do rady jest přísaha taková:

Kapitola 13. Přísaha do rady.

Každý dva prsty zdvihna s odkrytú hlavú *má řeci*[1]): Slibuji a přisahám pánu Buohu, matce Boží i všem svatým i najjasnějšímu knížeti etc. pánu mému milostivému, že chci k dobrému raditi, spravedlnost velebiti, křivdu tupiti a pokudž najdále muož rozum muoj stačiti, radu svú věrné Jeho Milosti praviti a oznámiti, co mi se lepšího zdá a tajnost rady zachovati. Tak mi pán Buoh, matka Boží a všichni světí pomáhajte."[2])

Kapitola 11. [1]) Dokládáme podlé V. i listu kr. Vladisl.; neb jak hejtman po smrti králově vzdal hejtmanství v ruce pánův a země, tak od země zvolený hejtman vzdal důstojenství své po nastoupení krále v ruce tohoto. [2]) Dokládáme podlé V. XI. — [3]) tak podlé I. II. V. ostatní: „přistúpiti". — [4]) V listu svrchuďotčeném kr. Vladislava zní tento odstavec: „když se ta věc dokoná, má p. hajtman hajtmanství jeho milosti vzdáti a podlé jiných pánuov zemských jeho milosti slíbiti; pán pak země hned při tom řeci má: „již-li se vám od nás stalo všecko, což se jest státi mělo, také aby jste vy nám a dědicóm našim poddanost, věrnost a pravé poslušenství slíbili jako naši věrní a poddaní." Tu všickni řeci hlasem mají, že rádi chtějí a k jeho milosti k ruce přistupovati a tak každý slíbiti. A kteříby ruky JMti dojíti nemohli mají každý dva prsty zdvihnúti a hlasem řeci, že slibují JMti podlé jiných."

Kapitola 13. [1]) Dokladáme podlé V. — [2]) Jakou ústavní působnost tato rada měla, nelze určitě ustanoviti; zdá se ale, že král jí užil při vážnějších záležitostech, kdykoli se mu líbilo. Tak píše kn. Tov. v kapitole: „o různici sedání panského" o této radě: „ale když kral Matyáš . . . za dědičného pána přijat jest . , . . vybrav k sobě radu přísežnú z roduov starodávních panských atd. Pam. kn. Brn. z l. 1535 na fol. 6/2 píše: „Tyto osoby krali JMti do rady přísahu učinili v Brně léta 1535 na sněmu, kterýž držan byl druhú neděli z veliké noci, když pan Kryštof z Boskovic úřad komornictví vzdal: pan Václav z Lomnice, p. Jindřich Bítovský z Lichtenburka, p. Jan Osovský z Dúbravice, p. Jetřich z Boskovic, a z rytířstva: Mikuláš z Víčkova, Jan z Kyjovic, Jan Kusý z Mukodél a Bohuslav Kropáč z Nevědomí." Později zdá se, že důstojnost rady zemského spojena byla s hodností soudce; soudíme tak ze zprávy Karla z Žerot., kterouž dáva o majestatu krále Matyaše l. 1611, v němž soudcím zemským tytul kralovských rad se dává: „žádano také při něm. aby týž majestát v lepší formu uveden byl a doloženo v něm: „ponévadž soudcové zemští bez toho rady naše zemské jsou a my zemi s radou jich spravujeme." — Záp. o soud. p. II. 50.

Kapitola 14. O hajtmana jednání.[1])

Potom hned má napřed jednáno býti o hajtmana a tím země aby opatřena byla. A hajtman má býti pán té země na statku dosti maje a zachovalý a on pan hajtman aby měl o čem zemi spravovati, jakož se dóle přípis listu na úřad jeho i (jorgelt)[2]) dále oznámí a najde. A hned má k úřadu svému přísahu králi a zemi[3]) takovú učiniti:

Kapitola 15. Přísaha hajtmana k úřadu.

„Slibuji a přisahám najjasnějšímu *kníželi*[1]) etc. i vší zemi[2]) markrabství Moravského, že chci a mám úřad hajtmanství spravedlivě vésti a spravovati, chudému i bohatému v něm spravedlivé činiti, pravdu velebiti a křivdu tupiti, jednomu v tom mimo druhého se nechtíti *zlíbiti*,[3]) než ten úřad věrně na sobě míti, jakož ten úřad od starodávna za právo má. Tak mi pán Buoh, M.“ ut supra.[4]) A když se ta přísaha stane, král, *pán*[5]) země, má všem vuobec přikázati, *aby všeci k jeho úřadu příslušní jeho poslušni byli;*[6]) a tak učiniti mají a řeci: „že rádi.“ Také má Jeho Milost král hajtmanu list *mocnosti* dáti pod majestátem svým a zvláště pro spolky a jiné potřebné věci,[7]) jakož toho tuto dóle přípis jest, *jaký*[8]) býti má. Též také, jestližeby Buoh neuchoval hajtmana, má se *jinému*[9]) státi i jiného *Jeho Milost zemi*[10]) s radú panskú dáti. Co pak hajtmanu země sluší, to se všecko dóle najde.

Kapitola 14. [1]) Hejtman dle starého obyčeje usazován býval od krále s radou pánův zemských. R. 1520 ustanovil král Ludvík k žádosti stavův, že hejtman, nejv. komorník a sudí jen po slyšení pánův a rytířstva dosazováni býti mají; r. 1538 zřízeno, že úřad hejtmana, nejv. komorníka a sudího jen ze starých pánův, úřad hofrychtýře, podkomořího a nejv. pisaře jen osobou rytířskou, obojí však s radou pánův a rytířstva obsazován býti má. — [2]) Vyd. Demuth. piše: „torgeld“; ex. desk. má: jorgeld, písmeno j ovšem tak psané, že omyl snadně byl možný; III. piše „zergelt“. Podle slov listiny ale, kteráž níže položena jest, jedná se o ročný plat (jahrgeld). — [3]) Tím že hejtman také zemi přisahal, vysvětluje se, že země, ač se přesvědčila, že hejtman její právům ublížuje, jej svrhnouti mohla, jakož se stalo na sněmu Ivančickém l. 1608, na kterém Ladislav Berka ssazen byl od stavův.

Kapitola 15. [1]) Dokládáme podle I. — [2]) Na místě slov „vší zemi“ staveno později: „všem stavóm“, kteréž poprvé se vyskytuje v zř. z. b. — [3]) Vyd. Dem. podlé ex. desk. piše: „slíbiti“; my jsme vzali „zlíbiti“ podlé analogie s přísahou hofrychtéře, kdež stojí „líbiti“ a podlé zř. z. D. fol. 36, kdež v přísaze hejtmana stojí: „líbiti“. Smysl též ukazuje na „zlíbení“ a ne na „slíbení“. Ex. XV. piše: „zalíbiti“. — [4]) Zříz. B: 109b; C. 35b. — [5]) Vyd. Demuth. a větší část exempl. piší: „král země“; V. „pán země“; my jsme, jelikož čtení „král země“ připustiti nelze, přijali podlé analogie s jinými místy čtení svrchupoložené. — [6]) Tak jsme přijali podlé I. a na místě nepravného čtení ex. desk.; II' piše: „všickni k jeho úřadu přislušející“; V: „všetsi, kteří k jeho úřadu přísluší“. — [7]) Ex. desk. a podlé něho největší část ex. má korrumpované čtení: „také ma JMt. král hajtmanu list dáti pod majestátem svým zvláště pro spolky, mocnosti své a jiné potřebné věci“. Jediný ex. V. má uchylku a piše: „také má JMt jemu dáti pod majestátem mocnosti své a zvlášť pro spolky a jiné potřebné věci“. Výraz „pod majestátem mocnosti své“ v české řeči diplomatické ale nebyl ve zvyku. Klíč k naší opravě podal nám svrchudotčený list krále Vladislava, jenž piše: „Také JMt má p. hajtmanu dáti list mocný pod pečetí neb pod svým majestátem a zvláště pro spolky a jiné potřebné věci.“ Výrazu „list mocnosti“ na místě „list mocný“ ovšem užíváno; list mocnosti na spolky propůjčován hejtmanu, aby na místě královĕ, když v zemi nebyl, dovolení k spolkům dával. Viz o tom kapitolu: „tímto spůsobem spolkové mají býti.“ — [8]) Podlé I. — [9]) podlé I. II. V. vyd. Dem. „jemu“. — [10]) Slovo „zemi“ dokládáme podlé I. II. V.; slova „Jeho Milost“ podlé V. Vyd. Dem. podle ex. ma chybné čtení: „Též také, jestližeby Buoh neuchoval hajtmana, má se jemu též stati i jiného s radú panskú dati.“ — V. ma tuto zajímavou variantu: „též, ačby toho pán Buoh neuchoval, má se jinému státi, a, by pak i JMt v zemi nebyl, s radú panskú již po přijetí muož hajtmana i bez přítomnosti své dáti.“

Kapitola 16. Připis listu na hajtmanství.[1])

My Václav z Boží milosti etc. známo činíme etc. Aby šlechtici, páni, panoše, zemané, přebývající obyvatelé a poddaní markrabství našeho Moravského, věrní milí, kteréhožkoli stavu, povýšení anebo povahy byli by, *v* naší *ne*přítomnosti bez užitku potřebné opatrnosti nezuostali, ale raději v utěšeného pokoje rozkošném veselí šťastně odpočívali: *k věrné a pravé* dóvtipnosti urozeného Petra z Kravář a z Strážnice, věrného našeho milého, dóvěrnost majíce nepochybnú, jej Petra v účastenství naší pečlivosti zvolivše, jemu ne skrze omyl neb neopatrnost, ale s dobrým rozmyslem a s zdravú knížat a šlechticuov a věrných nasich radú, předpověděné markrabství naše Moravské s jeho obývajícími všemi, tak duchovními jako světskými, od bezpraví, útiskuov a kvaltuov kterýchžkoli k zřízení, obhajování a spravování poručili jsme a jej markrabství našeho Moravského hajtmanem činíme a ustavujeme hlavním a najvyšším do líbosti naší královské velebnosti, dávajíc jemu ovšem plnú svobodu a moc, každé a všeliké pře a žaloby v předřečeném markrabství našem Moravském k sobě přijíti, konati, rozdělovati a končiti a každému, tak bohatému jako chudému, plnú a dostatečnú spravedlností posluhovati, jakož jeho dóvtipnosti najlépe a najužitečněji a najslušněji zdáti se bude puosobiti, kromě pří k naší komoře královské příslušejících, kteréžto již řečený Petr s statečným rytířem Oldřichem, předřečeného markrabství podkomořím, aneb ktožby v tu dobu podkomořím byl, věrného našeho milého radú a pomocí jednati, konati a věrně končiti budú míti, *pevné a dokonalé povolení majíce.* Tak konečně míti chceme, cožkoli skrze předřečené Petra a Oldřicha, [2]) podkomořího aneb podkomoří, kteřížby v ty časy byli, v předpověděném markrabství našem, jakož se svrchu píše, rozeznáno a zavříno bylo by, tak v pevné stálosti ode všech má drżáno býti, jako bychom sami při tom osobú svú byli a všelijaké ovšem i každé zvláště postupování zboží, sstupky nebo spolky řečené, před již jmenovaným Petrem hajtmanem Moravským učiněné, jakoby před naší velebností královskú se staly, až do najprvnějšího desk markrabství Moravského otevření a vepsání zvyklého, obdržeti míti budú všelijaké mocnosti pevnost. A protož přikazujeme všem vuobec a každému zvláště, šlechticóm, pánóm, rytířóm, panoším, zemanóm, obývajícím obyvatelóm a poddaným řečeného markrabství našeho, kteréžkoli povahy byliby, věrným našim milým, tímto listem pevně a přísně, aby oni v každých přech svých, potřebách a jednáních k předřečenému Petrovi, jakožto hajtmanu jich, v naší nepřítomnosti útočiště a zření měli a k němu o své obhajování a obranu hleděli *a jemu* i v jiných věcech, kteréžby předřečenému markrabství našemu k dobrému stavu a upokojení i potřebnosti a pokoji zřely, tolikrát, kolikrát by toho potřebnost času žádala a potřebovala, naším jmenem bez odporností všelijakých poslušni byli a se přičinili tak dlúho, dokudžby on v již řečeném hajtmanství úřadu byl. A k tomu aby předřečený Petr již jmenovaným markrabstvím našim vládl a je s jeho zemany a obyvateli, jakož se svrchu píše, tím pokojněji říditi, spravovati a obhajovati mohl a moc měl, jemu s dobrým rozmyslem a s naším jistým vě-

---

Kapitola 16. [1]) List tento, původně latinsky sepsán, vydán jest z kanceláře České r. 1487 k rozkazu kr. Vladisl., jakož stojí v sn. pa. kn. I. fol. 26: „My Vladislav oznamujem tímto listem, že jsme rozkázali hledati v registřích kanceláře naší listu registrovaného, což se dotýče výsady a duochoduov úřadu Mar. Mor., kterýžto úřad slove hajtmanství . . . i nalezen jest ten list registrovaný v registřích . . . krále Václava . . . a tuto slovo od slova takto se vypisuje“. Pak následuje latinský text listu toho, který kn. Tovačovské v překladu, ovšem tvrdém, podávají. Zdá se, že tento list vždy mutatis mutandis vydáván byl při ustanovování nějakého hejt. zemského; neb nalézám jej v jednom Žerotinově kodexu A. a. 4. 14., kdež Karel z Žerotína r. 1608 hejtm. od krále Matyáše jmenován byl. — [2]) Oldřich z Hlavatec byl podkom. 1412—1417.

domím osm set hříven Moravských s dvacíti drajlinky vína na pomoc k již řečené jeho správé a řízení uložili jsme a tímto listem uložujeme milostivě,[3]) aby on od řečeného Oldřicha podkomořího, aneb ktož by na ten čas podkomořím byl, (kterýž také činže, platy, duochody, berně, sumy a lozunky nám po poctivých opatech, abatyších i jiných klášteřích i městech nahoře jmenovaných, vybírati má a v svú moc *brati* jmenem naším) polovici na svat. Jiří, najprv příští, a druhú polovici na svat. Havla, hned potom příštího, s dvaceti drajlinky vína na již řečená a každá zvláště léta, dokudžby on v již řečeném úřadu hajtmanství byl, zdvíhal a bral v celosti a úplně bez všelijaké překážky. Toho listu dáním pod majestatem království našich Českého padesátého čtvrtého a Římského XLI.“[4])

Kapitola 17. O moci[1]) hajtmana.

Sluší věděti, že z tohoto přípisu, kterýž jest v rajstřích v České kanceláriji, hajtman moc má nade všemi právy i *súdy*[2]) komory Jeho Milosti spolu s podkomořím. Ale práva jsú v zemi rozličná; jedna, ješto sluší k dědičným zbožím; druhá k manskému právu markrabinu, biskupovu, *maršálkovu*,[3]) jakož se o tom dóle oznámí; třetí duchovní; čtvrtá městská; pátá o služebné věci. Protož bylo-li by se odvoláno buď z markrabina manství neb jiného *práva*[4]) a komu se od koho z súseduov neb v jiném právě *sedících*[5]) a k tomu právu *nepřislušejících*[6]) křivda dála: a má moc hajtman toho k tomu připraviti a k kterémuž právu to přisluší, to súditi podlé práva toho. Neb znamenitě odvolání z práva Brněnského jinam nesvědčí než na podkomořího *a výš na hajtmana ještě z ortele podkomořího.*[7]) Ale nemá hajtman žádného práva v súd jiný vtahovati, než v kterém začato jest a podlé toho práva *konati;*[8]) jinak by se právo každé buď manské, duchovní neb městské rušilo. A protož tu při tom sluší opatrnost a zvyklost hajtmana; neb jest on nade *všemi úřady*[9]) jako ten drže markrabino místo.

Kapitola 18. Zpráva hajtmanu[1]) o spolcích.

Hajtman muož spolku podati na jakovýžkoli statek, který na dědictví jest, buď *na*[2]) mnoho neb *na* málo, kromě manství. A ten se takto a tímto pořádkem díti má.

Item. Když hajtman jest *kde*koli[3]) v zemi a v mezech markrabství Mo-

[3]) Kn. Drn. str. 12 mého vyd. píše: „ale tuším, již že se hajtmanu více peněz dává. jakož jsem slyšel, žeby král Vladislav p. Janovi z Lomnice hajtmanu . . . davati ráčil 1000 kop groší a též víno á k tomu 50 volů.“ Karel z Žerot. obdržel „jeden tisíc šest set zlatých, za jeden zlatý 30 groší a za groš 7 peněz bílých počítajíc.“ Mansk. v sbírce Žerot. A. a. 4. 14. fol. 33. — [4]) Org. lat. ma: Datum Prage anno dom. 1417 etc.

Kapitola 17. [1]) Dokládáme podlé VIII. — [2]) Vyd. Demuth. i některé jiné ex. nesprávně piší: „súdu“; my podle II. V. III. etc. — [3]) toto slovo není ve vyd. Dem.; ostatní exempl. téměř všichny je mají. — [4]) Celý tento odstavec „protož — se křivda dála“ jest v rozličných exemplářích porouchaný; slovo „práva“ dokládáme podle kn. Drn. vyd. naše str. 12. — [5]) Vyd. Dem. i větší částˇ ostatních exempl. piší: „sedícím“. — [6]) Vyd. Dem. i některé exempl. „nepřislušejícímu“. — [7]) Významně tištěnou větu, již vyd. Dem. podlé exempl. desk. nemá, podáváme podlé I. II. III. V. VIII. — [8]) Ač žádný exempl. toho slova nemá, předce jsme se odvážili zde je položiti, proto že smysl nutně ho vymahá a učinili jsme to podlé kn. Drn. (naše vyd. str. 12) a pak podlé pravidla při soudě platného „kterým se právem začne, tím se konati má“. Srov. kap. 75. 76. — [9]) Podlé I. II. vyd. Dem. „všecky úřady.“

Kapitola 18. [1]) Podlé I. VIII.; vyd. Dem. a jiné: „hajtmana. — [2]) podlé I. II. III. V. VIII. etc. — [3]) Vyd. Dem.: „když hajtman koli“; — I. II. V. VIII: „kdež hajtman koli“; naše oprava zakládá se na tom, že hajtman, jen když v zemi byl, mohl spolku přiti a byl-li v zemi, mohl to učiniti kdekoli t. j nebylo zapotřebí zahájeného soudu.

ravského, tu přijde pán neb zeman před hajtmana a má řéci: „pane hajtmane, prosím, rač mi spolku příti na zámek, město neb ves, (jmenuje jmenem, kteréž se jemu zdá a kterak mu říkají) chci přijíti Petra neb Jakuba, (aneb kohož jmenuje) na jmenované zboží a na to vše, k čemuž já tu neb kde jinde právo nám aneb ještě míti budu“. Hajtman *dí*[4]): „kdež to zboží máš, ve dskách-li, čili kterak jinak *a*[5]) má-li v té vsi kto také co více?“ On odpoví, že „mám ve dskách neb nemám, žádný jiný než já sám“; pak-li má kto tu: „ten má tolik a tolik“. Tu hajtman odpoví: „k čemu ty právo máš, na toť ja spolku přeji; *prosiž*[6]) pánuov, ať jsú poslové ke dskám“. Tu ten dvú pánuov zemských hospodářuov[7]) prosí a řka: „milý pane Markvarte a pane Jane Kuno, prosím, račte poslové ke dskám býti“. Ti dějí: „rádi, pane hajtmane kážeš-li a rozkazuješ-li?“ Kterýž dí: „káži“. Tu *se*[8]) hned spolek napiše tímto spuosobem:

Kapitola 19. Tímto spuosobem spolkové mají býti.

„Václav z N. přijal na pravý spolek Mikuláše a Petra na ves Súhrady i na to všecko, což má aneb míti bude aneb k čemu právo má. Poslové ke dckám: Markvart z Lompnice a pan Jan Kuna z Kunstatu a na Hodoníně.“ Ale má znamenáno býti, na kterém hradě aneb městě aneb vsi ten spolek se stal a kterého léta a který den a kterému to právu přisluší.

Kapitola 20. Kdy hajtman spolky dáti muože.

Také má vědíno býti, že spolkové od hajtmana dáti se nemohú, když král a pán v zemi Moravské jest, než před samým králem díti se mají, ale proto v táž registra hajtmanova[2]) vepsány býti mají. Také když hajtman z země jest a přes meze v jiné zemi, žádného spolku žádnému dopříti nemuož, by pak i všichni páni Moravští při *něm*[3]) byli. Než přihodilo-li by se a jaká potřeba spolku byla a byl hajtman blízko mezí Moravských, muož vjetí přes meze do země, do které vsi *jemu se zdá*[4]) neb městečka aneb na pole u vsi a tu spolku příti. Než král a pán země muož v zemi i z země, by pak i za mořem byl, spolku příti, když ráčí, posly též k spolku dada a hajtmanu psáním svým oznámě. O spolcích dole se více najde.[5])

Kapitola 21. O úřadu hofrychtéře.

Má král Jeho Milost hned tu také při přijímání svém za pána manóm svým hofrychtéře udělati a dáti, člověka *urozeného*,[1]) dobrého, pána zachovalého, kterýž na manství má; kteréhož přísaha taková jest a ten tu hned učiniti má:

„Slibuji a přisahám najjsnějšímu etc., že chci úřad hofrychtéřství spravedlivě vésti, chudému i bohatému v něm spravedlivé činiti, pokudž najdámuoj rozum ztačí, pravdu velebiti a křivdu tupiti a mimo to se žádnému ne-

---

[4]) podlé V. — [5]) podlé I. — [6]) Vyd. Dem.: „prosíc“, což k smyslu se nehodí; ostatně ex. desk. piše jako jiné: „prosyz“, kteréž z musí se čísti jako ž; neb na místě pismena c piší kn. Tovské: cz. I smysl káže, že zde má býti imperativ. — [7]) O významu slova „hospodář“ viz v zadu rejstřík. — [8]) Podlé I. II. III. etc

Kapitola 20. [1]) Nadpis ten jsme učinili podlé VIII. Ve vyd. Dem. spojeno jest s kap. 19. — [2]) K zápisu spolků měl hejt. zvláštní registra; viz kap. 91. 92. — [3]) Podlé I. II. III. VIII. XI. XVII; vyd. Dem. „při tom“. — [4]) dokládame podlé I. II. III. VIII. XI. XVII. — [5]) Viz kap. 91. 92.

Kapitola 21. Dokládáme podlé I. II. III. V. VIII. etc. ač to jest vlastně tautologie; neb slovo „člověk dobrý“ znamenal člověka „urozeného“ čili šlechtického naproti nešlechtici.

chtíti líbiti a proti Jeho Milosti věrně se míti a na nápady a jiné věci, k úřadu mému příslušné, se ptáti. Tak mi p. B. etc. ut supra.[2])

Ten hofrychtéř má moc, přísahy bez přítomnosti královské od manuov přijímati, registra jich míti, súdy manské osazovati, nápady k sobě přijímati, jakož o tom manské knihy *dále*[3]) ukazují. A manská přísaha taková jest:

Kapitola 22. Přísaha manská.

„Já z N. na tom přisahám, že chci věren a poddán býti najjasnějšímu etc. a Jeho Milosti dědicóm, králóm Českým a markrabím Moravským a Jich Milostí dobrého raden a pomocen býti, dobrého dopomáhati a zlého vystříhati a jakožto věrný a poddaný man k Jeho Milosti se zachovati. Tak mi p. B. ut supra.

Kapitola 23. O úřadu podkomořího.

Když Jeho Milost opatří stavy rytířské, dědičné[1]) i manské a řád pánuov a rytířstva, má Jeho Milost také opatřiti řád duchovní i městský, kteříž slovú komora[2]) Jeho Milosti, preláty a města a těm také má dán býti úředník, kterýž slove podkomoří. A ten muož býti z panského aneb rytířského řádu, člověk hodný, kterýž komoru tu Jeho Milosti *má*[3]) spravovati, užitky Jeho Milosti bráti, z nich počty činiti a vydávati vedlé Jeho Milosti vuole. Ptáti se také má na Jeho Milost duochody a *oznamovati*[4]) nápady a na místě Jeho Milosti jich dobývati súdem neb jiným slušným během. Sám také má komoru Jeho Milosti súditi, spravedlivé jiným od nich činiti, v tom zvláště, co ku právu zemskému nepřísluší a v mezích městských jest.

Ten také úřadník, jestli pán, místo své mezi pány měj, jakož jeho léta jsú, je zachovaj; pak-li řádu rytířského, také vedle toho se zachovaj. A když na sněmích jest a při obecných *jednáních*[5]) co se jedná obecného dobrého, není-li pán, s preláty a městy má pode pány z jedné strany seděti na pravé straně a zemané na levé straně pánuov. A když se rozjímá věc která v radě a vystúpení potřebuje, má s preláty a městy vystúpiti a o to se poraditi. Jakož páni sami zuostávají, též také rytířstvo samo vystupuje; a zase se všichni

[2]) Zříz. B. 110b; C. 37. — [3]) Vyd. Dem. pak I. piší: „dóle“. My jsme ale přijali čtení podlé II.; neb Ctibor nechtěl psáti o právě manském aniž v jeho knize co o tom se nalezá; neměl tedy ani úmyslu „dóle“ o tom psáti, nýbrž ukazoval toho, kdož by dále o tom se poučiti chtěl, ke knihám manským.

Kapitola 23. [1]) t. j. ty, kteří zpupné statky čili dědičné mají. — [2]) Protož také nebylo dovoleno městům a klášterům bez vůle královy něco odprodati aneb v zástavu dáti. N. př. nálezy z r. 1540: a) „Poněvádž Václav Chroustenský učiníc smlouvu s opatem a konventem jeho kláštera Louckého o vsi Litochoř, Domamil etc. a lidi v Hobži s jich příslušenstvím, nedosáhnúc na tu smlouvu povolení od krále JMti, v ty vsi a lidi se jest uvázal a opát s konventem též bez povolení krále JMti jemu postoupili, že JMt král. k těm vsem a lidem s jich příslušenstvím jako král Český a markrabí Moravský a pán vrchní toho klástera právo míti ráčí. A Václav Chroustenský povinnen jest těch vsí a lidí JMti král. podstoupiti“; b) „P. N. Poněvádž . . . . ták se nachází, že pro jich obou stran proti vrchnosti v ty vsi uvázání a postoupení JMti král. jakožto vrchnímu pánu jsú přisúzeny a vědomé jest, že Václav Chroustenský opátu a konventu na splacení pana Viléma Kuny z Kunstatu té sumy jemu náležité pánům JMt. přisouzené 3000 kop gr. č. půjčil, že obě strany škody nésti mají“. — Protož platila zásada: „bez povolení krále JMti na statek duchovní nepůjčuj“. Mnohokráte se stávalo, že kralové statky městské i klášterské pro dluhy věřitelům královským zastavovali. — [3]) Podlé I. II. etc. Vyd. Demuth. piše „tu“, ač exempl. to slovo má přetrženo a nad ním psáno: „má“. — [4]) Podlé I. — [5]) Větší část exempl. i vyd. Dem. „jednání“. Pod obecním jednáním zde vyrozumívati sluší jednání všech čtyř stavů v plném sněmu naproti kurialním poradám jednotlivých stavův, při kterých stavu panskému předsedal hejtman, stavu rytířskému dvorský sudí, prelátům a městům podkomoří.

sejdúce páni první hlas a radu svú mají pověděti, po nich rytířstvo druhý hlas, pak on podkomoří po nich s preláty a městy třetí hlas. A každá strana má věrně raditi a což muož najlépe pověděti *radu*[6]) a srovnajíc bez rozdíluov, toho[7]) sobě, na čem se ustanoví, mají věrně pomáhati a ruoznic v se žádných nedopúštěti. Také když pře která jest králova neb markrabina a se súditi má, podkomoří, by pak i pán byl, má od pánuov z rady vystúpiti; též také, když se koho dotyče, ježto k komoře královské přísluší, nemá mezi pány podkomoří býti, ale vedle *něho*[8]) státi a pře jeho vésti. Proto jest o tom úřadě tak mnoho tuto vypsáno, aby potom v jiných věcech *jim*[9]) jiné zaneprázdnění nebylo.

Kapitola 24. Přísaha podkomořího jest:

„Já N. slibuji a přisahám najjasnějšímu etc. že úřad podkomořství chci spravedlivě vésti, chudému i bohatému, duchovnímu i světskému spravedlivé činiti, pokudž muoj rozum najdál stačí, pravdu velebiti, křivdu tupiti, na Jeho Milosti nápady se ptáti, sic všecky jiné věci k tomu úřadu podkomořství příslušné věrně a právě k Jeho Milosti dobrému a poctivému spravovati. Tak mi p. B. etc. ut supra.“ [1])

A když již úředníky Jeho Milost spraví král a pán země, ráčí-li, muož jíti mezi obec na rathúz neb na jiné místo, kdež obci býti rozkáže; ale král Ladislav, král Jiří i král Matyáš v Brně na rathúzi osobně býti ráčili. Tu měštane a obec mají Jeho Milosti klíče od města položiti a dáti *a Jeho Milost na pavlač vstúpí a sám, aneb komuž poručí, má k obci mluviti, a na nich holdu žádati a slibu, kterýž všickni, dóle stojíc, mají učiniti a každý dva prsty zdvihna příseci* přísahu duolepsanú.[2]) Po té přísaze ráčí-li Jeho Milost konšely nové saditi aneb starých nechati, to při vuoli Jeho Milosti jest, přijma přísahu od nich konšelskú, kterúž oni na rathúzi sepsanú mají. Té tuto není potřebí psáti.[3])

Kapitola 25. Přísaha obcí městských v markrabství Moravském.

„Slibujeme a přisaháme pánu Bohu, matce Boží i všem svatým a najjasnějšímu etc. a Jeho Milosti erbóm a dědicóm pravé a dědičné člověčenství a hold, *věrnú*[1]) a *upřimnú*[2]) poddanost a poslušenství a Jeho Milosti úředníkóm, což by nám z Jeho Milosti vuole k Jeho Milosti dobrému Jeho Milosti jmenem rozkázali, k tomu Jeho Mti dobré přivoditi, zlé odvoditi a ve všem se v tom tak zachovati jako na lidi městské věrné a poddané pánu svému *se*[3]) sluší zachovati. Tak nám pán Buoh etc.“

---

[6]) Vyd. Dem. chybně piše „radú“. — [7]) I. II. V. piší: „té“. — [8]) Podlé V; ostatní mají méně správně: „nich“. — [9]) Ex. des. „jiní“; my jsme přijali podlé I. II. III. V. etc.

Kapitola 24. [1]) Zříz. B. 111; C. 37b. — [2]) Opravu tohoto místa konali jsme na díle podlé kn. Drn. na díle podlé V. kn. Drn. piše: „. . . . položiti a dáti, komuž JMt poručiti ráčí; tu má JMt sám aneb skrze kohož ráčí na nich holdu a slibu žádati, kterýž stojíc mají učiniti . . .“ Při tomto čtení jest nápadné, že před slovem „stojíc“ vynecháno jest slovo „dole“ kterýž ve všech exem. kn. Tov. se nalezá; toho vytknouti třeba nebylo, že měšťané stojíce přisahali, poněvadž holdovací přísaha a vubec přísahy krom soudních tak se konaly. Z druhé strany ale jest nápadné, proč kn. Tské mají slovo „dole“, kdež o „vrchu“ se nemluví. Tu nám podává klíč čtení v V. ovšem porouchané, nicméně ale důležité: Tu JMti klíče od města mají položeny býti. A obec na pávlač někde vstúpí, dáti mluviti a na nich holdu žádati, kterýž všeci dole stojíc mají učiniti.“ Obec nemohla zároveň státi na pavlači i dole a nevíme, jaký by to musel býti pavlač, aby obec naň se vešla; ale čtení to, porovnané s kn. Drn. a obyčejnými čteními kn. Tov., vysvětluje slovo „dole“ tím, že protivu postavuje v slově „pavlač“ s kteréhožto místa vyvýšeného obec vyzvána byla k holdovací přísaze. — [3]) V. zde dokládá: „ta přísluší podkomořímu“.

Kapitola 25. Podlé I. — [2]) Podlé V. Vyd. Dem. a jiné exempl. piší: „víru upřímnost, poddanost . . .“. — [3]) Podlé I.

Pakliby JMt sám tu neráčil osobně býti, ale poručí to k jednání podkomoří svému aneb, by pak tak skuoro podkomořího nebylo, ale komužby se JMti zdálo, aby to tak, jakž se piše, na JMti místě zjednal. A tak dále do jiných měst muož rozeslati, kohož se JMti zdáti bude. Ti také v každém městě tak učiňte a hold tímž obyčejem přijměte na královském místě.

Kapitola 26. O zámcích markrabiných.

f. 14 Také zámci, kteřížby byli markrabští a po pánu země osiřeli, *buďte spraveni,*[1] jakož jich nyní málo zuostává; nebo králové a markrabí naši, neráčíc na se hleděti, v rozličné je zástavy uvodí, z milosti své jimi poddané své darují; ale za hajmanství pana Jana Tovačovského ještě někteří byli jsú, jakožto hrad Špilnberk. Tu hned po pánu země mají úředníci zámkóv markrabských obesláni býti a s těmi zámky hajtmanu, kteréhož země zvolí, pánóm *sstúpeni býti mají.*[2] A páni těch zámkuov těm úředníkóm svěřiti mohú, neb komu jinému Jich Milostem zdáti se bude, jakož pak byl Špilnberk sstúpen po smrti krále Albrechta a ten z vuole panské byl jest dán[3]) k chování a poručen měšťanóm Brněnským a na to jim jich lozunk scházel. A když král Ladislav za pána byl přijat, hned Jeho Milosti v moc postúpen a Jeho Milost úředníky své z pánuov na něm jest zdělal, též i král Jiří. Protož má se při pánu země pilně o to *státi,*[4]) aby zámci markrabští tak zavazováni byli[5]) a na nich úředníci *zděláni,*[6]) jakož svobody ukazují, aby potom země po pánich smrti o to zmatku neměla.[7])

Kapitola 26. [1]) Ač tato slova v žádném exem. nejsou, předce jsme je položili, jelikož smysl jich vyžaduje. — [2]) Tak jsme opravili místo čtení vyd. Dem. a jiných exemplárů, kteréž smyslu nedává. — [3]) Vyd. Dem. „sstúpen a dán". — [4]) Tak píšeme podlé I. II. III. V. na místě vyd. Dem. „starati". — [5]) Některé exemplary II. XVI: „tak zachováni byli"; — III. XI: „aby na zámcích markrabských tak zavazovani nebyli na nich úředníci", kteréžto čtení ale připustiti nelze. — [6]) Ač toto slovo v žádném exem. není, předce jsme je položili, jelikož smysl je žádá, jakož poznati lze z předešlých slov: „úředníky . . . na něm jest zdělal„ a z následujících údajů o hradě Špilberku. Hrad ten byl zastaven a r. 1491 od krále Vladislava pomocí peněz zemských vyplacen, načež kral listem se zavázal, že hradu více nezastaví; nicméně jej ale zase zastavil r. 1500 Janovi z Lomnic, který jej r. 1516 synům svým zanechal. Když pak r. 1547 v nebezpečí válek tureckých hrad Špilberk měl se více opevniti a páni z Lomnic králi jeho vydati nechtěli, pohnal je podkomoří Přemek z Víčkova, načež soud panský nalezl: „poněvadž zápis, kterýž jest král Vladislav slavné paměti stavóm Mar. M. dáti račil, v sobě zavírá, že zámku Špilnberku žádnému zapisovati, zastavovati ani kterak jinak z rukou svých dávati nema, než ten zámek s jeho se vším příslušenstvím k ruce své vlastní držeti, — a p. Jan z Lomnice proti takovému JKMti zápisu a svobodám tohoto mark. jiný zápis na týž zámek Špilnberk s jeho příslušenstvím sobě a erbóm svým vyjednal, že král k tomu zámku Špilnberku s jeho příslušenstvím jakožto k stolici markrabské právo míti ráčí. A pani Meziřičtí toho zámku Šp. povinni jsou JMK. postoupiti, a král JMt uvážíce se v ten zámek podlé zápisu krále Vladislava ten zámek držeti a ouředníky na něm podlé svobod téhož Mark. usazovati ma a žádnému na něm jakožto stolici markrabské nic nezapisovati." — [7]) Kterak takové zmatky hleděly se předejíti, nejlépe poznati z přísahy, kterou složil l. 1490 hejtman Špilberku, Herzig Petr: „Já Petr Herzig přisahám a slibuji etc., že s zámkem Špilberkem k najjasnějšímu etc. pánu panu Vladislavovi etc. mám se věrně a právě zachovati a ku pánóm a k rytířstvu a městóm M. M., ačby na JKM — jehož Buoh ostřež — co pan Buoh dopustil, jako na věrného a poddaného úředníka sluší. A kdyžby kolí JKM. mne podlé cedule smluvčí a já JMti. což povinné jest učinil, neb páni, rytířstvo a města M. M. o Špilberku sstúpení mne požádali, mám sstúpiti a s tím zámkem ve všem se, dokudž jej držím, podlé lantfrydu zachovati a všecko činiti jako jeden lantfrydník, a ačby na mne pan Buoh smrt dopustil, tak to opatřiti, kdožby to po mně držel, aby to všecko, což jsem já slibil a přisáhl, naplnil a s tím zámkem tak učinil jako já tuto slibuji. Tak mi etc." (Kn. Půh. Ol. 1475 fol. 125b).

Kapitola 27. Kto zemi bez pána spravuje.

Jakož napřed dotčeno jest, dokudž také země bez pána jest, aneb pán dědičný let nemá, zemská *správa*[1]) stojí při svolení obecním, kohož sobě za hajtmana vezmú a kohož podkomořím ustanoví. Všickni také pána země budúcího poplatci, což nad úřad*y*[2]) a sic slušné zemské útraty zbude, buďte kladeni a Jeho Milosti chováni a každý, ktož je vydávati má neb jimi vlásti, opatř se, aby z nich pánu budúcímu počet učinil a spravil se. Také všickni úřadové, ačby kteří v osíření země byli rozdáni, v přijetí pána buďte sliby i přísahami, jakož na který sluší, obnoveni, též spolkové potvrzeni listem a majestátem; též také *všelijaké osobní svobody*,[3]) jakožto klášteruov, měst i jiných, vedle jich privilegií buďte potvrzeny.

Kapitola 28. Úředníci s pansků radú usazeni býti mají.[1])

Když se nahořepsané věci o přijímání krále již tak k chvále Boží a k zemskému dobrému dokonají, pán země má se starati o práva země a puštění jich a má se ptáti najprv na úředníky zemské, kteříž na právě seděti mají; neb bez *práva*[2]) toho zřízení jiné za nic nestojí, aniž jest trvavé: napřed na pány komorníky, sudí *obuov*[3]) práv, na pisaře zemského, aneb, ačby který nebyl, s pansků radú jej usaditi. Má se jich také ptáti, mají-li oni také své menší úředníky: *komorníky*,[4]) sudí, pisaře, jakož jest obyčej starodávní, také purkrabí Olomúckého i Brněnského. A to zřídě Jeho Milost má opatřiti sám skrz se neb hajtmana svého, aby práva zemská provolána a puštěna byla chudému i bohatému k spravedlivosti.

Kapitola 29. O berni kterak se zachovává.

Ale než se práva pustí,[1]) jest obyčej, jakožto svobody ukazují, že berně pánu země starodávná se dává při přijímání jeho za pána.[2]) I mají se všichni

---

Kapitola 27. [1]) Podlé I. II. III. V. etc. vyd. Dem. „práva". — [2]) Podlé I. II. III. vyd. Dem. „úřad". — [3]) Vyd. Dem. pak I. II. IV. IX. X. piší: „všelijaké osoby svobod"; VI: „všelijaké osoby svobodné"; — V: „též také všelijaká osobní svoboda". Tyto opravy v exempl. V. VI. ale nepostačují, jelikož s nimi se nesrovnává následující genitiv „klášterów, měst"; také uvážiti sluší, že osoby se nepotvrzují, ovšem ale svobody. Nejpodobnější jest čtení v V. My ale jednak podlé smyslu. jelikož o více osvobovených řeč jest, jinak abychom se přiblížili nejsnadněji ostatním variantům, přijali jsme čtení svrchupoložené a to tím více, jelikož V. má: „buďte potvrzena" z čehož soudíme, že opisovatel měl před sebou knihu, v níž plural „osobní svobody" stal a on v opisování počet mluvničný spletl.

Kapitola 28. [1]) Vyd. Dem. i několik jiných exem. nemají zde zvláštního nápisu a připojují to ke kapitole: „o zámcích markrabiných"; my jsme přijali nápis z I. — [2]) Vydání Dem. piše zároveň s jinými exempláry: „bez práv a toho zřízení jiné etc." jediný V. piše: „neb bez toho žádná zřízenost za nic nestojí"; — III.: „bez pána (!) to zřízení . . . ." Patrně se zde míní právo zemské, jakožto se zřejmě také o tom mluví; protož položili jsme opravu, která smyslu jedině zodpovídá. — [3]) Vyd. Dem. pak IV. X. piší: „obnovení práv"; — I. VI.: „obnov práv" kteréžto čtení patrně povstalo z toho, že písmeno „u" podlé způsobu psaní onoho věku tak postaveno bylo, že otročtí opisovatelé je měli zn n, čtouce tedy „obnov" na místě „obuov". A ti, jimž slovo „obnov" místo „obuov" se nehodilo do kontextu, měli to za imperativ sem ovšem se nehodící, anebo za zkrácení a přeměnili to v „obnovení" ač toto čtení dokona připustiti nelze. Musí státi „obuov" a to tím více, jelikož za Ctibora Tovač. byli ještě dva komorníci a dva sudí, jedni při Olomúckém a jedni při Brněnském právě. — [4]) Vyd. Dem. toho slova nemá; jest I. II. V.

Kapitola 29. [1]) Tuto větu přijali jsme z V. kterýž piše: „chudému i bohatému k spravedlivosti a než ta se pustí" . . . . — [2]) Páni země byli v důchodech svých ukázáni pouze na komoru svou; berně jim dávána byla jen když v zemi se uvazovali, neboli děti provdávali.

obyvatelé s Jeho Milostí umluviti o berni zemskú obyčejnú ku pomoci Jeho Milosti podlé svobod, aby i ochrana *tím* [3]) dostatečnější ku právu býti mohla i Jeho Milost své potřeby k lepšímu svému s dostatkem jednal; k kteréžto berni mají výběrčí se dáti a ji provolati, aby jim nešena byla. Tu vyberúc mají počet z ní Jeho Milosti učiniti a Jeho Milosti ji vydati a Jeho Milost s ní učiní, což se J. Mti líbiti bude. A dokudž na ní sedú, mají z ní stravu míti a pro pisaře z každého poddýmí [4]) jeden haléř; a kdyžby k zavazování přišlo, nemají více bráti *zárožného* [5]) než po dvou groších drobných *peněz* [6]) od dobytka velikého: koní a krav; a od menšího, jako ovec i sviní po jednom groši též drobných. Pakliby kto odboj učinil, ten má na milosti pána země býti s hrdlem i s statkem, jedním z toho.

Kapitola 30. Z kterých příčin lantfryd se dělá.

Ale nalezá se v mnohých příčinách pamét, že, když se páni země v tuto zemi uvazovali, mnozí se *pánóm* [1]) zprotivovali a jich podniknúti nechtěli, až mnohé k tomu i mocí připravovati museli, *pán* i země. [2]) I jest nalezeno proti tomu lékařství, že obecný zápis neb lantfryd se dělá a ten se královskú a panskými pečetmi i rytířstva i prelátuov i měst utvrzuje pro takové *výtržné* [3]) lidi i pro ty, kteří by je zastávati neb fedrovati v čem chtěli, aby nemohli. Protož pánuov země jest to jich panování najjistší utvrzení takový zápis obecný, [4]) kteréhož jsem teď přípis položil; a po témž králi Václavovi všickni králi také lantfrydy dělali.

Kapitola 31. Přípis listu lantfridního za krále Václava. [1])

My Václav z Boží milosti Římský král, po vše časy svaté říše rozmnožitel a Český král etc. Lacek z Kravař, svrchupsaného krále hofmister a starosta země Moravské, Konrad biskup Olomúcký, Johannes hrabě z Hardeka, purkrabí Maydberský, [2]) Oldřich z Hradce, Heralt z Kunstata, Jan z Hradce, Vilem z Pernsteina, Herat z Kunstata [3]) odjinud z Skal, Henrich z Lichtenšteina, řečený z Nikelspurga, Jan z Lompnice, Petr z Kravář, seděním na Strážnici, Hynce z Lipé, Hanuš z Lipé, [4]) seděním na Tempelsteině, Smil z Bítova, [5]) Jan z Bítova, [6]) Čeněk z Lipé, [7]) Albrecht z Cimburka, odjinad z Tovačova, Vaněk z Boskovic řečený z Črné hory, Albrecht z Sternberka odjinad z Lukova, Jindřich z Kravář, seděním na Plumlově, Jiřík z Kunstata,

---

3) Vyd. Dem. mylně: „těm“. — 4) Expl. VI. pak X. piší: poddaní! Viz vysvětlení slov. — 5) Dokládáme podlé V., ostatní ex. ho nemají. Zárožné slula totiž pokuta za nedoplacení daně: „zárožné ob non solutionem bernae ratione poenae quinque sexagenas salvo moderamine.“ Pr. Konš. A k této pokutě vztahují se slova v kontextu položená; neb berně nikdy se neplatila z dobytka, leč od těch, kteří s dobytkem obchodili; mluví-li se tedy o platě zavázaném na dobytku, nemůže se mysliti na řádnou daň, nýbrž jen na pokutu zarožného. — 6) Dokládáme podlé III. XI.

Kapitola 30. 1) Vyd. Demuth. a některé jiné exem. piší: „mnozí se z pánuov“; — my jsme přijali čtení z I. VI. kteréž nad jiné správnější jest; neb protiviti se mohli i rytíři i města, jakož se v skutku stalo n. př. za krále Jiřího. Není tedy zde míněn stav panský, nýbrž míněni jsou páni země t. j. králové a markrabí. — 2) Vyd. Dem. píše: „pány i země“; II: „páni země“; III. XI: „pány i zemany“; V: „páni i zemané“; IV. VI. VIII: „páni i země“. My jsme přijali čtení podlé I. Smysl jest, ze pán t. j. král ve spojení se zemí je k poslušenství donutiti musel. — 3) Vydání Dem. i některé ex. piší: „vytržené“; my jsme přijali podlé I. IV. VI. VIII. — 4) III. XI. dokládají: „spůsobiti“.

Kapitola 31. 1) Podáváme tento lantfryd podlé orig., jenž se chová v zemském archivě. 2) Vyd. Dem. i ostatní ex. piší: „Majdburský“; míní se hrad Děvice u Mikulova. — 3) Není v vyd. Dem. — 4) Není v vyd. Dem. — 5) Není v vyd. Dem. — 6) Není v vyd. Dem. — 7) Není v vyd. Dem.

Předbor z Cimburka, odjinad z Křidla, Proček z Kunstata, řečený z Lisic, Jan Puška z Kunstata, Heralt Puška z Kunstata, Beneš z Kravář odjinad z Plumlova, Jan Boskovec z Brandýsa, Vilém Zajíc z Valdeka, seděním na Židlochovicích, Jan Ptáček z Pirkšteina[8]) seděním na Polné, Hynek z Letovic, Jaroslav z Sternberka, seděním na Veselí, Čeněk z Lompnice odjinad z Deblína, Matúš z Cimburka, Jan z Sehradic, Dobeš z Mezeříčí, Milota z Křížanova, Sigmund z Křížanova, Smil z Lučan, Sulík z Konice, Jan Ozor z Boskovic, Boček z Lestnice, Jošt Hecht z Rosic, Aleš z Lisic, Vok z Holšteina, Heurich z Valsteina odjinud zРуksteina, Hašek z Valsteina, Hlaváč z Mitrova, Jimram Dúbravka, Pavlík z Sovince, Petr z Sovince, Artleb z Veteřova, Kuník z Drahotúš, Mikeš z Otaslavic, Jan ze Pňovic a Mikuláš z Móchova, — vyznáváme, že jsme tyto dolepsané věci takto smluvili a zjednali:

Najprvé, aby žádný žádnému mocí, duchovnímu ani světskému v Moravské zemi nepřekážel, ani ven z země, než aby právem hledal a na právě dosti měl. A toho má hledati právem zemským před královú milostí a na jeho místě před jeho starostú zde v zemi Moravské a přede pány země Moravské. Pakli-by komu co ven z země škodilo, to aby vznesl na královu milost, neb na jeho starostu a pány Moravské, aby se jemu stalo rovné. Pakli by se jemu státi rovné nemohlo po tom našem obeslání, tehda jemu králova milost, starosta, biskup i páni Moravští pomoci i raditi mají, aby se jemu rovné stalo; ač on ten potom ven z země co učiní, tím lantfrydu nezruší. Pakliby kto přes to překážel a které války činil, nebo kterú mocí v zemi jímal nebo bral, nebo čeho[9]) bezprávně dobyl a nechtěl na právě dosti míti, aby jemu to za bezpraví položeno bylo a králova milost, starosta, se všemi pány mají k němu popraviti,[10]) jakti k bezprávníku a jakti k zemskému zhubci.

Také má voláno býti po všech městech zde Moravských králových, biskupových i také panských: kdežby kterého nalezli, ještoby zemi lúpil nebo hubil, nebo které bezpráví násilně komuž kolvěk učinil, buď duchovnímu nebo světskému, aby k němu popraveno bylo jako k zemskému zhubci.

Také bylo-li by kde v zemi bráno, aby toho braného žádný nekupoval ani v městech, ani ve vsech; pakliby kto co kúpil, aby to vrátil zase darmo, a k tomu aby pán jeho k němu popravil.

Také ktožby[11]) ti byli, ještoby leželi v městech nebo ve vsech, nemajíce pánuov svých zde v zemi Moravské a hledali snad lidského neštěstí, aby ti stavováni a jímáni byli jako zlí lidé.

Také, ktož by přechovával ty, ješto v zemi škody činí a byl královú milostí, nebo jeho starostú, neboli pány Moravskými obeslán, aby ty jisté zhubce stavil; pakli by toho neučinil, tehda, byl-li by pán nebo vládyka, aby panského nebo vládyckého řádu neměl a právo své panské nebo vládyčí[12]) aby ztratil, a víc práva žádným[13]) neměl; a k tomu, aby k němu popraveno bylo, jakti ke zlému.

A zvláště aby všecky silnice byly svobodny, aby chudý i bohatý jimi mohl jeti i jíti, bez škody své potřeby jednati, tak aby žádný pro žádnú nepřízeň na nich nepřekážel. Pakli by kto na nich komu překazil, aby jemu to bylo za zlodějství položeno i k němu popraveno.

[8]) Tento ve vyd. Dem. poslední se jmenuje, jmena ostatních tam nejsou; úplný seznam jmen podávají jen: I. III. V. VIII. XI. — [9]) Vyd. Dem. „jeho", taktéž i ostatní. — [10]) Vyd. Dem. toho slova nemá; ostatní mají. — [11]) Vyd. Dem. „kdežby". [12]) Vyd. Dem. „vladycké"; I. XI. jako orig. — [13]) Větší část piše jako vyd. Dem. „žádného"; I. jako orig., XI: „s žádným".

Item. Také lúpil-li by kto a bral komu lúpežem[14]) na cestě neb jinde kdežkolvěk zde v zemi a pokřik po něm byl, neboli nebyl, kamž by se ten kolvěk obrátil, na které hrady, tvrze nebo města s tím lúpežem anebo s tím, cožby vzal, kdež by kolvěk s tím nalezen byl, buď jeden nebo jich více, tu mají potřebovati[15]) ti, jichž jest to, aby bylo ven vydáno to, což jest vzato, a těm aby bylo vraceno, číž jest. *A ti, ktož jsú to učinili, mají zjímáni býti*[16]) a má nad nimi popraveno býti, tu, kdež budú nalezeni, jakož na zlé sluší. Než chtěli-li by úředníci královi nebo starostini je mučiti, aby se více zlých doptali, má jim toho příti ten, ktož by byl toho hradu, města nebo tvrze pán. Pakli by ten jistý, jehož by hrad, město, tvrz byla, nechtěl jeho ani toho, což pobráno, vydati, ani nad tím zlým popraviti, ani jich dáti mučiti, ten má inhed[17]) psán a vyvolán býti a má nad ním jakti nad zlým člověkem popraveno býti.

Item. Také bude-li ztracen který hrad, město, tvrze kterakžkolvěk, buď to královy milosti, starostin, biskupuov nebo panský, anebo kteréhož kolvěk zeměnína zde v Moravě, tehdá inhed králova milost, starosta, biskup, nechtěli-li by tu sami býti, ale mají poslati své úředníky a svú moc; a páni všichni, ješto jich pečeti jsú při tomto listu, mají k tomu hradu přiléci, k městu nebo k tvrzi, anebo svú moc poslati a jeho dobývati královým nákladem a ztravú lidskú a konskú obyčejnú a dotad nikam nemají odjížděti, je-liž by dobyli dřéve, neb dokudžby se králové milosti nebo jeho starostě a pánóm za podobné zdálo. A když toho dobudú, tehda má postúpeno býti tomu, číž jest bylo.

Také lúpil-li by (s) svého hradu, města nebo tvrze, anebo lúpežníkuov také přechovával, tehdy králova milost, starosta, biskup, nechtěli-li by tu sami býti, ale mají poslati své úředníky a svú moc a páni, jenž jsú psáni v tomto listu, jakož jest dřéve řečeno, mají přiléci inhed bez dlení k tomu hradu, městu nebo tvrzi anebo svú pomoc poslati a tu pánóm, jejich lidem i koním má králova milost ztravu i potřebu obyčejnú dáti a odtad nikam neodjeti, je-liž by dřéve dobyli toho, anebo dokudžby se králově milosti, starostě a pánóm za podobné zdálo. A když ten hrad, město nebo tvrz dobyta bude, má na královu milost spadnúti a ten z toho hradu, města neb tvrze muož učiniti, což ráčí, jako pán země Moravské. Pakliby ten hrad nebo město aneb tvrz manství královo bylo nebo biskupovo nebo jiného pána z těch, ješto jsú jich pečeti při tomto listu; tehda králova milost má pánóm i jejich lidem i koňóm potřebu a ztravu obyčejnú dáti a té potřeby, ješto k dobývání sluší, dobytí. A když podlé toho běhu, jakož svrchupsáno jest, hradu, města, nebo té tvrze dobude, tehda má králova milost tomu postúpiti, jehož manství bylo.

Item byl-li by který pán, rytíř neb panoše, ještoby zde v zemi usedl, ještoby s královú milostí, s biskupem aneb s starostú a se pány v tomto zápisu nechtěl státi ani toho ustavení držeti a přes to chtěl proti těmto zápisóm v zemi co škoditi a které zmatky činiti,[18]) ten nemá žádného panského práva míti, aniž se jeho mají páni jímati,[19]) ale má beze cti býti, a kdežby jeho dosíhli, tu mají k němu popraviti jako k zlému a to, což má, v to se má králova milost nebo jeho starosta uvázati.

---

[14]) Vyd. Dem. „lúpežně"; I. II. V. etc. jako orig. — [15]) Vyd. Dem. píše: „žádati"; I. II. V. VIII. piší jako orig. „Potřebovati" má zde význam žádání. Viz Jungmn. Sl. — [16]) Významně tištěná slova nejsou ve vyd. Dem.; I. II. V. VIII. je mají.

[17]) Vyd. Dem. piše hned, II. V. VIII. etc. ihned; I. jako orig.; čtení orig. nemůže se považovati za lapsus calami; neb jest to přesmyknutí hlásek často přicházející n. př. koblúk místo klobúk, malžen místo manžel atd. Viz Vyb. lit. I. ?7. — [18]) Vyd. Dem. pak IV. XII. XIII. XIV. piší: „a které zámky dělati". — [19]) Vyd. Dem. a jiné: „držeti"; I. V. VIII. jako orig.

Také všickni svrchupsaní máme a slibujem dobrú vírú ten svrchupsaný lantfryd do pěti let od dání tohoto listu držeti a k tomu věrně, aby držán byl, pomáhati, ve všech kusích, jakož se svrchu piše. A jestliže by z nás svrchupsaných kterého pečet nedošla, budto jednoho neboli více k tomuto listu, tím tento lantfryd v žádné věci nemá zrušen býti, než má v své plné moci ostati, jakoby všech pečeti přivěšeny byly. Také byl-li by který pán, jehož jmeno v tomto listu není posazeno, ještoby svú pečeť potom k tomuto lantfrydu chtěl přivěsiti, to má tak mocno býti, jako by nyní přivěšena byla, a jakoby právě[20]) jeho jmeno napsáno bylo. A těch všech svrchupsaných věcí na potvrzení pečeti naše s vědomím naším přivěsili jsme k tomuto listu. Jenž dán v Brně léta od narození Božího počítajíc tísíc čtyři sta dvanáctého léta ten den na hrompnice hodu matky Boží.[21])

Kapitola 32. Že markrabství Moravské svobodné jest.[1])

Item. Rozumíno muož býti z těchto starých svrchupsaných obyčejuov, že země tato byla vždycky svobodná, jakžkoli jest od království a koruny své padla a žádnému pánu ani které zemi podmaněna nebyla. Neb páni, rytířstvo a preláti žádných přísah pánu svému nečiní, též jako Čechové, než prostý slib poddanosti a poslušenství, ani žádné jiné zemi, než tomu pánu a dědicóm od něho řádně prošlým a to v zemi své Moravské a nikde jinde, a města též, krom přísahy vedle obyčeje jich. Také práva svá země má svobodná beze vší překážky pána svého a všelijakého odvolání ani k císařově milosti, ani k svému vlastnímu pánu, jakož se o těch právích dole šíře psáti bude.[2])

Kapitola 33. Kterak se zemská práva provolávají.

Item. Když král neb marbrabina milost aneb páni a země ku právu *přistúpí* [1]) má *tři neděle před zasezením puohonuov* voláno býti po všech městech a městečkách i tu, kdež se který trhové dějí: že král i páni svolili se právo pustiti a póhonové že maji jíti. *A najprv v Olomúci den trhový toho téhodne první posel, svolaje lid, volá tak,*[2]) jakž se jemu cedule dá od pana

[20]) Kn. Tské všichny: „nyní". — [21]) Ex. I. má po tomto článku červeným inkoustem psáno: Připis listu za krále Matyáše lantfrydního hledaj zadu na posledním seksternu tu najdeš."

Kapitola 32. [1]) Článek ten stojí ve vyd. Dem. po článku: „kto zemi bez pána spravuje" (našeho vyd. kap. 27). — [2]) Toliko zříz. B. má tento článek na fol. 2, viz kn. Drnovskou pag. XXI. XXII. S obsahem ale, krom toho, co na konci o svobodě soudu zemského praví, nemůžeme se srovnati. Neb není tomu tak, že Morava, co přestala býti samostatnou říši za Mojmírovcův, vždy svobodnou, žádnému nepodmaněnou zemí zůstala: neb víme, že Moravu z poddanosti maďarské vybojovali Čechové, že Morava pak stala se částí říše České, že knížata Česká jednotlivé částky Moravy rozdělovali mezi syny a příbuzné své atd. Že Moravané, totiž stav panský, prelátský a rytířský, nepřisahali poddanost v úplné formě přísahy, jest pravda; že ale slib, který králi svému činili, zcela zaujal místo přísahy, jde z toho, co kn. Tov. v kapitole 10. o slibu pánův praví: „a kteřížby ruky JMti dojíti nemohli, mají každý dva prsty zdvihnuti a hlasem říci, že slibují JMti podlé jiných věrnost a poslušenství." Toto zdvíhání prstův patrně dokazuje, že slib onen nahražoval přísahu. Pak jest známo, že hejtman i jiní úředníci i soudcové zemští králi přisahali: a když nejvyšši vládní organy zemské přísahou vázány byly králi, kterak neměli býti ostatní? Myšlénky v této kapitole projevené, jsouť sice důkazem onoho tvrdošíjného Moravismu, kterým moravští stavové se osvědčovali, ale nemají žádného základu v státním právu Českomoravském.

Kapitola 33. [1]) Podlé I. II. — [2]) Vyd. Dem. a s nim ostatní exem. piší: „Item najprvé když král .... póhonové že mají jíti a to tak, jakož se jemu cedule dá etc. ....." Toto čtení, nedávajíc smyslu, jest patrně korrumpováno; neb nastává otázka, komuž se ta cedule dá? Tak též vzbuzuje v obyčejných čteních konec této kapitoly pozornost kritickou: „a hned týž týden opět trhový den v městě Brně také má týmž oby-

hajtmana, že všem oznamuje, kterak z vuole krále JMti, pana hajtmana a pánuov práva zemská puštěna jsú a ku póhonóm zasezeno bude den tento N., a protož má-li kto co při tom právě činiti, muož puohon vzíti etc. A hned týž týden opět v trhový den v městě Brně také býti má týmž obyčejem provoláno a tak po třikrát v každém z těch měst a po tři téhodny a po tři trhy.

Kapitola 34. Který den po provolání má se zasésti k póhonóm.

Z příčin hodných jest zuostáno a ustaveno, aby hned po třetím provolání najprv v městě Olomúci ku póhonóm zasezeno bylo v purkrabího domu — ale již nyní vzali sobě v obyčej u pisaře — a to v pátek první po provolání třetím a hned druhý pátek v Brně; a tak po tři pátky v Olomúci vždy ve dvě neděli a vždy po tři pátky v Brně, druhý pátek po Olomúckém pátku, aby bylo na póhonech sedíno v obú městú po šest pátkuov pořád zběhlých. A z té příčiny nejdú póhonové v jedny pátky v Olomúci i v Brně, aby ti z Olomúckého kraje, měli-li by koho z čeho pohnati *v Brně*,[1]) póhonného pátku nezmeškali v Olomúci, a měli-li by kto též z Brněnského kraje co v Olomúci činiti, aby svého kraje póhonóv nezmeškali. Po těch šesti pátcích jest póhon slunečný, ten se čtvrtý pátek děje; o tom se dole také potom oznámí.[2])

Kapitola 35. Kto póhony zasésti mají.

Póhony zasésti mají v Olomúci komorník, sudí, též menší písař, totiž menší úředníci. A při nich má býti purkrabí Olomúcký a pisař zemský. Ti[1]) mají registra póhonná udělati, póhony v ně vepsati a každého póhon tak, jakž ceduli dá, vepsati, nic neujímajíc ani přičiněujíc; neb každému póhon jeho buď k zisku neb k ztrátě. A což póhonuov dadí,[2]) to mají, nerozjíždějíce se vepsati. A zřídě je písař zemský muož odjeti i přijeti, když se jemu líbí. Než též také úředníci menší práva Brněnského, i purkrabí, druhý pátek v Brně jako v Olomúci zasésti mají týmž obyčejem vším a pořadem.[3])

Kapitola 36. O póhončích.[1])

V Olomúckém právě jsú póhončí a volavčí,[2]) ješto na to zpupné dědiny[3]) mají; a ti mají póhony roznášeti v tom kraji Olomúckém a od míle dva penize toliko bráti.[4]) A mají na ceduli míti napsáno, koho kto pohoní;[5]) a ten

---

čejem býti provoláno". Když také v Brně má provoláno býti, kde tedy dříve než v Brně bylo již voláno? Klíč k odpovědi na tyto otázký dává čtení v exempl. V. „Právo zemské se provolává před póhonóv zasezením neděle tři a najprv v Olomúci den trhovní toho téhodne první lid svolaje posel tak jakž se jemu cedule dá od pana hajtmana, že všem oznamuje, kterak z svolení krále atd." My jsme v opravě své hleděli se přiblížiti k ostatním exemplarům dadouce tomu, že tak důležitá záležitost, celé země se týkající, jako bylo puštění práv, nejen v Olomúci a v Brně, nýbrž na všech trhových místech provolána byla. Že ale čtení naše: „a najprv v Olomúci" místné jest, jde také ze slov následující kapitoly: „aby hned po třetím provolání najprv v městě Olomúci ku póhonóm zasezeno bylo."

Kapitola 34. [1]) Ač tato slova nejsou v žádném exem., položili jsme je předce, jelikož smysl jich vymáhá, a z rozličných čtení jde, že toto místo korrumpováno. — [2]) Srv. o tom kn. Drn. ode mně vydanou pag. 23.

Kapitola 35. [1]) Podlé II. — [2]) Expl. II. „mají." — [3]) Zříz. A. fol. 12: B. 17; — C. 9; D. 26.

Kapitola 36. [1]) Nápis ten vzali jsme z I.; jiné mají jiné a jiné nápisy. — [2]) Slovo „volavčí" není ve zříz. z. — [3]) viz vysvětlení pod čl. půhončí. — [4]) Plat tento slul v starší již době „póhonné"; stat. Oton. píší: siquis citatus fuerit et obtinuerit jus in judicio, neque vrez neque pohonze persolvat" Cod. dipl. II. 211. [5]) Zř. z. dokládají zde: i s poručníky k póhonu.

póhončí ukáže ceduli tomu, *kdož jest pohnán*,[6]) i má jemu zase cedule vrácena býti, aby dále s ní běžel k jiným, *kteříž v té ceduli pohnáni jsú a napsáni*.[7]) A ten póhončí má osvědčiti, že u něho byl a póhon ohlásil; než[8]) chtěl-li by kto zapříti, aneb póhončího nechtěl k sobě pustiti, aneb zapříti, že doma není, má v domě jeho ohlásiti, aby jemu pověděno bylo. A póhončí znamení buď třísku někde vyřeže neb jiné znamení vezme, aby to prokázati mohl, že tam byl;[9]) pak-li by kto tomu póhončímu překazil neb jej zbil, má kázán býti jako odbojník. Též jestližeby póhončí tam nebyl a zmeškal v témdni po póhonu vydání půhonu dát, aneb selhal, že tam byl a nebyl, má při právě kyjem bit býti a dvě neděli na rathúzi seděti a jiného místo sebe k druhému pátku zjednati, aby póhony místo něho roznesl.

Ale v kraji Brněnském o některých také slyšeti póhončích; ale ti se tím tají; i má se na to ptáno býti.[10]) Ale *v tom kraji*[11]) posly se póhonové zpravují a dává se jím od míle I groš jako jiným poslóm od míle se platí.[12])

Kapitola 37. Kterak a z čeho a k čemu se pohání.

Ten,[1]) kterýž *pohnati*[2]) chce, má na ceduli póhon sepsati a ne po poslu, ani po listu, ani po žádném příteli, než má sám jeho úředníkóm, kteříž[3]) na póhoních sedí, podati a řéci: „teď pohoním a žádám, aby mi tento póhon vepsán byl.“ A úředníci mají jej od něho vzíti a zjevně čísti a potom vepsati. A od póhonu má vzato býti k úřadu, když se škody opovídají, VII groší, a bez škod opovídání V groší.

A pohnati se muož z těchto věcí: z dědin, z zástav, z základu odkúpení,[4]) z slibu[5]), ze rčení,[6]) z škody učiněnì na něčem súsedu na statku, ke dskám, k listu, k svědomí, k přísaze, k panskému nálezu.

Ale jmenem křestným má každý jmenovati sebe i toho, kohož pohoní, a titul odkud, i poctivost úřad*u*[7]) i urození polože a to u obojího práva, i Olomúckého i Brněnského; neb to právo jedno jako druhé jest. A druzí pohoní *i*[8]) ku prvnímu panskému sněmu; protož jakž jedno právo při póhoních se zachovává, též i druhé.[9])

---

[6]) Dokládáme podlé III. XI; VIII: „tomu pohnanému“: zříz. z. „kdož se pohání“. — [7]) Poslední dvě věty jsou nesprávné v exempl. desk. pak I. II. IV. XII. etc. kdež se píše: „aby dále s ní běžel k jiným, kteříž v ní popsáni jsú, kteříž v té ceduli pohnáni jsú a napsáni“. My jsme přijali podlé III. XI. Zř. z. piší: k jiným, kteříž v ni popsáni jsou a v té ceduli pohnáni“. — [8]) Některé ex. n. př. I. II. XIII. piší: „neb“. — [9]) Viz o tom zajímavé jednání v Záp. Žerot. II. 168. — [10]) Slova: „ale — ptáno býti“ nejsou v zříz. z. kdež odstavec ten zní: „ale v kraji Brněnském posly se půhonové zpravují, a dává se jim od míle od každého půhonu 1 groš, jako jiným poslóm od míle se platí. A těm se též půhonové na cedulech i s poručníky vypsáni dávati mají“. — [11]) Dokládáme podlé zříz. z. — [12]) Zříz. A. 13; B. 17b; C. 9b; D. 26b.

Kapitola 37. [1]) Podlé I. — [2]) Podlé I. II. XI. — [3]) Ex. desk. dodává zde: „ještě“. I. a větší část toho nemají. — [4]) Vyd. Dem. interpunktuje mylně: „z základu, od kúpení“. Že naše interpunkce jest správná t. j. že „odkúpení“ spojiti slušno s slovem „základu“ jde ze slov Všehr.: „z prodaného základu“ str. 136 a z mnoha půhonů n. př. „že mně odkúpil základu mého“. (Půh. Ol. 1412 fol. 43b.) — [5]) Bočko de Obřan pohoní Sazemu z Tasova etc. že on jemu slíbil za sto a šest kop groší za Jana Moravu a Bluda z Králic s nimi a za ně ruku společnú nerozdílnú. toho mi neplnil etc.“ P. kn. Brn. 1406 fol. 13b. — [6]) Půhon a nález l. 1507 stran rčení: „Eliška z Houbic pohoním Jindřicha z Náchoda z dědin ku prvnímu panskému sněmu z 50 zl. a tu jemu vinu dávám, že mně řekl dáti 50 zl., když mně jich koli potřebí bude a toho mi učiniti nedbá. Zná-li etc “ Nález: „poněvadž poručníci provodí, že jest Jindřich řekl Elšce 50 zl. dáti, povinnen jest Jindřich tomu dosti učiniti podlé rčení svého“. [7]) Podlé I. II. III. VI. XI. vyd. Dem.: „úřad“. — [8]) Dokládáme podlé I. II. VI. — [9]) Smysl této věty, kteráž doloženým písmenem „i“ srozumitelnější se stává, než ve vyd. Dem. jest: že někteří pohání k Olomúckému, někteří k Brněnskému právu a

Také[10]) škody se kladú a opovídají proto v póhoních, jestliže by jich položeno nebylo, potom by z nich pohnati nemohl. Poručník proto se klade jeden nebo jich více, aby na místě toho, *kdož pohoní*[11]), právo vésti mohli a on tu muož nebýti, a oni na zisk i na ztrátu túž plnú moc mají se suditi.

Item.[12]) Pro neobyčejnost[13]) mnohých položeny jsú tu póhony, kterými pohnáno býti má, jak a oč.[14])

Kapitola 38. Jak se král pohání a kým má pohnán býti.

Takoví póhonové na krále neb markrabí býti mohú a takoví bývali;[1]) ale póhončího k JMti nemá *sláno býti*,[2]) než dva pány urozená posláni býti mají. Pakli lehčí k JMti se pošlí, obrání se póhonu, *který*[3]) ne jako jinému po póhončím má poslán býti; ale jest-li v zemi JMt., má jemu skrze pány dva zemská oznámen býti.[4]) Pakli v zemi není, tehdy ten, ktož krále pohání, přijeda ke dvěma pánoma, má jich žádati, aby v listu svém póhon zavřeli a JMti poslali; a ti, zavrúc poslati mají na jeho groš, k kterémuž póhonu povinnen jest JMt odpovídati, jako i jiný, obyčejem svým.[5]) A ti páni, na kteréž se ukazuje, mají bez odporu to učiniti a JMti oznámiti.[6])

---

a někteří prostě k prvnímu panskému soudu (sněmu) bez ohledu na to, kam pohnaný statkem svým náležel. Náležel-li pohnaný n. př. k právu Olomúckému statkem svým a byl-li první panský sněm v Brně, musel předce v Brně odpovídati. — [10]) Přijali jsme z zří. z. b.; kn. Tské mají: „nebo". V pozdějších dobách zahrnuty škody hned v té sumě, z které kdo pohánél; dříve ale škody opovídány zvláště n. př. „Elška z Říše pohoní Jana z Hradce ku prvnímu sněmu panskému ... proto že ... ji mocnú rukú vyvedl z její zboží ... toho pokládá za tři sta hříven". Udána-li suma z čeho se pohnalo, hned na začátku půhonu, pak již napsáno „toho pokládá etc." Ale na konci půhonu povždy se uváděli poručníci na zisk i na ztrátu, jest-li totiž pohánějící vůbec poručníky činil — [11]) Tak jsme přijali z zříz. b.; kn. Tské: „na místo od pohnaného", tato chyba, že místo particip. praes. se užívá parti. pass. nalézá se ještě na některých místech n. př. „to jsú škody ztraceného pře" t. j. toho, kdo při ztratil. I smysl toho žádá: neb pohnaný nemohl v půhonu, kterým pohnán byl, poručníka činiti, jen ten, který pohánél. — [12]) Po tomto slově následuje v kn. Tských věta: „když ty věci úřadu póhonnému se stanú" které, jelikož k smyslu souvislému se nehodí, jsme vynechali. — [13]) Slovo to nelze bráti ve smyslu pozdějším, dle kterého půhon neobyčejný vymazán býval; nýbrž míní se půhony takové, které tím neobyčejné jsou, že zřídka se dějí. Takový půhon neobyčejný, kterýž se vymazával byl, když prelátu v půhonu dal se tytul „velebný" neb pánu tytul „urozený" poněvádž tito tytulové v půhonech se nedávali. (Záp. Žerot. o s. p. I. 37.) — [14]) Zř. B. 18; ostatní toho článku nemají.

Kapitola 38. [1]) Vyd. Dem. dodává zde „aneb bývají"; — IV. X. piší: „a takoví bývají neb bývali"; my jsme přijali podlé I. III. VI. VII. VIII. XI. — [2]) Vyd. Dem.; „nemá sláti"; VIII. piše místo „sláno" — „slovo" (!). — [3]) Tato věta není ve vydání Dem. ani v několika jiných exemplářích: I. piše: „póhonu i ne jako jinému po póhončím nemá (sic) poslán býti"; II. III. VIII jako naše čtení, jen že jsme pro lepší souvislost doložili slovvo „který"; některé exempl. jako VII. XI. piší: „jako jinému póhončímu" (!). — [4]) Zda-li již v starší době tento způsob při dodávání půhonu králi zachovávan byl, čili nic, nelze na jisto tvrditi, nejstarší písmem zachovalý půhon na krále má na konci obyčejnou formuli, kterou měly všichny půhony při právě Olom. t. j. „citet" s dodáním jmena půhončího. Půhon ten pochází z l. 1374 a zní: „Domina Troyna de Lonyessicz etc. conqueritur super dominum Marchionem Morauie pro 40 marcis grossorum pragensium etc. quod ipse intromisit se de ipsius bonis etc. et fecit eum citari ad primum colloquium ipsius marchionis aut ipsius supremi camerarii, cum comparebit hic. Citet Macha de Sobyessec". Závěrečná formula půhonu ukazuje na obyčejné dodání skrze půhončího, kdežto slova „fecit eum citari" na místě obyčejných „petit eum citari" ukazují předce na jakousi zvláštnost. Zda se tedy, že půhon napsal se tak i s pojmenováním půhončího jako na obyčejného obyvatele, (jakož tomu přisvědčuje varianta v V: pán země též jako jiný se pohání) jen že pak půhončím dodán nebyl nýbrž dvěma panama. — [5]) Jaký to obyčej byl, vysvětluje kn. Drnovská: „totižto že může na svém místě poslati k soudu s plnú mocí, jakoby sám osobně tu býti ráčil". (Vyd. ode mně pag. 27.) Svědčí o tom též nález z. l. 1437 učiněný mezi markr. Albrechtem a Štěpanem z Vartnova: „poněvadž mar-

Kapitola 39. Póhon na krále.[1])

Jan z Doloplas[2]) pohoním markrabí Jiřího markrabství Moravského, pána našeho milostivého, z dědin i zástav i odevšad, kde co má, ješto etc z XI set kop groší dobrých širokých, a tu JMti vinu dávám, že se uvázal v O, avu,[3]) v oddíl a nápad kněze Vilémóv, v základ muoj, kdež mám postíhati dluhu svého, což mi jest kněz Vilém povinovat a JMt kněze Vilémovy dluhy podstúpiv platiti jiným a mně také neráčí zaplatiti. Zná-li se JMt, zná se v pravdě, pak-li ří, ačbych toho svědomí míti (mohl), chci na tom dosti míti, což mi páni za právo najdú. Škody opovídám, poručníky činím pana Mikuláše Bystřice z Ojnic a pana Jana Svojíše z Zahrádky na zisk i na ztrátu.

Kapitola 40. Póhon na krále.

Herbort z Horky pohoním najjasnějšího knížete, pana Jiřího, pána mého najmilostivějšího, markrabí markrabství Moravského odtud odevšud, kdež co má, ješto sluší k Olomúckému právu ku prvnímu panskému sněmu ze sta hřiven groší dobrých, širokých stříbrných a tu JMti vinu dávám, že mi jest JMt. dlužen sto hřiven gr. dobrých za Raclavice a za Sušice vedle nálezu panského. Zná-li se JMt, zná se v pravdě; pak-li ří, chci na panském nálezu dosti míti; škody opovídám, poručníka činím: Ješka bratra svého na zisk i na ztrátu.

Na ten půhon poklid učinil jasné kníže Viktorin na místě najjasnějšího knížete J. krále Českého a *markrabí* [1]) Moravského mezi Herbortem a Ješkem bratřími z Horky.

Kapitola 41. Póhon ke dskám.

Ja N. z N. pohoním N, z N. z XI tísíc hřiven groší dobrých stříbrných širokých z dědin i z zástav odtud odevšud, kdež co má, ješto sluší k Olomúckému právu a tu jemu vinu dávám, že drží spravedlivý statek muoj, k němu práva nemaje, ve vsi Zálubí. Zná-li se, zná se v pravdě, pak-li ří, chci dskami prokázati a na panském nálezu dosti míti; škody opovídám, poručníky činím Svacha z P. a Havla z T. na zisk i na ztrátu.[1])

Kapitola 42. Póhon o zástavu.

Já S. z P. pohoním Jana z N. z tisíc hřiven groší, odevšud ješto sluší k Brněnskému právu, z dědin i z zástav a tu jemu vinu dávám, že drží v zá-

---

krabina Milost tu moc a právo mají, že skrze úředníky své poháněti mohú, že také túž moc a svobodu mají, že skrze úředníky své od JMtí vydané mohu póhonóm odpovídati, když jim moc dadí listem svým otvořitým na zisk i na ztrátu.“ (Kn. Půh. Brn. 1417 fol. 109.) — [6]) Ex. V. má toto čtení: „pán země též jako jiný se pohání; než póhon s poctivostí, ač jest v zemi, má jemu pány dvěma oznámen býti. Pakli v zemi není, póhon v listě má JMti těch dvú pánuov zavřín býti a poslán, k kterémuž jest povinovat odpovídati, jakož i jiný obyčejem svým. A ti páni na kteréž se ukáže, mají bez odporu to učiniti a oznámiti.“ — O tomto článku srovn. zř. A. 14; B. 19; C. 10; D. 27. — O půhonu na krále viz kn. Drn. XLII.

Kapitola 39. [1]) Podáváme tento půhon jak zapsán jest v knihách půhonných Olm. 1463 fol. 59. — [2]) Některé exempl. piší: „Já Kepina“ a některé: „Jan Kepina“. — [3]) Vyd. Dem. pak II. IV. V. VI. VIII. X. mají čtení: „opravu“; ostatní exempl. jakož i kn. Drn. piší: „Opavu“ jak orig. půh. Co znamená „oprava“ viz v zadu v seznamu slov. Půhon ten ohlášen byl při Olom. právě l. 1464. Lepař udává v Čas. Mus. 1860 str. 411, že kníže Vilém zemřel r. 1452 a praví tamtéž na str. 412, že poslední Přemyslovci Opavští králi Jiřímu velice se byli zadlužili, a že roku 1461 kral Jiří již pánem města Opavy byl (tamtéž pozn. 3.)

Kapitola 40. [1]) Vyd. Dem. „markrabství“.

Kapitola 41. [1]) Zříz. B. 20b,

stavě zboží mé, ješto já k tomu lepší právo mám. Zná-li se, zná se v pravdě, pak-li pří, chci dskami prokázati a na panském nálezu dosti míti; poručníky činím ut supra.[1])

Kapitola 43. Póhon k listu.

Já P. z N. pohoním V. z P. z puoldruhého sta hřiven groší širokých, odevšud, kdež co má, ješto sluší k Olomúckému právu, z dědin i z zástav, a a tu jemu vinu dávám, že mi jest dlužen, neb povinnovat, neb zapsal se, a toho mi neplní neb nedrží. Zná-li se, zná se pravdě, pak-li pří, chci listem i jeho pečetí pokázati a na panském nálezu dosti míti, poručníky etc. ut supra[1]).

A má jmenovati sumu, nač list svědčí a muož tím póhonem pohoniti jistce, rukojmí jednoho, dvú, nebo tří, nebo všech, což jich v listu *jest;*[2]) jedné, že opatrní tak činí: jistce sobě naposledy zachovávají *a rukojmí druhdy dělí, jedněch poženú, druhých k lání a třetích k ležení zachovají,*[3]) tak aby vždy k svému přijíti mohli, ačby kdy právo staveno bylo. Nebo ku právu požena jiným obyčejem na tom dobývati nemuože, dokudž se právo nedokoná.

Ku[4]) kvitancí také se muož pohnati, jako k listu; muož také v póhonu položiti dvoje neb troje pruovody: chci listem, chci dobrým svědomím etc. *pokázati*[5]) ; *když přičiní*[6]) „a na panském nálezu dosti míti" tu páni v moci mají, vedle potřebnosti vážiti ty všechny pruovody, aby se ničemuž neukrátilo.

Kapitola 44. Póhon za rukojemství.[1])

Já B. z S. pohoním N. z N. ze sta hřiven gr. odtud odevšud, kdež co má, ješto sluší k Brněnskému právu a tu jemu vinu dávám, že mi jest za P. z Háje rukojmí za sto hřiven a těch mi plniti nechce a již rokové minuli. Zná-li mi se, zná se v pravdě, pak-li pří, chci listem a pečetí pokázati a na panském nálezu dosti míti.

Kapitola 42. [1]) Zříz. B. 20b.

Kapitola 43. [1]) Zříz. B. 21. — [2]) Dokládáme podlé II. — [3]) Významně tištěná slova jsou čtením v V, kdež vyd. Dem. a větší část exem. piše: . . . . „a rukojmí dvú neb tří pohoní, a ležení, tak aby vždy k svému přijíti mohli" atd., kteréžto čtení smylu nedává. Opisovatelé exem. III. XI. hleděli to opraviti psavše: „na ležení". Chyba dá se vysvětliti tak, že v rukopisu psáno bylo ale žení t. j. že jedné čárky při pismenu n hned použito pro pismeno u, tak že by státi mělo: „ale ženú tak etc." Jelikož ale většina exemplářů má slova: „a ležení" máme za to, že čtení v V. jest nejsprávnější, jelikož úplně vysvětluje to, co v ostatních exem. temné zůstává. — Smysl celého místa jest tento. Původně každý rukojmí musel dostáti za ostatní, když tito platiti nemohli; později ale to změněno a dovoleno psáti v listech, že každý rukojmí má oddílem svým povinnost svou odbyti, leč žeby se zavázali rukojmí, že ručiti budou rukou nerozdílnou. Vypukla-li válka, v které právo zahájovati se nemohlo, pak vymáhal věřitel penize na rukojmích upomínáním, ležením a láním, jelikož k tomu soudního řízení zapotřebí nebylo. Aneb obával-li se věřitel, že válka nastane, pak hnal jeden jednoho, nebo dva z rukojmí, několik zachovávaje pro ležení a několik pro lání; který jednou pohnán byl, nemohl jiným řízením stíhán býti a žalobník při něm musel čekati nálezu soudního, kdežto těch, kterých k soudu nepohnal, láním, ležením a v starší době i vyvoláním stíhati mohl. Ale na začátku věku 16ho již jiné zřízení bylo, jakož praví kn. Drn.: „To by snad býti mohlo v otevřené válce běhu; ale bez válek, by pak jednoho rukojmě pohnal a tím právem začal, již jiným napomínáním jiných napomínati nemůžeš, než práva čekati. Protož lépe jest, všech pohnati; neb ten, kterýž pohnán jest, nedá než svůj oddíl podlé zřízení nového." (Kn. Drn. ode mně vyd. str. 25. srov. str. 76.) — [4]) Dokládame podlé I. II. V. XI. etc. — [5]) Dokládáme podlé I. II. III. XI. etc. — [6]) Dokládáme podlé V.

Kapitola 44. Zříz. B 37b. — Klademe tento půhon na tomto místě, poněvadž kn. Tské, majíce jej po půhonu k přísaze, v nadpisu dokládají: „má státi napřed před póhonem k svědomí"; i III. XI. kladou jej hned po půhonu k listu, tedy bezprostředně před půhonem o svědomí.

Kapitola 45. Póhon k svědomí.[1])

Já Oneš z Buku pohoním Čenka z P. z padesáti hřiven gr. odtud odevšud, kdež co má, ješto sluší k Brněnskému právu a tu jemu vinu dávám, že mi řekl dáti *svú*[2]) ves neboli padesáte hřiven. Zná-li se, zná se v pravdě, pak-li pří, chci svědky provésti a na panském nálezu dosti míti; škody opovídám, poručníka etc. ut supra.[3])

V starých registřích nalezá se, *že*[4]) jsú někdy pohonili: „chci svědky prokázati". Ale na ten póhon jsú staří nálezové panští, že jest velmi těžký. Protož pohnal-li by kto tím obyčejem: „zná-li mi se, zná mi se v pravdě, pak-li pří, chci svědomím provésti", — v tom se již pilně opatř, aby ty svědky vedl, ještoby ku právu byli dostateční; nebo tři přisahati a čtyři věrovati mají, lidé dobří, rytířští, nepodezřenî. Jestližeby takových svědkû nepostavil, svú při by ztratil. Protož lépe jest, položiti; „ač svědomí mám, chci na panském nálezu dosti míti"; nebo páni svědomí prosté uslyšíc váží *to*[5]), jestli dostatečné k věření čili *není.*[5])

Kapitola 46. Póhon k přísaze.

Já N. z N. pohoním Mstiráda z Plaz ze 30 hřiven gr. odtud odevšud, kdež co má, ješto sluší k Olomúckému právu z dědin i z zástav a tu jemu vinu dávám, že mi řekl dáti 30 hřiven groší; těch mi dáti nechce. Zná-li mi se, zná se mi v pravdě; pak-li pří, ač toho svědomí mám, chci na tom dosti míti, což mi páni za právo najdú.

Ale póhon ten k přísaze na mnohých místech při obojím právě za starých pánuov býval jest, že mnohý upřímo, neveda ani svědkuov ani které vědomosti pokládaje ku právu, druhého pohnal jest, aby jemu to, z čehož jej viní, spravoval přísahú takovú, jakož se o ni dole oznámí, kteráž jest těžká provésti a z těžka bez klésky[1]) bývá. Ale ten póhon za krále Jiřího s vuolí všech pánuov a vší země zdvížen jest a již za potvorný položen; než proměněn v póhon takový, aby se počal jako jiní póhonové na počátku, že jej viní z toho a z toho, zná-li mi se, zná mi se v pravdě, pak-li pří, ačbych toho svědomí měl, chci na tom míti dosti, co mi páni za právo najdú.

V tom póhonu páni se mají velmi opatrně míti a všech věcí a jaké by to svědomí bylo, slušně se vyptati a stranám tak lehce přísahy nenalezati, dokudž práva nevzdadí, smlúvy i jiného podati; neb jest tu o duši hra a druhému o jeho spravedlivosti ztracení.[2])

Kapitola 47. Póhon zatčení[1]) aneb zatkyní.[2])

Zatkyní se pohoní též a tímž spuosobem, jakož napřed položeno, toliko se přičiní, že jej pohoním zatkyní z sumy N. A ten póhon se dává a jest

---

Kapitola 45. [1]) III. XI. mají nadpis: „póhon o slib"; IX: „póhon o svědomí neb o slib"; vyd. Demuth.: „póhon o svědomí" kdežto na str. 38 se vztahuje naň jako: „k svědomí" (má státi napřed před póhonem k svědomí.) — [2]) Dokládáme podlé I. II. VII. [3]) Dokládáme podlé I. II. III. etc. — [4]) Vyd. Dem. a s ním I. IV. VIII. IX, XII. piší: „nebo páni svědomí prosté uslyšíc, proto váží, jest-li dostatečné k věření, čili nic"; II: . . . svědomí prosto uslyšíc váží to, jest-li . . . čili není; — VII: . . . . naprosto svědomí . . . váží to . . .; — III. XI: . . . svědomí panské . . . — [5]) Půhon k svědomí byl tedy ten, při kterém původ věc svou prokázati chtěl svědky; v ten smysl rozuměti sluší slovům v starých půhonech: „super hoc habet homines" neb: „mám na to stoliko dobrých lidí." Rozdílen od toho byl ale půhon o svědomí, v kterém původ poháněl o „svědomí listovní", aby tím právo své dokázal. Jsouť o tom tato ustanovení a) z l. 1516, b) 1518 (viz kn. Drn. str. 109.)

Kapitola 46. II: „bez škody"; III. XI: „a řídko která od klésky bývá". O slově „kléska" viz v zadu seznam slov. — [2]) Zříz. B. 22.

Kapitola 47. [1]) Vyd. Dem. píše: „zatčený" což nesprávné jest; neb takový půhon byl zároveň zatykačem. — [2]) Vyd. Dem. i jiné ex. mají: „zatkenic"; ač půhony 15ho

jako obstavení na ty, kteříž lidi zavedúc a své zmrhajíc a na zemi nic nemajíc tohoby prázdni býti chtěli. I položí se: „že mne jest zavedl aneb toto a toto učinil, vyvaditi neb platiti a navrátiti mi nechce; protož tímto póhonem, že na zemi nic nemá, jej tu, kdež jeho tento póhon dojde, zatykují. Zná-li mi se, zná se v pravdě, pak-li pří — až do konce, jakž a k čemu pohání, k přísaze-li, k listu či k jinému.[3]) A kdež takový póhon koho tak pohnaného zastane *na zboží některého pána, neb z rytířstva, prelátuov neb z měst*[4]) ten[5]) neb ti[6]) v městech, jsú povinni takovým se ujistiti, aby ku právu stál. Pakliby toho neučinili a jeho nepostavili,[7]) *zvláště jakú přikrytú věcí*,[8]) budú povinni zaň odpovídati sami a póhončí má to pánu neb městu, neb kdež jej zastane, odpověděti, že na takového jest zatčení póhon dal.[9])

Kapitola 48. O póhonu slunečném.

Póhon slunečný ten vychází čtvrtý pátek, jakož napřed dotčeno jest, a má túž formú pohnán býti, jako jiní póhonové a z čeho komu potřebí jest.[1]) A ten póhon bývá poslední pátek před svíčkami a v druhém právě ten pátek před sv. Janem. A ten jest proto od starodávna nalezen, ačby se kto v prvních póhonech zmeškal *a při póhonech býti nemohl, aneb jsa sám pohnán, že pro svú potřebu bude moci ještě pohnati.*[2]) A proto slove slunečný, že toho,

věku totéž slovo mají, předce nachází se od r. 1502 téměř všudy správnější slovo „zatkyně“. — [3]) Klademe zde úplný půhon zatkyní z r. 1510: „Václav Kalivoda, měštěnín Olom. od sebe i na místě kněze Jana, bratra svého, pohoním Jakuba z Vilhartic zatkyní ku prvnímu panskému sněmu a zatykuji jej na panství Václava z Krčman purkrabí Olom. na předhradí Olom. z 50 hřiven gr. a tu jemu vinu dávám, že jest se zapsal listem a pečetí svú, aby z těch 50 hřiven gr. úrok spravoval knězi kvardianovi a jeho konventu kláštera sv. Františka na předhradí Olom. i počav ty úroky spravovati a platiti, již se k tomu míti nechce etc. kdež já i s bratrem svým od téhož kvardiana a jeho konventu jsme napomínáni o ty úroky a on podlé zapsání svého nás v tom zastúpiti nechce. Zná-li, zná se k pravdě, pakli pří, chci listem a pečetí jeho pokázati a na p. n. dosti míti. Škody etc. poručníky etc. (Kn. Půh. Ol. 1505 fol. 245b.) — [4]) Vyd. Dem. i ostatní exem. piši: „A kdež takový póhon koho tak pohnaného zastane, ten neb ti v městech jsú povinni etc.“; jen XI. píše: „a kdež v městech jest“ etc. Slova „ten neb ti v městech“ porovnána se slovy následujícími: „má to pánu neb městu . . . opověděti“ ukazují zřejmě, že vynecháno jest dříve slovo pán; neb slovo „ten“ nemůže se vztahovati na pohnaného, jelikož pohnaný sám sebou se ujistiti nemohl; ku doplnění a vysvětlení smyslu položili jsme tedy slova významně tištěná z ustanovení r. 1502 v Brně učiněného, kteréž také do zřízení l. 1516 tištěného vešlo. — [5]) t. j. ten pán, neb prelat, neb rytíř. — [6]) t. j. purkmistr a rada. — [7]) III. XI. piší: „Pakliby toho ten neučinil, u koho by pohnán i zastižen byl, aneb učinil jakú překážku“. . . — [8]) Dokládáme podlé I. II. VII. VIII. — V. píše: „pakli by kto toho neučinil neb neučinili a zvlášť lstně.“ — [9]) Zříz. B. 23; C. 12; D. 28b.

Kapitola 48. [1]) Někdy, zvláště při Brn. právě dodáno, že pohoní půhonem slunečným n. př. půhon k deskám l. 1481: Jiřík z Šeborova pohoním slunečným póhonem kněze Linharta etc. pak-li pří, chci to dckami pokázati.“ (Půh. Brn. 1480 fol. 85b.) — [2]) Vyd. Dem. a většina exem. piší: „. . . . ačby se kto v prvních póhonech zmeškal, jsa sám pohnán, aneb pro svú potřebu při póhonech jest býti nemohl, i bude moci ješče pohnati“. Toto čtení nedává žádného smyslu; neb tím, že kdo sám byl pohnán, nemusel zmeškati první půhony; k tomu jest lhostejno, proč zmeškal, buď pro liknavost, buď pro potřebu. Slovo „potřeba“ vztahovati zde se musí k slovům „jsa sám pohnán“; neb zmeškal-li kdo pohnati k jednomu právu, mohl, přešly-li již půhony, pohnati k druhému právu; jinak ale bylo, byl-li sám pohnán. Tu mu nastala mnohokráte potřeba, by půhonu se obrániti a při obdržeti mohl, aby pohnal o svědomí, o svědky, o list, anebo své rukojmě; byl-li pohnán na třetím sedění půhonův, pak ovšem kázala potřeba jeho, by si pospíšil a užil čtvrtého pátku k slunečnému půhonu k pohnání toho, čeho mu potřebí bylo k vyvrácení půhonu na sebe vydaného; neb platila zásada při právě, že strany při pře líčení musely se všemi potřebami býti pohotově. V tomtéž smyslu píše kn. Drn.: „ačby kdo v prvních půhonech zmeškal i jsa sám pohnán a že by k tomu svědkův potřeboval, aneb rukojmí svých, aneb pro

ktož se jim pohání, má *za slunce*[3]) v sobotu zastati; pak-li jeho póhončí *za slunce*[4]) nezastane, tehdy nebude povinen pohnaný tomu póhonu odpovídati. A ten, *ktož*[5]) pohoní, má kuoň pod póhončího dáti, aby vždy zastal *za slunce*[6]) a to na svú škodu; pak-li by o blízce byl, tehdy koně potřebí není, než jíti jako s jiným póhonem pěškami.

Kapitola 49. O póhonich potvoru, v čem nalezeny býti mají.

Ktož *listem, prvé přesúzeným*,[1]) pohání, ktož smlúvy zdvíhá a proti smlúvám pohoní, neb nad nález panský, aneb posměšně koho nařkne, aneb neslušným *a*[2]) hanebným póhonem koho požene, jako polože v póhonu: „takového zlého syna, neb zrádci“ neb jinak, a páni *uznají*,[3]) ten z rozkázání panského má na rathúz veden býti a do jich vuole kázán.[4])

Kapitola 50. O hostech.

Hosté, nebo ješto usedlí nejsú v zemi, a poženú koho, uručiti mají, aby též od sebe, z čehož se jim *zase*[1]) vina dá, právi byli v té zemi; pak-li by *host*[2]) rukojmí neměl, páni jej do stolic vezmúce dodržeti jeho mají, až se od něho také práv*u* dosti stane.[3])

Kapitola 51. Když se póhonové tak zřídí, co se dál jednati má.

Po těch třech pátcích a po čtvrtém slunečném před hodem svíček neb svatého Jana, všickni páni hospodáři,[1]) kteříž v stolicích seděti mají a súditi, mají se do Olomúce sjeti k páně hajtmanovu rozkázání, a mají se někde sjíti na den tří králuov *neb svatého Jana* i hodinu oznámiti všem, kdy *na zajtří*[2]) chtí

---

svú etc.“ (vyd, ode mně 26). — [3]) Vyd. Dem. i jiné exem. piší: „před sluncem“; my přijali čtení z V. jakož i kn. Drn. piše: „před sluncem západem“. Nezdá se také, že se zde míní tak krátký termin od pátku až do východu slunce. — [4]) Dokládáme podlé V.; I. a jiné piší: „do slunce“. — [5]) Vyd. Dem. „kohož“. — [6]) Vyd. Dem. i jiné: „do slunce“; my podlé V. — Zříz. A. 18b; B. 25; C. 14; D, 32.

Kapitola 49. [1]) Kn. Tské: „když přesúzeným listem prvé pohání“. — [2]) Dokládáme podlé I. II. etc. — [3]) Podlé V, kdežto ostatní exempl. mají nemístně nominativus absolutus: „pani uznajíce to“. Zříz. z. piší: „páni uznajíce, takové rozkáží na rathúz vésti a takový má do jich vuole kázán býti.“ — [4]) Zříz. A. 19; B. 25b; C. 14b; D. 32. —

Kapitola 50. [1]) Dokládáme podlé I. II. — [2]) Vyd. Dem. i jiné expl. piší: „pakli by rukojmí neměli, páni jej do stolic vezmúce dodržeti jeho mají, až se od něho také práva dosti stane“; jen exempl. III. XI. mají jednotlivý počet ve všech větách. — [3]) Zříz. A. 19b; B. 26; C. 15; D. 31.

Kapitola 51. [1]) Viz vysvětlení slov pod čl. hospodář. — [2]) Vyd. Dem. pak I. II. IV. VI. VIII. etc. piší: . . . a mají se někde sjíti a den tří králuov i hodinu oznámiti všem . . . . — My odůvodnujeme naši opravu přede vším usnešením z l. 1504, jež zní „Jakož podlé starodávního práva a obyčeje panští sjezdové bývali jsú a ještě jsú k soudu zemskému do Olomúce a to dvakrát v roce, jědnú na den sv. Jana Křtitele Božího a druhé na den sv. tří králí a při tom při každém sjezdu hned na zejtří soud zemský má zahájen býti a póhonové vysvědčení.“ Z tohoto usnešení jde, že soudci i všichni, jenž při právě co činiti měli, sjížděli se na den tří králův a sv. Jana, dále že samo sebou se rozumělo, že hned zejtřejší den po těch svátcích soud se zahajoval; nebylo tedy potřebí, den zvláště ustnoviti, kdy soud se zahájí, jelikož zvykem i zákonem určen byl. Dále, čtení vyd. Dem. i jiných exem. vztahuje se jen k soudu Třikrálskému, kdežto v slovích „před hodem svíček neb sv. Jana“ se ukazuje k dvěma soudům, kterýžto smysl naší opravou se zachovává. Čtení VII. „mají se někde sjeti na den tří králů a den i hodinu oznámiti“ jest již poněkud opravou čtení ostatních a povstalo vzhledem na svrchupoložené usnešení, že když těch svátků jest v sobotu, že teprvé v pondělí soud se zahájiti má. Ale usnešení to stalo se teprvé deset roků po smrti Ctiborově; protož jsme při opravě onoho místa vážili jen poměry ty, které za jeho živobytí v právní zvyklosti byly. Že ale již dříve se cítila potřeba

práva zasésti, kteráž se zasedají u svatého Michala v klášteře a též také v Brně u svatého Michala, v klášteře bratří svatého Dominika. A pan komorník má rozkázati před tím úředníkóm menším, aby šranky slušné a tak prostranné okolo lavic a stolic[3]) dali zdělati, aby v nich páni mohli volně seděti; šrank zapadací k zavření a otevření má také udělán býti, aby tam *v*[4]) súd zahájený a póhonný jiný žádný nechodil než ktož do stolic *sluší*[5])

Kapitola 52. O ruoznici sedání panského.

Za mnohých let a zdávna[1]) byly jsú ruoznice a časté překážky skrze sedání panská, že někteří z pýchy, jsúc bohatší a něco podstaty a roty majíce, pod staršími pány sebe lety sedati jsú nechtěli, než nad nimi místa držeti chtěli a mnozí chudí toho jsú ustupovali a kteříž ustúpiti nechtěli a urození svého polehčiti, o to puotky a strky i nelíbosti jsú měli, ješto i chudým, vdovám, sirotkóm i zemanóm tím se spravedlivost krátila i prodlévala. Ale když po válečných těchto časích král Mathiáš, Uherský a Český etc. král a markrabí Moravský v tuto zemi Moravskú za dědičného pána přijat jest, neráčil jest pýchy takové svévolným trpěti[2]), ale vybrav k sobě *v*[3]) radu příséžnú z roduov starodávních panských osoby dolepsané, s jich radú, a vyptav se na staré sedání při dskách též i *na psání při lantfrydech*[4]), že vždycky starost před pýchú a zbožím táhla jest, v pokojném řádu na věčnost ráčil jest sedání *panské* při *zemských věcech a právích*[5]) zříditi, aby hajtman nynější i budúcí, úředníci i rodové všichni tím se na věčnost spravovali. Protož jsem toto, jakž ve dskách stojí Olomúckých i Brněnských komorníkuov pana Václava z Boskovic a pana Vilému z Pernšteina, *tuto vepsal.*[6])

Kapitola 53. Zřízenost pánuov v sedání,[1]) kterak a kto je sázeti má, dole se vypisuje; též při tom, kterak a na[2]) jakú přísahu páni noví, ač by se kdy údálo o kterého svolení, a s jakú poctivostí přijímáni býti mají.

Léta Božího 1480 v městě Brně v pondělí před hodem narození Matky Boží,[3]) kteréž říkají Semenná[4]), v přítomnosti najjasnějšího knížete a pána pana

---

opravy, to dosvědčuje nejen čtení exem. VII. právě dotčené, nýbrž také čtení v III. XI: „a sjíti k paně hajtm. rozkázání den, dva, tři a potom hodinu“ etc., kteréžto čtení ovšem více zatemňuje nežli opravuje; V. piše: „Po těch pátcích páni všeci hospodáři, kteříž v stolicích mají seděti a súditi mají, do Olomúce mají se sjíti k hodu kterémuž svičky říkají, jinak tří králí; ku páně hajtmanovu rozkázání mají se někdy sjíti a se ustanoviti a den i hodinu oznámiti všem . . . .“ — [3]) V. dokládá: „nebo před nimi“. — [4]) Vyd. Dem. i jiné exem.: „aby tam soud zahájený a póhonný byl a jiný etc.“; I,: „aby . . . póhonný a jiný“ etc. My jsme přijali podlé II. III. XI. Ex. V. piše: „v súdu zahájeném a póhoném“. — [5]) Podlé I. II. III. V.

Kapitola 52. [1]) Podlé I. II. III. — [2]) Ex. II. piše: „ráčil jest pýchu takovú svévolným složiti“. — [3]) Dokládáme podlé I. III. XI., čemuž také přisvědčují slova následující kapitoly: „do rady přijíti ráčil“. — [4]) Vyd. Dem. pak I. jiné piší: „též i lantfridy“; II. III XI.: též i lantfrydu“, VII.: též i lantfrydní“; X.: „též i lantfrydích. My jsme dodali slovo: „psaní“ poněvadž při lantfridech sedání nebylo; jednať se totiž o místa při soudě a sněmě, jak se seděti, a o pořádek v kterém jmena v lantfridě psáti, jakož o místa, kde pečeť při lantfridě přivěšena býti měla. Dodatek náš odůvodňujeme dále těmi slovy, které v následující kap. stojí: „o místa panská sedáním i psaním“. — [5]) Přijali jsme z II. VII. vyd. Dem. i jiné piší: „ráčil jest sedání při zemskej věci i právích zemských zříditi“; I. VIII.: ráčil jest sedání při zemských věcech (I. věcí!) i právích panské zříditi“. — [6]) Podlé I. II. III. VII. VIII.; vyd. Dem. i jiné. „toto vypsal“. Následující zřízenost o sedání jest na větším díle vzata ze vkladu desk Brněnských, ač i některé místa vzata jsou z desk Olom.

Kapitola 53. [1]) Nadpis ten ovšem není v listině této, jak do desk vložena byla, kdež se nachází dvojí vklad její; jeden v deskách Brněn. v kvaternu XI str. 1. kterýž jest úplnější nežli vklad Olom. desk v kvaternu XII. str. 1., z něhož opis prof. Šembera v Čas. Mus. 1846 str. 555 uveřejnil. Srov. Dem. Gesch. d. Landt. str. 74. — [2]) Přijali jsme podlé I. II. VII; nadpis ten vůbec jest nesrozumitelně porouchán ve všech exemplářích, tak že jsme jej jen podlé smyslu sestaviti mohli. — [3]) t. j. dne 4. září;

Mathyáše *Uherského a Českého etc. krále a markrabí Moravského*, stal se spuosob a zřízenost v zemi Moravské z příčin hodných o místa panská sedáním i psáním a tak aby na časy budúcní zachováno bylo. Týž spuosob ve dsky zemské k věčné paměti byl vepsán, jakož se dole šíře vypisuje a to s radú duostojného otce kněze Prothasia, biskupa Olomúckého a urozených pánuov: pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova, *hajtmana markrabství Moravského*, pana Pertulta z Lipého, *najvyššího maršálka království Českého*, pana Václava z Boskovic, *najvyššího komorníka cúdy Olomúcké*, pana Viléma z Pernšteina, *najvyššího komorníka cúdy Brněnské*,[5]) pana Dobeše z Boskovic, pana Heralta z Kunstatu, kteréž jest Jeho královská milost k sobě do rady přísežné přijíti ráčil.

Kapitola 54. O sedání panském.[1])

Item. Najprvé. Rodóm starodávním a od časuov mnohých v panském řádu stojícím, kteřížto jsú: pani z Cimburka, pani z Lipého, pani z Lompnice, pani z Hradce, pani z Pernšteina, pani z Sternberka, pani z Lichtenšteina, pani z Boskovic, pani z Kunstatu, pani z Lichtenburka, pani z Valdšteina, pani z Pezinku[2]) pani z Vlašímě, pani z Sovince, pani z Krajku, čest *aby*[3]) se dala a k nim zachovala, takto se spuosobuje, aby napřed úředníci, totiž *tito:*[4]) pan hajtman nynější i budúcí, po něm pan maršálek Český, *pan*[5]) komorník, kterýžby byl na letech starší, poněvádž právo jest jedno, buď Olomúcky neb Brněnský. Potom z rodu každého nahořepsaných roduov[6]) má býti vzat jeden najstarší a když ti se již vyberú, aby známo bylo, že jsú v urození všeci za jedno; kterýž jest a bude lety najstarší, ten se napřed posaď a tak až do posledního a najmladšího a ve psání neb v súdích i v sedání po stranách panuov úředníkuov, též jakž léta ukáží. V kterémžto vybírání neb vsázení pani úředníci svým roduom ku překážce nejsú, by pro jich místa neměl z jich roduov[7]) najstarší vzat býti; neb oni v počet roduov nejdú, než podlé úřaduov svých místa mají a úřad jich místo jest.

Item. Což kolivěk jest pak z těch roduov nahořepsaných jiných pánuov, ti všeci tím obyčejem, jakož se nahoře píše, vedle let svých seděti mají již po těchto a též v listech psáni býti po starších na letech a chudoba ani bohatství žádnému mimo léta ku pomoci nebuď.

Item. Dopustil-li by pan Buoh na kterého smrť z těch nahoře vybraných *panských*[8]) roduov, tehdy z téhož rodu má vzat býti opět najstarší a *ne*[9]) na toho místo, kdež ten, jenž umřel, seděl, hned posazen, *než*[10]) kdež jeho léta mezi těmi pány z roduov vybranými místo jeho ukáží.

Item. Jestliže by se kdy události při sněmích neb sjezdích a z kterého rodu vybraných který pro příčiny slušné při tom býti nemohl, tehdy jiný téhož rodu najstarší místo jeho drž, tak také, jakž léta jeho a jiných ukáží.

---

vklad Olom. má jen: „v pondělí, před Matkú Boží". — [4]) Vyd. Dem. piše „Semena"; znamení ale obyčejné ukazuje, že pismeno jest vynecháno; mnohé exem. piší jako vklad deskový. Říkáno: Matka Boží Semenná n. př. „k matce Boží semenné jest hrad jim dán. (Star. let. 123)". Jmeno to pochází od setby, která o ten čas se koná. [5]) Slova významně tištěná, jež podáváme z desk, nejsou ve vyd. Dem. ani v jiných exemplářích. O datum toho vkladu viz úvod 56. pozn.

Kapitola 54. [1]) Nadpis tento není v deskách. — [2]) Vklad Olom.: „páni Pezinští, ač chtí v zemi býti"; měli totiž statky v zemi, ale byli obyvateli kral. Uherského. — [3]) Není ve vyd. Dem. — [4]) Není ve vyd. Dem. — [5]) Vklad Olom. i vyd. Dem. „pak". [6]) Vklad Olom.: „potom z roduov nahoře psaných z každého". — [7]) Vklad Brn.: „neměl z nich najstarší". — [8]) Vklad Olom. i vyd. Dem. toho slova nemají. — [9]) Vyd. Dem. nemá, čímž smyslu uškozeno. — [10]) Vyd. Dem. nesprávně: „neb".

Kapitola 55. O těch, jichž předkové panství neužívali.[1])

Item. Což se roduov jiných dotýče, kterýchž jsú předkové *dokonalé*[2]) panství nepožívali a ke dskám poslové nebývali, jakožto pani Dúbravští, pani Tvorkovští, kteříž zde obývají a jim jest dopříno pány, mohú-li co provésti výše,[3]) že při tom mají býti zanecháni i v staré rody puštěni, ani[4]) druzí v stolicích sedali, z kterýchžkoli příčin za panoše držáni byli[5]) léta některá, jakožto pani Landšteinští, pani Miličínští, pani Ludanští a za krále Jiřího teprův své rody vyvedli a do stolic jsú uvedeni. Ty také již pod rody staršími sedajte a zpuosob svuoj mějte vedle let svých, jakož rodové staří a nad ně se netřete až do časuov těch, jakož obyčej v zemi jest, až do pokolení třetího. A když by to již přišlo, s poctivostí má žádáno býti na pánech a prošeno, aby v rody staré též přijati byli, aby též té poctivosti roduov požívali a že jsú podlé řádu trpěli a nad rody staré se netřeli do třetího pokolení, mají z jich roduov vybráni býti a s vybranými z roduov podlé let posazeni býti a toho požíti, jako jiní rodové, kdež jim místo *léta*[6]) jich ukáží.[7]) Než nyní proto se jim žádná křivda díti nemá, než též poslové ke dskám buďte,[8]) mezi pány se na ně podávati má,[9]) jakožto i na rody staré.

Kapitola 56. O rodech znovu přijatých.[1])

Item. Což se dotýče roduov znovu přijatých z příčin hodných a z dobré vuole, jakož teď nyní na tomto sněmu [2]) dvoji jsú přijati, pani Vaitmiláři, vším tím obyčejem, jakož jsú v Čechách od krále JMti a pánuov přijati a na tu přísahu, kterú jsú tam učinili, a zde bratr jich pan Jiřík Vaitmilar přísahu učinil; — a pan Jiřík Tunkl s synem svým Jindřichem a těmi,[3]) kteří by od nich dvú toliko pošli, ti se mají též zachovati do třetího pokolení a jim se též staň po třetím pokolení.

Kapitola 57. Svolení panské o pána nového přijití.[1])

Item. Spuosob a řád má takový zachován býti, že, když se páni Čeští a Moravští již o koho svolí, aby za pána přijat byl, tehdy má před pana hajtmana a pány přistúpiti, když súd zemský zasésti budú chtíti a s pokorú žádati a prositi, aby jej v řád panský pustiti ráčili, více slov slušných přičině. Tu pan komorník, kterýžkoli, v Olomúci Olomúcký a v Brně Brněnský, má svolati pány a s jich radú odpověd dáti k tomu rozumu, že pro jeho hodnost neb zaslúžení páni to chtí učiniti z své dobré vuole a z žádného práva, ale aby najprvé učinil přísahu takovú:

„Já N. na tom přisahám pánu Bohu, Matce Boží i všem svatým, že od tohoto času budúcně chci a mám řád panský velebiti, pánóm ve všem slušném podstaten býti a pomocen a nad žádného z roduov panských a starších se ne-

---

Kapitola 55. [1]) Nadpis ten není v deskách. — [2]) Z obou vkladů; ex. V. pak kn. Drn. též mají, ostatní ne. — [3]) Není vkladu Olom. — [4]) Vyd. Dem. piše: „i v staré rody puštěni. A n o druzí . . .“ Ostatní exem. jako oba vkladové: „ani“; i ex. doskový, z něhož vydání učiněno, měl původně „ani“ a z barvy inkoustu poznati lze, že teprv později z písmena i učiněno o, ač puntík nad původním i posud pozorovati lze. Opravovatel totiž myslel, že zde jest negace „ani“, kteráž by ovšem k smyslu se nehodila; jest to však spojka „ano“, k níž podlé způsobu řeči české přivěšena koncovka podlé pohlaví jmena, zde mužského. — [5]) Vklad Olom. „zpanošeli“. — [6]) Vyd. Dem. „let“. — [7]) Slova: „a že podlé řádu . . . ukáží“ nejsou v Olom. vkladu. — [8]) Brn. vklad: „budú“. — [9]) t. j. v poradě soudu mají býti tázáni o náhledy o úsudek.
Kapitola 56. [1]) Nadpis ten není v deskách. — [2]) Tak vklad Ol. i vyd. Dem., vklad Brn. „sjezdu“. — [3]) Vyd. Dem. „ti“.
Kapitola 57. [1]) Tento nadpis není v deskovém vkladu.

tříti žádným obyčejem mimo řád a obyčej zemský až do třetího pokolení. Tak mi pán Buoh pomáhaj i všichni světí."

Tu pan komorník má jíti k šranku a jej za ruku vzíti a do stolic uvésti a najnížší místo pod pány hospodáři dáti. A tu hned pisař zemský má jemu přísahu k súdu vydati a on ji po něm říkati a čísti, jakož se to všecko v přijetí panuov Jiříka Tunkla a Jiříka Vaitmilara tak stalo a pro budúcí pamět ve dsky vepsalo.

Kapitola 58. Panské ustanovení.[1])

Item také se ustanovili páni, aby žádnému nebylo psáno „urozenému pánu"[2]) v této zemi obyvateli, lečby panství své řádně provedl aneb řádně v ně všel; pak-li by kto z těch pro to psaní kterému z pánuov, bud z zeman neb jiných kterú hanbu neb puotku učinil, buď řečí neb psáním, toho *jiní*[3]) opúštěti[4]) nemají, než radni a pomocni býti, tak aby žádný v posměch nevšel. Pak-li by pán který mimo to *ustanovení*[5]) chtěl se komu mil učiniti a libost někomu tím ukázati, ten pán bude vinnen pánóm a má kázán býti; a dopustí-li se toho více, i jemu „pánu" páni psáti nebudú povinni, ani jeho mezi sebú trpěti a za pána držeti mají.[6])

Kapitola 59. O panech Vaitmilářích[1])

Panské ustanovení: což se pánuov dotýče, kteříž znovu uvedeni býti mají do stolic k súdu, kterýž zasezen léta Božího 1480 při pánich napřed psaných.

Item pani Vaitmiláři tím vším obyčejem uvedeni jsú jako v Čechách od krále JMti a pánuov jsú přijati a najprvně pan Ludvík Vaitmilar k žádosti a prosbě znamenité a osobné císáře JMti *u Vídni.*[2])

Item pan Ludvík s slušnú prosbú, když páni sedú, má přistúpiti a za vpuštění v súd a řád panský a stolice prositi. Item pan komorník má jemu odpověděti po radě páně hajtmanově a panské: „Pane Ludvíku! Pro tvú hodnost a dobré zachování tak a tím vším obyčejem, jakož's přijat v Čechách s bratrem neb s kýmžkolvék rodu svého, tak tě také přijímají a za tovaryše a sobě rovného rádi mají, tak jakož obyčej a právo jest koruny České a[3]) země této Moravské a na tu přísahu, kteráž se stala od vás řádu panskému."

Item tu jej má vzíti pan komorník a uvésti do stolic a místo dáti, tak, jakož zřízení panské jest.

Kapitola 60. Přijetí pana Tunkla ve dsky.

Item přijat jest z příčin hodných pan Jiřík Tunkl *z Brníčka*[1]) z toho rodu toliko sám se synem svým a s těmi od něho a od jeho syna pošlými budúcně erby[2]) *léta Božího 1480.*[3])

Item též má přistúpiti jako pan Ludvík i se synem a též prositi etc. etc.

Item pan komorník má jemu říci: „pane Jiříku, ač jsú o tě byly mnohé nesnáze,[4]) ale přes to pan hajtman a páni vzhledše na tvú prosbu, k tomu

---

Kapitola 58. [1]) Tento nadpis není v deskách. — [2]) Vyd. Dem. „urozenému pánu panu"; I. II. i jiné jako desky. — [3]) Vyd. Dem. „jim". — [4]) Vyd. Dem.: odpúštěti". — [5]) Vyd. Dem.; píše: „pak-li by pán který mimo to učinil a chtěl se komu mil učiniti"; I. a jiné jako desky. — [6]) Vyd. Dem. nesprávně „nemají"; I. jiné jako desky.

Kapitola 59. [1]) Tento nadpis není v deskách. — [2]) Vyd. Dem. nesrozumitelně píše: „a osobné císaře JMti uvedení"; I. VIII. jako desky; V. „uvedeni jsú". — [3]) Vyd. Dem. dokládá: „markrabství".

Kapitola 60. [1]) Není ve vyd. Dem. — [2]) Vyd. Dem. píše: . . . „s synem svým a s těmi budúcími erby, kteřížby od něho a od jeho syna pošli"; tak i jiné exem. — [3]) Významně tištěná slova nejsou ve vyd. Dem. ani v jiných exem. — [4]) Pan Jiřík Tunkl

také na to, že's prvé přijat od pana našeho, ty časy krále Českého, krále Jiřího etc. a mnoho pánuov Českých i Moravských i na pilnú prosbu pána našeho Mathyáše krále Uherského a Českého, pána našeho nynějšího, tě toliko s synem tvým a od vás erby pošlými přijímáme a sobě rovna činíme, na žádné listy tvé, ani na které starodávní panství, než z své dobré vuole."

A ponévádž panské přísahy neučinil a do stolic má uveden býti, aby ji po pisaři zemském říkal: „Já Jiřík na tom přisahám, že od dnešního dne chci řád a stav panský vedle obyčeje a práva koruny České a země Moravské velebiti a vedle *nich*[5]) pánuov ve všem slušném a spravedlivém státi, sám sebú, ani synem svým, ani od nás erby pošlými až do třetího kolena pánóm a roduom starožitným v jich obyčejích nepřekážeti, ani se nad ně tříti. Tak mi pan Buoh pomáhaj, matka Boží i všichni svatí."

Item po té přísaze má jej pan komorník vzíti a posaditi a mezi těmi pány místo dáti, jako panu Ludvíkovi, tak a též, jakož zřízení v sedání jest.[6])

Léta dne[7]) etc. v Olomúci při právě a obecním sněmu týmž vším obyčejem, jako pan Jiřík Tunkl, přijat jest pan Jan z Žerotína toliko sám a s svými dětmi a od těch pošlými.

Kapitola 61. O sedění pána země v súdu.

Když se páni tak zřídí a ssedú, jest-li král aneb markrabí a ráčí sám na súdě seděti a jej zasednúti, JMti má býti připravena stolice na lavici vyvýšena, tak aby s JMti koleny hlavy panské se srovnati mohly; a hajtman má seděti před ním mezi nohama, tak aby jeho hlava s jinými panskými se srovnati mohla, aneb týl hajtmanuov kolenú královských dosahl. Komorník *najvyšší*[1]) hned podlé krále po levé straně má seděti nade všemi pány, v Olomúci Olomúcký a též v Brně Brněnský a podlé něho sudí[2]) a jiní páni roz-

---

od Albrechta Kostky r. 1475 byl nařčen, že není stavu panského; v nálezu, jenž o tom učiněn byl, postavil soud tato slova: „Pane Jiříku, což se tebe dotýče, páni jsú tvé potřeby slyšeli; než o tvém starodávním panství nepamatují páni, by to kdy bylo; než tak, jakž své věci máš, ty to víš a potřebí-li jest se tobě v tom opatřiti; neb kdyby přišlo a páni měli do stolic sazeni býti, mohl by's z rozkázání panského od pana komorníka zmatek míti a protož se v tom opatř". (Kn. Půh. Ol. 1475 fol. 12b; kn. ouzká fol. 16b.) Z toho se také vysvětlují slova další, kteráž komorník k němu mluvil. — [5]) Vyd. Dem.: „jiných"; I. II. V. jako desky. — [6]) Tímto se končí vklad v deskách Brněn., kdežto vklad desk Olom. jde jen ke slovům kap. 54: „radni a pomocni býti". Za to ale má vklad Olom. zprávu o přijetí Jana Žerotína v stav panský; zpráva ta do desk Brn. nevešla, jelikož ono přijetí stalo se teprv v Olomúci r. 1481. — [7]) Muselo se to státi l. 1481 o svíčkách v Olomúci podlé vkladu deskového, viz poznámku 6. Olom. desky mají zprávu takto: „Tím vším spuosobem, jakož nahoře psáno jest a na túž přísahu přijat jest pan Jan z Žerotína a z Fulneka za pána sám a s syny svými a od nich toliko dále pošlými z hodných příčin a pro jeho zachovalost.

Knihy Půh. Olom. 1475 fol. 28 zachovaly nám sedání panské právě toho soudu zahájeného dne 4. září l. 1480; zní takto: „Anno dni 1480 in primo colloquio civitatis Brunensis, quod celebratum est pro festo nativitatis Marie in praesencia dominorum baronum inferius notatorum: pan hajtman, kněz biskup. Po pravé straně: pan Pertult z Lipého, p. Václav z Boskovic, p. Markvart z Lomnice, p. Boček starší z Kunstatu, p. Hynek (z Valdšteina) Židlochovský, p. Oldřich z Boskovic, p. Jindřich z Sovínce, p. Jan z Bítova (z Lichtenburka), p. Jan Boček mladší (z Kunstatu), p. Jan z Lomnice Mezřický, p. Jan Pňovský (z Sovince), p. Hynek z Ludanic. Po levé ruce: p. Vilém z Pernšteina komorník, p. Herrich z Lichtenburga, p. Václav z Ludanic sudí, p. Hynek (z Valdšteina) Brtnický, p. Albrecht starší (z Sternberka), p. Albrecht z Vlašimě, p. Heralt z Kunstatu, p. Albrecht z Boskovic, p. Půta z Lichtenburga, p. Jimram z Dúbravice, p. Půta z Sovince, p. Jiřík Tunkl z Brničká, p. Jiřík z Vaitmille".

Kapitola 61. [1]) Podlé I. V.; vyd. Dem. i jiné: „najvýše". — [2]) To dotvrzeno sněmem l. 1523: „což se pana sudího vyššího nynějšího i budúcího dotyče, na tom jsme se sro-

sazeni podle jich míst po té levé straně. A po druhé straně maršálek, neb jiný najstarší pán a potom jiní páni, jakž opět po té pravé straně čí místo ukázáno jest. A pisař zemský s jedním neb dvěma pisaři menšími mají seděti v okně neb jinde, majíc při sobě póhonná registra a *nalezová*.[3]) Tu pisař zemský *vstana*, když se jemu rozkáže markrabím, neb hajtmanem *neb komorníkem*[4]) a sudí mlčení *učiní* a *rozkáže*, bude čísti zahájení súdu. A súd se *zahájuje*[5]) slovy těmito dolepsanými.

Kapitola 62. Zahájení súdu.

Tento súd se zahájuje pána Boha všemohúcího mocí, Matky Boží mocí, všech svatých mocí, najjasnějšího knížete a pána pana Mathyáše, Uherského, Českého etc. krále a markrabí Moravského mocí, páně hajtmanovú mocí, páně komorníkovú, sudího i všech pánuov mocí, tak aby při tomto súdu chudý i bohatý plnú svobodu měl, svú spravedlivost vésti v žalobách i v odpověděch[1]) i poctivost a řád při tom zachovaje. Pak-li by kto proti tomu učinil, ten kázán bude podlé provinění svého."[2])

Kapitola 63. O držení meče králova neb hajtmanova.

Při tom súdu meč královský neb markrabský koncem zhuoru má držán býti a hajtmanuov doluov, dokudž král jest tu; a ten, ktož drží královský meč, má v šranku státi, a s hajtmanovým na šranku seděti k znamení popravy a práva obrany, ačby kto co provinil.[1])

Také v tom pokoji a místě súdném, kdež súd zahájený jest, nemá žádný jiný oruží branného neb braní míti, buď kordu neb meče, leč pán který pro ozdobu jakú *déčku na pásku*[2]) vedle obyčeje starého.[3])

---

vnali, že pan sudí vedle úřadu svého od tohoto času místo nad jinými pány všemi, krom úředníkóv vyšších v sedání na každých místech míti má." (Sn. pam. kn. I. 38.) [3]) Vyd. Dem.: „nálezy"; I. VIII.: „nálezové". — [4]) Místo toto jest korrumpováno, jakž dokazuje různost nesrozumitelných čtení; I. a IV. piší: .... vstane, když se jemu rozkáže markrabí neb hájtmanem a pana komornika"; — III. XI.: .... „od hajtmana a páni komorník" . . .; XII.: ... „a pán a komorníka"; — vyd. Dem. a ostatní: .... „vstane, když se jemu rozkáže markrabí neb hajtmanem a pan komorník a sudí má mlčení učiniti a rozkázati i bude čísti zahájení súdu" etc. Patrně, že slova „i bude čísti" vztahují se k slovům: „pisař zemský", jelikož to bylo povinností pisařovou, zahájení soudu i přísahy čísti; slovo „pan" před slovem „komorník" nezdá se nám místné, jelikož týž tytul se nepoložil před slovem: „hajtmanem"; instrumentalis: „pány" místo „páni" přijmouti, též nejde, jelikož zahajení soudu nekonalo se z rozkazu celého soudu; též se ví, že komorník, jsa po hejtmanu nejvyšším úředníkem, nerozkazoval pokoj v soudnici, nýbrž sudí, který byl „hospodář súdu". (Kn. Dr. ode mně vyd. str. 17). Protož jsme opravili jak svrchu položeno, zvláště na základě čtení V.: „tu pisař zemský vstana má súd zahájiti k rozkázání pana komorníka a sudí má mlčení učiniti." [5]) Podlé I. III. V. XI.; vyd. Dem.: „zahájí."

Kapitola 62. [1]) Kn. Drn. a kn. Půh. Ol. 1480 fol. 5.: „v odpořích"; zř. z. „v odpovídání". — [2]) Zříz. A. 22; B. 29b; C. 17b; D. 35.

Kapitola 63. [1]) Zříz. A. 26b; B. 32; C. 21b; D. 42b. — [2]) Vyd. Dem.: „jakú déku panskú"; my přijali podlé I. II. a kn. Drn.; III. VIII. XI. „na pasu"; X.: desk panských" (!); „desk pansků" (!). Zř. a. c. d. ustanovují: „Do kláštera kdež zahájený soud jest a do toho okršlku klášterského nemá žádný jiný žádného oruží branného neb braní míti, leč páni soudce vedle obyčeje starého. Pakliby se kto tak nezachoval a do okršlku klášterského, kromě pánuov soudcí s jakoužkoli braní všel, ta jemu má vzata a panu hajtmanovi dána býti a pokuty pět kop groší aby dal, prvé než se soud vzdá. A ta pokuta má obrácena býti, kdež se p. hajtm. a pánóm soudcím zdáti bude. A té brani pan hajtman vracovati nemá bez vědomí a povolení pánuov soudcí." R. 1583 nařízeno, že ta pokuta purkrabímu náležeti má. — [3]) Zříz. B. 27; C. 22; D. 43.

A kdyžby se nezdálo králové milosti neb markrabí při súdu býti, pan hajtman má na té stolici seděti a na JMti místě býti a meč svój koncem zhuoru *kázati*[4]) držeti; a na šranku má s ním sedíno býti, ale nemá na ramenu držán býti, než na ruce na lokti; a ta stolice tak dlúho tu státi má a na ni hajtman seděti, dokudž král neb markrabí v tom městě jest a súd se drží. Pakli-by JMt z toho města vyjel, má *ta*[5]) stolice pryč odnešena *a složena*[6]) býti, a pan hajtman na svém místě zároveň se pány *seděti*[7]) až do súdu vzdání, místo své a starších pánuov koberci poctivě ostra.[8])

Kapitola 64. O přísaze panské k súdu

Když král, markrabí neb hajtman *bez krále*[1]) již právo zahájí a se usadí, jsú-li kteří páni, ješto v súd nepřísáhali, mají všichni páni zhuoru vstáti, a ti páni neb ten pán, ktožby přisáhati měli k súdu,[2]) mají prostřed šrankóv státi, čepice *neb čepce*[3]) sejmúc, prostovlasí; každý má dva prsty zdvihnúti a mají přísahu po pisaři zemském říkati tuto dolepsanú. Ale ti páni, kteřížby prvé k témuž právu přisáhali, ti po druhé pro zlehčení přísahy nemají přisáhati; též i komorníci, kteříž by prvé přisáhali, by pak právo některý čas se prodlilo a staveno bylo.[4])

Přísaha panská k súdu:[5]) Slibujeme a přisaháme Pánu Bohu, Matce Boží[6]) i všem[7]) svatým a najjasnějšímu knížeti a pánu, panu J. králi Českému a markrabí Moravskému, že chcem a máme v súdu a v právě zemském chudému i bohatému, duchovnímu i světskému, což najdál rozum náš snésti muož, nehledíc na přízeň ani na nepřízeň, ani na které dary, súd spravedlivý činiti, pravdu velebiti a křivdu tupiti. Tak nám Pán Buoh pomáhaj[8]) i jeho světí.[9])

A ta přísaha nebývala prvé na páních, než za krále Jiřího páni k ni svolili a již na věčnost díti se má. A stala se léta 1464 najprv v Olomúci.[10])

Kapitola 65. O gleitu při súdě.

Také ma vědíno býti, že žádný, ku právu jsa povolán neb pohnán, nemá za gleitem odpovídati, než gleit, ač má který, má vzdáti a toho, oč jest pohnán, práva dostáti. Též také, by i zahájený súd nebyl a jiný súd byl zemský, nemá za gleitem k odpovídání připuštěn býti.[1])

---

[4]) Dokládáme podlé zř. zemských; ostatní exem. piší jak vyd. Dem. krom V.: „a meč svój koncem vzhuoru obrátiti, též s ním na šranku dáti seděti, ale ne na ramenu než na ruce jej dáti držeti." — [5]) Podlé I. II. dokládáme. — [6]) Dokládáme podlé I. II. III. VII. VIII. — [7]) Podlé I. V. zř. z. — [8]) Zříz. A. 27b; B. 32; C. 22b: D. 43.

Kapitola 64. [1]) Dokládáme podlé I. II. VIII. — [2]) Zř. z. „kteříž by měli do soudu přiazeni býti, mají do šraňku ku pánóm vstoupiti". — [3]) Dokládáme podlé I. II. VIII. [4]) Zříz. A. 27b; B. 32b; C. 22b; D. 43b. — [5]) Přísaha ta vepsána jest do kněh půh. Ol. r. 1464 fol. 33b, pak do kn. půh. Brn. fol. 55. — [6]) Slova: „Matce boží" nejsou v původní formulc kn. půh.; také nemyslíme, že by je byl Ctibor Tov. napsal, jelikož se přiznával jako král Jiří k učení pod obojí jakož i na konci přísahy ta slova nejsou v kn. Tov. — [7]) II. dokládá „milým". — [8]) Zříz. A. 28; B. 33; C. 23, D. 36b. — [9]) Zříz. z. dokládají: „Matka Boží". Bratři a protestanté těch slov vynechávali; tak praví Žerotín o sobě, když přísahu k soudu činil: „kterouž těmi slovy, jakž mi od nejv. pisaře mark. Mor. čtena byla, hlasitě jsem vykonal, toliko to opustiv, co proti slovu Božímu a čistému učení křesťanskému v ni se zdržuje". (Záp. I. 3). Strana katolická a zvláště kiskupové na to tlačili, by též „matce Boží" se přisahalo, tak že o to časté různice byly. Sněm Olom. l. 1608 ustanovil, že k přísaze „Matce Boží a všem svatým žádný nemá pro svědomí nucen býti." — [10]) Při soudě Svatotříkrálském Ctibor tomu přítomen byl, jakž jde ze seznamu pánův, kteří při tom byli, obsaženého v půh. kn. Ol. — Rota čili formula té přísahy má tam nadpis: „forma juramenti, secundum quam barones judicio praesidere volentes jurare debent". Pak následuje přísaha a po ni napsáno: „simili modo officiales jurare debent additis addendis, quae tangunt officia ipsorum".

Kapitola 65. [1]) Viz kn. Drn. LIII. — Zříz. B. 38; C. 29; D. 49.

Kapitola 66. O volavčím.

A když se již tak všecko zřídí, menší úředníci mají státi v šranku s purkrabím, Olomúckým u Olomúckého práva a s Brněnským u Brněnského; mají státi na lavici po druhé straně proti meči hajtmanovu, aby ode všech viděni byli a po nich má státi volavčí, kterýž byl za některého práva jmenem Mika. Jeden z těch úředníkuov, kteříž k Olomúckému právu přislušejí, k rozkázání pana komorníka jemu má říci: „volaj,[1]) že král neb markrabí, neb pan hajtman, pan komorník, pan sudí a páni na právě sedí, žalujte, odpovídajte“ a *volavčí* tu řeč má třikrát ohlásiti a opáčiti,[2]) že se má každému spravedlivé státi, žalujícímu i odpovídajícímu, podlé práva a spravedlivosti.

Kapitola 67. Žalobník i pohnaný první den před súdem státi mají.

Ale byl jest prvé obyčej, že nežalovali ani odpovídali, než když kto chtél. Ale král Jiří a páni při právě v Olomúci nalezše starý nález markrabí Prokopa, že ustanoviti jest ráčil, a nález proti tomu učiniti (jakož se ti nálezové oba teď dole vpiší) *svolili k tomu*[1]), aby k budúcímu sněmu panskému póhonný i zapohnaný ku prvnímu dni stáli a k svým póhonóm, a ktož prvé pohnal, prvé aby žaloval *a pohnaný aby odpovídal, když naň bude po tři dni* **zavoláno**[2]), neb králova milost a páni pořád póhony súditi chtí tak jakož se v póhonných registřích najde; pak-li se kto zmeškå neb žalovati, neb pohnaný nebude odpovídati, ten právo své ztratí, lečby příčinu hodnú prokázal a pány pochválenú měl a tu *opověděl.*[3]) A před žalobami *a próvody póhony*[4]) mají všichny jmenovány a čteny býti od najprvnějšího*: „ten toho pohnal“ a tak pořád“*[5]) až do posledního a to ten den má se póhonóv vysvědčení státi, kterýž páni súd zasedú a zahájí; neb ten den páni nic nesúdí, než přeslyšíc póhony, kto koho pohnal, vstanúc odloží do zajtřka.[6]) Protož při těchto pravích za krále Matyáše to se lidem ohlásilo,[7]), aby se tím lidé spravovali a nevědomím nevymlúvali.[8])

Kapitola 66. [1]) Ex. I. II.: „volal-li's“. — [2]) Toto místo patrně jest korrumpováno; vyd. Dem. a větší část ex. piší: „Jeden z těch úředníkuov, kterýž (sic) k Olomúckému právu příslušejí, k rozkázání pana komorníka, kterýž jemu má říci: volaj, že král . . . odpovídajte. A tu (podlé I. II. V.) řeč má třikrat . . .“ Toto čtení patrně nedává smyslu, jenž má býti ten, že komorník nařídil jednomu z úředníků, aby vyzval volavčího k volání; protož jsme vynechali po slově „komorníka“ slovo „kterýž“ vztahujíce pronomen „jemu“ k slovům předešlé věty: „a po nich má státi volavčí“ jemuž úředník k rozkazu komorníkovu volání uložil. A teprvé k vyzvání úředníkovu počal volavčí volati; nikoli ale nevolal úředník, jak by ze čtení vyd. Dem. šlo; neb volavčí měl své jmeno od volání. Nedostatek obyčejného čtení poznal kompilator ex. V. psav takto: „To tak když se všecko zřídí a menší úředníci se již v šranku zastaví s purkrabí, volavčí má za nimi státi na lavici, aby mohl ode všech slyšán býti k rozkázání p. komorníka, kterýž jemu má řéci, že králova Mt. neb markrabí, neb p. hajtman, p. komorník, pan sudí se pány na právě sedí, aby žalovali a odpovídali. Tu řeč má volavčí opětovati: králova Mt neb etc. se pány na právě sedí, žalujte a odpovídajte hlasem, neb se každému spravedlivě státi má vedle práva“. A to po třikrát.

Kapitola 67. [1]) Jelikož bez těchto slov toto místo smyslu nedává doložili jsme je podlé čtení V.: „za krále Jiřího jest ode všech svoleno“. — Ctibor v této kapitole nepodává nálezy doslovně, jelikož je níže v celém znění klade. — [2]) Vyd. Dem. „žalováno“ většina ex. ale „zavoláno“. — Naše čtení významně tištěné, zakládá se na čtení v ex. V a na znění nálezu krále Jiřího, jenž níže podán jest. Vyd. Dem. i ostatní ex. mají čtení porouchané: „. . . prvé aby žaloval, a když na pohnané od pohnaných (sic) po tři dni bude žalováno, aneb že pohnaní pohnaným (sic) odpovídati nechtějí (některé ex. „chtějí“), neb králova milost, páni pořád póhony súditi chtí“ etc. — [3]) Podlé VIII. X.; ostatní: „odpověděl“. — [4]) tak jsme opravili místo čtení: „a před žalobami póhonu a pruovodu mají“ etc. — [5]) Dokládáme podlé I. V. — [6]) Zříz. A. 21b; B. 29; C. 17; D. 34b. — [7]) Ohlášení toto stalo se v Olomúci l. 1480: „Panské usta-

Kapitola 68. Nálezové na ty, aby žalovali a odpovídali podlé nahoře dotčení.

Za markrabí Prokopa léta 1375 též pány zřízeno a ustanoveno jest bylo i vším rytířstvem svoleno tak, jakož se tuto dole piše, *kteréž ustanovení*[1]) král Jiří v registra za pana Pročka komorníka[2]) vepsati kázati ráčil: „Najjasnější kníže pan Prokop, markrabí Moravský, s jinými úředníky zemskými *a* páni i zemany nalezli jsú, že všichni žalobníci a odpovědníci první den *sobotní*[3]), když se sněm začne, mají býti přítomni; a když páni na súdě sedú, ktožby koli po třikrát zavolán byl a neodpovídal, ten právu svému pohorší. Také ustaveno jest, aby prvé, než se súd dokoná a dokudž by dsky zemské zavříny nebyly, že žádný jeden druhého poháněti nemá.“

Kapitola 69. Nález o túž věc l. 1464.

Králova milost a páni nalezli: „ktož požene k *budúcím sněmóm*,[2]) aby k sněmu stáli a k svým póhonóm, a ktož prvé požene, *prvé*[3]) žaluj a pohnaný odpovídaj, když naň bude třikrát zavoláno po tři dní; neb páni pořád póhony súditi chtí, jakž v póhonných knihách budú napsány. Pak-li *se*[4]) kto zmešká, ten právo své ztratí“.[5])

Kapitola 70. Kdy volavčí volati má.

Potom volavčímu káže Petr na Havla zavolati a volavčí zavolá: „stojí-li Havel z Ruského k svému právu, odpovídaj Petrovi z *Arklebova*[1]).“ A tak ktož chce a pohnal koho, káže naň volati a *žalobu vésti vedle registr*, *a*[2]) jest druhý povinnen odpovídati, na něhož volají, lečby beze lsti, pánóm oznámě, kterého dostatku tu hned míti nemohl. A také ten, ktož pohnán jest, má se ohlásiti: „já Boček stojím, chtě každému odpovídati.“[3])

---

novení. Poněvádž na tomto právě pro nedostatek, že mnozí nevědúc obyčeje ku pohnání svému nestáli jsú, a ti, kdož pohnali, žalob neprovedli, ani těch pohnaných prvé obeslali, tyto póhony předešlé páni tak zastavují, aby žádnému k zisku neb k škodě nebyly. Než ktož bude chtíti koho pohnati tím neb jiným póhonem o pře pohnané podlé práva ku prvnímu právu, ten to bude moci učiniti; ale když póhonové puojdú, tak jakž ustanovení panské jest, každý stuoj k svému póhonu a pohnaný odpovídaj. Víc kto by toho neučinil, podlé starého práva zachovalo by se proti každému“. (Pũh. kn. Ol. 1480 fol. 3). — [3]) Nyní následuje v kn. Tských článek „páni od práva nemají se rozjížděti“ obsahujíc ustanovení, jež učiněno bylo taktéž r. 1464 jako nálezy nyní v textu našem položené, které ale v kn. Tských teprvé po článku „páni od práva etc. položený jsou.

Kapitola 68. [1]) Vyd. Dem. piše: „kdež“, I. II. III V. etc.: „kteréž“; slovo „ustanovení“ přidali jsme podlé smyslu. — [2]) Boček z Kunstatu byl komorn. Olom. 1464—1466. [3]) Dokládáme podlé I. III. V. VIII. IX. X. XI.

Kapitola 69. [1]) Nález ten vepsán jest do Pũh. kn. Ol. 1463 fol. 43b a Brn. 1459 fol. 55b. [2]) Tak piší kn. Pũh., kn. Tov.: „k budúcímu sněmu“; ale nález ten vynešen byl za obecné pravidlo a nevztahoval se tedy pouze k jednomu, k budoucímu sněmu. — [3]) Toto slovo schází v kn. Tských. — [4]) Též není v kn. Tských. — [5]) O túž věc staly se ještě jiné nálezy v rozličných časích, první ještě za života Ctibora. (Olom. Pũh. 1475 fol. 140) pak r. 1518 (Sněm. pam. kn. I. 3b.) a 1523 (ibid. 40b).

Kapitola 70. [1]) Podlé I. II. VII. VIII. IX. X. — [2]) Toto místo jest ve vyd. Dem. i ve všech ex. poroucháno. Vyd. Dem. a s ním větší část piší: „A tak ktož chce a pohnal koho, káže naň volati a naň žalobu vésti chce. Vedle registr jest druhý povinnen odpovídati . . .“ VI. piše: „káže naň volati a naň žalobu vésti vedle registr. Jest druhý povinnen . . .“ Sloveso „jest“ na začátku věty ukazuje, že conjunctio „když“ v předcházející větě vynechána jest, čemuž i nasvědčuje čtení v V.: „Volavčímu dí ten, ktož pohnal a na něm žaloba vedle registr jest etc.; neb tím se naznačuje čas i pořádek, kdy a v kterém pũhony se prožalovaly. My přijavše čtení z VII. a chtíce co možná přiblížiti se čtením ostatním spojili jsme obě věty slovem „a“. — [3]) Některé ex. „chtě každému práv býti.“

Kapitola 71. Žaloba takto se vésti má.

Tu hned býti mají při šranku ti, kteříž póhony žalovati mají; a póhony bez listuov a cedulí mají ústně provolati, a *ktož žaluje,*[1]) má k žalobě počíti slova *tato*: „Králi milostivý, pane hajtmane, pane komorníče, pane sudí, páni milí, račte žalobu slyšeti“. Pan sudí odpoví: „právoť přeje“. Tu hned přečte póhon: „Petr z Násile pohoním Vaňka z Sovadiny“ a *to*[2]) pořád jakž póhon sám v sobě jest. Ale toto má vědíno býti, že póhonu muož ujíti buď v sumě pohnané neb v slovích a to ke škodě nemá býti, ale přičiniti nic nemuož; pak-li přičiní, póhon ztratí[3]) a pohnaný muož se tím póhonu obrániti. Také při žalobě póhonu mají pisaři i všickni toho pilně poslúchati, z čeho žaluje *a z jaké sumy*[4]); a ujal-li co, má znamenáno býti,[5]) aby se žádné straně neukrátilo.

Ti, jenž póhony prožalují, mají je věrně na přísahu svú prožalovati, aby lidé k daremním nákladóm nepřicházeli, a přísežní býti a přísahu učiniti, že chtí věrně a právě, pokudž jich rozum najdále ztačí, póhony vésti a prožalovati, tak jakž v registřích stojí a se nalezá. Pak-li by to kteří zmátli, mají kázáni býti, aby lidi k škodám nepřipravovali, tak jakž by páni na ten čas tomu vyrozuměli, z čeho by to přišlo.[6])

Kapitola 72. O pomluvách prošení před právem.

Pohnaný, když již póhon *proveden*[1]) bude naň, neumí-li sám své pře dostatečně vésti, prositi muož krále neb hajtmana *před pomluvami*[2]), aby k jeho potřebě odpuštěn byl pán tento a tento. A toho jemu nemá odepříno býti, ale[3]) pánu tomu má řečeno býti: „chceš-li vstáti, rádiť toho přejem.“ Než nucen k tomu býti nemá. Pakli sám svú při vésti umí, neb koho má za se[4]) k mluvení a jest-li že se póhon právě provede, dí ten: pane hajtmane, pane komorníče, pane sudí i vy milí páni, prosím pomluvy prvé, druhé i třetí i toho všeho, což mi k mému právu *přísluší.*“[5]) Pan komorník řéci má sudímu: „rci jemu: právoť přeje“, neb i sudí bez rozkázání „právoť přeje“ řéci *muož.*[6])

Kapitola 71. [1]) Dokládáme pro srovnalosť s jednotným počtem následujícího slovesa „má“. — [2]) Dokládáme podlé II. IX. — [3]) Nález 1416: „Mezi Prokopem etc. a Janem Hlaváčem etc.: poněvádž Prokop póhonu přičinil k žalobě, ten póhon ztratil.“ (Kn. Půh. Ol. 1412 fol. 85b). Nález 1418: „páni nalezli, že Herart nemá tomu póhonu odpovídati proto, že Proček peněz povýšil“. (ibid. fol. 252b). — [4]) Dokládáme podlé II. — [5]) Tak stojí při půhonu, v kterémž Sibila z Víčkova pohnala ze 100 hřiven groší, na straně v knize půhonné napsáno: „žalobu učinila toliko z 90 hřiven groší“. (Kn. Půh. Olom. 1463 fol. 1). — [6]) Toto prožalování půhonu skrze zvláštní osoby ale pominulo za krále Vladislava; ex. IX. má totiž zde dodatek: „Item. Za krále Vladislava ten obyčej jest změněn, že pisař zemský půhony čte, a jest lepší obyčej a řád, než-li prvé byl i nepotřebí těch, kteří půhony žalovali.“ — Co se ujímání sumy v půhonech dotýče, taktéž změněno jest v zříz. Jihlavském l. 1531: „kdož z jaké sumy požone, z té aby žaloval a sumy v půhonu neujímal“. (Viz. kn. Drn. odo mně vyd. pag. 34. 120.)

Kapitola 72. [1]) Vyd. Dem. toho slova nemá, ostatní ex. je mají. — [2]) Tak jsme přijali podlé V. Vyd Dem. a větší část ex. píší: „. . . hajtmana, aby . . . tento a toho jemu nemá odepříno býti, ale toho muož žádati před pomluvú“. Jen II. má nepatrnou odchylku: „. . . tento; toho jemu nemá odepříno býti; ale toho má žádati před pomluvami“. — [3]) táto předložka zde bráti se musí ve smyslu „nýbrž“. — [4]) Ex. V. „zaň“; vyd. Dem. „za sebe“; my jsme přijali kratší formu „se“, poněvádž ji Ctibor rád užíval i ona za onoho věku v knihách soudních nejvíce se nachází. — [5]) Vyd. Dem. a větší část ex. „potřebí“; my jsme přijali podlé III. XI. XVII; — (ex. II. piše: „přísluší a potřebí“) neb v ustanovení, kterýmž l. 1495 toto prošení pomluv se zrušilo, stojí taktéž slovo „přísluší“ : „jakož bylo od starodávna, že sú prosívali pomluvy jednú, druhé i třetí i což k právu přísluší, již ty pomluvy od tohoto času pominúti mají, než stolika má prositi p. hajtmana, p. komorníka a p. sudího, aby jemu ráčili přiti toho všeho, což k jeho právu přísluší“. (Půh. Ol. 1480 fol. 135). Že prošení o přítele již za starodávna ve zvyku bylo, toho máme doklad z r. 1255: „stans ego coram ipsis petii dominum Andream . . . . mihi dari ab ipsis in prolocutorem et aduocatum, qui vice mea uerbum meum coram ipsis conquerendo proposuit in hunc modum . . (Cod. dipl. III. 193). — [6]) Vyd. Dem. pak IV. VII. IX. X. XII. XIII. XIV. píší: „nemuož“.

I vědomo býti má, že bez cedulí aneb kterých spisuov, kdežkolivěk páni Moravští co súdí, má ústně *mluveno*[7]) býti Českým neb Moravským jazykem. Než ten, ktožby mluvil a paměti dobré neměl, muož míti za sebú někoho s pamětí psanú i cedulí, aby jemu potřebné věci zpomínal.[8])

Také při tom právě nájemní řečníci nemají mluviti, než dobří lidé a rytířští.[9]) Také úředníci zemští nemají pří vésti bez panské vuole, leč přátelóm, neb služebníkóm, neb pánóm svým; takéž i pán, kterýžby byl dán z stolic[10]) a zaň žádáno bylo a on chtěl při vésti, muož podlé toho státi z práva a, což muož, pomoci *jemu*[11]) řečí svú i duovodem raditi. I počne řeč na žalobu takto:

„Tuto pravím v první pomluvě, jakož mne viní N., že bych jemu držel neb toto *dlužen byl*“ [12]) — aneb oč pře jest — „že to držím aneb to mám odtudto a odtudto“ [13]) — jakž provodí —; „protož pane sudí rač podati na pány, mám-li tomu póhonu odpovídati mimo to?“ Komorník pošepce králi neb hajtmanu, kterému pánu má kázati, pány svolati a na kterého pána podati?[14]) Ale komorník, když král sedí, má k otázání vstáti; ale kdyžby krále nebylo, k hajtmanu se obrátí komorník s poctivostí a sedě otázati *se*[15]) má; kterýž dí: „na tohoto a na tohoto pána.“ I dí komorník sudímu: „pane sudí, kaž panu N. svolati pány.“ Ten pán vstana s poctivostí dí: „páni račte se sstúpiti a potaz vzíti.“

Tu páni před krále neb před hajtmana se *sstúpí*;[16]) tu sudí připomenúti má pohnaného při a žalobu i odpor druhé strany, aby páni potaz o to vzíti ráčili. I podá pan komorník na najstaršího pána aneb na jiného,[17]) na kteréhož mu se zdá, aby přímluvu svú učinil najprvé, a potom sudí na pana komorníka a potom sám sudí, *a*[18]) najposléz na krále, neb na markrabí, aneb na hajtmana na JMti místě. O to se potážíc,[19]) jest-li obrana slušná, piší nález; pak-li není obrana slušná a odpor, dí sudí, když páni zase sedú: „odpovídaj.“

Ten opět v druhé pomluvě dí: „toto a toto mne pohoní potvorně“ aneb: „tuto a tuto spravedlivost mám; pane sudí, rač opět podati na pány, mám-li

---

My podlé I. II. III. V. VI. VIII. XI. XVII, a sice proto, že smyslu přiměřeno jest; neb nelze nahlížeti, proč právě by zde se vytknouti mělo, že sudí bez rozkázání komorníka „práva přeje“ říci nemůže; na opak jde ze slova „i“ jakož i z toho, že v předešlé větě se praví, aby komorník sudímu rozkázal mluviti, že toho rozkazu komorníkova není potřebí a že sudí o své ujmě ta slova pronésti může. Doklad toho jest II, jenž měl puvodně napsáno „nemuože“ a pak pismena „ne“ vymazal; taktéž praví kn. Drn. pouze: „a když sudí dí, „právoť přeje“ aniž se zmiňuje o nějakém rozkazu komorníka, (viz kn. Drn. ode mně vyd. str. 35). — Také zříz. r. 1535 praví jen: „po prožalování póhonu pohnaný má prositi za právo a p. sudí má odpověděti: „právo přeje.“ — 7) Vyd. Dem. i jiné piší: „voláno“; my jsme přijali podlé I. II. III. V. VI. VII. VIII. XI. XIII., kterýchžto čtení lépe se hodí k následující větě: „než ten kdožby mluvil . . . — 8) Vyd. Dem. i jiné: „připomínal“; I. II. VIII. „zpomínal“; V. „aby jej napomínal“. — 9) Avšak v pozdější době propůjčovali se na Moravě také rytířští lidé za obhajce ve přích a dávali si dobře platiti užívajíce všech rejdů a šmejdů, které rabulistika a sofistika advokátská vynalezti může, tak že Karel z Žer. je „padouchy“ nazval. (Záp. o s. p. I. 91). V Čechách byli ještě více nenáviděni. Všehrd II. 18. — 10) V Čechách slul „pán z lavic“. Všehrd II. 18. — 11) Dokládáme podlé I. II. III. V. atd. — 12) Vyd. Dem. i jiné piší: že bych jemu držel neb toto držel“; my jsme přijali z V. — 13) V. piše: „pravím, že to držím po svých předcích neb takto neb jinak“. Smysl jest, že pohnaný udával právní tytule svého držení. — 14) V: „na kterého má pána svolání podati?“ — 15) Podlé II. — 16) Změnili jsme tak, místo čtení: „sstúpice“, kteréž všichny exempl. mají. — 17) Vyd. Dem. má zde: „pána“, kteréhož slova jsme vynechali, jelikož většina ex. ho nemá. — 18) Dokládáme podlé I. II. etc. — 19) Vyd. Dem. tuto větu připojilo v interpunktaci k větě předešlé: aneb na hajtmana na JMti místě o to se potážíc.“ Smysl ale žadá připojení k následujícím větám t. j. soudcové mezi sebou se radili čili se potázali, jest-li obrana slušná, a byla-li uznána v potazu za šlušnou, psali nález etc.

mimo to odpovídati“? To v druhé pomluvě. Opět sudí dí tomu pánu prvnímu prvními slovy: *„pane N. svolaj pány.“* [20]) Opět potáží se páni, jako i prvé; jest-li že jest obrany dosti, dobře; pak-li není, *opět dí pan sudí: „odpovídaj.“* [21])

Tu ten odporník, což má najlepšího, již pověz; neb v té každé pomluvě odporník muož se póhonu neb žalobě obrániti a žalobník také proti jeho řeči muož odmluvati. Pakli se již neobrání a třetí pomluva *přejde*[22]), na tu páni již konečný potaz učiní a srovnají-li se páni, tehdy káží sudímu a tomu pánu, kterýž pány *svolával*[23]), aby šli a nález psali. Pakli by se událo, žeby se páni v čem dělili, aneb pře malá nebyla, mohú páni kázati vystúpiti všem ven, aby povolně potaz a rozmluvu vzíti mohli. Ten pán, — *ač*[24]) by se dělili — *který*[25]) pány *svolával*[26], s sudím spolu pilně se ptá, co kterého zdání jest; pakli *by se*[27]) srovnati nemohli, dějí králi neb hajtmanu: „tito páni k tomu a tito k tomu mluví.“ Tu král neb hajtman dí sudímu: „a nám se toto zdá a k těmto *a k těmto*[28]) přistupujem“, oznámě příčinu spravedlivosti. Tu páni, sstúpíce se skrze svolání toho pána, nález zavrú a na tom přestanú, k čemuž podlé spravedlivosti král neb hajtman přistúpí. Ale když jsú páni v potazu sami, tu svobodně mluví, že nepotřebí od krále neb hajtmana zdání po sudím a *po tom pánu*[29]) praviti.[30])

Kapitola 73. Kterak se nález panský píše a od koho.

Jakž srovnání stane se, nález se píše: „mezi Ctiborem z Hluku a Maršem z Polanky páni nalezli, že Mareš tomu póhonu odpovídati nemá.“ Když se tak napíše, tehdy znovu muož o tu při pohnati; neb toliko póhon ztracen, ale pře neodsúzena. Pak-li se napíše, že páni nalezli, „že tomu odpovídati nemá“, tehdy ta pře, oč pohnáno, jest ztracena.

[20]) Vyd. Dem. i jiné ex. piší: „opět sudí dí tomu pánu prvnímu prvními slovy“. I: „opět sudí dí tomu pány (sic) prvními slovy: svolaj pány“; — II. „pánu prvnímu svolaj pány“; — VIII. . . . „tomu pánu prvnímu, jako i prvé, prvními slovy: pane N. svolaj pány.“ Též interpunktace ve vyd. Dem. není správná; neb slova „to v druhé pomluvě“ připojuje k větě: „opět sudí dí atd. — [21]) Vyd. Dem.: „pakli není opět, opět dějí: odpovídaj“; — I.: „pakli není, opět dějí: odpovídaj; — my jsme přijali čtení podlé VIII., jelikož nejlépe se srovnává s věcí, neb sudí a nikoli všichni páni pravili z potazu: „odpovídaj.“ — [22]) Všichny ex. „přijde“; my jsme přijali svrchu položené čtení, jelikož konečný potaz činěn byl, když třetí pomluva přešla. Taktéž za onoho věku se psávalo: přípis, na místě přepis. — [23]) Vyd. Dem. i jiné: „svolal“; my jsme přijali podlé I. III. VIII. XI. XVII. — [24]) přijali jsme podlé II. III. VIII. XI. XVII; vyd. Dem. i jiné „oč“. — [25]) přijali jsme podlé VIII; ostatní piší „jako“. — [26]) viz 23. — [27]) podlé I. II. III. IV. VIII. etc. vyd. Dem. i jiné „pakli srovnati nemohli“. — [28]) opakujeme podlé I. II. III. IV. VIII. atd. Toto právo hejtmana neb krále, rozhodovati mezi spornými náhledy soudců mělo však jen místa, když hlasy soudců byly rovné; neb jinak by vlastně byl rozhodoval hejtman neb král; soudíme to jednak dle věci samé, jednak dle čtení v ex. V. „neb k které straně přistúpiti, ač jsú v hlasích a v súdě rovni“; celé čtení položiti nemůžeme, jelikož jest velmi korrumpováno. I ze zápisů o s. p. jde, že mínění většiny stalo se snešením: „zdání páně hejtmanovo hlasy svými převyšujíce roky jsme slyšeti začali“. (I. 38). Protož také se praví v listině l. 1215, lícící soudní jednání u přítomnosti markrabí Vladislava: „iudicauit iusta sententia baronum nostrorum“. (Cod. dipl. II. 78), z čehož jde, že soudcové soudili a rozeznávali a nikoli zeměpán, jemuž právo rozhodující náleželo jen při rovnosti hlasův. — [29]) Vyd. Dem.: „a potom pánóm praviti“; my jsme na místě tohoto temného přijali čtení podlé I. II. III. VII. XI. atd. rozdělivše slovo „potom“ na dvě: po tom; neb se vztahuje k tomu pánu, který zároveň se sudím se ptal, co kterého zdání jest. — [30]) Tyto obrany do třetice připouští ještě zř. r. 1535, kdežto zř. 1545 ustanovuje: „a jakož pohnaný do třetice puohonu brániti mohl a tím se soud zaměstknával, již aby nebylo více bráněno než-li po jednú, čím se jemu zdáti bude brániti“. Avšak ze Záp. Žer. jde, že ještě na sklonku věku 16ho a na začátku 17ho pohnaný třikráte se brániti mohl. — O pomluvách srov. zříz. A. 29b; B. 31b; C. 24b; D. 44b.

Také má vědíno býti, že buď ktož buď a jakéhokoli řádu, že žalobník má napřed v nálezu položen býti a odporník nazad; by se pak i markrabí JMt súdil, též musí zachováno býti. A když se již nález napíše, *ten pán s sudím a pisařem přistúpí svolajíc pány před krále neb hajtmana a čtú jim nález;*[1]) *bude-li se jim zdáti*[2]) tak, *tehdy*[3]) dobře, pak-li co jiného, opraví i jde každý na své místo a sedne. Ale ten pán stoje dí: „páni račte nález slyšeti". Tu pisař, *vstana*[3]), hned čte nález, jakž psán a nalezen jest.[4])

Kapitola 74. Nález od obojí strany přijat a držán býti má.[1])

Nález panský, když se přečte, ten má od obojí strany přijat a držán býti a bude-li která strana žádati jeho přípisu, má jí dán býti. Pak-li by která strana nálezu držeti nechtěla, neb se kam na které jiné právo odvolala, ta má rathúzem kázána býti a na milosti královské a panské[2]) býti a proto nálezu dosti učiniti. Protož jest pánóm pilná potřeba, pro své duše a jich zavedení nálezy spravedlivé činiti a na ně se dobře rozpomínati.[3])

Kapitola 75. Žádný v sudě dvojím právem jíti nemá.

Žádný také nemá v jednom súdě dvojím právem jíti aneb v jednom póhonu, jakožto když se komu zdá, že má právo dědičné aneb opět jináč dané, než k jednomu najprvé požeň; neostojíť-li to, tehdy k druhému i třetímu, kolikožby se jich zdálo míti.[2])

Kapitola 76. Kterým právem súd začneš, tím konči.[1])

Ktož také se zapíše v dvoje právo, jakožto v zemské a v duchovní aneb městské, ten, ktož takové listy má, kterýmž právem prvé[2]) začne, tím také

Kapitola 73. [1]) Toto místo, jakž podlé různých čtení souditi lze, jest korrumpováno; vyd. Dem. i jiné ex. píší: „ten pán a sudí s pisařem zemským přistúpí a svolají pány před krále neb hajtmana a pany, čtú jim, zdáti-li se jim bude tak dobře"; I. II. III. VIII. XI. XVII. . . . . přistúpí svolaje . . . . a paní . . . . — Nesprávnost tohoto čtení jde již z toho, že těžko jest svolati pány před pány, kteří před krále neb hejtmana svoláni byli; taktéž patrno, že po slově „čtú" vynecháno slovo „nález"; protož jsme přijali svrchupoložené čtení z V. — [2]) taktéž podlé V. — [3]) taktéž doloženo podlé V. — [4]) poslední věta není v II. a V. — Když r. 1492 také šest osob rytířských bylo přijato do počtu soudců, nařízeno, že místo jednoho pána, který soudce svolával, mají býti dva páni a k nim se přidati jeden rytíř, tak že pak tři osoby, relátoři jmenované, potazy a nálezy vynášely. Zříz. 1535 ustanovuje takto: „A ten starší pán s druhým pánem a s tím z rytířstva, kteří potaz vynesli, mají se stojíc pokloniti a řéci: račte nález slyšeti". — Srovn. zříz. A. 31b; B. 43b: C. 26b; D. 47.

Kapitola 74. [1]) V kn. Tských není zde zvláštního nadpisu, krom VIII; my jsme slova nadpisu vzali z zříz. 1535. — [2]) Ex. V. píše: „na milosti panské býti" vynechávajíc slova: „na milosti královské". Čtení to zdá se nám býti přiměřené poměrům; neb odvolal-li se kdo od nálezu soudu panského, mohl se jen odvolati k země pánu; protož byl na milosti pánův t. j. soudu panského, že všetečně jeho nález lehce vážil. Protož praví Velen z Žerotína v cestopisu svém: Nullus a dicta sententia ad alium judicium sub capitis poena provocare audet. Či má slovy „na milosti královské" vyjádřeno býti, že i král co hlava soudu povinnen byl takového trestati? — [3]) Zříz. A. 22. B. 43b; C. 27; D. 47b.

Kapitola 75. [1]) Nadpis vzali jsme z VIII. Ostatní ex. nemají zvláštního nadpisu. — [2]) Smysl této kapitoly jest, že, kdož mohl právo své dotvrditi rozličnými důvody n. př. dědičným právem, neb dáním královským, neb smlouvou atd. v jednom půhonu mohl poukázati pouze k jednomu z těch důvodů; neobdržel-li při, mohl v druhém půhonu volati se na druhý důvod atd., avšak nemohl v jednom půhonu volati se na více než na jednu véc. Viz o tom kn. Drn. pag L.

Kapitola 76. [1]) Nadpis vzali jsme z VIII; ostatní nemají zvláštního nadpisu, tak že ve vyd. Dem. i v jiných ex. co v našem vydání jest obsaženo v kap. 70. 71. 72, připojeno k kap. 69. — [2]) III. XI. XVII. píší: „prvé požene a začne.

konati má a když jeho zbude v jednom, o tu při k druhému se utéci nebude moci.[3])

Kapitola 77. Páni od práva nemají se rozjížděti.[1])

Páni právo zasedúc nemají se rozjížděti až do všech póhonuov přeslyšení, co k tomu právu zaseděnému zapohnáno jest. Pak-li by který pán bez vuole krále, markrabí, hajtmana od súdu pryč jel, dokudž by se súd nevzdal, ten v súd zase nemá vcházeti, ani vzat býti, ani v súdu seděti, lečby jej pan hajtman neb páni znovu zase přijali.[2]) Také páni tu poctivost súdu mají zachovati, aby v stolicích a šrancích v súdu žádný ani jedli ani pili; pak-li by který tak žižniv byl, má před šrank aneb z pokoje ven vystúpiti a se napiti a zase skoro přijíti, přijma druhého pána k sobě. Také pokudž jsú v potazu před *nálezu vyslovením*[3]) nemají pro podezření vycházeti, ani sic, leč se pana hajtmana otáží a jim ten odpustí. Také jiného v šrancích zavřených páni nesoudí, než póhonné pře,[4]) dokudž se šrank nezdvihne; než *po*[5]) zdvižení šranku mohú súditi aneb jednati, bylo-li by tak co znamenitě pilného a dokudž se to jedná, ješto zapohnané není, dotud šrank zdvižen býti má, a když pohnané věci, hned zase zavřín.[6])

Kapitola 78. Kterak v súdě a při súdě kto se míti má.

Najprvé markrabí neb pán země, když se súdí a přítomen JMt jest, v šrancích poctivé místo k sedění míti má. Ale staří rozprávěli jsú, že někdy král Albrecht ráčil seděti na šranku, když jest súzen s Janem Landorfem. I mohlo se to snad státi skrze JMti pokoru, ale zdá se to neslušné býti; než aby JMt v najvyšší poctivosti zachován byl, aby ráčil seděti. Ale týmž řádem má odpovídati i žalobu vésti, jako jiný každý obyvatel.[1])

Pán zemský, když se na kterého žaluje, v šrancích býti má a tu odpovídati, *a také*[2]) od kterého se žaluje, také ten pán muož v šrancích býti, když se oba páni súdita spolu. Pak-li by se pán s zemanínem súdil, pán zóstaň v šrancích a zeman u šrankuov, tu kdež místo jeho k slyšení se ukáže a spuosobí. Pak-li by který pán od zemanína mluvil buď proti pánu druhému neb proti zemanínu, ten v šrancích nemá zuostati, ale ven z nich vystúpiti, tu kdež ten zeman stojí. Také mohú páni nehospodáři, starší i mladší, v šrancích býti, učiti se a poslúchati, ale v potaz nechoditi, ani se k čemu

---

[3]) n. př. nález z r. 1418: „poněvádž se Bartoš dal na městské právo o ty sirotky a o to jest súzen, nemá jemu abatyše o tu věc odpovídati“. (Půh Ol. 1412 fol. 252b.) „poněvádž jsú oboje strana súdem a právem dědinným o to mezi sebú rovnati počali, aby týmž právem konali.“ (Půh. Ol. fol. 1499 81b.) Srovn. kap. 17. a 186.

Kapitola 77. [1]) Tato kap. jest v kn. Tských před kap. „nálezové na ty“ etc. (našeho vyd. kap. 68) viz kap. 68. pozn. 8. — [2]) Ustanovení to vyňato ze snešení soudu r. 1464: „ti páni, kteříž jsú k súdu přísahu učinili, aby k súdu přijížděli a súd vyseděli, a kteřížby k súdu nepřijeli aneb súdu nevyseděli aneb preč otjeli bez slušné příčiny a vuole páně hajtmanovy a panské, ti a takoví aby místa v súdu mezi pány neměli, leč by je pan hajtman a páni znovu mezi se přijali“. Půh. Br. 1459 fol. 55b. Ol. 1463 fol. 43b. — [3]) Přijali jsme podlé V; vyd. Dem. i jiné píší: „před nálezem vyhlášení nálezu“. — [4]) Jiné pře, než půhonné, byly tak zvané stranné pře, jmenovitě roky o poctivost a roky sedlské. Viz úvod. ku kn. Drn. LXV. — [5]) Dodládáme podlé V. — [6]) Zříz. A. 20; B. 28; C. 16. 16b. D. 33. 33b.

Kapitola 78. [1]) t. j. když přítomen byl; král však mohl pohnati i odpovídati skrze osoby k tomu od něho ustanovené. Viz. str. 31. Srovnej o tom Všehrd. III. 11. — [2]) dokládáme podlé I. II. VIII. etc. Smysl jest, že žalobník i odporník, jsou-li oba stavu panského, v šrancích býti maji.

přimlúvati, dokudž svých *oddíluov*[3]) nemají, neb na ukázaných statcích sobě sami nechlebí, a do súdu přísah neučiní. A takoví páni, *listóv a svědomí od stran berúce, pisaři dodávati*[4]) mají a činiti, což se jim staršími pány rozkáže.[5])

Kapitola 79. O útocích.

Jr 37 Již tuto znamenáno o súdu i o póhoních. Ale že po nálezích panských mezi lidmi často se dávají útokové, *psáti se bude o útocích.*[1]) I útok se muož dáti hned po nálezu panském a ten ktož chce útok dáti, vrže jeden groš aneb základ na truhlici neb jinam;[2]) pakli dva spolu vržeta, i odporník i žalobník, kteréhož prvé, což vrhl, dopadne, ten útok napřed má a toho se útok napiše. A ten útok jiného neváží, než když jeden na druhého póhonu čeká a chce druhého pohnati, že ten, kterýž napřed útok má, napřed k prvnímu právu muož toho druhého pohnati, a ten musí čekati, až jeho prvé požene. Pakli ty póhony přečeká, k druhým již jest svoboden jeho pohnati a útok jemu pomocen není; pak-li k prvnímu požene podlé útoku, by tento jej hned zase pohnal, prvé jemu k jeho póhonóm odpovídati musí a nemuož svých póhonuov naň prvé žalovati, leč on žaluje.[3])

Kapitola 80. Kterak se súd vzdává, když páni pře přeslyší.

J 37 Když již póhony přeslyší *a již žalovati protahují*[1]) neb nemají co, pan komorník káže volavčímu volati první den, kterýž volá: „páni chtí súd vzdáti, žalujte, odpovídajte", a to po třikrát. Opět přes den nebo dva, jakž se pánóm

---

[3]) Ač všichny ex. mají: rozdíluov, přijali jsme předce podlé V, jelikož to slovo jest terminus technicus onoho věku; pravilo se totiž: bratr dílný, nedílný, oddělený, oddíl. — [4]) Tak jsme opravili na základě čtení v V; vyd. Dem. a ostatní všichny mají: „a takoví páni listóv pisaři od stran a svědomí berúce dodávati mají etc. — [5]) O této celé kapitole má V. tuto velmi zajímavou variantu: „Najprvé. Markrabí neb pán země súdí se vedlé obyčeje starého, jakož mnozí ještě zapamatují, král Albrecht že se tak súdil a praví, že i markrabí jiní před ním: že má státi z šranku na lavici a po straně na šranku muož, ráčí-li, seděti, neb nohu na šrank postavě a rukú na koleno se podepříti. Ale již se pánóm zdá pro poctivost JMti aby stál neb seděl v šrancích neb z šranku, kdež se zdáti bude JMti; než proto též jako jiný (aby) odpovídal. Než když se pán jeden s druhým súdí, v šrancích státi oba mohú: pak-li pán s panoší, pan v šrancích býti má a zemanín před šranky. Než když pán který od kterého zemanína mluví neb jiného, ješto pánem není, že má před šranky vystúpiti a vně státi. Též také paní i panny urozené, jako páni v šrancích, když jsú pohnány neb poženú, zóstati mohú, lečby která stavu svého ponížila a za panoší byla, neb po něm vdovú zuostala, ta před šranky stuoj. Mohú také páni nehospodaři, staří i mladí, v šrancích býti a k ničemu se nepřimlúvati, dokudž svých oddíluov nemají neb na ukázaném sami sobě nechlebí. A jsú-li tu kdy mladší páni, ti listuov pisařóm dodávajte a od nich berte a co jim páni úředníci rozkáží v šrancích čiňte". — Ustanovení o paních a pannách má také kn. Tov. IX. Srovn. Zřiz. A. 29; B. 41; C. 24; D. 44. —

Kapitola 79. [1]) Tato věta není v kn. Tských; my jsme ji, poněvádž podlé smyslu sem náleží, položili podlé jiného místa kn. Tov.: „poněvádž zřízenost již práva . . . položena jest, již se tak psáti bude. . . [2]) „ktož prvé hodí na kathedru čímžkoli, čepicí, klobúkem nebo páteřem". Všehrd. III. 3. O významu slova „útok" viz v zadu rejstřík. Útok se ale také dával po vzdání soudu, jak ex. VIII. praví v dodatku k článku o ústanném; „Útoku má dán býti groš: a útok se móž dáti po přesouzení póhonu zisť neb ztrať; též po vzdání soudu, ten den, v kterýž páni soud vzdadí". — [3]) V. má tento článek mnohem kratší: „útok se muož dáti hned po panském nálezu a toho vrže 1 groš pisaři neb základ a ktož prvé vrže a na truhlici neb jinam padne, toho se útok prvé napiše. A ten útok jiného neváží, než když jeden na druhého póhonu čeká, že ten, kterýž se útokem dání prvé uteče, póhon má napřed ku prvním póhonóm a že jemu napřed z jeho póhonú odpovídati musí; pak-li ku prvním póhonóm nepožene, ten útok dale moci nemá aniž co platen jest."

Kapitola 80. [1]) Dokládáme podlé I. II. IV. VI. VIII. atd.

zdáti bude, opět též volati káže pan komorník; *též třetí den neb druhý opět jakž se pánóm zdá, volati káže pan komorník: „žalujte, odpovídajte, páni súd vzdáti chtí.“*[2]) A když dí: „páni súd vzdávají“ — místo toho slova: „páni súd vzdáti chtí“ — tehdy král, markrabí neb hajtman s pány vstanú a hned šrank otevříti káží a tu ti ústanné a pomocné dávají, *kteří které právem ustáli.*[3]) Hned[4]) *při tom*[5]), když páni súd vzdávají, ustanoví se král, hajtman s pány a den jmenují a oznámí všem, aby byli *v Brně*[6]), kteříž činiti mají při Brněnském právě, *že*[7]) tento a tento den páni v Brně *právo*[8]) zasésti chtí. Tu k němu[9]) každý povinnen jest státi, jako k tomuto[10]) ke dni Svíčkám neb svatému Janu.[11])

Kapitola 81. Ústanné.

Když se súd vzdá, páni vstanú a šrank se zdvihne, ti, kteříž které ustáli, do šranku vstúpiti mohú a ústanné své dáti a pomocné; a toho jest od každého IV. groše. Pisař má ústanné znamenati: tento toho ustál, jakož se duole znamená, jak se to piše.

A ústanné jest: když kto koho požene a *ten*[1]) k póhonu nestojí aneb neodpovídá; aneb ktož *požena*[2]) nestojí *neb*[3]) nežaluje, — tu jeden druhého právem ústojí a na něm při svú obdrží a muož se naň zvésti i jiným právem sobě konati, jakoby se nález panský stal, zvláště po vzdání súdu.[4])

A pomocné jest: ktož odpovídati chtěl a naň není žalováno; ten se *té pře*[5]) více nebojí, jakoby se na ni panský nález stal, že z ní odpovídati nemá.[6])

Takto se ústanné *vpisuje*[7]): „Havel Kubu ustál, že naň póhonu o toto a o toto neb póhonu nežaloval,[8]) až páni súd vzdali; dal své ústanné a na to pomocné“.

„Petr Vaňka ustál, že jemu z tohoto a tohoto odpovídati chtěl a on naň póhonu nežaloval, až páni súd vzdali; dal své ústanné ut supra.“

„Jiřík Bartoše ustál, že jemu k póhonu neb k póhonóm neodpovídal, až páni súd vzdali; dal své ústanné a pomocné.“[9])

---

[2]) Přijali jsme podlé I. II; jiné ex. mají čtení jiná; vyd. Dem. nesprávně interpunktujíc piše: „. . . . odpovídajte. A to po třikrát opět přes den nebo dva, jakž se pánóm zdáti bude. Opět též volati káže pan komorník a když dí . . . .“ Téměř každý ex. má čtení jiné. — [3]) Dokládáme podlé VIII. jelikož tato věta, podlé náměstky „ti“ předeslé věty, sem náleží. — [4]) Tento celý odstavec stojí ve všech exemplářích, vyjma V, na závěrku kap. 82. našeho vydání; jen V. připojuje jej ke kap. o vzdání soudu, kamž přirozeně náleží. — [5]) Vyd. Dem. str. 56: „potom“. — [6]) Dokládáme podlé smyslu. — [7]) dokládáme podlé IX. — [8]) Dokládáme pro světlejší smysl následující věty. — [9]) t. j. k tomu dni od krále určenému. — [10]) t. j. k právu Olomúckému. — [11]) Toto zvláštní ustanovení dob a dní, kdy v Brně právo se zahájiti má, trvalo potud, pokud též pro soudy Brn. určeny nebyly jisté dny, což se stalo l. 1496: „právo zemské má v Ol. na den sv. Jana a druhé na svíčky, v Brně tu neděli po sv. Kunhutě a druhé v půstě tu neděli“. (Kn. Tov. XIII). Snešení to vešlo do lantfridu krále Ferdinanda I. a odtud do zříz. 1535.

Kapitola 81. [1]) Dokládáme pro světlejší smysl, jelikož zde se míní pohnaný. — [2]) podlé V; vyd. Dem.: „požene“. — [3]) podlé V; vyd. Dem. „a“. — [4]) Dříve dávalo se ústanné hned při vyhlašování půhonu; r. 1520 ale ustanoveno, že ústanné se nemá dávati leč po vysvědčování všech půhonů. (Sněm. pam. kn. I. 15b.). — [5]) Přijímame podlé III. XI. XVII; ostatní mají „o tu při“; neb jelikož zde jest řeč o obžalovaném, praví se místněji, že té pře se již nebal; neb jen žalobník mohl se báti o při, t. j. získá-li ji neb ztratí-li ji. — [6]) O významu slov: „ústanné“ a „pomocné“ viz v zadu rejstřík slov. — [7]) podlé I.; ostatní: „vypisuje“. — [8]) t. j. buď se vepsal obsah půhonu, aneb prostě psalo se, že „půhonu“ nežaloval. — [9]) Pomocného a přísudu platilo se při Ol. právě 4 gr. pro Brn. právo ustanoveno totéž r. 1418: „od přísudu 4 gr. od pomocné tantum, de quibus habet cudarius 2 gr. et notarius 2 gr.“ (Půh. Br. 1417 fol. 14b.)

Kapitola 82: Příčiny proti ustání.

Ale příčiny jsú proti ustání tyto a pány mají schváleny býti, než se súd vzdá; najprvé nemoc. Ale ta má ohražena býti takto, že ten, kterýž pro nemoc nestál a odpovídati, jsa pohnán, nemohl, má skrz víry hodné lidi[1]) nemocného roku prositi a nemoc svú ohlásiti.[2]) A má se ve dvú nedělích postaviti před úředníky[3]) po vzdání súdu a tu svú nemoc hodným svědomím provésti, aneb na posudku; pak-li by ještě v tom času nemohl, má jemu roku *nemocného*[4]) opět prošeno býti za dvé neděli; a kdyžby opět nemohl, až po třetí za dvě neděli. A tu již, jakž muož, se postav neb přivez, jakž ví; pak-li by vždy nemohl, ale má úřadníky na svój náklad k sobě spracovati a přivésti a ti jej ohledajíc, jakž na něm *uznají*,[5]) mají pány zpraviti. Ale na prvním panském sněmu má konečně státi; pak-li by v tom umřel, jemu to[6]) škoditi nemá, že nestál, ani jeho dědicóm, než mohú z toho znovu pohnáni býti.[7]) Pak-li by se postavil, a nemoci jemu věřiti nechtěli již zdravému, má nemoc spraviti přísahú. A přísaha nemocného taková jest; má zdvihnúti dva prsty proti slunci a dí:

„Na tom Pánu Bohu přisahám, že jsem nemocen byl, aniž jsem se přetvářel ani které vymyšlené chytrosti v sobě měl, abych Vaňkovi k jeho přem neodpovídal, než pro příčinu nemoci své. Tak mi Pán Buoh pomáhaj, matka Boží i všickni svatí.“[8])

Druhá příčina nestání. Ktoby od koho pohnán byl a v zemi jeho póhon nezastíhl a jinde byl,[9]) do druhého panského súdu rok má a hned z prvního sněmu toho král, markrabí neb hajtman, *komorník*[10]) a sudí a páni obeslati jej mají, že jest pohnán, aby stál; k druhému právu má po tom obeslání státi. Pak-li by u kterého pána v obležení, neb v *jaké válečné příhodě* byl[11]) jakožto v boji neb v šermici,[12]) ještoby se ctí od toho odjeti nemohl, má rok míti do třetího práva neb súdu; pak-li by již na třetím nestál, tehdy již naň přísud se dá a ústanné, jakoby svévolně neodpovídal.

Kapitola 82. [1]) Zříz. z. dokládají: „aneb psaním“. — [2]) Zříz. z. dokládají: „a tu nemoc hodným svědomím má na posudku provésti“. — [3]) Zříz. z. dokládají: „práva menšího“. — [4]) Vyd. Dem. „nemocnému“. — [5]) Podlé I. III. V. VIII; — vyd. Dem. „znají“; II. „uzří“. — [6]) Vyd. Dem. i většina ex. mají zde slovo „právo“, kteréž ale nikterak sem se nehodí; VII. IX piší „jeho to právu škoditi nemá; II. to slovo zcela vynechává a jelikož zříz. zemská totéž činí, řídili jsme se podlé II; klademe zde čtení zříz. „pakliby v tom umřel, jemu to, že nestál, ani dědicóm jeho, škoditi nemá“. [7]) Smysl tohoto místa jest tento: umřel-li pohnaný, měv rok nemocný nemohlo naň se dáti ústanné ani na jeho dědice; aby však žalobník o spravedlnost svou nepřišel, mohl dědice zemřelého pohnati o tu při, pro kterou dříve zemřelého, pokud tento živ byl, pohnal. — [8]) Půh. Brn. 1447 fol. 62b. zachovaly nám přísahu nemocného v této formě: „Paní Anna z Hradce stála na třetím roku nemocném podlé panského rozkázání a nálezu a svú nemoc spravila takovú přísahú; stojecí protiv slunci a dva prsty zdvihla: „na tom přisahám, jakož pan Menhart mne zapohnal, že jsem pro svú nemoc nemohla státi na těch rocích. Tak mi Buoh pomáhej.“ — V nejstarších půhonech latinsky psaných poznamenano na straně, že kdo rok nemocný má, aneb že nemoc spraviti má přísahou n. p. 1374: „ponit se infirmum, probare debet juramento“. [9]) Komu půhon dodán byl, musel se k právu dostaviti, leč měl-li neodkladnou jízdu ven ze země; avšak r. 1462 učiněno toto nařízení: „ktožby vyjel z země do Rakous, do Polsky, do Slezska, do Čech, nebo jinam přes mezu Moravskú, proto nemá póhonu prázden býti, kromě ktožby pro dobrú cestu anebo k Božímu hrobu nebo do Frankreichu nebo do Vlach vyjel a půhon jeho nezastal“. (Mansk. v zem. Arch. M. VI. 10). Srov. Žer. I. 29. — [10]) dokládáme podlé II. VIII. XI. XVII. — [11]) Vyd. Dem. pak IV. X. XII. XIII. i zříz. zemská piší. „neb v jaké válce a příhodě byl“; my jsme přijali čtení podlé I. II. III. VI. IX. XI. XVII. — [12]) n. př. „Hynek Suchý Čert úředníky svým listem obeslal, právě, že král Český jej jal a že k tomu poslednímu roku přijeti nemohl“. (Půh. Brn. 1406 fol. 46). — „Páni všecky ty póhony, kteréž dotykají Herarta z Kunstatu anebo kohož on pohnal, protože jest u vězení, odkládají k prvnímu panskému sněmu“ (ibid. fol. 86).

Třetí příčina nestání. Kdyžby pán země, král neb markrabí kde koho *na*[13]) poselství poslal v svých potřebách, má JMt ohlásiti, že jej v svých potřebách poslal;[14]) ten má rok do *posudku*[15]); pak-li by se nevrátil dotud, tehdy do prvního práva zavití.[16])

Kapitola 83. O poklidu.

Poklid se dává při právě od těch, jenž sebe poženú. A když se dva o póhon a při smluví, tehdy, přijdúce před úřad a pány, oznámí jim, že jsú se smluvili; a pisař dí: „dajte poklid“. I má pisaři každý dáti *groš*[1]) a on „poklid“[2]) napiše při tom póhonu, o kterýž se *smluvili*[3]) a tak ta pře nemuož více zdvihána býti. Ale každý v tom se opatř, aby poklidem se neobmeškal a smluvu v knihy poklidné[4]) vepsati dal aneb listy výpovědnými se opatřil, aby potom na časy budúcí zmatku neměl; neb mnoho se toho nacházelo a nachází, že bývají poklidové a přátelé po nich zuostalí potom se z toho pohánějí i odpovídají, o poklidech *těch*[5]) *nic*[6]) nevědouce.[7])

Kapitola 84. O poručnících v póhonu.[1])

Při póhonech napřed jest o poručnících zmínka učiněna, že se v póhonech klade: „poručníka činím na zisk i na ztrátu“. Ten, ktož požene, muož poručníka jednoho neb dva činiti a má jim odpovídáno býti, jako samému tomu, ktož pohnal; *neb*[2]) ti poručníci mohú k zisku i k ztrátě při vésti, ztratiti i ziskati. A ti poručníci trvají do jeho živnosti[3]) a do prožalování póhonu; neb tomu, ktož požene, roku se nemocného neprosí ani potřebí jest prositi: neb poručníci všechno to v žalobě i ku právu vésti mohú, jako on sám. Pak-li by on prvé umřel, ti poručníci mohú póhon *prožalovati*;[4]) ale jim se póhonu obrání, poněvadž jistec umřel. Pak-li kterú k tomu spravedlivost mají spolkem neb jiným, mohú póhon prožalujíc pro pamět znovu pohnati. Ale ten, ktož pohnán jest, poručníkem odbyti nemuož, než sám osobně státi *má*.[5])

---

[13]) Podlé I. VIII. — [14]) n. př. „jakož volají na Jošta z Rosic, markrabina Mt. jej poslal po svém poselství k králi Uherskému, že nemá odpovídati na tomto sněmu než na druhém“. (Půh. Brn. 1406 fol. 39). — Avšak na pouhý rozkaz královský nebyli soudci povinni, půhony odkládati: KMt psala úředníkóm a pánóm, aby p. Pušky nesúdili . . . . protož páni ku přikázání královu ty všecky póhony otložili do prvního sněmu panského . . . a potom chtí páni JMti prositi, aby více neráčil stavěti práva“. (Půh. Ol. 1412 fol. 63). — Srov. Záp. Žer. I. 29. — [15]) Vyd. Dem. piše: „do puostu“; většina ex. má: „posudku“; čtení „do půstu“ připustiti nelze, jelikož termin do půstu znamenal by soud postní, což by se příčilo slovům: „do prvního práva zavití“; neb nemusel právě přijíti soud postní po tom právě, kde odklad se stal. — [16]) Viz zříz. A. 23; B. 30; C. 19; D. 40.

Kapitola 83. [1]) není ve vyd. Dem.; ani v· I. II. III. VIII. XI. XVI. XVII: my přijali podlé V. a zříz. zemských; — VI. piše: „má pisaři každý dáti poklid“. — Při Brn. právě dávalo se poklidného dva groše: „od poklidu 2 gros. pro notario“. (Půh. Brn. 1417 fol. 14). — [2]) Slovo to připisováno na straně v knihách půhonných. — [3]) Vyd. Dem. a jiné „smluví“; my podlé I. II. III. VIII. etc. — [4]) Toto jest jediná zmínka o knihách poklidných; my jsme nalezli jedinou smlouvu poklidnou v Půh. Brn. 1459 fol. 132b. (viz kn. Drn. LV.); zříz. z. o poklidných knihách ničímž se nezmiňují. — [5]) Dokládáme podlé VIII. — [6]) Dokládáme podlé VIII. — [7]) O poklidu srov. kn. Drn. str. 39. — Zříz. A. 25; B. 40; C. 21; D. 41b.

Kapitola 84. [1]) Vyd. Dem. nemá toho nadpisu; my jej přijali podlé VIII. a zříz. z. — [2]) podlé III. XI. XVII. a zříz. z., vyd. Dem. „aneb“. — [3]) t. j. v té při, pro kterou v půhoně za poručníky položeni byli. — [4]) podlé I. II. etc. a zříz. z., vyd. Dem. „provolati“. — [5]) dokládáme podlé smyslu. — Zříz. z. r. 1535, že, kdyby pohnaný pro pilnou potřebu od soudu domů odjeti chtěl a žalobník by toho bránil, soudcové to ohlédati a uznajíce potřebu domů ho odpustiti mají dovolujíce, aby takový pohnaný poručníka ve při své jmenoval; pohnaný pak byl povinnen, prosoudil-li jeho poručník při, nálezu dosti učiniti, jako by sám byl při svou vedl. — Viz zříz. z. A. 26; B. 32; C. 21; D. 41b.

Kapitola 85. O nápadnicích při póhonech umrlých.[1])

Kdyžby kto umřel a nápadníci jeho po něm kterých póhonuov se doptali, ještoby řádně po umrlém k tomu právo měli, ten neb ti, k úřadu přijdúc, budú žádati výpisu póhonu předka svého; *ten*[2]) jim má dán býti a vypsán, když groš dadí.

Kapitola 86. O výpisech póhonu žalobníkuom i pohnaným.

Ale když póhončí póhon *komu*[1]) oznámí, že pohnán jest, ten pohnaný muož k úřadu *jeti*[2]) a póhon sobě, dada groš, kázati čísti; pak-li jej chce vypsaný míti, nemá jemu dán býti; než tomu, ktož pohnal, ačby ceduli svú ztratil, má jemu od úřadu, když groš dá, vypsán býti.

Kapitola 87. Póhonem póhonu mstíti se nemá.[1])

Také útrata a náklad pohnaného, by pak i při obdržel a *jí se*[2]) obránil, ani toho, ktož požene, *též zase nesúdí se ani váží*[3]) *a* póhonem póhona mstíti *se nemuož* a nemá. A to pro chudé, tak staří páni pravili, že spuosobeno jest, aby chudí svobodně bohatých mohli poháněti bez strachu; neb kdyby náklady pohnanému, an by se při obránil, chudý bohatému platiti měl, nemohl by k své spravedlivosti pro strach přijíti. Než[4]) póhonové se ode pánuov *váží* a ti, kteříž zle pohánějí a potvorně, jakž se na kom najde, *se káží*,[5]) jakož nahoře o tom povědíno jest.

Když se pak to dokoná po právu vzdání, již ke dskám otevření přijde.

Kapitola 88. S jakú poctivostí dsky mají vzaty býti od kapitoly Olomúcké v Olomúci a od Brněnské v Brně.

Po vzdání súdu král neb markrabí neb hajtman a páni nikam se *odtud*[1]) nerozjedú, než hned pošlí do kapitoly k kněžím, aby dsky zemské úředníkóm zemským vydány byly a kněži mají s žáky s několika svícemi *jíti k sklepu, kdež se chovají dsky, a tu státi, až tam pan komorník s jinými úředníky přijde.*[2]) A pan komorník, sudí i písař zemský na voze jeti mají *a menší*

Kapitola 85. [1]) Vyd. Dem. nemá zvláštního nadpisu a připojuje tuto jakož i kap. 86. 87. ke kap. 83. „o poklidu". — [2]) Dokládáme podlé VII.

Kapitola 86. [1]) podlé I. II. etc., vyd. Dem. „k tomu". — [2]) podlé I. II. V., vyd. Dem. „jíti".

Kapitola 87. [1]) Nadpis ten podlé III. VIII. IX. etc. — [2]) Dokládáme podlé I. II. VIII. [3]) Dokládáme podlé V; neb čtení vyd. Dem. i ostatních ex. znějící: „Také útrata . . . ani toho, ktož požene póhonem póhona, mstíti nemá" smyslu nedává. Slova „póhonem póhonu mstíti nemá" stala se zásadou a pravnickým příslovím, jehož smysl byl, aby žádný, který pohnav při ztratil neb pohnán jsa jí se obránil, na soupeři se nemstil proto, že póhon na něj vydán byl. — [4]) V tomto slově leží protiva proti samovolné mstě půhonův půhonem. — [5]) Vyd. Dem. i většina exemplářův mají čtení nesprávné: „než póhonové se ode pánuov káží a ti, kteříž zle pohánějí a potvorně, jakž se na kom najde jakož nahoře o tom povědíno jest". Toto místo patrně jest korumpováno, jakž seznati lze z různých čtení; tak n. př. piše V: „než póhonové se káží a ti kteříž zle pohánějí a potvoru"; VII: „jakž póhonové od starých pánuov káží o ty, křeříž pohánějí potvorně . . ." — Naše oprava zakládá se na těchto dvou čteních IX: . . . „ode pánův važí a ti, kteříž . . . jakž se na kom najde, trestání bývají . . ." My jsme přijali z IX. slova „váží" a „káží" proto, že slovo „váží" nejen dle smyslu sem se hodí — jelikož půhony se nekárali nýbrž pohánějící — nýbrž že jest synonymum slova „uznati", kteréž, rovněž jako slovo „kázati" nachází se v článku „o póhonech potvoru", ku kterémž Ctibor zde ukazuje. (Viz str. 36.)

Kapitola 88. [1]) Podlé II.; vyd. Dem. „tu". — [2]) Toto místo jest podlé mnoha různých čtení korumpováno; vyd. Dem. piše: „a kněží mají s žáky s několika s svícemi míti (II. III. VIII. X. XI. XVII: „jíti"), když tam p. kom. s jinými úředníky přijde k sklepu, kdež se chovají dsky, státi". Toto čtení patrně jest nesprávné; — V. piše:

úředníci podlé nich pěš jíti neb na koních a vedle vozu někteří jiní pěšky a druzí na koních, dva neb tři trúbače majíce při vozu.[3]) *A ssedúc s voza jdú až k sklepu*[4]) *všickni; tam do sklepu stoliko komorník, sudí a pisař zemský vstúpí se dvěma nebo třmi kanovníky a těmi, kteříž svíce drží*[5]); a tu před nimi ohledají, jsú-li pečeti celé i truhla? A když tak najdú nepohnuté, ven truhlu vynesú a úředníci menší ji vezmúce před úřadem větším nesú a před nimi svíce, až *ji*[6]) na vuoz vstaví. A na truhlu pan komorník vsede, meč vytržený nahý na ramenu drže, sudí s pisařem proti němu, a jiní, komuž se rozkáže, s menšími úředníky pěšky i na koních okolo vozu. A pan komorník má prebendátóm neb žákóm něco[7]) dáti a tak zlehky kázati jeti, aby ti, kteříž pěšky jdú, s vážností šli,[8]) a trúbačóm trúbiti káže až před klášter sv. Michala. A tu když budú přivezeny, má pan hajtman i páni i všickni zemané protiv nim vyjíti až ke dveřóm před kostel. A tu s voza je *sejmúc*[9]) menší úředníci mají je nésti před panem hajtmanem a panem komorníkem a pány až do šrankuov, které k tomu zvláště[10]) mají býti hned připraveny rozkázáním pana komorníka; a tu na stuol *k*[11]) tomu připravený mají býti postaveny. A okolo šrankuov státi *mají*[12]) páni a zemané. A pan komorník s sudím a *pisařem zemským,*[13]) pana hajtmana toliko v šrancích při sobě majíce, *mají*[14]) opět přede všemi pečeti ohledati *a*, jsúli celé, okázati. A potom odvarujíc pečeti, každý úředník svým klíčem *svuoj zámek*[15]) otevra dsky vyníti mají a okázati.[16])

Kapitola 89. Při dskách kto v šrancích býti mají.

Napřed pan komorník, sudí, pisař zemský, menší úředníci, pisaři pro hledání, ačby komu bylo čeho potřebí; pan komorník muož také svého pisaře při sobě míti, ale aby také přísahu učinil. A z těch žádný nemá u sebe míti

---

„kněži mají s žáky několika svícemi míti, kteréž tam p. kom. napřed poslati, ti mají v sklepu, kdež se dsky chovaji, státi“. I toto čtení, ač správnějši jest, nepostačuje, jelikož podlé další zprávy téhož ex. V. žádný do sklepu nevešel, pokud úředníci neodjeli. Naše oprava zakládá se na další zprávě; pokud úředníci nedojeli, stáli kanovníci a žaci se svícemi před sklepem. — [3]) I toto místo jest korumpováno; vyd. Dem. i jiné piší: „a p. kom. sudí a pisař zemský na voze jeti mají a menší úředníci podlé nich pěšky jíti aneb na koních a vedle voza, někteří pěšky a druzí na koních trubače majíce při vozu“. Ex. VIII. pokusil se o opravu psav: „a p. kom. . . . . na voze jeti mají aneb na koních a vedle voza někteří pěšky a druzí na koních“, — nezmiňuje se však ničímž o úřednících menších. My jsme přijali čtení z V, nechavše jen slova „podlé nich“, poněvádž v V. nejsou, podlé jiných ex. — [4]) o slově „sklep“ viz v zadu rejstřík. — [5]) Přijali jsme z V. poněvádž nejzevrubněji popisuje; vyd. Dem. a ostatní piší: „a vstúpíc do sklepu komorník, sudí a pisař s několika komorníky“, při čemž podotykáme, že jediný ex. deskový piše „komorníky“, kdežto ostatní „kanovníky“; čtení „komorníky“ jest patrný lapsus calami; neb na póhonči kteří po latinsku sluli „camerarius“ a podlé latinského slova v Čechach „komorník“, zde mysleti nelze. — [6]) dokládáme podlé V. — [7]) Ex. V. „1 zl.“ — [8]) Ex. V. „mohli stačiti“. — [9]) podlé I. II. III. V. VIII. etc.; vyd. Dem. „vezmúc“. — [10]) Podlé V. VII.; ostatní „zvlástní.“ [11]) Podlé I. III. IV. etc. — [12]) Dokládáme podlé V — [13]) Jediný ex. V. tato dvě slova má, kteráž jsme přijali, jelikož i pisař zemský svou pečeť při truhlici měl, jakž níže pdloženo bude v kap. 109. — [14]) Dokládáme podlé V. — [15]) Dokládáme podlé V. — [16]) Léta 1493 potvrdil král Vladislav snešení soudců, aby desky hned při zahájení práva do soudnice se přinášely: „jakož z starodávna byl jest obyčej, že dcky nebyly otvírány, leč póhonové přesúzeni byli, protož to ustanovujem, aby dcky hned při zahájení práva a když súd zasezen bude, přinášeny byly přede pány a súdce.“ Na začátku XVI. věku také se již nepřinášely desky s takovou slavností jako dříve. Viz kn. Drn. str. 42. — Zříz. r. 1545 vyměřuje, že dsky v Brně a v Olomúci na radnici k věrné ruce chovány a žádnému vydány býti nemají, než nejv. komorníku, sudímu a pisaři.

žádného nože, ani skriptorala, ani kalamáře neb črnidla,[1]) krom pisař zemský ten míti muož a má črnidlo a péro pro vpisování do desk. A jest-li nový komorník, má dsky s svým erbem nové spuosobiti, kdežto pisař zemský má je v rukú míti a, což hodného, a pan komorník rozkáže, v ně *vpisovati*.[2])

Kapitola 90. Z které příčiny dsky psány počaty česky.

Léta Božího MCCCCLXXX najprv v Olomúci, když práva *puštěna jsú*[1]) a súd zaseděn jest, za úřadu pana Václava z Boskovic a v Brně pana Viléma z Pernštejna, těch *práv*[2]) komorníkóv, s vuolí pana hajtmana a pánuov i vší země začali se v jich dsky nové českú řečí vkladové vpisovati; neb prvé latinsky vpisováno bylo. A k tomu páni pro obec a pany komorníky svolili, pro menší práci a lepší rozum těm, kteří latině neumějí; *neb* mnozí latinu k svému rozumu *vykládali*, *protož* aby prostý rozum český stál.[3])

Kapitola 91. O spolcích.

Když již tak dsky otevříny budú, hajtman, jsa pří úřednících v šrancích, napřed spolky všechny ohlásí, kteréž v svých registřích má, před králem neb před nim stalé, volaje, ačby kteří byli živi, aby sobě vkládali, *chtí-li*[1]). A kteří živi jsú, těch spolkóv hajtman nevpisuje; ale ty již po otevření desk pryč jsú a moci nemají[2]) a *hajtman* je vymaže *z svých register*[3]) a *potom*, *budú-li chtíti, musí se znovu přijímati a vkládati*.[4]) Než chtí-li *ti*[5]) ty spolky mocné míti, ty ve dsky vpisujte. Než zmrlé spolky, totiž kdyžby ten umřel, kterýž koho na spolek přijal, a druhý, kteréhož přijímá, živ zuostal, má, posly dada, ve dsky vkládati;[6]) ačby poslové zemřeli, neb tu nebyli, má jiné posly na jich místa dáti. Pak-li by oboji zemřeli, i ten, ktož přijímal i *ten*, kohož *přijímal*,[7]) toho spolku nemá hajtman ve dsky klásti, lečby přijal i erby také. Ale jsú-li *jmenovité*[8]) osoby bez erbuov, tehdy ten spolek dále žadnému nesvědčí. Protož o tom se *dále*[9]) dole poví, *proč*[10]) otcové syny na spolek

---

Kapitola 89. [1]) Kn. Drn. praví: „také nerce-li nože, ale i tesáky s nožmi při sobě při dskách v šrancích mají“, str. 43. — [2]) Tak jsme přijali podlé I. III. V. VIII. XI. XVII. na místě vyd. Dem. „vepsati“. — Viz zříz. B. 72.

Kapitola 90. [1]) Vyd. Dem. a většina piší: „když práva a súd zaseděn jest“; V. opravil vynecháním slova „práva“ a psal: „když súd zaseděn“; jelikož ale ostatní všichny piší jako vyd. Dem. doplnili jsme čtení slovy „puštěna jsú“, poněvádž r. 1480 práva po delší přestávce zase se pustily, kteréhož výrazu se užívalo zvláště tehdáž, když nový zeměpán poprvé právo zahájil. — [2]) Vyd. Dem. i jiné piší: „panuov“; my jsme přijali správné čtení podlé I. II. VI. VII; neb má se vyjádřiti, že ti dva byli komorníky jeden práva Brn. a druhý práva Olom. — [3]) Toto místo jest korumpováno; vyd. Dem. piše: .... „kteří latině neumějí a množí latinu k svému rozumu vykládají, aby prostý rozum český stál“; — III. XI. XVII. piší: .... a muži mnozi latiníci k svému rozumu vykládají, aby prostý rozum český stál“; — VI. na místě: „obec“ piše „oboje“; — VIII. .... „a lepší rozum těm, kteří latinu k svému rozumu vykládají, aby prostý rozum český stál“, kteréžto čtení dokona připustiti nelze. My jsme opravu učinili podlé smyslu; neb krom toho, aby latinsky neznající vkladům deskovým rozuměti mohli, byla také příčina, že desky se počaly česky psáti, ta, že mnozí, latinu znající, vklady si vykládali ve prospěch svůj a aby se tedy vyhnulo libovolnému vykládání, protož měly se vklady činiti jazykem českým, všem prostě srozumitelným. K tomu konci položili jsme slova „neb“ a „protož“; slovo „vykládali“ místo praes. „vykládají“ vzali jsme podlé VII.

Kapitola 91. [1]) dokládáme dodlé III. V. XI. XVII. — [2]) t. j. spolky měly jen platnost, jak zříz. 1545 ustanovuje, do nejprvnějšího otevření desk. — [3]) dokládáme podlé kn. Drn. str. 44. — [4]) Dokládáme podlé III. V. XI. XVII. — [5]) Dokládáme podlé VIII. [6]) totiž hejtman. — [7]) Vyd. Dem. i jiné: „a ti, kohož přijímali“. — [8]) podlé VII. VIII. — [9]) podlé I. II. — [10]) podlé I. II. VII. VII. Vyd. Dem. mylně interpunktuje: .... nesvědčí; protož o tom se důle poví. Protož otcové syny na spolek při-

přijímají. A po ohlášení a ve dsky vložení *spolkuov*[11]) mají ta registra hajtmanova spálena neb strhána býti[12]) a nová po dskách zavření učiněna.[13])

Kapitola 92. Když se spolkové vloží a hajtman ven vystúpí.

Již se pak dále úředníci v tom sami zříditi mají a to takto: pan komorník sedí za stolem a sudí vedle něho a pisař zemský se dskami v okně a menší pisaři okolo stola, hledajíc v knihách, co komu potřebí. A pan komorník a sudí mají péči míti, jak který pisař se při hledání má, tak aby nikdež nic nevymazal ani připsal, ješto by jemu rozkázáno nebylo; pak-li by se který čeho v tom dopustil, k tomu hned má k hrdlu pomstěno býti a to s vědomím panským zase opraviti. A dsky staré prostřed stola ležeti mají a bezpotřebně od pisařuov nemá se v nich vertováno býti.[1])

Kapitola 93. Kterak se ve dskách hledá a výpisové z desk dávají.

Přijde Jakub ze Zhoře i dí: „pane komorníče, žádám sobě,[1]) aby mi hledáno bylo toho neb onoho, v tohoto neb onoho komorníka knihách“ — jak komorníka neb knihy jmenuje a ceduli dá, vedle kteréž hledáno býti má. Káže komorník písaři hledati, kterémuž písaři se dá groš od hledání; a když najde, dí: „našel jsem *toto a toto*;[2]) tvé-li jest? (ale jak stojí, nepoví dokonále). Žádáš-li, aby bylo čteno? „Žádá-li čtení, má jemu čteno býti a on má dáti XI. groší; pak-li žádá výpisu a jeho jest, výpis se jemu dá, ***ač hajtman rozkáže a posly dá k úřadu;***[3]) a on od výpisu dá XI groší. Vypsáno se dá pod pečetmi všech tří větších úředníkuov, a to, ač se jeho dotyče; pak-li koho jiného, výpis ten se jemu dáti nemá.[4]) Také hajtman muož dáti vuoli komorníku, aby výpisy podlé svrchupsaného běhu dávati mohl, dokudž při těch dskách *jest a*[5]) sedí.

Kapitola 94. Kterak se ve dsky vkládá.

Přijde Prokop i dí: „pane komorníče, prodal jsem ves svú, Hauserovu Lhotu, Janovi z Otanky; prosím, rač kázati ve dsky jemu vložiti.“ A teď ceduli vedle listu zprávního a list zprávní ukázati má panu komorníkovi a ten, ohledaje, srovná-li se cedule s listem, *a*[1]) najda, kde on to právo měl, má kázati vepsati, jakž cedule svědčí; pak-li jinak jest cedule než list, nemá jí dáti vkládati.

---

jímají a po ohlášení atd., kterážto interpunktace smysl ruší. O příčině, proč otcové syny přijímali viz kap. 145. — [11]) podlé I. II. VII. VIII. — [12]) Viz Žer. záp. II 66. [13]) III. V. XI. XVII. mají toto čení a dodatek: „tu hned při dskách má ta registra spáliti. A zameškä-li který posel koho a nevloží, jsa napomenut od toho tu v zemi a při právích, k tomu muož právem hledíno býti, leč by pro nemoc býti nemohl aneb pro jinú uznanú a slušnú příčinu; tehdy má pan hajtman na jeho místě jiného dáti, aby se vždy spolku dosti stalo; než živi sami vkládají, mrtvi po poslech. (V po listech)“. — O spolcích srov. kap. 18. 19. 20. — Zříz. A. 61b. 65b. 101; B. 41b. 73.

Kapitola 92. [1]) Zříz. B. 73b.

Kapitola 93. [1]) Vyd. Dem. „sobě, aneb“; my jsme slova „aneb“ vynecháli podlé II. III. XI. XVIII. — [2]) Podlé II; Dem. „tuto“; čtení „toto“. jest lepší jak slova v závorce ukazují. — [3]) Dem. piše: . . . . . a on od výpisu dá XI. gr. Ač hajtman rozkáže a posly dá k úřadu“. My jsme větu významně tištěnou položili napřed, jelikož jí se vyjadřuje, že výpis jen tehda dáti se mohl, když hejtman posly k úřadu jmenoval. Též interpunktace není v Dem. místná. — [4]) Ex. V. má tuto variantu: „výpis se dá opět za XI gr. pod pečetmi všech tří úředníků větších, a to, ač se jeho dotyče; pak-li koho jiného, jemu se výpis nedá, leč tomu samému.“ — [5]) Podlé II. VIII. Některé ex. „při těch knihách a dskách.“

Kapitola 94. [1]) Podlé II.

A cedule takto má svědčiti: „Prokop z Hauserovy Lhoty Janovi z Otanky a jeho erbóm ves svú Hauserovu Lhotu s jedním dvorem poplužním, deset lánuov platných, šest podsedkuov, kostelní podací tudíž v té vsi, s činžemi, s kury, s vajci, s rolí oranú i neoranú i se všemi poplatky, s lesy, s háji, s lukami, s pastvami, s potoky, s horami, s rybníky, s rybništěmi, s vodami tekutými i netekutými, se všemi hranicemi a mezemi, s plným právem *a*[2]) panstvím, nic sobě tu ani erbóm svým nepozóstavuje, ve dsky vkládá a vpisuje ku pravému jeho dědictví a dědičnému držení."

A takové cedule má sám komorník bráti a písaři zemskému dáti; a písař sám nemá žádné bráti, leč tu, kterúž jemu komorník dá, a kterúž napíše, tu nadhlas hned z desk přečísti má a ceduli strhati. A to proto nadhlas čísti má, ač by kto byl, ještoby odpor vložiti chtěl, aby o tom věděl. A[3]) nemá žádnému vkládáno býti, leč se najde, že sám ve dskách to prvé měl, aneb od koho spolkem má, aby cizího žádný nevložil.[4])

Kapitola 95. Odpor tak se vkládá.[1])

„Hrot z Prostiboře odpor činí Petrovi z Hauserovy Lhoty tomu vkladu, a že k tomu lepší právo má."[2]) Jestliže k odporu vloženému požene k prvnímu právu, dobře; pak-li nepožene a práva svého neokáže, odpor jemu nic platen není a při ztratí. Protož lépe jest, odporu neklásti, ktož hned pohnati nechce; neb do šestého práva po dskách vložení muož naříkati.

Kap. 96. Kterak se vkládá ve dsky, ktož komu statek dává.

Přijde N. a[1]) dí: „pane komorníče, chci svuoj statek, kterýž mám tento a tento ve dskách, dáti Bohuslavovi z Tršic; *prosím, rač kázati*[2]) *hledati* v těchto neb v těchto knihách *a*[3]) rač mi vymazati". Pan komorník káže hledati a dí: „to-li jest tvé a co tobě ten byl, komu se vkládalo?" A když dí: „byl mi děd, otec neb strýc a v držení jsem toho", dí pan komorník: „daj výmazné". I dá XI groší a písaři od hledání groš, a káže-li sobě čísti, *daj opět*[4]) XI groší, a od každé osoby, kteréž vkláda a ji jmenuje, XI groší a od erbuov XI groší a, přičiní-li[5]) kto potomky, XI. groší.[6])

A to, což má vymazáno[7]) býti, to komorník svú rukú ve dskách,[8]) péro sám drže v ruce, přetrhne, umí-li sám čísti; pak-li neumí, tehdy písař zemský, pokud vymazati má, *ruku nad písmem drže*,[9]) *ukázati jemu má*[10]) *neb sám jemu ruku táhni*,[11]) aby více vymazáno nebylo, než což cedule a *list prodaje*[12]) svědčí. A což zuostane nesmazaného, to tomu, ktož vkládá, zuostane a ještě k tomu *právo*[13]) míti bude, ač se vedle cedule *jiné jinému*[14]) vpíše. Také

---

[2]) Podlé II. — [3]) Některé ex. chybně: „že". — [4]) Zříz. B. 72b.

Kapitola 95. [1]) Zříz. B. 75. — [2]) Vyd. Dem. „a že já k . . . . mám." My jsme položili v druhé větě při slovesu třetí osobu jednak proto, že v první větě jest, jednak, že ve vkladech deskových taktéž odporník se uvádí v třetí osobě.

Kapitola 96. [1]) Dokládáme podlé V. — [2]) Dokládáme podlé V., jelikož to i analogie podlé kap. 93 i slova nasledující věty: „p. komorník káže hledati" — a konečně i smysl vzhledem ku slovům: „v těchto a v těchto knihách". — [3]) Podlé V. — [4]) Podlé V. — [5]) Vyd. Dem. „přičinil-li" ač rukop. má: „přičinili". — [6]) Viz o těch poplatcích kn. Drn. str. 46. — [7]) II. piše mylně: „což muož vyznáno býti". — [8]) Vyd. Dem. i většina ex. piší: „to komorník svú rukú ve dskách psané": my jsme podlé II. slovo „psané" vynechali, jelikož komorník vklady do desk nevpisoval. — [9]) Vyd. Dem. „nad písmem drže v ruce péro"; my podlé II. V. VIII. XI. — [10]) Dokládáme podlé II. III. V. VIII. XI; slovo „jemu" podlé III. XI. — [11]) Dokládáme podlé II. III. IV. V. VI. VIII. XI. — [12]) Vyd. Dem. pak II. IV. VI. IX. XII. XVII.: . . . list a prodaj"; my jsme přijali podlé III. VIII. XI. — [13]) Vyd. Dem. rukop. toho slova nemá; ostatní všichny mají. — [14]) Všichny ex. piší: „ač se vedle cedule jinému jiné vpíše". My jsme přijali svrchupoložené čtení proto, že podlé též cedule ji-

mnohokrát jedna ves neb dvě prodadí se z některého zboží a vkladu; což se podá, *to se*[15]) vymaže, ale což se nevymaže, to v *své*[16]) moci a jistotě zuostane.

Kapitola 97. Kterak se spolkové ve dsky vpisují.

Přijde *Řehoř*[1]) před pana komorníka s túž prosbú, že chce na spolek přijíti toho a toho.[2]) „Řehoř z Újezda přijal na pravý spolek Franka z Křivé vsi na ves svú Újezd i na to na všecko, k čemuž kde právo má, čině jej svým pravým společníken“.

Kapitola 98. Kterak se poručenství na sirotcích a na statku ve dsky vkládá?[1])

„Mareš z Buku činí mocným poručníkem aneb věrným poručníkem všech dětí svých a statku svého Jana z Honbic takú měrú, ačby jeho pán Buoh smrtí neuchoval, aby on děti jeho až do let jich spravoval a mocně jimi vládl. Pak-li by jich Buoh do let *jejich*[4]) neuchoval a smrtí sešli, tehdy aby naň všecek statek spadl; aneb *kdyby*[3]) k létóm přišli, aby nad nimi věrně a právě učinil“.

Protož tu těm, jenž poručníci jsú a na se poručenství taková berú, aneb kteří je komu činí, sluší se opatrovati. Neb stojí-li v poručenství: mocným poručníkem že jej činí, tu jeho sirotkóm a dětem muož utratiti i zavésti mocně, jako sám otec jích, neb bratr starší nedílný. Pak-li stojí: aby nad nimi věrně a právě učinil, tehdy poručník jest povinen, ač sirotci k letóm přijdú a na něm počtu požádají, počet jim učiniti[4]) a jako úředník se vyčísti. Protož ti, ktož vkládati a poručenství chtí činiti, aneb na se bráti, tímto se spravujte, majíc to k výstraze.

Kapitola 99. Věna takto se vkládají.[1])

Přijde Tobiáš i dí: „pane komorníče, chci paní Barboře, manželce své, sto aneb tisíc hřiven věna ve dsky vložiti na Soběsuších vedle tohoto listu.“ Tu její přátelé *list, jakž svědčí*,[2]) ukáží panu komorníkovi. A pan komorník má se otázati, co tu platu jest, *a jiných poplatkuov, a závadné-li jest, čili nezávadné, dědičné-li, čili manské?*[3]) A to ssumuje zemským během, kopu platu za deset kop; a jiní poplatci též se *shádajte*[4]) jakož potom, jak se co shaduje,[5]) šíře stojí[6]); jestli *že*[7]) tolik a nic neschází, káže vepsati a vložiti ve dsky. Ale proto ten, ktož vkládá, také komu se vkládá, příjemčím se

---

nému vložiti se nemohlo a musela býti cedule nová, aby ostatek jinému vepsati se mohl. V. piše: „ač se vedle cedule jinému vpiše“. — [15]) Dokládáme podlé II. III. V. VIII. XI. — [16]) Vyd. Dem. „samé“; my jsme přijali správnější čtení podlé II. III. IV. V. VI. VIII. atd.

Kapitola 97. [1]) Vyd. Dem. nemá žádného jmena; my jsme přijali podlé jiných exempl. [2]) Zříz. B. str. 73b. klade zde tato slova: „a p. kom. má rozkázati, ten spolek do desk vepsati; a takto se vpisuje“.

Kapitola 98. [1]) Zříz. B. str. 75b. — [2]) Dokladáme podlé II. III. VIII. XI; zříz. B. ma ještě: „dospělých“. — [3]) Není v vyd. Dem. II. III. VIII. zříz. B. „a jestliže“. — [4]) Vyd. Dem., zříz. B., pak ostatní ex., krom II. dodávají zde: „má“, kteréž jsme vynechali, anť pro adjektivum: „povinen“ sem nenáleží.

Kapitola 99. [1]) Zříz. B. str. 74. — [2]) Podlé II. III. VIII. XI; vyd. Dem.: . . . . přátelé, jakž list svědčí“. — [3]) Dokládáme podlé II. III. V. VI. VII. VIII. IX. XI. XVII., zříz. B. těch vět nemá. — [4]) Vyd. Dem. „shledajte“, tak původně měl rukopis desk, avšak později opraveno v: „shádajte“, kteréžto čtení téměř všichny exem. mají. — [5]) Vyd. Dem. „shleduje“; avšak pozdější rukou opraveno v „shaduje“, jakž ostatní ex. a zříz B. mají. — [6]) Míní se zde úřední odhad, o němž viz kap. 121. — [7]) Vyd. Dem. „za“; my podlé II. III. V. VIII. zříz. B. „jest-li tolik.“

opatřte, kterýžto na jejím místě to věno přijímá; neb ona vězeň[8]) muže svého jest. A příjemčí se opatř, aby za její dosti bylo; nebo, ač by se jí dosti nestalo a v čem obmeškána byla, na příjemčím i jeho statku, ač by jeho Buoh neuchoval, postíhnúti muož, by pak i ten statek v jiného ruce byl. Ale múdří příjemčí jinak nepřijímají, než tak: „když by se co tu nedostalo a nestačilo, aby na jiném statku *jeho*[9]) bylo doloženo a odhádáno.“ A komorník se opatř, aby příjemčí za to měl, aby potom sám svým statkem komorník neplatil; neb již z listu a rukojmí vyvedena bude a na dsky převedena i ať hledí, ať za své dosti má.[10]) Pakli by příjemčího nemohlo býti a muž za více statku má, muož muž *její*[11]) sám *na svuoj statek*[12]) příjemčím býti; pak-li nemá za tolikéž, již se rukojmě opatřte. A jestliže by více měl a příjemčím se na to udělal, jiní rukojmě, ačby se kde vdlužil, a zaň byli, v tom se opatřte, k čemu hleděti budú, když ona na tom napřed svého příjemčího míti bude.[13])

Kapitola 100. O vkladu a vymazání z desk.

Také, ktož vkládá neb vykládá, jestli živ, má sám při tom býti a nemuož žádnému poručníku toho poručiti, leč svým rukojmím a to ještě s panským povolením a pro hodnú příčinu; než komuž se vkládá spolek neb věnné právo, toho tu potřebí není. A pan komorník má se každého ptáti po třikrát: „jest-li tvá vuole čili není?“ a když po třikrát dí: „jest“, tepruov psáti a vložiti aneb vymazati *káže.*[1]) Ale když se dědictví vkládá, hodné jest, aby ten tu byl, *komuž se vkládá,*[2]) aby věděl, kterak se jemu vkládá.

Kapitola 101. Nápadové od krále neb markrabí takto se vkládají.[1])

Když kto list daný od krále *neb markrabí*[2]) na odmrť má, aneb nápad který, přijde před úřad *panský a*[3]) prosí pana komorníka, aby jemu to dání ve dsky vložil. Pan komorník má dáti list čísti a ohledati. Stojí-li v něm, že se jemu tak přikazuje, aby vložil, ale poslové se nejmenují, *má jemu říci, aby šel ku králi, ač tu jest, aby jemu posly dáti ráčil, ač také hajtman v listu se nejmenuje, aby posly dal.*[4]) Pakli se *to* hajtmanu rozkazuje, má hajtman posly dáti a komorník má ve dsky vepsati a posly znamenati a list toho dání

---

[8]) Viz vysvětlení slov. — [9]) Podlé II. III. VIII. XI. — [10]) t. j. žena, jakž jde ze čtení zříz. B. „aby za své dosti měla“. — [11]) Podlé II. — [12]) Podlé V. — [13]) Smysl jest, že muž, který se učinil příjemčím věna ženy své, když neměl mnohem více statku, nežli cena věna obnášela, snadně rukojmě zavésti mohl, když na ten statek dluhy dělal; neb věno šlo před zapravením všech dluhů, a byl-li k tomu muž ještě příjemčím, mohli rukojmě za jiné dluhy jeho, snadně ku škodě přijíti. Viz o tom kn. Drn. str. 47.

Kapitola 100. [1]) Dokládáme podlé V; III. XI. piší: „psáti a vyložiti se má neb . . .“ — [2]) Dokládáme podlé V.

Kapitola 101. [1]) Zříz. B. 74b. — [2]) Dokládáme podlé II. — [3]) Dokládáme podlé II. — [4]) Toto místo v ex. desk. i v jiných porouchano; zní ve vyd. Dem.: „ale poslové se nejmenují, má zase k králi jeti, aby jemu posly dáti ráčil, ač také se hajtman v listu jmenuje“. My jsme opravu učinili na základě čtení. II. též IX.: „ale poslové se nejmenují, má jemu říci, aby šel k králi aby jemu posly dáti ráčil, ač také hajtman se v listu nejmenuje, má zase k králi jeti . . .“; — V. „ale poslové se nejmenují, má jemu říci, aby šel ku králi, ač tu jest, aby jemu posly dal, má se k králi jeti a list s posly přinésti . . .“; — zříz. B. „ale poslové se nejmenují, má zase ku králi JMti jíti, aby jemu posly dáti ráčil, ač také se hajtman v listu nejmenuje“. Smysl totiž jest, že, když v listu kralovském nebyli již posli k deskám jmenováni, aneb když v tomtéž listu hejtmanu rozkázáno nebylo, aby on posly jmenoval, obdarovaný zvláště o posly u krále prositi musel.

slovo od slova má dáti ve dsky vepsati. Proto máli kto lepší právo, než[5]) královo dání, každému bez škody býti má *a jestli by tu byl, muož odpor vložiti, leč by léta zprávní přešla a on zamlčel.*[6])

Kapitola 102. O dědičných zbožích manželek.

Paní[1]) *a manželky mužuov,*[2]) *kteréž dědičná zboží panská*[3]) *mají*, spolkem muže své opatrují a jim dávají, aniž koho jiného, dokudž živ muž, *na spolek*[4]) přijíti mohú, ani dětí svých; neb staří páni pravili,[5]) že by se to někde ve dskách najíti mohlo, že někdy za markrabí *muži*[6]) i dětem některá byla vložila, ale potom, když muž *ten*[7]) jí umřel, o to súdy *měla,*[8]) a tu *že*[9]) jest nalezeno, že jest byla vězněm muže svého a děti ji musely z spolku propustiti. Protož pro tu příčinu víc se toho *nedopúštěti a žádného přijímati nemá,*[10]) nežli muže svého; přebude-li jej, již její statek jest svoboden; pakli ona prvé, nežli muž, umře, již jest statek mužuov. Než něco *paní*[11]) sobě mohú rovně pozuostaviti a to, komuž se jim zdáti bude, dáti, ale to s mužovú vuolí a s jeho pečetí. Pak-li se která spolkem zmešká a v tom umřela by, to na krále spadne.

Kapitola 103. O dědičných zbožích paněch[1]) prodaji.

Máli která paní zboží dědičné a muž její je prodá, ač i ona v listě bude jistcem a správcí, (jakož i prvé mnoho se toho dálo a děje se) ten pán neb zemanín chtěl-li by tomu, komuž prodal, ve dsky *zemské*[2]) vložiti, a ku panu komorníkovi přišel-*li by*, komorník má říci: „nač's ji převedl aneb převodíš?“ Kdež on dí: „vložil jsem jí toto a toto ve dsky“ — jestliže sluší k Brněnskému právu a on ji převedl k Olomúckému právu a ve dsky vložil a výpis z desk pod pečetmi komorníka, sudího a písaře ukáže — pan komorník dí: „dosti jest“ aneb „dosti mi se zdá“ aneb „není“. Neb při tom vkladu pan komorník Olomúcký, nač se převodí, má panské naučení k tomu míti, dosti-li se té paní za její děje, co v Brněnských deskách má neb měla; neb jestliže by nebylo, potom ta paní muož se na toho komorníka i po něm[3]) na statek jeho navrátiti a svého postíhati a se hojiti, že ji zmeškal v tom opatřiti. A panu komorníku Brněnskému musí se od toho pána neb zemana i té paní

---

[5]) Zříz. B. chybně: „neb“. — [6]) Tak jsme postavili místo zálohu ex. desk. ve vyd. Dem.: .... „každému bez škody býti má, lečby léta zprávně (sic) přešla a on zamlčel. Jestliżeby tu kto byl, muož odpor vložiti“. Učinili jsme to na základě V. .. „léta správni přešla a jest-li by tu byl, muož odpor vložiti“.

Kapitola 102. [1]) Místo toto jest podlé různých čtení patrně porouchánо; vyd. Dem. a s ním větší část ex. piše: „dědičná zboží, kteráž mají paní a manželky mužuov spolkem, muže své opatrují a jim dávají“; — III. XI: „kterak paní manželky a manželky muže své opatrují“; — V. „dědičná zboží, kteráž mají manželky, kteréž spolkem muže své opatrují“; — my jsme opravili podlé smyslu. — [2]) Slovy: „manželky mužuov“ má se naznačiti doba v které paní jsou ještě při muži, t. ještě neovdovělé. — [3]) Dokládáme podlé II. — [4]) Dokladáme podlé obvyklého tehdáž mluvení a psaní. — [5]) Po slově: „pravili“, nasleduje ve vyd. Dem. věta: „žeby se to nikdež ve dskách najíti nemohlo“; kteréžto čtení má ještě XII; ex. IV: „že by se to nikde ve dskách najíti nemohlo, že za markrabí ....“. — My jsme přijali čtení podlé II. III. VI. VIII. IX. X. XI. XIII. XIV, jelikož smyslu přiměřeno jest, vynechavše totiž větu, která něco tvrdí, co následující větou se zapírá. — [6]) Vyd. Dem.: „mužóm“; my podlé II. III. IV. VIII. atd. — [7]) Dokládáme podlé II. — [8]) Vyd. Dem. „měli“. — [9]) Podlé II. III. VIII. XI. — [10]) Vyd. Dem. pak IV. VIII. XII. XIII. ... „toho nedopustí a žádného nepřijímá, nežli muže svého“; — II. „.... nedopúštěti .... nepřijíma“; — naše oprava podlé III. XI. — [11]) Doložili jsme pro snadnější rozum, jelikož vyjímka ta k paním vdaným se vztahuje.

Kapitola 103. [1]) Jest přivlastňovací adjectivum. — [2]) Dokládáme podlé II. III. VIII. XI. [3]) t. j. i po jeho smrti.

i s erby listem zaručiti a tak se ve dsky dopustí klásti a vymazovati. A tak při tom veliká opatrnost pro zavedení statku komorničího přísluší komorníkovi; nebo co by koli ve dskách se zanedbalo a zavedlo, v tom komorničí statek vězí a trpí.[4])

Kapitola 104. Kterak se póhony ke dskám súdí.[1])

Podlé póhonuov, kteréž se ke dskám dělají a pohání: „že dskami pokázati chtí“ *a podlé nálezuov panských*[2]): „páni *ke dskám odkládají*[3]) a dsky ohlédajíc súditi ráčí“ — to se porúčí panu komorníkovi, sudímu i pisaři zemskému, aby *vypíšíc*[4]) z desk Olomúckých výpis *ten, i více jich*[5]) jakž potřeba *káže*,[6]) s sebú vzali a svými pečetmi zapečetili. A potom pánóm dadí a páni to otevrúce *a* ohledajíce vedle toho rozsúdí bez dalších odkladuov a to při tom času,[7]) když se v Brně právo vzdá a dsky s túž poctivostí jako v Olomúci se vezmú, přinesú a otevrú. Tehdy král neb hajtman, vezma pány s sebú, jdú do pokoje některébo, kdež také tu rozsúdí výpisy z desk Olomúckých i Brněnských.[8]) A ti, komuž toho potřebí, v Brně mají žádati pana hajtmana, aby ráčil dva pány po výpiscích ke dskám poslati a ty mají dány býti těm pánóm, a ty přinesúc *páni*[9]) panu hajtmanovi dadí a *pan hajtman se pány je ohledajíc ty pře rozsúdí.*[10]) I máli kto co proti dskám mluviti, *ten tu*[11]) *čas bude míti toho odepříti.*[11]) Ale od těch výpisuov ti, kohož se dotýče a dskami spravedlivost svú provésti chtí, mají úřadu zaplatiti, tak jakož právo jest a jakož se nahoře piše.[12])

Kapitola 105. Neobyčejných věci komorník ve dsky vkládati nemá.[1])

Má se také pan komorník opatřiti, aby neobyčejných *a zmatečných*[2]) věcí ve dsky klásti nedal; nebo ktož chce ve dsky co klásti a dskami zavázati, má to učiniti beze všech výmínek *a nic*[3]) sobě nepozóstavovati. Než což komu již dá, buď spolkem, poručenstvím, neb sice prostým dáním toho již nebude moci změniti, ani jinému bez toho vuole zavázati, neb od něho oddati. Než proto muož jej listem a zápisem sobě zavázati, aby toto neb toto učinil po jeho smrti, neb jej propustil, kdyžby toho na něm žádal a ten povinen bude to učiniti vedle listu a závazku svého.

---

[4]) Protož také bylo ustanoveno, nejvyšší kom. „aby statku nejméně měl za 40.000 zl. a to proto, zavedl-liby koho o statek dskami, aby se na jeho statku hojiti mohl.“ Kn. Drn. 16.

Kapitola 104. [1]) Vyd. Dem. nemá zvláštního nápisu. — [2]) Není v vyd. Dem.; my jsme doložili podlé II. III. VIII. XI. XIV. — [3]) Dokládáme podlé V: „páni ke dskám odloží“, pak hlavně podlé toho, že to byla solennis loquendi formula. — [4]) Vyd. Dem.: „aby výpisy . . . vypíšíc“ s čímž se shoduje ovšem většina exemplářů; my jsme přijali čtení podlé V. — [5]) Taktéž podlé V. — [6]) Též podlé V. — [7]) Vyd. Dem. klade po slově: „času“ slova: „a potom“, kteréž jsme vynechali. — [8]) Viz o tom kn. Drn. úvod pag LIII. pozn. 2. — [9]) Dokládáme podlé V. VIII. — [10]) Opravili jsme na místě čtení vyd. Dem. „a ty přinesúc panu hajtmanovi se pány dadí a ohledajíc též rozsúdí“; — VIII. „té pře rozsoudí“; — V. „pan hajtman se pány ohledají a též jako Olomúcké rozsúdí“. — [11]) Dokládáme podlé V., jenž píše: „ten tu toho čas míti bude odepříti“; ostatní jako vyd. Dem.: „ten toho čas míti bude a odepříti“. Naše oprava zakládá se na smyslu věty. — [12]) Viz kap. 93.

Kapitola 105. [1]) Zříz. B. 77. — [2]) Dokládáme podlé II. III. V. VI. VIII. XI. XVIII. — [3]) Některé ex. III. XI. XVIII. poslední věty nemají; V: beze všech míst sobě pozůstavování; ex. desk. a s ním většina ostatních piší: „sobě místa nepozóstaviti“. My jsme opravili na základě listů na prodaje a vkladů deskových, tykajících se spolku, postoupení, dání atd., kdež vedle slova „nepozůstaviti“ vždy se nachází slovo: „nic“.

Kapitola 106. Kdy kněžím a nevladykám v desky klásti se může.[1])

Také kněžím a sedlákóm a těm, jenž vládyky nejsú neb panoše, ve desky se vkládati nemá, leč z příčiny velmi hodné a z milosti pána země zvláštní a s přivolením panským, zvláště zboží znovu koupená; než kteráž prvé ve dskách mají, ta zase vkládána býti mohú. A ti, kdož taková zboží drží, vedle pánuov a zemanuov z nich odbývati mají. A měštěnín aneb sedlák muož prodati své rovni a vložiti; pak-li zase v ruce panské neb zemanské vejde, víc sedlákóm vkládáno býti nemá. Také nápadové a poručenství těch zboží ne městským ale zemským obyčejem *spadají*[2] a nižádným poručenstvím, než takovým právem,[3]) spolky a jiným opatřena býti mají, jako jiná pozemská *zboží*.[4])

Kapitola 107. Kdy biskup i kněží do desk vkládati mohú[1])

Dopúští[2]) se také biskupu *směnú*[3]) z desk jeho vymazati a klásti, když ve desky tolikéž svého biskupství neb manství dědicky vložiti chce. A též i s kněžími udělá-li kto směnu, muož jim vloženo býti, když svého tolikéž zase k dědictví vloží.[4])

Kapitola 108. O čtení desk nahlas.

Potom po všem pan komorník a sudí káží zemskému písaři neb jinému nadhlas přede všemi čísti desky po knihách starších pořád,[1]) a při tom mají seděti úředníci, ani odtud *ne*odcházeti[2]) až do dokonání, a to proto, že desky všem známy býti mají a před žádným netajeny. A budeli komu co potřebí a se koho dotkne a svého užitečného co uslyší, káže písaři počekati a sobě po druhé čísti, XI gr. dada širokých, a též, žádá-li výpisu, daj XI gr. A tak až do konce všecky desky vyčteny býti mají, to, což vymazaného není. Také ve desky nemá nic pokútně kladeno býti; a na tom jich najvětší moc jest, že do nich zjevně jde a svobodně všecko.

Kapitola 109. O schování zase desk.

Když již desky *se*[1]) přečtú, kteréž více nežli *které jednání jiné*[2]) váží a jako řkúc všeho práva konec a všech jistot jistota *jsú*, (kromě dobrovolné smlúvy a svolení toho, ktož sebe mocen jest; to jiná práva, i desky, ruší) pan komorník, sudí a písař zemský vloží desky v truhlu a zapečetí každý úředník svú pečetí zámek svuoj a s poctivostí zase na to místo, kdež je vzali, dovezú.[3]) A každý úředník klíč svuoj při sobě schová, aniž jeden bez druhého, ani všickni spolu k ním jíti mají ani co jednati bez vuole krále, markrabí, hajtmana a pánuov.

Kapitola 106. [1]) Zříz. B. 77b. — [2]) Dokládáme podlé V., jenž jediný to slovo přičiňuje; náležíť sem, poněvádž sloveso následující věty, „opatřena“ vztahuje se k vynechanému slovu „zboží“, kteréž že sem náleží, dokazuje postavení jeho na konci. — [3]) t. j. zemským. — [4]) Dokládáme podlé II. IV. VI. VIII etc. III. XI. XVIII. piší: „jako jiná zboží panská“.

Kapitola 107. [1]) Zříz. B. 77b. — [2]) Podlé VIII. IX. a zříz. B.; vyd. Dem. „dopustí. — [3]) Vyd. Dem. má accus. „směnu“. — [4]) t. j. do desk zemských.

Kapitola 108. [1]) Zde dokládá VIII: „pro chudinu a to má z práva býti“. — [2]) Podlé II; ostatní: „odcházeti“.

Kapitola 109. [1]) Dokládáme podlé II. IV. V. VI. etc. — [2]) Vyd. Dem. . . . „nežli co jiného váží“; V. VIII: „než-li jiné jednání“; my jsme přijali čtení z II. — [3]) Viz kap. 88.

Kapitola 110. O posudcích, co se na nich jedná.[1]

Když již v Brně právo se vzdá a dokoná, tehdy páni ohlásiti káží, kdy a který pátek v Olomúci posudek zasésti chtí, takéž i v Brně. A bývá[2]) v pátek druhý před masopustem v Brně, ač tak dlúhý masopust jest a tak záhy se práva dokonají,[3]) aby to býti mohlo;[4]) pakli by se až k póstu prodlela, tehdy s veliké noci po provodní neděli páni jmenují pátky, kteréž se jím zdáti budú, ku posudkóm.[5]) Též po sv. Janě mohú páni pátky po súdu vzdání jmenovati, kteréž se jím zdati budú, ku posudkóm. V puostě se posudky nemají díti[6]) pro češt a slávu času, aby v ten čas přisaháno i jiných k tomu času věcí nepřislušných jednáno nebylo.[7])

Kapitola 111. Kto posudek zasésti mají.

V Olomúci napřed ku posudku ten pátek jmenovaný má pan komorník, sudí a písař zemský k svému právu býti i s menšími úředníky a pány některé při sobě míti. A ten zasedúc u svatého Michala, tu před nimi se postaviti mají a okázati, ač mohú, ti, kterýmž jest roku[1]) z příčin nahořepsaných odloženo[2]) a tu poctivost pánóm učiniti i právu. A budeli se pánóm zdáti súditi, mohú; pakli nic, káží jim ku prvnímu právu státi. Potom ti, kterýmž páni přísahu před právem nalezli, postaviti se mají.

Kapitola 112. O přísaze súdné s klésku.

Dotčeno jest, kterak s opatrností přísaha má nalezena býti.[1]) A komuž nalezena jest, ten se má k ní takto připraviti: když jemu den ku přísaze purkrabím Olomúckým v Olomúci, neb Brněnským v Brně ohlášen bude, tu purkrabí, maje při sobě menší úřadníky, *má v Olomúci v kaple na ambitě a v Brně před oltářem hlavním na kamení, kdež kněz stává, rúcho počestné s poctivostí prostříti a Boží muky naň položiti.*[2]) Tu ten, kdož přísahu má učiniti, nemá ani jísti ani piti ten den, dokudž přísahy neudělá; pakli by oznámeno bylo, že před přísahú jedl nebo pil, při svú ztratí, aniž bude moci druhý den neb jiný toho napraviti. K tomu bos, prostovlas a bez pasu i beze vší braně s poctivostí k Božím mukám přistúpí a poklekna má vztáhnúti dva prsty pravé ruky a ty položiti na nohy umučení Božího mezi kolenem a nartem

---

Kapitola 110. [1]) Zde jest v ex. desk a tudíž ve vyd. Dem. vèlká mezera; schazí v něm totiž všechno to, co my podlé jiných všech ex. (vyjma XII. XIII. XV.) podáváme v kap. 110. 111. 112. 113. 114. Nápis kap. 110. vyd. Dem. sice má; ale pod nápisem stoji hned: „jakož jest přísaha, kteráž slove rytířská atd., což mi v kap. 114 klademe. Vynechány jsou tedy v ex. desk. velmi důležité články o přísahách a o zřízení posudků. — [2]) t. j. posudek. — [3]) II. . . . . jest, také že se práva v tom dokonají“; VIII: „tak že se v tom čašu . . . .“; my jsme přijali čtení z V. — [4]) Větu tu klademe z V. — [5]) Podlé V. — [6]) Ex. II: „posudci se jmenují“; — V: „. . . . se nemají“; my podlé III. VIII. XI. XVIII. — [7]) O času posudkův viz zříz. A. 54b; — B. 79b; — C. 48; — D. 68b; pak kn. Drn. LVIII. a 50. — Od r. 1531 ustanoveno, aby přísahy před vzdáním soudu se konaly a v neděli aby se nepřisahalo. Viz kn. Drn. LIX.

Kapitola 111. [1]) V některých ex. toto slovo schází. — [2]) viz kap. 82.

Kapitola 112. [1]) Viz konec kap. 46. — [2]) Toto místo patrně jest porouchano; II. piše: „má na rúcho počestné Boží muky položiti na kamení před oltářem na ambitě v Brně hlavním, kdež kněz jest“; — IV. „položiti ma na roucho počestné Boži muky a prostříti na kamení před oltářem na ambitě v Brně, kdež knéz stáva“; — V: „položiti ma na rúcho počestné Boží muky a prostříti na kamení před oltářem v kaple v Olomúci hlavním na ambitě v Brně take oltář kdez kuězstva“; — VII: „má na rúcho počestné prostříti na kamení před oltářem v ambitě v Brně hlavním, kdež kněz jest a Boží muky položiti“; — III. XI. XVIII. o Brně i Olomúci se nezmiňují. Naše oprava zakládá se hlavně na kombinaci právě uvedených čtení z V. VII.

na místě hnáta, a jinými prsty ani články se jiného nedotykati, ani prstuov odtud snímati, až mu purkrabí a úředníci rozkáží. A provede-li ji poprvé a dosti prsty i ústy učiní, káží jemu vstáti; pakli neprovede, dějí jemu: „oprav se". Opravíli se podruhé, vstane; pakli neopraví, dějí jemu opět: „oprav se" a po každém schybení přísahu před ním opětují. Provede-li ji potřetí, káží mu vstáti a pánóm povědí, že jest provedl přísahu; tehdy při obdrží. Pakli neprovede po třetí,[3]) na pány se vznese a ti to rozváží a rozsúdí. Kterak přísaha má vedena[4]) býti, dole se piše.

Kapitola 113. Rota přísahy s klésků.[1])

Má řéci purkrabí: „na tom přisaháš" — a on má řéci: „na tom přisahám"; opět purkrabí: „že, čímž tě Pavel viní" — a on: „že čímž mě Pavel viní"; — purkrabí: „že jemu tím vinen nejsi" — a on: „že jemu tím vinen nejsem;" purkrabí: „tak tobě Pán Buoh pomáhaj a tento svatý kříž", — a on: „tak mi Pán Buoh pomáhaj a tento svatý kříž". Pakli chybí a dí, jakž purkrabí jemu jmenuje a on nedí sám na se, v tom jest kléska a tím při ztratí.[2]) A ta se přísaha nikdy díti nemá, než v pátek ten, když jest posudek.[3])

Kapitola 114. O pokutě přísahy.

Také slýcháno jest, kterak před časy některými člověk zlý a mysle lehké, maje přisahati a tomu se těše, že umí přísahu provésti, v prvních dvú přísahách, kdež klesnúti muož, z úmysla klésku jest učinil, a tomu, ktož jej k přísaze připravil, za každé provedení šeredným láním a hanebnými řečmi lál.[1]) Protož, aby sobě jiní toho ku příkladu nebrali a z takové veliké věci a z Pána Boha samého kunštuov neměli, páni se na tom ustanovili: ačby se kto takové věci dopustil, ten má při napřed ztratiti a pod pranéř veden a tu jemu má ruka uťata býti a zavržena.[2])

Kapitola 115. O přísaze rytířské.

Jakož jest přísaha, kteráž slove rytířská, ta se nalézá také lidem velmi zachovalým a také jakž pře jest, veliká-li čili malá, vedle dobrého zdání panského. A ta jest taková, jakž se teď dole piše.[1]) Má zdvihnúti dva prsty proti slunci, prostovlas i dí: „Já N. na tom přisahám, že jakož mne Petr viní tímto etc., že tím vinen nejsem. Tak mi Pán Buoh pomáhaj, matka Boží i všickni svatí".

---

[3]) Zde dokládá III. VI. VIII, IX. X. XI. XVIII: „znamenitě chybí"; — IV. VII. XVI: „a znamenitě chybí"; V. má tuto zajímavou variantu: „a znamenitě chybí' dějí jemu: neprovedl jsi, vstaň; ten svú při ztratí; pak-li na mále chybí, na pány se vznese a ti to rozváží a rozsudí". My jsme toto čtení do textu nepřijali proto, že formula přísahy s kléskou tomu odporuje a z příčin v kn. Drn. v úvodě LX uvedených; neb nejmenší pochybení učinilo již přísahu neplatnou. — [4]) Ex. V: „vydána"; pravilo se ovšem: přísahu vydati; zde ale se myslí na spůsob provedení přisáhajícího.

Kapitola 113. [1]) Kterak nepozorně někteří opisovatelé kn. Tov. opisy činili, budiž poznáno z toho, že ex. VIII. zde má nápis: „přísahu k blesku" (!) — [2]) Kn. Drn. str. 51 dokládá: „poklesne-li třikrát", což se shoduje s obsahem kap. 112. — [3]) Viz kapitolu 110 pozn. 4.

Kapitola 114. [1]) Podlé V; ostatní ex. mají poněkud porouchané čtení, kladouce na začátku: „někteří zlí lidé" a pak sloveso v singul. „jest učinil", — [2]) V. dokládá: „ani na svatém místě schována". — Viz kn. Drn. LX.

Kapitola 115. [1]) Ex. V. má hned rotu přísahy a po ní dokládá: „A tu má ten, komuž se najde, udělati přede všemi prostovlas, dva prsty pravé ruky nad hlavú zdvihna a proti slunci se postavě". T. j. že ta přísaha se nekonala v kostele, nýbrž přede všemi, jakž o tom příklad viz v kn. Drn. v úvodě LXI.

A v té přísaze kléska není, neb se jemu po kusu písařem čte a on po něm říká.

Kapitola 116. Věrování na místě přísahy.

Bývá také z příčin hodných, *že se nalezá bez přísah ve přech věrování aneb toto rčení*[1]) takovýmto obyčejem: „beru to k své víře“ neb „k své duši“ neb „k své cti“ z toho trého, což rozkáží páni, jedno neb dvé neb všechno tré. A tím se také dosti činí a pře očišťuje.

Kapitola 117. O přísaze s svědky.

Jsú také pře některé vedle starých práv, jakožto nedílnosti provoze*ní*[1]) a jiné, kde se *jednoho samého*[2]) přísaze[3]) nevždy věří, aneb že *se* k svědkuom požene. I musí jích sedm lidí dobrých[4]) *býti*[5]) vedle něho; jedni *přísahati* a druzí prostě *věrovati mají*[6]) a to tři přisahají a čtyři věrují. A ta přísaha jest taková: „Na tom přisahám, že mi jest známo a dobře vědomo, že tento v tomto neb v tomto práv jest. Tak mi Pán Buoh pomáhaj etc“. A to na kříži, ale bez škody a bez klésky a bez odpásání,[7]) než s holú hlavú.[8]) Též jiní věrují, ale bez kříže, věrováním nahořepsaným.

Kapitola 118. Přísaha pro zhanění na cti.

Item. Když se také cti dotyče neb hanění velikých, (ač cti žádný odsúzen býti nemuož, leč se sám odsúdí, znaje se, *neb*[1]) listy na se udělav) muož ruk*ú*[2]) odvésti aneb přísah*ú*[3]) odbýti. Při tom sluší pánóm veliká opatrnost.

Kapitola 119. O těch, kteří pře ztratí neb zišti, co na posudku konati mají.

Potom mají tu býti ti, kteříž jsú pře ztratili neb získali. A ti, kteříž pře ztratili, chtíli, mají sumy na nich obdržené klásti a druzí přijíti; pakli by přijíti nechtěli, mají *peněz* u úředníkuov *nechati a jim položiti tu sumu*,[1]) kteráž jest prožalována,[2]) ale ne tu, z kteréž pohnáno, jakož napřed o tom položeno jest. A učiní-li tomu dosti ten, ktož při ztratil, jakož se nahoře píše, úředníci naň zvodu ani jiného práva vésti ani dopustiti nemají.[3]) Také jest-

---

Kapitola 116. [1]) Tato kap. jest patrně korumpována; vyd. Dem.: „že se nalezá ve přech a věrování, že za to rčení“; II: „slova tato bez přísah někteří lidé činiti mají, když se jim najde ve přech bez přísah a věrování“; VII. VIII. správněji: . . . „že se nalezá v přech bez přísah věrování anebo za to rčení“. — Patrně že zde důraz leží na slovích: „beru to k své víře atd., v nichž formula věrování záležela, kteréž na místě přísahy ukládáno bylo. Viz vysvětlení slov. — Srovn. kn. Drn. úvod str. LXI.

Kapitola 117. [1]) Vyd. Dem. „provozením“. — [2]) Vyd. Dem. pak II. III. IV. etc.: „jednomu samému přísaze“; V: „jednoho přísaze samé“. — [3]) Ex. VII: „pisaři“!!. — [4]) t. j. zemanských. — [5]) Není v vyd. Dem. — [6]) Tak jsme opravili na místě chybných čtení povstalých tím, že vynecháno v předešlé větě sloveso „býti“, tak že některé ex. piší n. př. VIII: „i musí jich sedm lidí dobrých vedle něho jedni přisahati a druzí prostě věrují“. — [7]) Ex. II: „bez psání“ (!!). — [8]) Nejstarší příklad, kde ze svědků tři přisahali a čtyři věrovali, máme z r. 1255: „et in instanti produxi nobiles viros V. E. Zd. Cr. B. Vš. Sv. . . . qui super fidem catholicam et animam suam protestati sunt . . . quorum tres idoneores videlicet E. Zd. et Cr. jurare fecerunt super sancta sanctorum. (Cod. dipl. Mor. III. 194). Bylo to tedy v tomto případě věrování k víře a k duši. (super fidem et animam.)

Kapitola 118. [1]) Vyd. Dem. „že“. — [2]) Vyd. Dem. piše mylně accus: „ruku“. Rukou odvésti jest tolik co soubojem vinu od sebe odvésti. — [3]) Vyd. Dem. mylně accus; „přísahu“. — Srovn. kn. Rožm. č. 129.

Kapitola 119. [1]) Podlé V; vyd. Dem. a s ním většina: „mají peníze u úředníků položiti.“ [2]) Ex. V. zde dokládá: „a protož písaři mají v tom opatrní býti a sumy, z kterých se žaluje, znamenati, aby v tom ukráceno straně nebylo“. — [3]) Nyní následuje ve

liže by ti, kteříž právo obdrželi, neb z nich kto nestal, a ten, jenž při ztratil, se ohlašoval dotud, dokud pan komorník s úředníky posudek drží, *že stojí*, by pak i peněz před úřadem nepoložil, než osvědčoval se, že je teď má v rukávě, a ten, jenž získal, ku právu nestál a nežádal, od úředníkuov má znamenán býti, že jest stál a volal, *že chce*[4]) dosti učiniti a že jeho *původ*[5]) ani poručníci k tomu nestáli: tím svú při obdrží a onneno vyhranú ztratí.

Kapitola 120. O zvodě.[1])

Jest-li že pohnaný na posudek nepřijde, ani peněz obdržených na něm nepošle aneb se nesmluví, tehdy ten, kterýž obdržel, žádá na toho zboží na úřednících zvodu.[2])

A zvodu neb práva má se takto žádati; přistúpí Jiřík a dí: „pane komorníče, pane sudí a všichni pani úředníci, žádám zvodu na N. vedle přísudu a nálezu panského aneb ustání svého na statku Ondřejovu“; a to se hned v registra vpíše.[3]) Tehdy zvod jde před se.

A zvod se děje takto: že úředníci menší vezmúc toho, koho zvésti mají, s sebú, přivedú jej na toho dědinu, na kterúž on žádá zveden býti. A vyvolají rychtáře a konšely s některými z obce i oznámí jim, že na ten statek vedle práva toho zvozují; a s tím zase jedú; a proto ten, na kterémž jest obdržáno a zvedeno, má před sebú šest nedělí[4]) k ssutí, neb k smlúvě, neb k odbytí, dokudž se nepřidědí.[5])

Kapitola 121. Odhad.[1])

Pakli se nesmluví neb nessype a dosti neučiní ve dvú nedělích[2]) po zvodu opět ten, ktož obdržal a prvé se zvedl, žádá jako i prvé na úřednících odhadu. A odhad se děje takto: že též jako prvé úředníci *menší komorníka*[3]) *i* sudího většího s sebú majíc *jedú*[4]) na tu dědinu a vyvolajíc též fojta a jiné sedláky uptají se *jích*[5]) na plat peněžitý a jiné požitky a duochody a odhádají jemu za sto kop deset kop platu zemským během, neb jednu kopu za deset *kop*[6]) groší; — ospí: měřici pšenice po dvou gr., réž po dvou gr., ječmene a ovsa měřice za jeden gr., ale to na malú míru *Olomúckú*, na velikú *dvakrát tolik*;[7]) tolikéž

vyd. Dem. pak v II. IV. VI. VIII. to, co my klademe v druhém odstavci následující kapitoly, jelikož to více tam, než sem náleží; protož také VII. to vynechává, kdežto zase V. vynechal od slov: „také jestližeby ti, kteříž právo obdrželi atd. až do konce této kapitoly. — [4]) Vyd. Dem. „a volal se, chtě dosti učiniti“. — [5]) Vyd. Dem. a s ním většina piší: „jeho dohnaný“; ač jsme viděli již, že kn. Tov. několikrate klade partcip. pass. místo partcp. act., předce jsme zde pro snadnější rozum položili slovo „původ“, jenž znamená toho, který pohaní.

Kapitola 120. [1]) Viz. zříz. A. 56; B. 80; C. 48b; D. 64b. — [2]) Tento první odstavec přijali jsme z V. — [3]) Ex. V. dokládá: „když se od toho právo dá, jakož se dole napiše, tehdy jde . . . .“ — [4]) Ex. VIII. zde dokládá: „prvé než se naň odhad udělá, tu sumu ssuti a splatiti a položiti u úřadu, k kterémuž právu přísluší; neb se smluviti s ním, jenž naň zvod učinil. A mají úředníci peníze přijíti a jej opatřiti a naň se dále nevésti a tomu, kdož zveden, ohlásiti, že penize leží, aby své bral a tomu zvod očistil; a když to udělá, mají jemu peníze vydány býti“. — [5]) Co se tyče lhůty šestinedělní zde vytknuté, vztahuje se k těm šesti nedělím, které mezi odhadem a přidědéním uplynouti musely. Viz kap. 122 pozn. 2.

Kapitola 121. [1]) A. 56b; B. 80b; C. 48b; D. 65. — [2]) Taktéž II. III. IV. VII. XI. XVIII: šest neděl mají V. VIII, kdežto všecka zříz. ustanovují čtyry neděle. — [3]) Vyd. Dem. těch slov nemá; my je dodali podlé zříz. a zápisů v půh. knihách, viz kn. Drn. LXII. [4]) Vyd. Dem. „jdú“; avšak „jeti“ byl v té příčině úřední výraz. — [5]) Podlé II. III. etc. — [6]) Vyd. Dem. nemá, ač ex. desk znamení, kterým kopy se značovaly, připsán má. — [7]) Vyd. Dem. „ale to na malú míru v Olomúci a velikú dvé; my jsme opravili podlé smyslu ve zříz. z.: „a kdežby byl plat ospový, tehdy má počítána býti měřice míry veliké po šesti groších . . . a menší měřice, míry Olomúcké, po polovici toho

v Brněnském právě, — na desátcích obilných, když se shaduje po kopách: kopa pšenice ve čtyřech gr. rži ve tři gr., ječmene a ovsa ve dvou gr.,[8]) — dvé kur za jeden groš; — kopa vajec za jeden groš;[9]) — malý sýr puol gr., veliký jeden gr,; — dvůr, pakli jest v dobré dědině, v padesáti hřivnách, pakli v horší, v *horné*[10]) tehdy ve třidceti hřivnách; — jsú-li roboty ke dvoru, tehdy pluh celý den oračky ve čtyřech gr., do poledne ve dvú gr., — žnec jeden groš, — sečec jeden gr., — hrabáč puol gr., — vozba celý den čtyři gr., puol dne vozby dva gr. Na lesích má se uptáno býti, což muož těch lesuov na najvýše užíti a také co najméně; to spolu úředníci vážíc prostřední sumu toho vysloviti mají; a na lesích kopa platu v odhadu má býti položena v pěti kopách, aneb hřivna v pěti hřivnách.[11]) Také na desátcích vinných[12]) též se vyptáno býti má jako na lesích a též udělána suma na penězích, kdež *hřivna*[13]) v pěti hřivnách aneb kopa v pěti kopách se shaduje, též také na řekách, kdež jsú pronájemné, hřivna v pěti hřivnách, ale kdež mají rybáři dědičné řeky *a kúpené,*[14]) tu hřivna platu jako na dědictví. I jsú-li pak rybníky a čas tomu jest a voda v nich stojí, mají vodu spustiti a, jsúli ryby, vyloviti a prodajem opatřiti a zač ryb prodadí, *to sčísti*[15]) a k tomu hráz šacovati a vždy, což těch peněz sečtených bude, jako: kdyby bylo sto kop, na deset položiti jako plat dědičný. Také v starých odhadích se nalezá že se *na rybnících*[16]) na lány[17]) odhaduje: jestli rybník v lepší dědině, *odhádá se lán jeden, jako na dvoře, v padesáti hřivnách*[18]) a to v pěti hřivnách platu; pakli v horší, tehdy ve třidceti, a to kolik lánuov rybník má, každý lán zvláště. Jsúli pak lúky, na těch v těch penězích se odhaduje, jako na lesích, rozvážíc náklad sečce *v*[19]) jeden groš. Také dvoje pusté, v dobré i ve zlé dědině, za jedno osedlé *se pokládá.*[20]) Nemohlo-li by to na dědinách stačiti k odhadu a dobytci jací ve dvořích byli zastáni, ti mohú v sumé slušné položeni býti a na sumě hlavní sjíti; pakli by co mimo sumu obdržené přebylo na čemž kolvěk, to pánu dědičnému zuostane k jeho držení.[21])

Kapitola 122. O přidědění na dědictví.[1])

Jestliže opět po zvodu a odhadu ten, ktož ztratil, v *šesti*[2]) nedělích se nesmluví, neb peněz u úřadu nepoloží, jakož svrchupsáno, ten ktož obdržel, zvod i odhad maje, má žádati opět jako prvé těch úředníkuov, *aby jemu již toho*

---

[8]) Zříz. dokládají zde: „kopa pohanky, bru, prosa za čtyři groše“. — [9]) Zříz. zde dokládají: „sýr platný za 1 gr., hus platná za dva gr., pléce vepřové za 2 gr.“ — [10]) Podlé III. XI., zříz. mají: „v horách“. — [11]) K vystvětlení klademe ze zříz.: „na lesích . . . užíti v roce“. — [12]) Ex. II.: „viničných“. — [13]) Vyd. Dem. pak IV. VI. XII. XIII. piší: „pět hřiven v pěti hřivnách“, což jest lapsus calami; neb jelikož při vinicích se odhadalo jako při lesích, byla také tatáž suma odhadná, jakž to i dosvědčuje následující: „kopa v pěti kopách“. — [14]) Podlé II. III. VII. XI. etc., vyd. Dem. „zákupné“. — [15]) Podlé II. III. V. etc., vyd. Dem. „prodadí opatřiti a sčísti“. — [16]) Dokládáme podlé V. — [17]) Podlé V; vyd. Dem. „lánu“. — [18]) Tak jsme opravili na místě čtení ex. desk. „jest-li v lepších dědinách rybník, jako na dvoře, v 50 hř., odhádá se lán jeden . . .“ Jelikož zde se ukazuje k dvoru, lze se domýšleti, že na hoře uvedené ceny odhadné při dvořích mají se považovati za ceny jednoho lánu. — [19]) Podlé VIII. — [20]) Dokládáme podlé analogie s kap. 125: „kopa platu v pěti kopách pokládá se“. — [21]) Zříz. píší: „a cožby mimo sumu zvedení na čem koli přebývalo, to zuostaň tomu, na kohož se zvod stal, k jeho držení“.

Kapitola 122. [1]) Zříz. A. 58; B. 81; C. 50. D. 65. — [2]) Podlé V. VIII. a podlé zříz. z. vyd. Dem. „dvú“. Přijali jsme čtení zříz. zemských, jelikož přidědění, v knihách půhonných zapsaná, děla se vždy po 6 nedělích po odhadu, n. př. přidědění to, kteréž jsme uvedli v úvodě kn. Drn. LXIII. Odhad se stal l. 1499 v neděli po sv. Tomáši (str. LXII); sv. Tomáše apošt. připadá na 21. prosince: přidědění stalo se r. 1500 ve čtvrtek den sv. Doroty t. j. 6. února; od 22. pros. až do 6. února jest právě šest neděl.

zvodu a odhadu udělali na tom statku přidědění. Tu opět též úředníci[3]) s panem komorníkem vyšším, kteryž býti má při přidědění, jej[4]) s sebú vezmúc jedú s ním do té dědiny. A vyvolajíc lidi jako prvé káží lidem těm, na nichž odhádáno jest, jemu člověčenství slíbiti. A vytrhnúc šindel neb z střechy došek[5]) dadí přisúzenému[6]) v ruce a dějí: „toť jest znamení tobě, že tato dědina jest tvá a dědictví tvé“ a tak on toho již dále jest dědicem[7]) a s tím učiniti muož jako s svým vlastním a zpupným dědictvím. A to se má všechno písaři zapsati, kby zvod, kdy odhad a kdy přidědění *se stalo;*[8]) a když najprv dsky otevříny budú, mají úředníci jemu a erbóm jeho to ve dsky vepsati a od toho *vkladu*[9]) nic nevzíti; neb prvé od toho právo vzato jest.

Kapitola 123. Kterak se na zástavách zvody a odhady dějí.[1])

Na zástavu jde súd všecek na zástavního pána,[2]) jako na dědičného, zvod, též i odhad; než přidědění nic a nemuož také víc odhádáno býti, než což v zápisu sumy jeho na tom jest. A zápis *jeho*[3]) má býti položen u práva, tak aby pán dědičný, *ktož jemu to dědictví své zastavil,*[4]) penize své *zástavní*[5]) u úřadu polože, list vzíti mohl a v své nezávadné, ale svobodné,[6]) se uvázati. Pak-li list není položen, pan dědičný muož odhadu odepříti a svú sumu vyplatiti; protož ti se opatřte, kteříž za zástavné pány slibují, aneb na zástavy se zvoditi a odhady míti chtí. Protož tuto jsem popsal zejména, jak se zvodové a odhadové i přidědění na dědictví i zástavách vpisují *od úředníkuov.*[7])

Johanka z Chylec žádala zvodu na Erazima ze Lhoty ve dvacíti kopách gr. dobrých, stříbrných; a to podlé práva zvedena jest léta a dne etc. den sv. Bartolomí.

Petr z Obrub žádal odhadu na Vaňka z Mystřína na ves Slavice na puoldruhého sta kop gr. dobrých, stříbrných; a to podlé práva léta a dne etc. ut supra.

Franěk z Žákovic žádal přidědění na Mikuláše z Hořevsi na vsech Lhotě, Smrčku, na zvodu a odhadu jemu v pěti stech kopách gr. dobrých stříbrných; a to podlé práva přiděděno jest léta etc. den sv. Václava.

Ale zástavné věci se ve dsky nekladú, protož se na nich nepřiděďuje, jako nahoře dotčeno.[8])

Kapitola 124. Zvod a odhad na zástavě královské.[1])

Léta MCCCCLXIIII ve středu před sv. Bartolomějem přisúzeny jsú skrze úředníky cúdy Olomúcké tři kopy platu ročního na vsi Kostelanech, k hradu Buchlovu příslušné, v padesáti zlatých podlé znění listu Jana Bořity, kteréž

---

[3]) Významně tištěná slova nemá vyd. Dem. ani ostatní krom V., (odkudž jsme je vzali); bez nich jest místo celé nesrozumitelné. — [4]) t. j. toho, jemuž odhádáno bylo. — [5]) Podobný spůsob v Němcích: „soll durch den fron oder landpoten aus dem Haus ein Span . . . genommen werden“. Grimm. Rechts Alt. 113. — [6]) Partcp. pass. místo activum t. j. tomu, jemnž přisuzeno bylo. — [7]) Viz vysvětlení slov sub: „dědic“ a „dědina“. — [8]) Dokládáme podlé zříz. z. — [9]) Podlé zříz. z. doloženo.

Kapitola 123. Zříz. A. 59b; B. 82; C. 51; D. 67. — [2]) Zde jest několik různých čtení nesrozumitelných; vyd. Dem. pak II. III. IV. VI. VIII. piší: „súd všecek jde na zástavního pána a zástavu jeho držení“; — V. „súd . . . na zástavního zástav pána . .“ My jsme opravili podlé zříz., jež piší: „na zástavu soud jde na zástavního pána, ktož čeho v držení jest“. — [3]) Podlé zříz. — [4]) Podlé zříz.; kn. Tov. „ktož té zástavy dědic jest“. — [5]) Vyd. Dem. „zástaví“; my podlé II. V. III; ex. XI. XVIII; „vlastní“. [6]) t. j. ve svůj statek. — [7]) Podlé III. VIII. XI. XVIII. doloženo. — [8]) Poslední odstavec jest ve vyd. Dem. i v ostatních položen co závěrek kap. 126; my jej klademe sem, jelikož dříve sem než-li tam náleží.

Kapitola 124. [1]) Zříz. mají toto ustanovení: „zvod a odhad na zástavu statku markrabského, týmž spůsobem jíti má, jak napřed položeno jest“.

obdržal, jinak ustál, na Jiříkovi z Mošnova na všech již psané vsi příslušnostech. Kterýžto přísudek přijal jest Jan Bořita sobě a sirotkóm a proto na všem ten přísudek se stal, že sedláci se rozběhli.[2]) Ale oznámeno jest a povědíno jemu Janovi Bořitovi, že řečená zboží markrabství náležejí, aby on věděl, kterak ten přísudek přijímá, že úředníci činí to, což z práva činiti mají a že tím vinni býti nechtí. To vše slyše proto předce přísudku Jan Bořita žádal a přijal.[3])

Léta ut supra v pátek před sv. Václavem přisúzeny jsú skrze úředníky cúdy Olomúcké tři kopy a osm groší platu ročního v LX a IV a puol kopě gr. Jiříkovi z N., kteréž na Janovi z Vičic právem zemským obdržal, zvláště na sedlácích: Prokopovi, kterýž těží pět čtvrti role, a Václavovi, kterýž těží jednu čtvrt role. A při tom byl fojt a sedláci. Kterýž přísud řečený Jiřík sobě a bratřím atd. přijal. A což více jest na těch sedlácích platu, na Prokopovi a Václavovi, to Janovi z Vičic zuostalo a zuostati má.[4])

Kapitola 125. Zvod a odhad na platu životním.[1])

Také na životní plat zvody i odhady, krom přidědění, jako na zástavu a jiné, dějí se; ale kopa platu v pěti kopách toliko pokládá se; a to jedné do toho jistého života ten zvod i odhad trvati má.[2])

Kapitola 126. O odboji, ač by kto jej učinil neb úředníky vésti chtěl v nepokojné časy.[1])

Ačby se kdy přihodilo, že *by* pro moc neb svú vuoli někoho úředníci zvodu, odhadu neb přidědění učiniti nemohli a nesměli, to tomu, ktož obdržal, na právě jeho škoditi nemá, by pak rok neb jak dlúho to stálo, ani úředníkuom má býti porokováno, žeby nezvedli a úřadu dosti neučinili a již jest věc bezelstná. Než mají oboji pracovati ku pánu země, neb JMti úředníku hajtmanu, *a ten toho dopomoci má;*[2]) neb se pánu země proto i berně zemská dává v přijímání jeho, aby spravedlivosti dopomáhal. Pakli by kto lidem tu, kdežby se zvod státi měl, kázal se rozběhnúti aneb je rozehnal, proto toho úředníci opustiti nemají, než na všecko spolu úhrnkem zvésti, odhádati i přidědíti vedle puohonu. A ta škoda tomu větší bude, když sedlákuov nepustí k seznání pravdy.

---

[2]) Vyd. Dem. interpunktuje: „kterýž přísudek přijal . . . sirotkóm a proto na všem ten přísudek se stal. Že sedláci se rozběhli". Viz kap. 126. — [3]) Přísudek ten, latinsky psaný, jest v půh. kn. Ol. 1463 str. 47b; — [4]) Též tento přísud jest v půh. kn. Ol. 1463 str. 47b; jelikož ale Ctibor od něho se v překladu odchylil, klademe jej zde v původním znění: Anno etc. LXIV. feria quinta in vigilia Bartolomei adjudicatae sunt per officiales cudae Olom. tres sexagenae cum octo grossis census annui in LXIV. florenis Georgio Kužel de Žeravic, quos in Joh. Kuželík de Žeravic, patruo suo, jure terrestri obtinuit et specialiter in laitis: Procopio, qui agri colit quinque quartalia, et Venceslav dicto Vaňas, qui colit unum quartale, presentibus ibidem judice et villanis. Quam adjudicationem dictus Georgius pro se et fratribus suis, Dobessio et Venceslao suscepit. Quidcumque autem residui esset in dictis laitis, Proocpio et Vaňas, hoc pro Johanne Kuželík remansit et remanere debet".

Kapitola 125. [1]) Zříz. A. 60b; B. 83; C. 52; D. 67b. V kn. Tov. stojí článek o platu životním po tom, který my klademe v kap. 126; my jej položili na toto místo, jelikož obsah naší kap. 126 souvisí s tím, co kn. Tov. po článku „o platu životním" o odboji praví. — [2]) Podlé V; vyd. Dem. a jiné dokládají ještě: „dokudž ten živ jest".

Kapitola 126. [1]) Vyd. Dem. „v nebezpečné i v pokojné časy", III. XI. XVIII: „v nebezpečenství i v pokojné časy"; VII. „v nebezpečné i v nepokojné časy"; my podlé II. a zříz. B. — [2]) Dokládáme podlé V.

Kapitola 127. O odboji skutečném.[1]

Jestližeby pak kto skutečně *odboj*[2]) učinil kde, buď řečí hruozlivú, buď střílením z samostřelu neb z píštěle, aneb lidmi branými zjevně, to úředníci mají na pana hajtmana a pány vznésti. A ten vedle svého provinění kázán býti má k hrdlu, cti neb statku vedlé zdání panského a provinění jeho, jakož se dole o tom píše a mnoho víc by nalezeno býti mohlo v starých registrách.

Kapitola 128. O odboji Čeňka z Mošňova.[1])

Králova milost a páni. Odboj učiněný Čeňka z Mošňova a synuov jeho Jana, Jiříka a Papáka, *kterýž*[2]) jsú učinili proti úředníkuom, když jsú na ně s právem jeli k obdržení pře pana Jiříka z Kunstatu a z Podébrad. Oznamuje se všem, že jsú měli hrdla i statku zbaveni býti *i* cti odvoláni; ale z milosti najjasnějšího krále pana Jiřího, že se JMti pokořili, tato se jim pokuta za to činí, aby při hrdle i cti zuostali, a statku král JMt a páni jim přejí odbyti a prodati; však aby v zemi na žádných statcích kúpených ani zástavných nebývali do třetího pokolení sjítí, lečby znovu se jim v tom milost stala. Léta LXII.

Kapitola 129. Úředníkóm má se strava dáti.[1])

Když se úředníci vedú,[2]) má jim plná strava dána býti. A ti to mají znamenati a počet od toho, ktož je vede, přijíti, aby toho svědkové byli, kdyžby o to opět ku právu přistúpeno bylo, jakož se dole píše.[3])

Item.[4]) Úředníci, od kohož kolvěk *jedú*,[5]) stravu mají *míti*,[6]) jakož jim z práva plná potřeba ve všem, i koňóm dána býti má, tak na zvodu, odhadu i přidědění; a to jsú škody ztraceného[7]) pře a tím mají úředníci opatřeni býti. Ale jakož nyní při těchto právích úředníci, jedúc jednú jízdú o blízce u jednoho oběd měli a u druhého nemajíc neb nemohúc jeho míti, za to sumu peněz kladli a dávati sobě rozkazovali a z úmysla škody, náklady zamýšleli, o tom jsem nikdy neslýchal, by to prvé bylo za právo; ale zdá se mi proti spravedlivosti, za to bráti, což ani sněděno, ani vypito ani protráveno jest, než zdá mi se lakomství úředničí a měšcuov jich nasycení. I já k tomu nepřistupuji ani schvaluji, leč také jiní k tomu přistúpí a všichni se za spravedlivé svolí, že tak býti má.

Kapitola 130. Jak úředníci pro odboj opatřeni býti mají.[1])

Ktož úřad vede, má úředníky opatřiti. Jestližeby slyšáno bylo, žeby kto odboj z úmysla učiniti chtěl, král, markrabí, neb hajtman má s úředníky čeleď svú poslati; a on také, kterýž úřad vede, svú čeleď má s sebú vzíti a

Kapitola 127. [1]) Tento článek, pak naše kap. 128 nemají ve vyd. Dem. a většině ostatních exem. zvláštního nápisu, (vzatého od nás ze zříz. B.) a připojeny jsou k článku „o platě životním“ podaném v našem vydání v kap. 125. — [2]) Není ve vyd. Dem.
Kapitola 128. [1]) Zříz. B. 84. — [2]) Vyd. Dem. a většina piší: „odboj učiněný od . . . ., kterýž jsú učinili“; zříz. B. piše: „odboj učiněný od . . ., kterýž . . .“
Kapitola 129. [1]) Není ve vyd. Dem. i v jiných zvláštního nápisu; my vzali podlé VIII. [2]) Zde ve vyd. Dem. pak IV. VI. IX: „a úřad má je opatřiti“; my jsme to vynechali podlé II. III. VIII. XI. XVIII. — [3]) Viz kap. 131. — [4]) Tento odstavec jest v kn. Tov. postaven po článku, který obsažen jest v kap. 131 našeho vydání; my jej kladli sem, jelikož sem náleží. — Ve zříz. z. jsou nařízení podobná B. 81b; C. 50b; D. 67. [5]) Dokládáme podlé VII; vyd. Dem. a většina s ním: „úředníci od kohož kolvěk stravu mají, jakož jim“ atd., což smyslu nikterak nedává. — [6]) Též podlé VII. — [7]) t. j. toho, kdo při ztratil. Srov. 119 kap. pozn. 5.
Kapitola 130. [1]) Slovo: „pro odboj“ bereme ze zříz. B.

přítele, nebo kohož muož požiti. Ti také mají opatřeni býti stravú: než přítel pro přítele učiní, jak se jemu zdáti bude. Ale zvláště králověští neb hajtmanovi opatřeni mají býti *stravú*[2]) a zase oni k tomu se míti mají, aby se úřadu hanba nestala. A ti mají jeti branně, než na grunty nevyjížděti, lečby toho potřeba byla a odboj neboli překážku úřadu viděli. Než úředníci mají jeti pokojně bez odění, s meči toliko aneboli s kordy a tak právo konati jako pokojní; ale tito nad nimi státi a jich stráže býti mají k ostříhání.

Kapitola 131. Útraty jak placeny býti mají.[1])

Když se takto již všechno dokoná, zvod, odhad i přidědění *projde*, náklad čeled*i* králov*y* neb hajtmanov*y* neb přátel jiných *veden* bude.[2]) Ktož to na se dopustí, ten muož z těch ze všech nákladuov pohnán býti, co se dá úředníkuom od úřadu i též co jich strava stojí. A to písaři mají všechno sepsati a tak, jak se slušně a spravedlivě spiše pod úředniicí přísahy povinností, má jemu, ač z toho požene, bez zmatku přisúzeno býti. A budeli potřebí, na to znovu přisúzení, též zvodu, odhadu i jiného práva žádati, má mu právo opět učiniti všecko též jako prvé, když od toho znovu právo uručí neb dá a tak žeby z toho mohl někto o všechen statek přijíti a najposledy i zatčen. Protož aby se v tom každý za času opatřil: neb právo jest jako ryčart,[3]) z jednoho nákladu v druhý jda.

Kapitola 132. Když se právo na lidech dovede a někdoby ty lidi trápiti chtěl.[1])

Byl-li by kto, ještoby mimo *a nad*[2]) dovedení na konec práva ty lidi, kteréžby úřad tomu, jenž právo vyhral,[3]) přivedl v držení a v požívání,[4]) trápil, aneb jich v pokoji nechtěl nechati; král, markrabí, neb hajtman na JMti místě, všichni páni světští i duchovní obyvatelé země proti takovému mocně mají povstati, dobyti, zahnati a vypověděti i ostatek statku pobrati, i k hrdlu, (ač by jeho dosáhli) sáhnúti vedle zavinění jeho.[5]) O tom mnoho ve dskách Brněnských nalezeno býti muože, co se takovým dálo a jak vkladové pobraných zboží pro takové věci svědčí; ješto páni komorníci to ve dskách šíře najíti mohú, *jako ti, jimž dsky svěřeny, já toho,*[6]) ač věda, kde co stojí, pro slušné příčiny tuto jsem vepsati nechtěl, než na tom mi se zdá dosti, aby se každý toho vystříhal, *věda,*[7]) že velmi zle učiní.

---

[2]) Opakujeme podlé III. XI. XVIII.

Kapitola 131. [1]) Článek ten nemá ve vyd. Dem. zvlaštního nápisu a jest spojen s tím, který v našem vyd. v kap. 130 stojí; my jsme nápis přijali ze zříz. B.; ostatní zříz. toho článku nemají. — [2]) Vyd. Dem. i většina s ním, též zříz. piší: „když se tak . . . i přidědění přijde, náklad celedi královi, neb hajtmanovi neb přátel jiných vedený bude"; — zříz. B. pak II. VIII: „vedení jiných přátel". Patrně zde se jedná o to, aby se řeklo, že po skonání práva přiděděním na tom, který zvodu, odhadu a přidědění se dopustil, útraty se vymáhati mají. Protož jsme přijali čtení: „projde" podlé analogie s kap. 133, kdež stojí: „právo také všecko má se skonati a projíti zvod, odhad i přidědění . . . — [3]) Ex. II. VI. VIII. piší: „ryčart", — VII. „ryčiant". V. té věty vynechává taktéž zříz. B. a ex. III. XI. XVIII. celého článku nemají. Z těchto různočtení jde, že již na začátku věku 16ho (neb ex. II. psán jest r. 1511) nevědělo se, co znamená slovo: „ryčart", o čemž viz vystětlení slov.

Kapitola 132. [1]) Nápis bereme ze zříz. B. — [2]) Dokládáme podlé V; smysl jest: ktožby lidí, kteří přiděděním jinému přisouzeni byli, trápiti chtěl. — [3]) Zříz. B.: „obdržal". [4]) Vyd. Dem. i ostatní ex. krom V. opakují zde: „a on ty lidi". — [5]) Posud jest článek ten obsažen ve zříz. B; následující tam není. — [6]) Kn. Tov. piší a interpunktují . . ., . jako ti, ješto jim dsky svěřeny. Ješto já toho . . ." — [7]) Dokládáme podlé kn. Drn. (viz naše vyd. str. 57).

Kapitola 133. Do kterého času právo se vykonati má.[1])

Právo také všecko má se skonati a projíti zvod, odhad i přidědění před zaseděním práva druhého a nic nemá úředníky zmeškáno býti; pakli by koho v tom úředníci, peníze vezmúce, bez příčiny hodné nedovedli neb zmeškali, k nim a k jich statku hleděti muož a jich z toho pohnati. *A*[2]) ač jsú vzali peníze kteří úředníci a v tom zemřeli neb který z nich umřel aneb z úřadu vyšel, než by právo tomu[3]) bylo dovedeno, tehdy dědici jeho z jeho statku zase ty peníze úředníku po něm jinému aneb jiným mají vrátiti, aby tento[4]) dvojích peněz zase o jednu při nedával, než by dovedení měl.[5])

Kapitola 134. Jak menší úředníci na meze se vysýlati mají.[1])

Pohání se také mnohokrát o meze a hranice, ješto páni nálezu činiti nemohú podlé slov, ani místa ani toho nevidúc, oč pře jest. A jest na to panských nálezuov mnoho: „aby na to úředníci vedeni byli a zprávu lidí starožitných, i *jiného*[2]) na hrani*cích*[3]) vzali[4]) a páni slyšíc jich zprávu na to *nález*[5]) činiti ráčí.“ I když se úředníci vedú a pány se tak rozkáže, mají obě straně úředníkuov žádati a úředníkuom od úřadu a práce jich dáti[6]) a jísti a píti; a ved*ú*-li[7]) svědky, od každého svědka purkrabímu I gr.,[8]) neb ten s umučením Božím jako i k přísahám, jakož na hoře dotčeno jest, úřadem svým hotov býti má. Pakliby jedna strana, čijíc se, žeby jí úřad v něčem škoden byl aneb býti mohl, úřadu vésti nechtěla ani žádati, aby se skrze to prodlilo, aneb zmatek stal, aneb pře konce nevzala; úředníci *přes to*[9]) jeti mají na žádost jedné strany, a mají obeslati druhú stranu, že jedú, aby se v své spravedlivosti nezmeškal; pakli se zmešká, zmeškaj se na své právo. Neposlechne-li jich, mají oni předce úřad konati, tohoto svědky vyslyšeti a při jeho sepsati a před pány přinésti. Páni mají a povini budú podlé svědectví a zprávy úředničí nález na to učiniti a poslušné straně přísudem dáti práva požíti a úředníci z toho, což by jim od úřadu mělo dáno býti, toho neposlušného mohú z toho pohnati, aneb před hajtmanem a pány viniti a on má jím plátce býti pro neposlušenství své a pohrdání úřadu.[10]) *Než*[11]) jestližeby který oznámil úředníkóm, že svědkuov

---

Kapitola 133 [1]) Zříz. B. 86. — [2]) Dokládáme podlé zříz. B. — [3]) t. j. tomu, který za zvod, odhad a přidědění žádal. — [4]) Viz. pozn. 3. — [5]) Smysl jest tento: umřel-li úředník, který taxu za zvod etc. od strany obdržel, museli jeho dědici taxu vrátiti tomu, který po něm v úřad vstoupil, aby ten, který zvodu atd. žádal, také novému úředníku, tedy podruhé v jedné při, platiti nemusel.

Kapitola 134. [1]) Nápis z zříz. B. — [2]) Podlé II. III. VII. VIII. XI. XVIII — [3]) Podlé II. III. VII. VIII. — [4]) Vyd. Dem. interpunktuje: „a zprávu lidí, starožitných listuov i jiných na hranice vzali“. Interpunktace ta není správná; neb přídavné jmeno „starožitných“ náleží k statnému jmenu „lidí“. Svědčí o tom solennis loquendi formula v panských nálezích v té příčině zachovávaná n. př. „aby úředníci menší na to vyjeli a toho ohledali a lidi starožitné slyšeli a slyšíc sepsali a před pány přinesli a páni, slyšíc úředníky i jiné potřeby stran obú, nález uděliti ráčí.“ (Půh. Brn. 1490 fol. 32). — „Poněvádž podlé řádu a obyčeje zemského úředníci na to vedeni jsú, aby podlé potřeb lidi starožitné stran obojích majíce před sebú dostatečně vyslyšeli“ (list r. 1444 v privil. m. Tovačova fol. 92b.) Již r. 1292 a 1298 mluví se ve dvou listech o „longevos de vicinia“ a „homines seniores“ při ohledání hranic. (Cod. dipl. Mor. IV. 390. V. 105). A nad to více má kn. Tov. v tétéž kap. na konci slova: „nebo lidi starožitné vedli“; a v předcházející větě mluví se o listech co protivě lidí starožitných. I v následující kap. nalezají se slova: „že teď má lidi starožitné“. — [5]) Kn. Tov. mají: „nálezy“; my jsme přijali singul., jelikož v zálohu nálezů o týž věc vždy jednotný počet se klade. Viz pozn. 4. — [6]) Zříz. B. dokládá zde: „každá strana puol čtvrté hřivny groší českých“. — [7]) Vyd. Dem.: „vede“; my podlé II. III. VIII. etc. — [8]) Zříz. B. „čtyry groše bílé“. Viz o tom kn. Drn. moje vyd. str. 59, — [9]) Kn. Tov. „proto.“ — [10]) Následující věty nejsou v zříz. B. [11]) Vyd. Dem. „neb“; my podlé III. VII. VIII. XI. XVIII.

nepotřebuje, než na listy a dsky se volá, ten povinen není úřadu platiti ani od svědkuov; ale jestližeby obě straně svědky nebo lidi starožitné vedly, úředníci takto se v tom mají míti při nich:

Kapitola 135. Úředníci na mezech takto se míti mají.[1])

Najprvé. Když na meze vyjedú, učiniti mají řeč k oběma stranám: „jakož nález panský jest, aby jstě nás úředníky vedli, teď jsme již přijeli k žádosti vaší, jakož jest puohon neb žaloba tvá Pavle na Jana, (tu čísti mají póhon a nález panský, který ukazuje na úředníky) již jsme my teď hotovi, pruovody i odpory slyšeti.“ Tu ten žalobník praví při svú, „že teď má lidi starožitné, kteříž vědí meze a ukázati chtí je a mohú a pravdu chtí pověděti i spraviti“[2]), aneb jakž jeho potřeba káže. Tu druhý dí: „já také teď lidi mám, ješto také svú spravedlivost jimi provésti chci a ti též vyznati mají pravdu a právo za to učiniti.“

To slyšíc úředníci mají říci: „nu vy súsedé *a*[3]) přátelé milí, teď slyšíte při, kteráž jest mezi tímto a tímto pánem; protož abychom my vás jedny proti druhým nutiti chtěli k přísahám aneb odporným sobě svědomím, tohoť my nemíníme učiniti; než žádáme na vás i přikazujeme, aby jste vy se obapolně v hromadu sstúpili a mezi sebú pomluvili, na své víry, cti a duše v pravdě se upamatovali a se srovnali, aby pravda nalezena býti mohla“.

Tu ti svědkové mají se sstúpiti a potaz vzíti a jestliže se uptají za jeden člověk a dějí: „pani úředníci, my jsme se již potázali a za jeden člověk srovnali i chcme také od vaší milosti opatřeni býti, aby svědectví naše a slova *na*darmo[4]) nebyla; chtí-li strany na tom dosti míti, co my vyznáme, my chcme pravdu pověděti“. — *tu* mají úředníci stran otázati, chtí-li na tom přestáti? Dí-li jedna strana: „ že chce“ a druhá: „že nechce“, úředníci mají se s svědky odvésti tajně a beze vší přísahy, poněvadž v jedné vuoli jsú, je vyslyšeti a sepsati svědomí jich a nemá pro *druhé strany*[5]) svú vuoli jich svědomí slyšáno nebýti. A to, což se tu díti bude, úředníci všecko sepsati a *znamenati*[6]) mají.

Pakli by se stalo, žeby oba řekla: „což svědci jednostajně vyznají, že na tom přestáti chtí“, *mají svědci bez přísahy slyšáni býti;*[7]) pak-li by svědci, sstúpíce se, měli mezi sebú strk a jedni jinú a druzí jinú pamět *měli*[8]), tehdy úředníci mají najprvé stranu žalobníka vzíti a přísahu jim dáti takovú, jakož se dole píše,[9]) všem spolu nebo každému zvlášť, jak se úředníkóm zdá a každého slyšeti zvlášť, jak jemu říkají, a odkud jest, toho-li pána, čili z jiné dědiny, na čem sedí, a co za statek má, a co jeho slov svědomí jest,[10]) a tak až do posledního té strany. Tu stranu přeslyšíc opět druhú stranu *slyší*[11]) tím vším obyčejem. A což uslyší a tu se děje, to sepsati mají a pánóm ukázati, nic neobmeškávajíc, žaloby odpory i svědomí. A páni slyšíc podlé toho nález dělají.[12])

Také všichni v zemi z pánuov, prelátuov, rytířstva i měst, chudý i bohatý, ktož úředníky nač vede, platiti má jim a dáti co právo jest, krom krále

---

Kapitola 135. [1]) Nápis jest ze zříz. B. — [2]) Toto slovo znamená to, co v následující větě slova: „právo učiniti“ t. j., že hotovi jsou, přísahu učiniti; viz o tom vysvětlení slov pod články: „spraviti“ a „právo“. — [3]) Podlé zříz. B. pak podlé II. III. etc.; vyd. Dem. „neb“. — [4]) Podlé zříz. B.; vyd. Dem. „darmo“; — III. VIII. XI. XVIII: „daremná“. — [5]) Opravili jsme na místě kn. Tských: „pro druhú stranu a svúvuoli“. — [6]) Podlé III. VIII. XI. XVIII; vyd. Dem. „oznámiti“. — [7]) Tuto větu která ve vyd. Dem. není, dokládáme podlé II. III. VII. VIII. XI. XVIII. — [8]) Dokládáme podlé zříz. B. — [9]) t. j. co obsah jeho svědomí jest. — [10]) Dokládáme podlé smyslu. — [11]) Kterak takové vyslýchání svědků na mezích se dělo, o tom viz Záp. Žer. II. 85. 94. 99. — [12]) Podlé II. III. IV. VII. VIII. etc.

a[13]) hajtmana, kteříž jsú hlava súdu a k[14]) spravedlnosti dovedení hrdlem svým hotovi býti musejí; zvláště hajtman, kdyžby moci potřebí bylo, največší péči míti má; protož *od toho práva*[15]) jest svoboden. Též komorníci, sudí, větší i menší, platiti jedni druhým úředníkóm nemají.

Item. Jest nyní mnoho ruoznic mezi úředníky menšími: komorníky, sudím, písařem a purkrabím, co oni mezi sebú bráti mají.[16]) Ješto mne ta věc zdávna nic vědoma nebyla, ani za prvních starých pánuov která ruoznice o to byla, protož o tom jsem tuto nepoložil, co z nich každý mezi sebú bráti má, dokudž pány toho ohledáno a mezi nimi zřízeno nebude.[17])

Kapitola 136. Přísaha svědkův na mezich.[1])

60 Ta jest taková. Polože dva prsty na Boží muky má říci: „na tom přisahám, že očež budu od úředníkuov tázán v tomto neb v této věci, že chci pravdu praviti. Tak mi Pán Buoh pomáhaj etc.

Kapitola 137. O věnných právích.[1])

61 Paní, pozuostalé po svých mužích, své právo věnné mají na statcích mužuov svých přede všemi, mimo všecky jiné dlužníky i všecky nápady a dání markrabská, neb odjetí mocí, neb zámku valečné dobytí, ony proto svého neztratí a *vdova*[2]) k svému právo má i k svrchkóm ***některým***[3]) jakožto: k vozu, vozníkuom lepším, ***z luoží a posteli k polovici postlání a polovici má nechati***, než z luože, ***na němž s mužem svým léhala***,[4]) *má míti* napřed,[5]) a třetinu do-

[13]) Dokládáme podle II. III. VIII. XI. XVIII., vyd. Dem. i zříz. B. také mylně interpunktují: „kteříž jsú hlava súdu a spravedlivosti; dovedeni, hrdlem svým k tomu hotovi býti musejí“; my jsme slovo „k tomu“ vynechali, jelikož předložkou **k** zbytečným se stává. — [14]) Podlé III. XI. XVIII. vyd. Dem. zříz. B. i jiné exem. piší: „protož toho jest od práva svoboden“; slovu „právu“ podlé místa svrchupoloženého „platiti a má dati co právo jest“ zde se rozuměti má ve smyslu soudní taxy. — [15]) t. j. kterak oni taxu za ohlédání hranic od obou stran sporných placenou mezi sebou rozděliti mají. — [16]) Tento poslední odstavec není v zříz. B.

Kapitola 136. [1]) Ač všichny ex. kn. Tov. praví „má .... jim přísahu dáti takovú, jakož se dole piše“, předce žádný formuly přísahy té neuvádí krom ex. V. Velmi zajímavý příklad přísahy svědkův na mezích viz kn. Drn. vyd. moje str. 60 a o významu jejím úvod v téže kn. Drn. LXXIV. — My klademe tu přísahu teprvé zde, jelikož jsme v kap. 135 přerušiti nechtěli souvislost textu kn. Tov. se zříz. B.

Kapitola 137. [1]) Zříz. A. 102; B. 87; C. 81; D. 81. — Tato kap. jest v kn. Tov. patrně korrumpována; tím více jest se diviti, že všechna čtyři zříz. z. ji beze změny podlé kn. Tov. podávají. — [2]) Toho slova v kn. Tov. není; my je klademe pro následující singul. „kdež s mužem svým léhala“. — [3]) Podlé II. III. V. VIII. XI. XVIII. — [4]) Nejvíce nesnází činí toto místo; vyd. Dem., všechna zříz. pak ex. IV. VI. VII. VIII. IX. X. XII. XIII. XIV. piší: „k luoži a k posteli, kdež s mužem svým léhala, a polovici posteli a polovici nechati, než z luože, na němž léhala napřed“; — II. piše: „k lóži a k posteli, kdež s mužem svým leží a polovice postele a polovice nechati“; III. XI. XVIII: „s loží, s postele, kdež s mužem svým léhala, a jiných postelí polovice“; — V: „k luoži a posteli, kdež a na kterémž s mužem svým léhala, a jiné postele vší krom za dvě lóže má nechati“. — Patrně má smysl místa toho býti, že se činí stran práva vdovy rozdíl mezi loží manželskou a ostatními ložemi a postláním, jakž to naznačuje čtení III. XI. XVIII. Podlé nálezu panského r. 1494 učiněného pro vdovu po Vilému Tetaurovi, že má dostati „polovici vší posteli“ (kn. ouzká 223) učinili jsme opravu naši, z níž jde, že vdova má dostati polovici vší posteli, z lože manželské ale větši díl; viz 5. pozn. — [5]) Smysl. toho slova jde z obyčeje tehdejšího mluvení: „dáti napřed“ = dáti přednost n. př. „nedadouce nižádnému napřed“ (sně. snešení r. 1542). Má se tedy zde rozuměti, že vdova z manželského lůže dostala více než-li polovici. Podlé Ond. z D.: „a dlužen jest jim dáti všeho statku .... kromě sedění ma napřed do života, věno ženy své, rúcho ložní a klenoty, což po ženě vzal“ rozuměti se může také celé lože. (AČ. II. 504 č. 66). Srovn. také kap. 151 kn. Tov. kdež slova „napřed beře“ znamenají, že otec bere větší, ještě jednou toliký díl jako syn.

bytka, což kopyto dělí,[6]) a nad to, co jí muž od jiných *svrchkuov*[7]) poručí a klenoty, co na své hlavě, rukú neb životě ženskú přípravu nosila, to paní panské[8]) na svršcích *dáno*[9]) býti má.

Zemance též věno na statku svobodné zuostává, jakož se nahoře píše a ztratiti jeho nemuož; ale na svršcích vozníkuov jí z práva dáno býti nemá, postele nic napřed, než polovice a též třetina dobytkuov, což kopyto dělí, sukně, šaty a příprava její; ale klenoty mužovy od stříbra neb jiného klenotu to jí nepřisluší, leč jí co muž listem *neb jiným*[10]) svědomím hodným poručí.[11])

Kapitola 138. Co panně a co vdově obvěněno býti má.[1])

Panně třetinu výš má obvěněno býti, co se po ní jmenuje; ale vdově tolikéž, co po sobě jmenuje.[2]) To z práva; pakli co výše neb více kto učiní, neb sobě vymíní,[3]) *to jich dobrá vuole*[4]), jakž se smluví.

Kapitola 139. Jak věna se opatrují.[1])

A opatrují se věna někdy při smlúvách dokonání a někdy když k svadbě *k*[2]) určenému dni přijedú a ručí *se* rukojměmi již při smlúvách do listu dokonání, kterýž ve čtyřech nedělích dokonán býti má podlé práva; pak-li se přátelé svolí, dokudž jim *čas*[3]) jmenují, a má jejím přátelóm, kteříž ji sdávají, buď otci, bratřím neb jiným přátelóm v moc dán býti. A list se muož udělati na sumu do desk vložení, neb na hotové penize; ale v tom se opatř, ktož ji vdává, i rukojmě, jak podlé práva list svědčiti má,[4]) jakož pak v přípisu listuov těch na věna dále se najde. Ale *muž*[5]) muož ženě na dědictví svobodném za zdravého života ve dsky vložiti a příjemčího míti, tak jakož se nahoře o vkladích věn píše[6]) a dokud kolvěk nevloží a list obnovování potřebuje, má obnovován býti vedle obyčeje země. A věrné ruky mají se v tom opatřiti a neměniti, dokudž živi jsú, by pak která, vezmúc nelíbost k věrné ruce a list obnovení potřeboval, nemá jí podlé práva povoleno býti; než kdyžby umřel věrná ruka, jiný z přátel, aneb kohožby ta paní sobě zvolila, má vepsán býti. A též pro smrt věrné ruky povini jsú list rukojmě obnoviti, tak jako po umření rukojmě neb jistce. A dokudž kolvěk by vloženo nebylo, žeby pro příčinu válek neb jiné příhody ke dskám nemohli, proto každá, by pak i rukojmě i s jistcem zemřeli, na mužovu statku postíhnúti

[6]) Ex. VII. dokládá: „a na hlavě rohy má"; II. „. . . dělí, a na hlavě ruchy a (na) životě ženskú přípravu kterú nosila". — [7]) Vyd. Dem. a zříz. všechna piší: „statkuov"; my přijali podlé III. VI. VII. VIII. XI. XVIII. Že zde se míní svršky, jde z dolejších slov „to paní na svršcích dáno býti má"; neb statek zavírá v sobě zcela jiný pojem. — [8]) t. j. stavu panského. — [9]) Dokládáme podlé VII., jakož také několik řádků níže stojí: „jí z práva dáno býti nemá". — [10]) Podlé III. XI. XVIII.; vyd. Dem. a zříz. „a hodným"; na vysvětlení toho klademe z nálezu panského r. 1494: „co se stříbr dotyče, poněvadž jí nic neporučil, nejsú povinni poručníci dáti. Co se klenotuov dotyče . . . a kněz Marek seznal, že jí to nebožtík dal, ty ji dáti povinni jsú". — [11]) Srovn. Ond. z D. AČ. II. 505 č. 72. Všeh. 206—212.

Kapitola 138. [1]) Zříz. A. 103; B. 87b; C. 82; D. 82. — [2]) K vysvětlení toho viz kn. Drn. moje vyd. str. 61 a Všehrd V. 8. — [3]) Ex. V: „neb méně". — [4]) Dokládáme podlé V; ač tato věta není v žádném jiném ex. ani ve zřízeních, musí se předce zde dodati, jelikož jinak celé místo smyslu nemá.

Kapitola 139. [1]) Zříz. A. 104; B. 88, C. 82; D. 82. — [2]) Podlé zříz. a několika exem. kn. Tov. — [3]) Dokládáme pro snadnější rozum místa, jehož smysl jest, že list podlé práva má zhotoviti se ve 4 nedělích, kteréžto lhůta však se svolením přátel nevěsty prodloužiti se mohla. Kn. Drn. str. 61 piše: „a pak-li přátelé smluví, na další prodlení". — [4]) Pořádek vět přijali jsme podlé zříz. — [5]) Podlé zříz. B. — [6]) Viz 99 kapitolu.

muož věno své,[7]) drž je pak kto drž, zvláště na tom, kdež snešena jest, ačby nebyla převedena[8]) dostatečně.

Kapitola 140. Jak věno po smrti muže splaceno býti má.[1])

Item. Po muži má-li dítky[2]) a nechce s nimi býti, aneb se vdá a svému chce, má býti odbyta[3]), jakož se nahoře píše a věno jí *má* dáno *býti*[4]), *jestliže na hotové penize a svobodné věno jest, a není-li jí do života ukázáno. Pak-li jí jest do života ukázáno*[5]), aneb do stavu proměnění,[6]) tak jakž jí svědčí, tehdy splacena býti nemuož; pakli jest svobodné, tehdy muož *splaceno*[7]) býti, když se dědici neb poručníku sirotkuov zdá. A ten, ktož kterú paní splatiti chce, chce-li, má toho vuoli, smluviti se s ní na list k vymazání z desk, věno jí dada, když mu list udělá neb do listu zaručí.[8]) Pak-li by se tu kterého zmatku bál od ní, tehdy má toho vuoli, penize věnné u komorníka toho, v kteréhož právě to věno a statek muže jejího jest, položiti tu sumu[9]) a hned, třeba nazajtří, po položení peněz v statek a v držení věna jejího se uvázati, a ona nemá ničímž hnúti, krom svrchky svými. Pak-li by prvé žíti počala, nežby penize jí položeny byly, všeho toho obilé požíti má. Také jestli žeby při času sv. Jiří neb sv. Václava úrok který peněžitý, neb při kterém jiném času který jiný plat, kterýž kolvěk, bráti počala, by ho třebas X groší zdvihla, a on v tom penize položil, již ona svój plat při tom času zdvihnúti má a jemu není povinna ho pustiti, ale jeho škoda to býti má, proč se v čas neuspíšil. Také jestližeby hotových peněz nebylo, má jí[10]) menšími úředníky a purkrabím odhádáno[11]) býti, tak jako odhadové býti mají na svobodném a dědičném, to, což list svědčí.[12]) Také nebyla-li by která rukojměmi opatřena, neb rukojmě se pamatovati nechtěli prvé, než-li by list byl dokonán, neb zemřeli: muož věno své svadebními lidmi, kteříž při smluvách byli, provésti a má jí tak placeno býti, jakoby list měla na mužovu statku.

Kapitola 141. Jak komorník věna z desk vymazati má.[1])

Když se takové penize věnné u komorníka položí, komorník již jest povinen, toho, čížž dědictví jest, v tom opatřiti, aby jemu to věno z desk vymazáno a očištěno bylo a nemá těch peněz té paní vydávati v její moc, leč mu list udělá, slibujíc to věnné právo z desk vymazati podlé obyčejného zápisu

---

[7]) Pořádek vět podlé V; vyd. Dem- ostatní ex. a zříz. piší: „a dokudž kolvěk by vloženo nebylo, by pak i rukojmě i s jistcem zemřeli, pro příčinu válek neb jiné příhody žeby ke dskám nemohli, proto každá na mužovu statku . . .“. — [8]) Viz ve vysvětlení slov pod článkem: „převod“.

Kapitola 140. [1]) Zříz. B. 92. — [2]) Ex VIII. dokládá „malé“. — [3]) Ex V. dokládá: „svrchky“. — [4]) Podlé VIII. — [5]) Přijali jsme podlé II. VII. VIII; ve vyd. Dem a v ostatních i ve zříz. B. jest to místo temné a korumpováno; píšíť: „má býti odbyta . . . a věno jí dáno na hotových penězích a svobodné věno jest; a není-li do života jí ukázáno aneb do stavu proměnění, tak jakž jí svědčí, tehdy splacena býti nemuož. [6]) Byla proměna stavu při vdově trojí: „najprvé vdáním, když jiného pojme; druhé, když po jednom roce od smrti muže svého dítě porodí; třetí, když věno své ne dětem svým zapíše“. Všehrd p. 211; Ond. z Dubé AČ. II. 505. — [7]) Vyd. Dem. „spolčeno“; VIII. „společna“. — [8]) t. j. když se do listu dokonání ona zaručí. — [9]) t. j. kterou věno její obnášelo. — [10]) Vyd. Dem. „má“ a dokládá dolů v pozn. 1. že v rukop. stojí: „mají“. V rukop. ovšem stojí „mají“; ale slušno zde, rozložiti to na dvě slova: „má jí“. — [11]) Vyd. Dem. pak IV. VI. XII. XIII. etc. jiných ex. i zříz. B. jakož i podlé následující věty státi: „odhádáno“. — [12]) t. j. tolik peněz, kolik její list na věno udává.

Kapitola 141. [1]) Zříz. B. 93. — [2]) Vyd. Dem. „vyčistěno“; lépe jest podlé zříz. B. pak podlé ex. II. III. V. VIII. etc. očištěno než vyčištěno, jelikož terminus technicus byl: statek očistiti.

na[3]) vyložení a vypsání z desk. A kdykolvěk paní list položí panu komorníkovi, má jí penize vydati; ale dokudž nepoloží, dotud ty peníze má a muož při sobě míti; neb jest to základ jeho k očištění statku onoho, kterýž *mu*[4]) penize položil. Pak-li by komorníka Buoh v tom neuchoval, ti, ktož statek komorničí drží, komorníku druhému, kterýž po umrlém jest, ty penize položte aneb vydajte a v tom se opatřte, aby jich statek v tom nevězel.

Kapitola 142. Žádná paní, jsúc za mužem, bez uručení komorníkovi z desk vymazovati nemá.[1])

Také žádné věci paní žádná bez uručení komorníkovi nemuož z desk vymazovati ani vykládati,[2]) jsúc za mužem a mužem zavázána, krom co by při jiném muži věna měla, aneb od mateře aneb od koho jiného, to muož vymazati a z desk vyložiti, když koli dsky jsú otevříny a jí se peníze věnné sespú, nebo sic by to mohlo vězením mužovým braněno býti. *A tak by*[3]) zboží dědičná v veliký zmatek pro věna vešla, a skrze to ne ve dskách, ale na hotových penězích a listech musely by paní věna svá míti, ješto na takové bezpečnosti, jako dsky jsú, toho by neměly; neb listové časem shořují a ztracují se i jinak zkazují a protož ta svoboda jest jim do desk puštěna i zase z desk k vymazání.

Kapitola 143. O nápadích věnných.[1])

Jsúc po muži svém žena sebe mocná muož věno své i jiný statek svój dědičný, ač který má,[2]) komu chce dáti a zavázati dskami neb spolkem a s tím statkem, jako kto jiný svobodný, učiniti. Pakli by se v tom zmeškala, tehdy ten statek dědický[3]) i věnné právo na krále neb markrabí spadne, lečby děti měla a s nimi na statku chlebila *obecně*[4]) do smrti: tehdy, ač jsú dílní, na děti spadne, s kterýmiž chlebí, ale na jiné nic.

Nález na to: Mezi Janem z Rokytnice, kterýž nápadem chce míti a dáním královským *moc*[5]) k věnnému právu po smrti N., a Markétú, sirotkem N., páni nalezli: ač jest i máti její spolkem jí neopatřila, ale s ní chlebila a na statku jejím tu v Tršicích byla až do smrti, od ní se neodtrhujíc, že Markéta k tomu statku lepší právo má, než-li Jan z Rokytnice dáním královským.

Kapitola 144. Již tuto o jiném psáti se bude, poněvadž práva zřízení položeno jest.[1])

Poněvadž zřízenost již práva, pokudž pamět mohla snésti, *sepsána jest*[2]), již se *pak*[3]) psáti bude, oč se lidé v tom právě trú a na statky najvíce táhnú. Neb to *ktož*[4]) rozváží každé samo, pak-li s druhým spojí a též v rozvážnost vezme, lehký súd míti bude a k pravdě se *uměti* přimluviti.[5])

Najprvé se lidé táhnú dědictvím na statek; protož každý rozvážiti má a věděti, co a kdo dědic jest.

---

[3]) Vyd. Dem. a zříz. B. „podlé obyčejného zápisu a . . .“; my podlé II. III. V. VIII. XI. etc. — [4]) Dokládáme podlé II. III. VIII. XI. XVIII.

Kapitola 142. [1]) Zříz. B. 93b. — [2]) Zříz. b. mylně: „vkládati“. — [3]) Dokládáme podlé zříz. B., jelikož bez těch slov místo smyslu nemá; kn. Tov. piší: „nebo sic by to mohlo vězením mužovým braněno býti. V veliký zmatek pro věna zboží dědičná vešla . . .“

Kapitola 143. [1]) Zříz. A. 105; B. 13b: D. 83b. — [2]) Ex. V: „. . . statek, ač co mimo věno má“. — [3]) Ex. VIII: „dědictví“. — [4]) Podlé V; ostatní i zříz. mají: „obyčejně“. — [5]) Dokladáme podlé VIII.

Kapitola 144. [1]) Tato kap není v II. — [2]) Dokládáme podlé V. VIII. — [3]) Podlé VIII, vyd. Dem. „tak“. — [4]) Vyd. Dem. „kdež“. — [5]) Podlé III. V. VIII. XI.; vyd. Dem. „lehký súd vezme neb míti bude, k pravdě se bude moci přimluviti“.

Kapitola 145. O dědicích.[1]

Dědici neb erbi jsú dvojí a ti napřed *aby* oboji *řádně* přišli:[2]) jedni, kteříž po otci zuostávají, neb bratřích neb strýcích nedílných; než po materách v tom právě, jako po otcích, není dětem dědictví, leč jsú spolkem opatřeny. Druzí dědici statku toho, kterýž kúpí neb právem dobudú a vysúdí; proto[3]) těm žádní nápadové nejdú, než ti k tomu, k čemuž otec neb bratr právo měl a čeho v držení byl, svobodné právo mají. Než dokudž by čeho v držení nebyl a samému otci, bratru, synu neb strýci svědčilo, má otec syna, syn otce, neb bratr nedílný nedílného spolkem na své právo opatřiti pro svú smrť, aby po něm k tomu právo měl.

Kapitola 146. Jak bratři sestrám věno obyčejné dáti mají.[1])

Item. Když pacholíkové jeden nebo jich více s děvečkami zuostanú, ti sestrám věno obyčejné toliko z toho statku dadí, jakoby[2]) otec dal a co se jim zdá. Pak-li by pacholíkuov nebylo, aneb zemřeli a toliko zuostaly děvečky, ty též jako pacholíkové, jedna neb více, co jich jest, k tomu statku dědičnému, neb na listech, neb na movitých věcech, právo mají *jakožto dědičky.*[3])

Kapitola 147. O žádání dílu na bratru.[1])

Item. Jestližeby bratr na bratru dílu žádal, ten jemu má dán býti a starší má děliti a mladší voliti. Pak-li jich jest více a přátelé jich nesmluví, tehdy tolik díluov starší udělaj, kolik jich jest, a najmladší vol a vezmi, kterýž mu se líbí; potom druhý mladší až do najstaršího; a kteréž oni sobě díly zvolí, ty mají, a kterýž po všech zuostane, ten najstaršího jest.

Kapitola 148. Při dělení věno sestrám jmenovati se má.[1])

Ale sestrám, ač které mají, při tom má býti věno hned jmenováno a to jim *nemá býti*[2]) utráceno, ale z toho na ně nakládáno; a v tom všickni dílové

Kapitola 145. [1]) Zříz A. 106; B 94; D. 80. [2]) Tato věta zní ve většině ex. kn. Tov. a ve zřízeních: „dědici jsú dvojí neb erbi, a ti napřed oboji řádem přišli . . .“ — II. a VII. piše: „dědici . . . a ti napřed oboji řádem přišli přísluší“; — V. „dědici . . . „a ti před obojím řádem přišli“, IX. „dědicové neb erbové jsú dvojí . . .“. — Toto místo patrně jest korumpováno a nedává smyslu; Jireček v Čas. Mus. 1863 str. 238 navrhuje opravu: „dědici jsú dvojí: neb erbi“ atd. Avšak tato oprava nepostačuje, neb následující věta „a ti oboji“ s ní se nesnaší. Smysl jest, že jsou dědici po otcích atd. a pak dědici kupem neb právním přiřknutím, jakož také Ond. z Dubé AČ. II. 490 praví: „o dědictví ot předkóv přišlé buďto poslúpenstvím neb kúpením aneb jinak kterakkoli přišlým (sic)“. Slovo „napřed“ znamená zde, jako by se řeklo: „především podotýkám“; a celá věta: „a ti napřed oboji řádně přišli“ vztahují se k právnímu požádavku, že každý dědic ze řádného lože manželského pocházeti musel, jakž to jde ze slov Všehrda str. 162: „ale jest otázka: syn nebo dcera ne z manželky řádné než jinač pobočně na svét přišlí také-li děditi mají?“ Podlé tohoto místa nemůžeme slovům kn. Tov. „řádně přišli“ jinak rozuměti, než že se vztahují na manželský původ dědicú, a chtíce větu tu s předcházející uvésti v souvislost, museli jsme doložiti slovo „aby“, čímž právní požadavek manželského lože pro dědice se naznačuje. — [3]) Některé ex. „proti“.

Kapitola 146. [1]) Zříz. A. 107; B. 94b; C. 84b; D. 80. — [2]) Ex. V. piše „jakový“, kteréhož čtení přijíti nelze; neb míní se, že sestře více ze statku nenáleží než věno a že po smrti otcově bratři mají právo, jako otec, sestře jmenovati věno. Viz Všehrd 257. — [3]) Dokládáme podlé VII; vyd. Dem. . . . „na movitých věcech práva mají děvecky“; — zříz. zemská pak ex. II. V. vynechávají; III. XI. XVIII: „jako praví dědici“; VIII: „jako dědičky“.

Kapitola 147. [1]) Zříz. A. 107b; B. 95; C. 81b; D. 79. Srovn. Všeh. str. 258 sqq.

Kapitola 148. [1]) Zříz. A. 108; B. 95. — [2]) Dokládáme podlé II.

mají až do vdání jich škodovati i s vypravú, a ony budú mít vuoli, při kterém z bratruov chtí zuostati, ač léta mají. Než toho jmenovaného statku neb věna ona dáti nebude moci žádnému, dokudž vdána není neb oddělena bratřími. Ale dadí-li jí bratří díl, *ona*[3]) příjmúc díl, dá komu chce: ale toho jí přátelé z práva povinni nejsú *učiniti*[4]), leč z dobré vuole.[5]) Pak-li by Pán Buoh před vdáním neb oddělením ji neuchoval a bratří na ni ze spolka nakládali, na všecky díl její spadne. Pak-li by která let neměla, ta má do let při bratru starším zuostati, aneb komuž ji on dá chovati. A dá-li se po které *sestře*[6]) věno neb co, neb se oddělí, též po této[7]), když let dojde, dáti se má a nic jí ujato býti nemá.

Kapitola 149. O pannách do kláštera daných.[1])

Než pannám, v kláštery vešlým a do zákona daným a zákony zavřeným, ukazuje se plat od bratří toliko životný a z *práva*[2]) nic jináč; pakli jí co dadí více, to jich dobrá vuole.[3])

Kapitola 150. O bratřích nedílných.

Také bratr starší nedílný muož mladšímu neb mladším utratiti i dobyti, vysúditi i ztratiti; pak-li by byl bratr starší mrháč, neb bez smysla, pán země neb hajtman má sirotky opatřiti a díl jejich od nemúdrého vzíti a jinému poručiti a zvláště o děvečkách péči míti, aby jim jich věna slušně zachována byla a nezmrhána.[1])

[2]) Také bratr starší poručenstvím neb dáním na smrtedlné posteli nic dáti nemuož od bratra neb bratří bez jich vuole; neb na ně všecko jako na dědice spadne, movité i nemovité věci, lečby smlúvy mezi sebú zvláštní měli a o svém každý chlebil a sídlo měl zvláštní a na svój statek ukázaný sám se dlužil a *přes to*[3]) nedílnost mezi sebú zachovali: to tak buď v nápadu zuostáno, jakož smlúvy mezi nimi svědčí. Ale sluší při takových věcech znamenité jistoty; neb takové tajné podělování[4]) mnoho zaneprázdnění a súduov před pány přivodí a mezi lidmi kyselosti *činí*[5]).

Kapitola 151. O otci a synech.[1])

Otec syna žádného, když vuole jeho není, nemuož odděliti od sebe a jiných synuov. Pak-li oddělí a tento otci k vuoli vzíti musí, by se pak i zapsal, toho dél nedrží než do otcovy smrti; neb tím vyjíti muož, že otce nechtěl hněvati a musel to učiniti. Než jestliže syn který na otci dílu požádá, otec

[3]) Dokládáme podlé III. XI. XVIII. — [4]) Dokládáme podlé III. XI. XVIII; že to slovo sem náleží, viděti z genitivu „toho“; neb povinnen žádá instrum. — [5]) „Žádná sestra na bratru ani strýci dílu žádati nemá“. Všeh. str. 257. — [6]) Dokládáme podlé zříz. — [7]) t. j. po té, která let neměla; zříz. píší: „druhé“.

Kapitola 149. [1]) Zříz. A. 108b; B. 95b; C. 85b; D. 84. — [2]) Vyd. Dem. mylně: „zpráva“. [3]) „Poněvadž jsú duchovní panny, nemají děditi“. Půh. Brn. 1406 fol. 30. Viz Cod. dipl. Mor. VII. 460.

Kapitola 150. [1]) Tento odstavec není ve zříz. zemských, jelikož na sněmu Brněnském l. 1505 a znovu 1515 (kn. Tov. VIII. str. 289. 308) stalo se ustanovení, kteréž vešlo do tištěného zříz. 1516, že bratr starsí mladšímu utráceti nemá. (Viz kn. Drn. moje vyd. str. 110). Že dlouho o tom různice mezi pány byla, zda-li bratr starší utráceti může, a jaké důvody pro toto utrácení byly, o tom viz Ond. z Dubé AČ. 515 II. č. 117. — [2]) Zříz. A. 109; B. 96; C. 86; D. 79. — [3]) Všichny ex. a zříz. píší: „proto“; my navrhujeme čtení „přes to“, jelikož více odpovídá smyslu. — [4]) Ex. VIII: „prodlévání“. — [5]) Dokládáme podlé II.

Kapitola 151. [1]) Zříz. A. 110; B. 97; C. 86b; D. 78b. Viz Ond. z Dubé AČ. II. 504. Všeh. VI. 11.

s radú přátelskú má mu díl dáti, *avšak*[2]) ne takový, aby tolikýž díl měl, jako jeden z bratruov, *kdyby otec mrtev byl*[3]), ale takový aby vzal, jakož otci a přátelóm se zdáti bude: nebo otec na se proti němu dva díly vzíti muož, co by se dvěma dostati mělo. Neb on toho všeho statku jim jest zachoval, protož napřed beře; což dá pak tomu synu, to již díl jeho jest a ten se již zapiš, na tom dosti míti a již s otcem ani s bratry, by pak i otec umřel, víc dílu nemá ani k čemu kterého práva. A takového syna zápis má držán býti a nemuož býti rušen, lečby otec z milosti a jiní bratři jej znovu k sobě připustili.

Kapitola 152. O bratřích dílných.

Bratr dílný mocen jest statku svého dáti dskami, spolkem, komuž se jemu zdá, již bez vuole bratra druhého. Než přihodilo-li by se, že by bratr dílný, neopatře statku svého, ani dada žádnému dskami, neb spolkem, neb mocným listem, ačby jej měl od krále, bez erbuov sšel a umřel, tehdy takové zboží a statek movitý i nemovitý spadne na bratra dílného i na strýce, totiž bratrova syna a též s synuov bratrských na syny, ač které mají, s jeděch na druhé spadne.[1])

Ale že o to byli mnozí súdové častokrát, protož za krále Albrechta vydáni jsú páni i zemané, krom úředníkuov XII pánuov a XII zeman, kteříž na svobody nález učinili a pečetmi svými zapečetili, kterého přípis dole slovo od slova jest vypsán. K tomu také, že neodbyté ač vdané sestry podlé jich blížnosti též jako i pacholíkové neb mužské pokolení proti královskému nápadu jsú[2]) to vysuzovaly,[3]) nálezy toho tuto jsem napsal pro zprávu a duovod, jakož se doleji ukáže.

Kapitola 153. List biskupa Pavla a dvanácti pánóv o svobodách.

„Ve jmeno Boží Amen. Páni a zemané Markrabství Moravského na sněmu obecním Brněnském vydali jsú z sebe duostojného v Boze otce kněze Pavla, biskupa Olomúckého, pana Vaňka z Boskovic, hajtmana Markrabství Moravského a dvanácte pánuov a dvanácte zemanuov, jakož se pořad doleji jmenují, k nim jsú přidali: p. Jana z Lompnice, najvyššího komorníka súdu Brněnského, p. Pertolta z Lipého, najvyššího maršalka království Českého,[2]) *p. Jana z Lichtnburka a z Cornstejna, najvyššího komorníka Olomútského súdu, p. Albrechta z Sternberka a z Lukova, p. Václava z Kravář a z Strážnice, p. Beneše z Valdstejna, p. Jana z Cimburka a z Tovačova, p. Beneše z Boskovic, p. Petra z Konice, p. Heralta z Kunstatu, p. Zbyňka z Dúbravice, sudího Olomútského, p. Jošta Hechta z Rosic, sudího Brněnského; — a statečné rytíře: p. Jana Kužele z Žeravic a z Kvasic, p. Jana z Mesempeku a z Helfenstejna, p. Artleba z Vlčnova; — a slovútné panoše: Artleba z Kunovic, Jana*

---

[2]) Dokládáme podlé zříz. B. — [3]) Dokládáme podlé V; smysl jest, že syn oddělený od otce nedostane takový díl, jak když bratři po smrti otcově se mezi sebou dělí.

Kapitola 152. [1]) Tento odstavec jest v zříz. B. 111; B. 96b; C. 87: D. 80; následující odstavec není ve zříz. — [2]) t. j. právo k dědění. — [3]) Vyd. Dem. má mylnou interpunktaci číníc zde puntík, čímž věta žádného smyslu nemá. Smysl totiž jest, že k listu dvanácti pánův dole se kladou nalezy, ježto základ svůj v tom listu mají.

Kapitola 153. [1]) Vyd. Dem. má tento list na str. 17 hned po těch listech, které v našem vyd. vytištěny jsou v 10. kap. My jej klademe na tomto místě podlé příkladu několika exemplarů, jelikož sem náleží. Original toho listu se nezachoval; potvrzen byl od krále Jiřího v Kladsku dne 23. srpna 1459; začátečná slova i závěrečná listu potvrzujícího zachovala se v sněm. památné knize I. fol. 33b, pak v tištěném zříz. B. fol. 89. — [2]) Vyd. Dem. i jiné ex. vynechávají následujících jmen a piší prostě: „a tak jiné pány a zemany“; my jmena, kteráž také mají ex II. III. V. VIII. XI. XVIII. dokládáme podlé zříz. B. a sněm. pam. kn.

Bukovce z Bukovice, Markvarta z Prakšic, Zdeňka z Švabenic, Zdeňka z Kokor, Mikuláše Cikana z Čelechovic, Oldřicha Šišku z Branic, Jana Tlačisvěta z Bystřice a Artleba z Kunkovic, — a jim jsú mocně poručili, aby oni vezmúce před se naše práva a svobody na místo *o ně*[3]) zjednali a zpuosobili, aby v budúcích časích naši potomci v Markrabství Moravském jimi se spravovali. Protož my svrchupsaní: Pavel, z Boží milosti biskup Olomútský, Vaněk z Boskovic, hajtman Markrabství Moravského i jiní páni a zemané napřed jmenovaní zjednali a ustanovili jsme a mocí tohoto listu ustanovujeme nynějším i budúcím pánóm a zemanóm v Markrabství Moravském:

Najprvé. Aby dsky *v*[4]) své moci zuostaly. A listové Markrabini vedle *obyčeje*[5]) komužby je Jeho Milost dala, aby mohl své dáti, komuž by se zdálo,[6]) za zdravého života neb na smrtedlné posteli, a poslové ke dskám aby svú moc měli jako od starodávna.

A také kdyžby otec děti měl, pacholíky i děvečky, pacholíkové aby zuostali při svých právích, jako i dříve; pakli by pacholíkové zemřeli a dcery zuostaly, tehda kterážby zuostaly neb která nevdaná, aby dědily, jakožto dříve bylo, kromě té, kteráž by do kláštera dána byla a byla stvrzena vedle řádu a obyčeje toho zákona; ta nemá děditi, než má její dáno býti do jejího života, aby se živiti mohla podlé statku zboží.

A kterážby dci *vydána*[7]) byla a věno po ní dáno bylo, ta nemá děditi, leč by jí co otec nebo bratři z milosti dali a to dskami potvrdili, aneb dluh zapsali. A jestližeby kto neb kteří zmeškali se dskami, neb listem markrabiným, aneb posly ke dskám, jakož se svrchu piše, tehda takové zboží na bratra spadnúti má; a jestližeby bratra nebylo, tehdy na bratrovy syny podlé svobod.

A jestližeby která bez otcovy neb jiných přátel vuole za muž šla, to buď zachováno podlé toho, jakž od staradávna bylo.[8])

Tomu na potvrzení a lepší jistotu my svrchupsaní: biskup, hajtman, páni a zemané své vlastní pečeti s naším vědomím a vuolí přivěsiti kázali jsme k tomuto listu. Jenž jest dán v Brně od narození syna Božího tísícího čtyřstého třicátého sedmého léta, v ten úterý před svatým Petrem, jenž slove nastolování.[9])

Kapitola 154. Nález starý podlé svobod.[1])

„Mezi Anežkú z N. a Ctiborem z Cimburka králova milost a páni nalezli: poněvadž podlé svobod Anežka Svojíšova blížnost svú prokazuje, že strýčená sestra Hřivnáčovi jest, že podlé svobod ke vsi Želetavicím lepší právo má, než-li pan Ctibor dáním královským.“

Druhý nález. „Mezi Markétú z Valdeka a Anežkú Svojíšovú z N. páni nalezli: poněvadž Markéta sestra Hřivnačova byla jest a Anežka strýčena, že podlé svobod blížností lepší právo má ke vsi Želetavicím než-li ona Anežka.“

Kapitola 155. Rozum svobod XII. pánóv ten jest:[1])

Že po meči pacholíci před děvečkami táhnú, ale když pacholíkuov nestane, děvečky též právo mají.

---

[3]) Vyd. Dem. „ani“. — [4]) Vyd. Dem. „při“. — [5]) Vyd. Dem. „obyčejuov“. — [6]) Vyd. Dem. „komužby se jemu chtělo a zdálo“. — [7]) Vyd. Dem. „vdána“. — [8]) Viz kap. 165. pozn. 4. — [9]) t. j. dne 19. m. února.

Kapitola 154. [1]) Toť jsou ty nálezy, o kterých se zmiňuje konec 152té kap.

Kapitola 155. [1]) Zříz. B. 98.

Ale pánóm jest potřebí pilně se na to ptáti, když se podlé svobod súditi má, aby blížnosti dobře vyrozuměli i odbytí[2]) věny neb statky přátelskými; neb lidé nerádi toho zjevují, co jim k škodě jest, než vždy praví, co jim ku pomoci jest. Protož tu sluší panské opatrnosti pro příbuzné i krále pána jich i všelikú spravedlivost.

Kapitola 156. O nápadech, když co na koho spolkem přijde.

Poněvadž o dědicích a nápadnících jest napřed dotčeno, tuto se ještě o nápadech šíř[1]) oznamuje. Když kto přijme na spolek koho a kto toho v držení vejde[2]), *aneb, ktož nevejde, když erby též přijme (jakož na hoře dotčeno, že se přijímají erbové a to že pro lepší jistotu se činí),*[3]) *ti společníci k nápadu právo mají.*[4]) Ale bez toho muož také býti; *neb*[5]) k čemuž otec právo má, syn také i nápadník jeho; neb sic spolk*óm*[6]) nikdy by konce nebylo: neb spolek potomně dědice dělá: otec syna svého a syn syna svého a tak dále po spolku v tú svobodu vcház*ejí*[7]), jako po listech zprávních a vkladu do desk, neb nápadech, aneb mocných listech královských.

Ale byla-li by dva společníky jedním spolkem přijata a každý jiného příbuzenství neb rodu aneb *když* jeden přibuzný a druhý dobrý přítel od koho na statek *jeho*[8]) jest[9]) přijat a jich erbové nic, než toliko jich osoby a oni se v tom nerozdělili a svých erbuov spolkem každý neopatřil zvláště, než tak spolku nechali: tehdy s toho společníka na druhého společníka, ačby který umřel, podlé spolku spadne. Pak-li se tím rozdělí, než-li který z nich umře a *každý*[10]) zvláštní své držení má a s druhým nepožívá, než *sám* k své ruce, již jeho dědici k tomu právo mají, by pak i spolku neučinil.

Kapitola 157. Ještě víc o nápadích.

Když kto erbuov nemá, a statku svého, buď na dědictví, neb na listech, vedle obyčeje země neopatří, ten statek na krále a pána země spadne a komuž jej dá, *toho*[1]) bude, buď dluh bez jistcuov a věrných ruk, dědictví neb věnné právo; ale což hotového má neb svrchních věcí, to *dáti muož*[2]) poručenstvím prostým neb dáním jiným, komuž se jemu zdá. Kterak ale v takové nápady ti, kterým se dadí, vcházeti mají, *to nahoře při vkladech psáno*[3]), a

---

[2]) Vyd. Dem. „odbyté"; má ale býti „odbytí" totiž dativ závislý od slovesa: „vyrozuměti". Smysl nejlépe pozná se ze slov kn. Drnovské moje vyd. str. 69: „i to, kteréž jsou odbyty věny a jak, aby zvěděli".

Kapitola 156. [1]) Ex. II. VII. „starších"; vyd. Dem. i jiné: „širších", kteréž ale taktéž se nehodí; my přijali proto čtení z III, jelikož tato fráza několikráte v kn. Tov přichází n. př. hned v první kap. — [2]) Zde dokládají II. VI. VII. VIII: „neb nevejde." [3]) Toto místo ve všech exem. jest korumpováno; zníť takto: „když kto přijme na spolek koho. a kto toho v držení vejde, aneb se též erbuov přijme, že pro lepší jistotu se přijímají a to činí; ale bez toho muož také býti . . ."; — II. VII. VIII. na začátku kladou: „jakož napřed o tom dotčeno jest, když kto koho přijme na spolek . . . ." My jsme užili této věty jakož i dokladu v pozn. 2. udaného: „neb nevejde" při opravě své, kterouž jsme učinili na základě kap. 145, kdež se na konci praví: „než dokudžby čeho v držení nebyl atd. — [4]) Tuto větu dokládáme na základě kap. 145, jelikož bez ní celé místo smyslu nemá. — [5]) Podlé II. III. VI. VIII. etc.; vyd. Dem. „než". — [6]) Podlé VII. ostatní mají nesprávně „spolkem". — [7]) Vyd. Dem. „vchází". — [8]) Dokládáme podlé II. III. VII. VIII. etc. — [9]) Vyd. Dem. interpunktuje: „ale byla-li by . . . . neb rodu, aneb jeden příbuzný a druhý dobrý přítel, od koho jest na statek přijat . . . ." — [10]) Dokládáme pro snadnější vyrozumění.

Kapitola 157. [1]) Podlé II. III. V. XI; vyd. Dem. „tomu". — [2]) Podlé II. III. VIII. XI. XVIII; vyd. Dem. „dá". — [3]) Tato věta jest v jediném ex. V., my ji doložili, jelikož celé místo bez ní smyslu nemá. Viz. 101 kap.

jináč nic; než jsú-li kteří, co statky drží a v ně jsú vešli zmocněním přátel svých, a na dsky se táhnú, mají při držení zuostaveni býti. Ale jestliže neprovedú spravedlivosti a drží, ze všeho požívání statku toho a škod mohú právem *hledáni*[4]) býti. Protož se tu říká: déle-li prase krmíš, tlustší bude. Pak-li se odvolává na které právo, že *ho* k tomu statku má, a s nim hotov není,[5]) tehdy hajtman má se v takový statek uvázati a jej držeti a jim na první neb druhý sjezd panský rok položiti k slyšení *toho, a ktož to vysúdí,*[6]) tomu hajtman *to* i s požitky postúpiti má; neb by dobře i jevně některého z nich právo vědíno bylo, rok jemu položen býti má a ktož má lepší právo, tomu se má postúpiti. Pak-li se žádný neohlásí *a*[7]) neodepře nápadu, *královské neb markrabino* dání před se jíti má.[8]). *Pak-li by kto koho, který dáním královským v co vešel, trápiti a tím trápením jej z toho vývésti chtěl*[9]) tomu se toho nemá dopustiti, než právem aby jej vyvedl. Také, jsú-li na tom statku jací dluhové věnní neb jiní duovodní neb rukojemství na to, ti *napřed z toho statku mají býti zaplaceni,*[10]) aneb ten, komuž se to dá, má je podstúpiti; neb sic i k němu o to hledíno podlé práva muož býti i k tomu statku. *Každý již z těchto věcí sepsaných nápadu statkuov se dotykajících a k suduom o ně příslušných, ktož rozum má a jeho požíti chce, na to mysliti muož, kterak lehce a dobře o to se súditi má;*[11]) ale lépe jest při *uvazování*[12]) to opatřiti,[13]) než na súdy toho odložiti.[14])

Kapitola 158. O poručenství.[1])

Poručenství činí se dskami, spolky, jakož napřed dotčeno,[2]) a třetí někdy na listy královské;[3]) ktož jej má, ten muože svój všecken statek tak jistě a v

[4]) Kn. Tské; „hledíni". my jsme psali „hledáni", jelikož toto sloveso jest transgressivné; říkalo se: hledati někoho právem; viz vysvětlení slov. — [5]) n. př. chtěl-li právo provésti svědky a neměl jich vyslyšených, neb listy, a druhý jich měl, který mu je vydati nechtěl atd. — [6]) Tak opraviti sluší místo čtení vyd. Dem. „a jim tohoto na první .... rok položiti k slyšení a ktož to vysúdí toho, tomu ...." — [7]) Dokládáme podlé II. III. IV. VI. VIII. etc. — [8]) Vyd. Dem. „pak-li se žádný nehlásí, neodepře nápadu královskému neb markrabinu, dání předse jíti má"; — III. XI. XVIII: „... neodepře nápady královské neb markrabího dané mají jíti před se". čtení to bez smyslu. My jsme přijali čtení podlé II. VII. VIII., jelikož jedině smyslu odpovídá, kterýž jest ten, že, když žádný po někom umrlém se nehlásí k dědičnému nápadu, nastalo právo krále k nápadu, jenž pak ten statek dáti mohl, komu chtěl, jak svrchu v kontextu praveno. Čtení vyd. Dem. ale vyhlazuje tento jedině pravý smysl; neb opřel-li se někdo nápadu královu a obdržel-li proti králi právo, pak již král statek ten nikomu dati nemohl, jelikož již byl toho, který jej proti kralovskému nápadu vysoudil. — [9]) Tak opraviti slušno místo čtení vyd. Dem.: pak-li by chtěl kto koho dáním královským trápiti a tím v to vjíti chtěl, jej z toho vyvésti trápením, tomu se toho atd. — [10]) Vyd. Dem. pak XII. XV. piší: „..... na to, ti nápad z toho statku mají míti a býti zaplaceni", čtení to bez smyslu; neb mají sice osoby, nikoli ale dluhy nápad; ostatní ex. všichny, též i kn. Drn. (moje vyd. str. 70) mají čtení od nás přijaté, jehožto správnost se ztvrzuje také začátečnými slovy 137té kapitoly. — [11]) Významně tištěné věty dokládáme za příčinou touto. Ex. II. III. VII. VIII. XI. mají po posledním slovu předešlé věty: „i k tomu statku" slovo „každý", kteréž o sobě smyslu nedává; v ex. V. nalezli jsme toto ovšem porouchané čtení: „již z těchto suduov příslušných věcí sepsaných a statku se dotykajících ktož rozum má a jeho požíti chce a na to mysliti muož lehce a dobře súditi". To čtení vysvětluje o sobě stojící slovo „každý" v ex. II. III. VII. VIII. XI., kteréž jest zbytkem původního čtení, v kterémž se čtením v ex. V. spojeno bylo. — [12]) Vyd. Dem. mylně: „uvažování". — [14]) Ex. III. XI. XVIII: „než na súdy se dávati".

Kapitola 158. Tato kapitola obsažena jest v 2. a v 3. odstavci zříz. B. fol. 105b; zříz. D. má dodatek k tomu z l. 1590; zříz. A. a C. této kapitoly nemají, nýbrž obsahují pouze ustanovení sněmu Brn. r. 1505, (kn. Tov. VIII. fol. 288, pak Bočkova sbírka č. 2272), kterýmž forma poručenství poněkud se mění, kteréžto snešení vešlo také do tištěného zříz. r. 1516. Viz kn. Drn. moje vyd. str. 110 č. XV. O poruč. srovn. také Cod. dipl. III. 200, pak Všch. 231 ssl. — [2]) Viz 98. kap. — [3]) Takové listy sluly „mocné listy".

té jistotě *poručiti*,[4]) jakby dskami neb spolkem poručil. A to se děje z milosti královské, komuž se pod pečetí Jeho Milosti *list*[1]) dá a k tomu rozumu to bývá, že za zdravého života neb na smrtedlné posteli dáti své muož, komuž se jemu zdá, kromě stavu duchovnímu; neb se duchovní vymíňují. A ktož takové listy mají, ti svá poručenství *měniti*[6]) mohú, kolikrát chtí, až do posledního, kteréž moc má; leč by *kto* prvé co nad takové listy dskami zavázali, *toho*[7]) proti dskám změniti nemuož. A na takové listy má takové poručenství učiniti: listem na pergaméně neb jináč, jako obyčej, s pečetmi najméně šesti lidí dobrých, panských neb rytířských, a těch má za přivěšení neb přitištění jich pečetí prositi ústně neb listovně; a což tak poručí, to moc má.

Přihází se také, že i po smrti pečeti bývají přikládány; ale musí jeho pečeť napřed přiložena býti a dvú dobrých *lidí k tomu připrošených za jeho živnosti;*[8]) jiní i po smrti přikládati mohú, ač, jsa živ, toho žádal na nich a to muož slušným svědomím provedeno býti.[9]) Bývalo také v válečná léta, když lidé tak v náhle desk dojíti nemohli, ani té svobody od pána *země*[10]) měli a hajtmana nebylo, že svědomím dvú neb tří dobrých lidí, *když pečeti své k jeho přivěsili*[11]), porúčeli *a tak to poručenství mocné bylo;* ale když*by* pán *země*[12]) byl, má to potvrditi, aneb dskami, kdyžby otevříny byly, má to potvrzeno býti s radú panskú.[13])

Kapitola 159. O okázání poručenství[1])

Když kto tak již poručenství učiní a Pán Buoh naň smrt dopustí, poručníci, ač toho potřeba jest, mají lidi dobré svolati a před nimi poručenství otevříti neb čísti dáti, ač zavříno není a *tu*[2]) osvědčiti, že tomu poručenství dosti učiniti chtí. Pak-li by potřeba byla, mají to na sjezdu před pány učiniti, aby každý tím se věděl zpraviti, a komuž by co poručeno bylo, z toho napomínati, aby[3]) oni bez podezření byli; nebo z toho mohú pohnáni i před pány připraveni býti, aby poručníci dosti učinili poručenství a je pokázali.[4])

---

[4]) Dokládáme podlé II. III. etc. a zříz. B. — [5]) Dokládáme podlé II. III. V. VIII. XI. — [6]) Vyd. Dem. „míti"; zříz. B. pak ex. II. III. V. VIII. XI. XVIII. piší „měniti"; i sám ex. desk. má, ovšem poněkud pozdější rukou slovo „míti" opraveno v „měniti", kteréž že zde státi musí, jde nejen ze smyslu, nybrž i z konce této věty: „změniti nemuož", pak z několika nálezů n. př. „poněvadž v prvním poručenství znamenitá výminka jest, že to poručenství změniti muož a jináč poručiti a on Laclav na mocný list královský jiné jest poručenství udělal, že při tom posledním poručenství zuostáno býti má. Půh. Ol. 1499 fol. 82. — [7]) Podlé II. III. V. a zříz. B. vyd. Dem. „jeho". — [8]) Podlé zříz. B. a ex. II. III. V. vyd. Dem. „a dvú dobrých lidí k tomu připrosivše neb připrošených". — [9]) Smysl jest, že ten, kterýž poručenství činí, musel za živa svou i pečeti dvou neb tří šlechticů k němu přivěsiti; pečeti ostatních čtyř neb tří svědků mohly také po jeho smrti se přivěsiti, avšak muselo se provésti, že jich, když ještě živ byl, za to žadal; (viz kap. 166) neb poručenství, kde nebylo šesti svědkův, nebylo platné. — [10]) Podlé zříz. B. — [11]) Podlé III. XI. XVIII; vyd. Dem. a ostatní: „že svědomí dvú teb tří dobrých lidí a jich k své pečeti pečetmi tak porúčeli mocné bylo' což smzslu nedává. — [12]) Vyd. Dem. „a když pán byl"; my podlé zříz. B., pak II. V. VIII. — [13]) Jen co se týče svrchků mužových, k tomu postačovalo prosté svědomí, že muž ženě jich poručil, aby jich obdržeti mohla; viz 137 kap. a v níž 10 pozn.; pak nález r. 1493: „že paní Kateřina ke všem svrchkóm na Jemnici, na Hostími i jinde právo má, poněvadž jí na smrtedlné posteli ústně pan Puota ty poručil". Půh. Ol. 1475 fol. 146.

Kapitola 159. [1]) Zříz. B. 106b. — [2]) Podlé V. ostatní „to". — [3]) Podlé zříz. B. ostatní „ani". — [4]) O poručenstvích, při soudě panském čtených a vyjednávaných podávají záp. Žer. mnoho dokladů n. př. I. 101. 103. 114. 117. 118. 119. atd.

Kapitola 160. O sirotcích, jak statkové jich mají opatřeni býti a jak po nich spadají.[1]

Poručníci sirotčí jsú dvoji: jedni mocní a druzí věrní a ti se dělají dskami; a třetí *poručníci*[2]), též dskami, jsú společníci, jestliže by sirotkuov Buoh neuchoval, aby na ně spadlo; tehdy jestli Buoh sirotkuov prvé, *než let dojdú*[3]) neuchová, poručník k tomu *statku*[5]) právo má a ten statek vezme. Pakli poručník jest toliko buď mocný nebo věrný a není společník a s nich nápad naň *ne*svědčí,[5]) tehdy vedle svobod na toho, komuž svobody a *pokud svobody*[6]) svědčí, spadne; pakli žádného není podlé svobod příbuzného, tehdy na krále a pána země *má spadnúti.*[7])

Ale ten, ktož takové poručníky dělá, v tom se opatř a dobře rozmysl podlé nahoře dotčeného psaní;[8]) než spolek takový dskami netrvá než do let sirotčích.

Muož také, *není-li příbuznosti*,[9]) sirotkóm takový poručník i společník dán býti pánem země.[10])

A poručník neb společník, kterýž mocný jest,[11]) muož prosúditi a vysúditi, dobyti i ztratiti, když jest dskami udělán; ale pánem země udělaný má počet učiniti a sirotek, let dojda, když na něm svého požádá, má jemu bez zmatku postúpeno býti.

Bývá také takový poručník přirozený, jako otec vnučat svých, dětí svého syna, by pak dílného měl, aneb jeho Buoh neuchoval a on od něho dílu nebral a oddělený nebyl, a statek se byl synu jeho nějaký po ženě nebo přátelích jiných dostal. Též také bratři nedílní *jsú poručníci*[12]) bratrových dětí, jakožto napřed se oznámilo; kdyby k létóm přišli, tehdy děti bratra umrlého všeho statku toliko, což na jich otce díl přijíti mělo, míti mají, jako by on sám, živ jsa, měl, a též volení,[13]) kdyby otci jich volení mezi bratřími *příslušelo.*[14]) A má jim díl dán býti, kdyby požádali a ve všem právo *mají,*[15]) krom toho, co by se jim po jich mateři, kterú měli, dostalo a otec jich jí přebyl, to jich *napřed*[16]) býti má; pakli by i otce přebyla a jim to dala, tehdy jich to zvláště býti má.[17])

Kapitola 161. Léta sirotkóm a spolky s nimi pán země dáti muož.

Let také sirotkóm z příčin hodných muož pán země přidati pro lepší sirotčí s radú panskú.[1])

Kapitola 160. [1]) Zříz. B. 100. — [2]) Dokládáme pro snadnější rozum. — [3]) Dokládáme podlé V. a kn. Drn. — [4]) Dokládáme podlé III. V. XI. XVIII. — [5]) Podlé I. VIII. a zříz. B.; smysl žádá „nesvědčí", ač ex. desk. a ostatní píší: „svědčí". — [6]) Dokládáme podlé I. VIII. — [7]) Dokládáme podlé III. XI. XVIII. — [8]) Viz 153 kap. — [9]) Podlé I. II a kn. Drn.; vyd. Dem. a ostatní: „není-li žádného poručníka příbuznosti". — [10]) Kn. Drn. str. 74 zde dokládá: „jestliže nebylo prv zdělaných". — [11]) Tak opravujeme místo čtení vyd. Dem.: „a takový poručník mocen jest, jako kterýž mocen jest; nebo společník prosouditi etc."; — I. „a takový poručník mocen jest, kteréž mocný jest neb společník atd." — Smysl jest, že mocný poručník otcovský nebyl povinnen sirotkům, let došlým počet učiniti. Viz také Zříz. Vlad. AČ. V. číslo 496. — [12]) Dokládáme pro snadnější vyrozumění. — [13]) t. j. míti mají. — [14]) Vyd. Dem. pak XII. XIII. XIV. píší: „kdyby otec jich volení mezi bratřími přišlo"; všichny ostatní mají svrchupoložené správnější čtení. — [16]) Vyd. Dem. pak XII. XIII. XV. píší: „napad"; všichny ostatní „napřed"; smysl jest, že ve statku otce nedílného mají týž díl, jako by otec byl dostal, kdyby za jeho živobytí se bylo dělilo; ve statku ale po matce jim zustaveném, mají přednost. Srovn. 137 kap. 5 pozn. pak 157 kap. 10 pozn. — [17]) V tom případě naleží všechno dětem nedílného bratra zemřelého a syni jeho nejsou povinni, nějakou část z toho statku bratrům jeho postoupiti.

Kapitola 161. [1]) Zříz. B. 101.

A spolky s sirotky dávají se pánem země, ale to lidem velmi zachovalým a v ničem nepodezřelým, *aby sirotkuov pán země nepodal v nebezpečenství živnosti jich a smrti.*[2]) A *ten*[3]) spolek, pánem země daný, netrvá než do let sirotčích; neb jakž léta mají, tak toho spolku svobodni jsú a své mohú dáti, komuž se jim zdá a léty svými králuov[4]) a pána země spolek umořují a v niveč obracují.[5])

Kapitola 162. Když sirotci bez poručenství zuostanú, kto k nim právo má.[1])

Druzí poručníci *těch sirotkuov, kterýchž otec za živnosti neopatří*[2]); k těm právo má přede všemi přítel, strýc po meči najbližší; pak-li jsú dva neb více též bližnosti, tehdy najstarší. Ale ten má statek sirotčí uručiti vedle šacování a zdání páně hajtmanova a pánuov a list s dobrými rukojměmi na se má udělati, aby sirotkóm jich utraceno nebylo. Pak-li by to kterak utratil a zmrhal, sirotci mají k základu a k rukojmím hleděti a protož zboží sirotčí má každé základem přesaženo býti.[3]) Pak-li ten[4]) rukojmí míti nemohl, tehdy druhý bližší a tak až do najposlednějšího; pak-li by *žádný*[5]) uručiti nemohl, tehdy pán země neb hajtman s panskú radú sirotky opatřte poručníky, tak jakž se jim najlépe zdáti bude. Pakliby sirotci žádného takového příbuzného přítele neměli, aneb žádný přítel v ně se uvázati nechtěl, aneb nemohl pro zaručení, dáti jim mohú jiného poručníka s zaručením;[6]) neb jestližeby dobře a hodně s panskú radú opatřeni nebyli, let dojdúc, statku svého na králi, markrabí pánu země, neb hajtmanu postíhnúti mohú. A takoví poručníci jsú sirotkóm povinni, ze všeho počet dáti před hajtmanem a pány, aneb kohož oni k tomu vydadí,[7]) ač jich sirotci z toho propustiti nechtí; *též hajtman, ačby je sám držal. Také když statky sirotkuov,*[8]) ješto let nemají, odemrú a v ně *žádný*[9]) vedle řádu a obyčeje země se uvázati nechce pro dluhy zuostalé, pán země, neb hajtman s radú panskú muož ten statek prodati a zpraviti, ač v tom jest sirotčí dobré, aby dále nehynulo, s vědomím panským dluhy platiti[10]) a což zbude, sirotkóm věrně zachovati; a puojčil-li by těch peněz komu, má sirotky vedle sebe jistce udělati i s erby a sám se bez erbuov. Také přijdú-li sirotci k létóm a hajtman jím počet vydá a jich statky vrátí, mají jej z toho kvitovati a jestliže by kde byl jistcem a správcí

[2]) Tak jsme postavili místo čtení kněh Tov. „aby sirotkuov pán země nepoddal v jich živnosti a nebezpečenství smrti". Z toho ostatně vidí se, kterak nelidsky takoví poručníci se sirotky nakládali, mrhajíce statky jich i snad oukladně k životu jich sáhajíce. — [3]) Podlé I. II.; vyd. Dem. „tak". — [4]) Jest přivlastnovací adjektivum. — [5]) Zříz. B. 100b. obsahuje článek, že již žádný spolku se sirotky vyžádati si nemá. Viz pozn. 2. Zříz. Vlad. AČ. V. str. 233.

Kapitola 162. [1]) Zříz. B. 101. — [2]) Ex. I. III. XI. XVIII: druzí poručníci jsú, kterýchž otec za živnosti neopatří"; — II. začátečnou tuto větu vynechává; — V. „druzí poručníci jsú dáni . . ." — VIII. „druzí . . . kterýchž sirotkův ani poručníkův otec etc."; ex. desk. „druzí . . . když za živnosti sirotci nejsú opatřeni". — [3]) Viz příčinu toho v Záp. Žer. I. 167. — [4]) t. j. nejstarši příbuzný. — [5]) Podlé I. II. III. V. VIII. etc. vyd. Dem. i zříz. B. „žádným". — [6]) Viz kn. Drn. 110 str. č. XIII. — [7]) Viz kn. Drn. 113 str. V. č. — [8]) Vyd. Dem. má zde mylnou interpunktaci: „ač jich sirotci z toho propustiti nechtí. Též hajtman, ačby je sám držal, když takové statky sirotkuov . . . . odemrú a v ně vedle řádu . . . . se uvázati nechce . . . ." Touto mylnou interpunktací, kterouž ostatně také zříz. B. má, jest celé místo nesrozumitelné a nelogické; neb praví se napřed, že hejtman je drží a pak zase, že v ně se uvázati nechce. Slova ale „též hajtman, ač by je držal" vztahují se k předešlé větě a míní se tím, že také hejtman sirotkům počet dáti má, jakož několik řádků níže zřejmě se to povídá. Mylné vztahování slov: „též hajtman atd. ku větě následující vysvětluje se tím, že v ní vynecháno jest ve většině ex. slovo „žádný". Viz pozn. následující. [9]) Dokládáme podlé V. VII. — [10]) Též zde vyd. Dem. mylně interpunktuje: „aby dále nehynulo s vědomím panským, dluhy platiti"; neb slova „svědomím panským" vztahují se k slovům: „dluhy platiti". Viz kn. Drn. 110 str. XIV č.

statkuov jich, mají jej z toho vyvaditi a jemu jistotu udělati, aby on pro jich na svém statku zmatku neměl. Protož kterak se sirotkóm statkové jich ručí od poručníkuov, přípis toho, jak jim list dělán býti má, tuto jsem položil:

Kapitola 163. Přípis listu na uručení a ujištění statku sirotčího.

Já N. známo činím tímto listem etc. Jakož mi skrze pana hajtmana a pány Jan z Kokor, sirotek nebožtíka Jana Mukaře z Kokor panským rozkázáním dán jest i statek jeho, tak abych já jeho v držení byl a sirotčího dobrého v tom hleděl, a na to mi jest ten všechen statek od hajtmana a pánuov šacován jmenovitě sumú tří tisíc zlatých Uherských dobrých, s váhú spravedlivých se lvy.[1]) I já N., chtě toho sirotka jista toho statku učiniti, pod již psanú sumú tří tisíc zlatých slibuji jemu toho statku neutráceti, ani kterak koli mrhati, ale sirotku tomu Janovi, strýci svému, kdyžby k létóm přišel rozumným, statku sstúpiti, počet vydati a udělati před panem hajtmanem a pány neb těmi osobami, kteréž panem hajtmanem nám ku počtu usazeny budú. A my a. b. c. d. e. f., rukojmě a spoluslibce s ním již psaným N. a zaň, slibujeme rukú společnú a nerozdílnú pod základem svrchupsaným, totiž třmi tisíci zlatými dobrými, spravedlivými váhú, se lvy, tak jakož se svrchu píše, že nemá statku již psanému Janovi sirotku utráceti a jemu počet vydati, jakož se nahoře píše. Pak-li by se toho nezachovalo, což se v tomto listu píše, jehož pane Bože nedaj, tehdy ihned, kteráž dva najprvé od urozeného pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova, hajtmana nynějšího, neb budúcího hajtmana země této Moravské, kterýžby v ty časy v zemi této byl, a od pánuov napomenuta budeme ústy, listem nebo poslem, jeden na druhého neukazuje ani se vymlúvaje, máme a slibujeme vjeti a vlehnúti do města Olomúce v duom ctného hospodáře tu, kdež nám od již psaného pana hajtmana ukázáno bude atd.[2]) A přes to nás všech šest rukojmí s tolikéž pacholky se dvanácti koňmi nemáme vyjížděti ani vychoditi nižádným obyčejem z toho ležení dotud, dokudž bychom sirotčího nezávadně nevrátili a nesstúpili a počtu neudělali, aneb tři tisíc zlatých Uherských nedali, jakož se nahoře píše, aneb nezaplatili hotovými zlatými dobrými. A přes to, ležme my nebo neležme, dáváme plnú moc a právo již psanému panu Ctiborovi hajtmanu, nebo budúcím hajtmanóm a pánóm, těch tří tisíc zlatých vzíti a dobýti v křesťanech neb v židech pod úroky neb lichvami na naši všech společnú a nerozdílnú škodu. A jestliže by které škody sirotek již psaný Jan Mukař pro nenaplnění věcí svrchupsaných od nás jistce a rukojmí vzal, neb pan hajtman neb páni, ty slibujeme jim opraviti a navrátiti pod ležením svrchupsaným. A jestliže by z nás rukojmí kterého smrtí pán Buoh neuchoval, prvé nežby statek sirotčí postúpen byl neb počet vydán, neb tři tísíc zlatých vyplněno a od nás dáno bylo: tehdy my živí a zuostalí rukojmě slibujeme jiného živého místo toho umrlého tak mohovitého v jednom měsíci k sobě v toto rukojemství přistaviti a tento list v týž slova obnoviti pod ležením svrchupsaným. Tomu na svědomí etc.

Kapitola 164. Aby statek po dcerách od rodu neodšel.[1])

Muož také otec neb děd a tak dále přátely své *učiniti*[2]) erby, ačby nechtěl, by statek jeho po dcerách všel v jiný rod mimo rod jeho. To *muož*

Kapitola 163. [1]) t. j. rázu Kremnického. Viz 171. kap. — [2]) Doplněk toho viz 168. kap.
Kapitola 164. [1]) Zdá se nám zapotřebí, několik slov zde předeslati, abychom snadněji naše opravy této kapitoly ospravedlniti mohli. Článek tento kn. Tov. v poradu vzat byl poprvé na sněmu Brn. l. 1505 (kn. Tov. VIII. 289 pak zpráva Bočkovy sbírky č. 2272) a byv zde zformulován vešel pak do tištěného zříz. l. 1516 (viz kn. Drn. moje vyd. str. 111), pak do zříz. A. 70; B. 106b. Abychom širším výkladům při jedno-

dskami neb markrabiným svolením opatřiti, *a*, ačby dceru jednu nebo více měl a dáti jim všeho nechtěl, *má je odděliti*,[3]) tak polože: „ačby pán Buoh na pacholíky co dopustil, nežby k létóm přišli a smrtí sešli, tehdy statku mého tolik neb tolik buď jim děvečkám neb po nich[4]) dáno a jiné všecko spadni na tohoto neb tohoto a jeho děti *neb erby pacholíkového pokolení.*“ *Ale to trvá toliko a nic déle,*[5]) než do pacholíkových let; ti to zrušiti mohú, když k létóm přijdú a dál zavázati mohú, komuž se jim zdá, jako dědici, a jakž k létóm přijdú, *první zavázání otcovo neb dědovo již platné není*[6]) a v statek vejdú.

Kapitola 165. O svévolné dívce.[1])

Také ačby která děvečka sama se vdala bez otcovy neb jiných přátel vuole, neb sirotek bez svých poručníkuov, aneb s kým ušla, by pak i mateřina vuole *v tom*[2]) byla, o svuoj statek přijde a k čemuž právo měla, a ten, ktož k němu právo míti bude, jej vezme; a nad ním[3]) i nad ní se pomsta stane, jako obyčej v zemi.[4]) Protož jsem nález tuto o tom vepsati kázal; nebo páni staří to za právo pravili.[5])

tlivých opravách se vyhnuli, klademe zde znění toho článku podlé zříz: „Také toto ustanoveno jest a zřízeno, že otec neb děd (ač by nechtěl, aby statek jeho odšel od jeho rodu v jiný rod) muože dskami, nebo na mocný list královský, od dcery neb dcer statek svuoj, na všem neb na díle, dáti a poručiti přátelóm svým přirozeným, po otci neb po mateři, pokudž mu se zdá; však opatře dceru neb dcery slušně věnem podlé statku toho. A tak postaviti: „ačby pan Buoh smrt na pacholíky dopustil, nežli by k létóm přišli, tehdy aby s statku mého po dcerách mých toliko dáno bylo a ostatek aby spadlo na ťoho přítele, neb přátely“. Než pacholíkové přijdúc k létóm mohú to změniti a při dědictví svém zuostati a o tom říditi podlé svobod země Moravské“. — [2]) Vyd. Dem. a jiné: „přately své a erby . . . to svolením . . . opatřiti. Ačby dceru jednu atd. My jsme doložili slovo: „učiniti“ a větu: „to dskami . . . opatřiti“ vztahli jsme k větě následující. — [3]) Vyd. Dem. a ostatní: „je chtěl odděliti“. — [4]) Ve slovích: „po nich“ jest smysl věna, o němž zříz. se zmiňují; viz první pozn. — [5]) Významně tištěná slova nejsou v Dem., pročež také tam celé místo smyslu nemá; my je dokladáme podlé I. II. III, VII. VIII. XI. — [6]) Tato věta není ve vyd. Dem., my ji dokládáme podlé I. II. VII. VIII.

Kapitola 165. [1]) Zříz. B. 107. — [2]) Podlé II. — [3]) t. j. nad tím, s kterým ušla. — [4]) Co by to za trest byl, nesnadné jest pověděti; Řád práva zem. ustanovuje, že dcera, dala-li se sezdati dobrovolně s unášecem, i s ním se odevzdala otci, jenž jim oběma hlavu stíti měl. Nešla-li dobrovolně, pak dcera unášeci měla hlavu stíti. (AČ. II. 123). — Maj. Car.: „tehdy ona i ten muž z starého obyčeje královského jsúc zahrabáni podstúpiti súd najvyšší byli jsú přinucováni“; — latinský text ale praví: palo affixi. (AČ. III. 159). — Ondřej z Dubé praví, že nález při únosbě panny plnoleté jest na panské milosti; o sirotku: „pak nález, pomsta i dóvod má státi na panské vóli a tu se bojím psáti přes jich vóli“. (AČ. II. 491). — Všehrd praví: „vdala-li by se panna bez otcovy, bez bratra svého, bez strýce nebo bez poručníka svého vóle, své věno ztratí“ (pag. 248). — Řád. Vlad.: „aby spravedlnosť svú, kterúžby koli k jakému statku měla, ji ztratila“ (AČ. V. 237). Polské pravo ustanovuje: „virginis raptor violentus in gratia ejus et amicorum consistit. Filia procurans se rapi absque voluntate parentum, dotem amittit“. Helc. Starod. Pomn. 35 srv. 138. Jaká to tedy pomsta byla, kterou kn. Tov. míní, nesnadno jest ustanoviti; podlé toho, že se mluví o trestu nad unášecem i unešenou, zda se, že mysleti lze na trest v Maj. Car. uvedený. — Únosby možná že často se stávaly, jelikož, jako žena vězeň muže svého byla, i dcery bez otcovy vůle, a nebylo-li otce, bez vůle bratrů, a nebylo-li i těch, bez vůle strýců vdávati se nesměly; a tito jim zase vdáti se zabraňovali neb alespoň překážky činili, jelikož ze zprávy statku sesterského užitek měli. (Zříz. Vlad. AČ. V. 237). Protož zeměpáni dcery brali v ochranu svou, o čemž v tomtéž zříz. na tomže místě. Naproti tomu žádali stavové Moravští na sněmu Olom. l. 1515, aby král jim list dal, „že sirotkóv bez přátelské vóle žádnému dávati nechce“. (Kn. Tov. VIII. str. 307). Neměla-li panna sirotek příbuzných, vdána jest s radou hejtmana a soudu panského. (Záp. Žer. I. 100). O vyvržení sestry z rodu pro vdání se proti vůli bratří, viz Záp. Žer II. 137. 138. — [5]) Avšak bohužel! žádný ex. toho nálezu nemá; I. piše: „nález, ktož kterú unese, jaká toho pokuta, měl býti napsán, a není napsán“.

Kapitola 166. Ještě o poručenství.[1])

Také lidé vcházejí v statky poručenstvím, když kto komu co poručí, zvláště nemovité věci, jakožto věci dědičné, zámky, městečka, vsi i jiné věci. Muož to poručenství[2]) učiněno býti dskami, jakož o tom nahoře položeno; ale jakž se to ve dsky vloží, toho změniti nemuož. Muož také býti druhé spolkem před hajtmanem, jakož nahoře o tom zmínka. Třetí, bez desk i spolku, na list královský neb markrabský, když list svuoj dá pod pečetí svú k tomu rozumu: „že muož statek dáti v díle, neb ve všem za zdravého života, neb na smrtedlné posteli"; kromě že se v těch listech duchovní stav vymíňuje. Co se dotýče statku nemovitého, ktož již takovú svobodu má a list, ten poručenství svá *měniti*[3]) muož, kolikrát chce, až do posledního, kteréž moc má a jiná moří, lečby prvé dskami co zavázal; to před tímto puojde. A ten má učiniti takovým během poručenství, jakož se dole list píše obyčejný, svú napřed pečetí a najméně šesti dobrých lidí panských neb rytířských k jeho sedmé a těch má za přivěšení a přitištění jich pečetí prositi ústně neb listně otevřeným listem. A ktož tak poručí, to moc má. Přihází se, že i *po smrti*[4]) k takovým poručenstvím pečeti bývají přikládány; ale musí jeho pečeť napřed býti a dvú dobrých lidí k tomu prošených za jeho živnosti; jiní i po smrti přiložiti mohú, ač jest, živ jsa, toho na nich žádal etc.[5]) Toto stojí napřed psáno.

Kapitola 167. O listech obecných zemských. A najprv na zprávná zboží.

Nalézá se mnoho starých listuov, že prvé listové na zprávu bývali jsú děláni, v nichžto rukojmě stáli jsú i s erby. A to jsú byli listové bezpeční, nebo do zprávy rukojmě v nich nezmírali, ani obnovování potřebovali; neb v těch listech nestálo toho artykule, ani potřebí bylo: „jestliže by kterého z nás rukojmí Buoh neuchoval, aby jiného živého tak mohovitého v jednom měsíci přistaveno bylo." Ale zpráva starých pánuov byla jest o tom, že ti listové proto jsú sešli a jiným obyčejem jiní nalezeni, že zlí a chytří lidé toho jsú se *chytali,*[1]) že by jim věčně v zprávě státi *měli*[2]), poněvadž i s erby slibují. Ale toho jest nebylo; neb nic *déle*[3]) týž listové v zprávě nestáli jsú, než do šesti práv, totiž do tří let po dskách vložení a pořád zběhlých od vkladu práv: neb vždycky právo jedno po druhém až do šesti pořád tu svobodu má k nároku, ač by *kto mu to*[4]) zboží právem v čem nařknúti chtěl. A víc i erbové nebyli jsú povinni, (by pak i otec sšel smrtí, než by práva přešla) než dotud do šesti práv zpravovati od vložení a toho nenarčení, též jako i jiní rukojmě, kteříž živi zuostali a to přečekali, že zpráva šesti práv přešla.

Ale nyní již se dělají listové pro tu chytrost, že toliko rukojmě za to stojí do smrti a jakž umře, on i erbové toho rukojemství jsú prázdni a list se obnoviti musí a jiný rukojmě přistaviti. Ale již i při těchto nynějších zpravných listech nová chytrost a zlost se nalezá, když se válečný čas strhne, aneb řád a právo a spravedlivost nejde, že lidé svú zlostí, aby zmatek učinili

---

Kapitola 166. [1]) Článek ten v širším obsahu podán jest v kap. 158; Ctibor zdá se, že jej proto připsal, aby jim kap. 158, poněkud nejasně sepsanou, vysvětlil. — [2]) Podlé II. ostatní: „poručenstvím". — [3]) Viz 158 kap. 6 pozn. — [4]) Dokládáme podlé 158 kap. — [5]) „et caetera" dokládáme podlé I; ex. VIII. zde opakuje, co pak v 158 kap. následuje.

Kapitola 167. [1]) Podlé I. VI. VII. VIII; ostatní „chytili". — [2]) Podlé I. II. IV. VII. VIII. ostatní: „mělo". — [3]) Podlé I. II. IV. VI. VII. VIII; ostatní: „dále". — [4]) Vyd. Dem. pak IV. XII. XIII. XIV: „ačby k tomu zboží právem v čem nařknúti chtěl", což smyslu nedává; I. II. VI. VII. UIII. piší: „ačby k tomuto . . . ." podlé toho musí se rozděliti, jak mi nahoře jsme učinili; neboť neříkalo se: „k zboží na-

a kupitele o statek připravili, nebudú chtíti listu obnoviti, ač který rukojmě umře, ani na lání ani hanění *dbáti*[5]) a bohatí někdy se odhrozí, tak že všichni rukojmě zemrú a on, zprávy nemaje, o své penize, kteréž za to dal, přijde, i o statek.[6]) Také, jakož se tato léta mnohým stalo, *stává se*[7]) to, že zaplativše statky, podruhé je platiti museli, nemajíce rukojmí *a*[8]) na kom se hojiti. Protož jsem těch starých listuov přípis obecný tuto položil a jest potřebí, pro chytrost a úklad takových zlých lidí také toho dobře rozvážiti.

Kapitola 168. Přípis listu zprávního na zboží jistec i rukojmě s erby.

„Já N. i s svými erby vyznávám tímto listem etc., že jsem prodal s radú přátel svých a mocí tohoto listu prodávám a jsa jistec a zprávce věcí dolepsaných, a my a. b. c. d. e. f. rukojmě a spravedliví spoluslibce i s svými erby s ním N. a jeho erby věcí též dolepsaných, totiž vsi Klobúk XVti lanuov a poplatkuov z nich, kur a vajec i jiných požitkuov, kostelního tu podací, s rolí oranú i neoranú, s lukami, dvorem poplužným, s lesy, s háji, potoky i se všemi právy a požitky, což to zboží v sobě užitku má a od starodávna záleží, s horami, s hranicemi i se všemi mezemi, jakož vymezeno a zamezeno jest a sami jsme to měli a drželi, nic sobě tu vymíňujíc panství ani vlastenství ani kterého vykúpení, než to všecko jsme prodali a mocí tohoto listu prodáváme slovútnému panoši Frankovi z Ubachu a jeho erbóm a k věrné ruce jeho Domanovi z Kokor. Kteréžto zboží a ves s nahoře dotčenými platy máme zpraviti a osvoboditi právem zemským, ktož by to koli do tří let po dskách vložení tímž právem nařekl, buď před křesťany neb židy, sirotky neb věnnými právy, neb jakýmžkoli nárokem zemského práva, tolikrát, kolikrát by to zboží narčeno bylo. A máme a slibujem to všecko splniti svú dobrú, čistú vírú, sami za se slibujíc i za své erby ve dsky vložiti na prvním sněmu panském nebo konečně na druhém, když dsky zemské v Olomúci neb v Brně najprv otevříny budú a po dskách vložení tak zpravovati za plná tři léta pořád zběhlá, jakož se nahoře píše, beze všech omluv a forteluov všelijakých. Pak-li bychom toho neučinili, jehož pane Bože nedaj, máme a slibujeme po napomenutí, když bychom ve dsky nevložili a dosti neučinili, napomenuti byli, jeden na druhého neukazuje ani se jeden druhým vymlúvaje, ani naši erbové vymlúvajíc, vjeti a vléci do města Olomúce v duom ctného hospodáře, tu, kdež nám od našich kupiteluov svrchupsaných ukázáno bude. A jestliže by se náma prvním dvěma ležákóm v tom ležení událo čtrnácte dní ležeti, od prvního dne napomenutí čtúce a my ještě svrchupsaných věcí našim kupitelóm nedokonali a nesplnili, tehdy ihned druhá dva rukojmě, kteráž napomenuta budem od na-

řknouti“, jak toho níže mnoho dokladů. — [5]) Podlé I. II. VII. VIII; ostatní: „dbají“. [6]) Smysl jest ten. Rukojmě byli povinni zprávou statku jen do tří let a 18 neděl; když kdo v tom času statek nějakým právem nařknul, nebo dluhy na něm vymáhal, pak byli rukojmě povinni, statek vyvaditi. Když však pro války neb jiné kterékoli příčiny právo zahájiti a desky se otevříti nemohly, mohlo se státi, že jeden rukojmě po druhém zemíral a ostatní listu obnoviti a nového rukojmě místo zemřelého postaviti nechtěli; ten, který statek koupil, čili kupitel, nemoha živoucích rukojmí, jelikož práva nešla, pro obnovení pohnati, pozbyl tak rukojmí všech a když pak v čas nastalého pokoje a zahájených práv, kdež teprvé statek do desk se vložiti mohl, načež do tří let a 18 neděl každému volno bylo, jej nařknouti, někdo ho skutečně nařkl, tu kupitel, nemaje žádných rukojmí a prodávače již na živě, i o penize i o statek přijíti mohl, když tí, kteří statek naříkali, právo své k němu prokázali. — [7]) Vyd. Dem.: „také jakž se tato léta mnohým stalo to, že zaplativše . . . . .“ taktéž ostatní, jen že II. VII. piší „stává se“, podlé čehož naše oprava; neb jinak jest místo nejapné, anot méně srozumitedlné. — [8]) Dokládáme podlé VII. — Smysl jest, že, když rukojmě zemřeli a někdo statek nařknul a právo k němu prokázal, kupijící, chtěl-li statek podržeti, tržnou cenu ještě jednou platiti musel tomu, který právo své dovedl. Viz pozn. 6.

šich kupiteluov svrchupsaných, máme a slibujem vjeti a vléci k témuž hospodáři tím právem, jako první dva ležáky. A tak slibujem učiniti až do posledních dvú rukojmí a tak nás všech šest rukojmí s tolikéž pacholky a se dvanácti koňmi slibujem v tom ležení ležeti a pravé i obyčejné ležení vésti a z toho ležení nikam nevyjížděti ani vychoditi žádným obyčejem ani kterým právem tak dlúho, dokavadž bychom toho všeho, což se svrchu píše, nedokonali a nesplnili úplně a docela našim kupitelóm svrchupsaným. A jestližeby naši kupitelé pro nedokonání a pro nesplnění a pro nezpravení těch věcí svrchupsaných kterakkoli škodu vzali jezdíc, trávíc, posly šlíce, na listy nakládajíce aneb se o to sudíce, ještoby je svědomím bez přísahy a věrování ukázati mohli: ty všecky škody slibujem jim zase navrátiti úplně a docela zaplatiti a to pod ležením svrchupsaným. A kdyžbychom to zpravili a osvobodili a pro prodaj *náš*[1]) žádný toho nenařekl po šesti právích aneb třech letech zběhlých, té zprávy svobodni býti máme i erbové naši. A ktožby měl tento list s kupitele našeho anebo věrné ruky jeho svrchupsané dobrú vuolí, ten má a míti budo túž plnú moc a právo ke všem věcem v něm položeným a zapsaným, jako oni sami kupitelé naši častopsaní. Tomu všemu na potvrzení a lepší jistotu i svědomí my jistec i rukojmě nahořepsaní pečeti naše vlastní s našim dobrým a jistým vědomím dobrovolně přivěsili jsme k tomuto listu. Jenž jest dán a psán etc.

Kapitola 169. List zprávný obyčejný, který se nyní na zprávná zboží dělá:

„Já B. z N. i s svými erby vyznávám tímto listem obecně přede všemi etc. že s dobrým rozmyslem a přátel svých radú dobrovolně prodal jsem a mocí tohoto listu prodávám a postupuji své vlastní zboží a dědictví, totiž hrad (aneb město, neb tvrz, neb ves etc.) s dvory i s rolí oranú i neoranú, s lukami, s pastvami, s pastvištěmi, s horami, s doly, s lesy, s háji, s luhy, s chrastinami, s křovinami, s lovy, s hony, s čižbami, s mezemi, s hranicemi, s lidmi platnými i neplatnými, s robotami, s užitky a požitky i se všemi poplatky, s řekami i s břehy, s rybníky, rybništěmi, s potoky tekúcími i netekúcími, s jezery i se vším plným právem, panstvím a příslušenstvím, jakož ta zboží svrchupsaná od starodávna v svých mezech každých i v každé zvlášť záležejí a jsú vymezena, nic sobě ani erbóm svým ani budúcím potomkóm, pánóm N., práva, panství ani vlastenství nezachovávaje, tak jakož jsem to sám držal: než to všecko prodal jsem ku pravému dědictví svobodně a nezávadně slovútným panoším a. b. c. etc. i tomu každému, ktožby tento list měl s jich dobrú vuolí, aby též právo měl k těm ke všem věcem v tom listu psaným, jako oni sami, za dva (neb za tři) tisíce (aneb za sto etc.) kteréž jsem od nich hotové úplně a docela zaplacené vzal. A protož já svrchupsaný B. z N. jistec a první zprávce nahoře i dole psaných věcí a my a. b. c. d. e. f. rukojmě a spravedliví zprávce nahoře i dole psaných věcí, s nim s pánem B. z N. a zaň slibujeme všichni vespolek naší dobrú čistú vírú, rukú společní a nerozdílnú, beze vší zlé lsti svrchupsaným N. z N. a jejích erbóm a věrným rukám i tomu, ktožby tento list měl s jejích dobrú vuolí, to jisté zboží svrchupsané se vším jeho příslušenstvím když najprvé dsky zemské v Olomúci neb v Brně budú otevříny, na prvním sněmu neb konečně na druhém ve dsky zemské vložiti a vepsati, jemu a erbóm *jeho i věrným jeho rukám svrchupsaným a sobě*[1]) a erbóm svým i budúcím potomkóm z desk vypsati a vymazati svým

---

Kapitola 168. [1]) Vyd. Dem. „nás"; také nesprávně interpunktuje: „a pro prodaj náš žádný toho nenařekl, po šesti etc.

Kapitola 169. [1]) Významně tištěná slova nejsou ve vyd. Dem; protož smysl tam neúplný.

nákladem a svú prácí a po dskách vložení plná tři léta zpravovati a osvoboditi od každého člověka, světského i duchovního i od sirotkuov, i od židuov i od věnných práv, ktožby to zboží svrchupsané právem zemským nařekl na všem nebo na díle, tolikrát, kolikrát by toho potřebí bylo kupitelóm našim svrchupsaným. A zvláště jim slibujem za ssutí, aby oni naši kupitelé svrchupsaní vždy při tom zboží bez zmatku zuostali. Pak-li bychom toho všeho neučinili a nedokonali, což se v tomto listu píše, budto ve všem neb na díle, čehož pane Buože nedaj, tehdy ihned, která dva z nás rukojmí etc. (ležení položiti ut supra);[2]) A jestližeby v tom času pán Buoh z nás rukojmí kterého smrtí neuchoval, jehož pane Buože ostřež, tehdy my živí a zuostalí rukojmě slibujem a máme jiného rukojmí místo toho umrlého tak dobrého a mohovitého v jednom měsíci pořád zběhlém k sobě přistaviti a podlé sebe zapsati a tento list v táž slova obnoviti a jej kupitelóm našim svrchupsaným v jich moc dáti pod ležením svrchupsaným. Tomu na svědomí etc."

Ale v tom se každý opatř; neboť zpráva a list takový netrvá než po šest práv, totiž po tři léta, tak v Brně jako v Olomúci, ač práva jdú; pak-li by nešla, tehdy vždy rukojmě vězte[3]) a list s jistcem obnovujte až do přejítí šesti těch práv. Pakli-by se kto zmeškal a v těch třech letech neb šesti právích se k tomu nepřipověděl, aneb nepohnal a právem nenařekl a dotud sobě nekonal, by pak i právo měl, ten by je ztratil a zmeškal: neb dotud rukojmě po vložení do desk zpravují a nic déle.[4])

Kapitola 170. O listech na peníze neb na dluh.

Listové, kteříž se na dluh dělají, ti mají býti děláni a psáni obyčejní, ktož jich chce v právě zemském požíti aneb k nim pohnati. Najprvé jistec, rukojmě, a najméně jich šest, k tomu[1]) suma, úroky, škody, obyčejné ležení,[2]) věrné ruky, dobrá vuole, — to vše v listě obyčejném státi muož[3]), i *erbové*[4]). Ale sluší znamenati, aby rozumně v listě „věrné ruky" stály; neb stojí-li tak jako v tomto přípisu dole; a *jmenuje-li se „s jeho dobrú vuolí" a „věrných ruk" se nejmenuje*:[5]) tehdy jistec neb jistci na list mohú sami dáti dobrú vuoli bez vuole a vědomí věrných ruk; pak-li by stálo takto: „s jeho dobrú vuolí aneb jích věrných ruk", tehdy jistec bez vědomí a vuole a pečeti věrné ruky nemuož *dobré*[6]) vuole dáti. Protož se každý uměj opatřiti, ktož sobě takové listy dělati káže.

---

[2]) Viz 168 kap. 8. řádek zdolů, odkud slova: „jehož pane Buože nedaj" až k slovům: ty všecky škody slibujem jim zase navrátiti úplně a docela splniti pod ležením svrchupsaným" — sem vztahovati sluší. — [3]) t. j. za to stůjte, ručte, viz 141 kap. a vysvětlení slov. — [4]) Tento významně tištěný odstavec není ve vyd. Dem. taktéž ne v XII. XIII. XV; — III. XI. XVIII. celou kapitolu nemají; my jsme jej přijali podlé I. II. V. VI. VII. VIII. IX. X. XIV.

Kapitola 170. [1]) Vyd. Dem. nesprávně interpunktuje: „. . . najméně jich k tomu šest, suma . . ." — [2]) I zde vyd. Dem. má nesprávnou interpunktaci: „škody obyčejné, ležení . . ."; slovo: „obyčejné" náleží k „ležení", neb pravilo se vždy „ležení obyčejné"; viz 173. 174 kap. K tomu ex. V. piše: „ležení obyčejné". — [3]) Ex. II. píše: „má". [4]) Podlé II; ostatní nesprávně: „erbóm". — [5]) Toto místo jest patrně korumpováno; vyd. Dem. píše: „jako v tomto přípisu dole se jmenuje" o dobrej vuoli neb věrných ruk, tehdy . . .; — II: „jako v tomto listu dole se jmenuje a dobré vuole aneb věrných ruk se nejmenuje, tehdy . . ." Tu především se hleděti musí ku konci následující 171 kap. „a ktož by tento list měl s dobrú vuolí věřiteluov našich . . . . aneb jích věrných ruk", k nimž svrchudotčené místo 170 kap. se vztahuje. Podlé slov 170 kap. „pakli by stálo takto: s jeho dobrú vuolí aneb jich věrných ruk" — patrně jde, že zde vysloviti se má protiva t. j. stojí-li v listě pouze, že s věřitelovou vůlí, a nepřistaví-li se také, že s vůlí věrných ruk, pak mohl jistec bez vědomí věrných ruk sám dobrou vůli učiniti; stálo-li však, že s věřitelovou i věrných ruk vůlí, pak jistec bez svolení věrných ruk dobrou vůli učiniti nemohl. — [6]) Dokládáme podlé I. II. IV. VI. VII, VIII.

Kapitola 171. Přípis listu obyčejného na dluh.

„Já N. z N. i s svými erby, první jistec a dlužník dluhu dolepsaného, a my a. b. c. d. e. f. rukojmě a spravedliví spoluslibce s ním panem N. a zaň, vyznáváme tímto listem etc. že jsme dlužní pravého a spravedlivého dluhu nám vděk pójčeného šest set zlatých dobrých Uherských se lvy, zlatem i váhů spravedlivých, urozénemu vládyce N. z N. a erbóm jeho a k věrným rukám urozeným vládykám a. b. c. etc., kterýchžto šest set zlatých svrchupsaných my jistec a rukojmě svrchupsaní slibujem naší dobrú a čistú vírú, rukú společní a nerozdílnú beze vší zlé lsti dáti a hotovými zlatými dobrými Uherskými zaplatiti od datum listu tohoto úplně v roce pořád zběhlém i s úroky zadržalými, ačby kteří zadržáni byli, našim věřitelóm svrchupsaným bez prodlení dalšího, bez fortele a zmatku i omluv všelijakých. Pakli bychom toho neučinili a zlatých svrchupsaných i s úroky na ten čas již psaný nedali a nezaplatili úplně a docela věřitelóm našim svrchupsaným aneb jejich věrným rukám svrchupsaným, jehož pane Bože nedaj, tehda ihned kteráž dva z nás rukojmí svrchupsaných najprv napomenuta budem od našich věřiteluov svrchupsaných anebo jejich věrných ruk, máme a slibujem vjeti a vléci, anebo každý z nás rukojmí místo sebe poslati panoši řádu rytířského s jedním pacholkem a se dvěma koňoma v pravé a obyčejné ležení do města Olomúce, do domu ctného hospodáře, nám od našich věřiteluov ukázaného anebo jejich věrných ruk svrchupsaných. A jestliže by se náma dvěma prvním rukojmím v tom ležení čtrnácte dní ležeti údálo, od prvního dne napomenutí pořád čtúce a my ještě zlatých svrchupsaných, věřitelóm a jich věrným rukám i s úrokem plniti nedbali, tehdy hned druha dva rukojmě, kteráž napamenuta budou od našich věřiteluov neb od věrných ruk jejich svrchupsaných, jeden na druhého neukazuje ani se jeden druhým vymlúvaje, máme a slibujem vjeti a vléci anebo místo sebe poslati ku prvním dvěma ležákóm s tolikéž pacholky a koňmi do téhož města k témuž hospodáři tím vším právem a obyčejem jako první dva rukojmě. *A tak slibujem učiniti až do posledních dvú rukojmí.*[1]) A přes to, ležme my v tom ležení nebo nežme a svrchupsaných zlatých nesplnivše a nezaplativše, dáváme plnú moc a právo tímto listem našim věřitelóm a jich věrným rukám svrchupsaným, zlatých svrchupsaných dobýti a vzíti mezi křesťany aneb mezi židy pod lichvami na naši všech společní a nerozdílnú škodu. A tak nás všech šest rukojmí s tolikéž pacholky a se dvanácti koňmi slibujem a máme nikam nevyjížděti ani vychoditi žádným právem ani obyčejem, ani kterým novým nálezem, až právě jistina zlatých svrchupsaných věřitelóm našim a jejich věrným rukám svrchupsaným úplně a docela *zaplacena*[2]) bude i se všemi škodami, ačby které škody věřitelé naši pro nesplnění zlatých svrchupsaných kterakkoli vzali, ješto by je dobrým svědomím bez věrování a přísah pokázati mohli: ty všecky škody slibujem jim vedle jich vóle zaplatiti. A jestliže by v tom času pán Buoh z nás rukojmí kterého smrtí neuchoval, jehož pane Bože ostřez, my živí a zuostalí rukojmě slibujem a máme jiného rukojmě místo toho umrlého tak dobrého a mohovitého v jednom měsíci pořád zběhlém v též rukojemství k sobě přistaviti, podlé sebe zapsati a list tento v táž slova obnoviti a jej věřitelóm našim neb jejich věrným rukám v jich moc dáti pod ležením svrchupsaným. A ktož by ten list měl s dobrú vuolí věřiteluov našich svrchupsaných aneb jejich věrných ruk, ten má i míti bude plnú moc a právo ke všem věcem svrchupsaným, jako oni věřitelé naši svrchupsaní. Tomu na svědomí etc.“[3])

Kapitola 171. [1]) Významně tištěná slova nejsou ve vyd. Dem. — [2]) Není ve vyd. Dem. [3]) Kterou výstrahu Ctibor Drnovský o těchto listech dává, o tom viz kn. Drn. moje vyd. str. 85 pod záhlavím: „výstraha o listech hlavních písmem i dírami“.

Kapitola 172. Kterak do ležení obsýlati se má.[1])

Zdrží-li se tak, jakož psáno jest nahoře a jakož list svědčí, dobře; pak-li nic, věřitel bude moci hleděti vedle listu k jistci i k rukojmím. A má najprvé jistce obeslati a rukojmě také k ležení, ač jistec povinnen není vlehnúti; ale rukojmě jsú. A mají míti rukojmě rok *až*[2]) do jistcova obeslání a jim se poselství vrácení[3]); a nechtěli-li by, muož *je*[4]) k tomu obyčejným láním připraviti,[5]) také i ku právu pohnati a, obdrže[6]), zvodu i jiného práva žádati a zástupci,[7]) ač se jemu zdá, přijíti. Ale nerádi zástupce[8]) o dluh peněžitý se přijímají;[9]) neb jistší jest, držeti se šesti, než jednoho: *nebo jakž v právě zástupci přijme,*[10]) tak jiní jsú propuštěni. Než spolu z jistiny a škod nemuož se v jednom póhonu pohnati, než z každého zvláštním póhonem; také ze škod a z úrokuov nemuož spolu *pohnati*[11]) než *každého se zvláště držeti*[12]) Škod také nad jistinu nemuož počísti, lečby práva nešla tak dlúho,[13]) žeby i úroci nad jistinu zruostly i škody. A kto by svévolně plniti nechtěl, jistec i rukojmě, to by také váženo býti muselo, vedle listu úroci a vedle svědomí škody *i nad jistinu.*[14])

Kapitola 173. List laci pro dluhy rukojmím.[1])

Já Jan z Hajan velebným, dóstojným, urozeným pánuom, statečným rytiřóm, urozeným vládykám, múdrým a opatrným měšťanóm měst i městeček, robotným sedlákóm, kurvám, lotróm, biřičuom, katuom i všemu stvoření, kteréž na tomto světě jest, žaluji na urozeného vládyku etc. na toho zvyjebaného nestydatého lháře o peníze, kdež jest mi rukojmě v listu hlavním, kterýž mám s sedmi pečetmi vysutými vedle jiných pánuov a dobrých lidí, za urozeného pána pana etc. za tisíc zlatých. Kdež jsem jeho napomínal, aby mi slibuom svým dosti učinil a pečet svú ode mně vyvadil a mně platce byl. kdež toho všeho zanedbal jest a až podnes učiniti zanedbává: a protož vašich

---

Kapitola 172. [1]) Většina ex. nemá zde zvláštního nadpisu a spojuje článek ten s předešlou kapitolou; vyd. Dem nadpisuje: „o ležení", VIII: „přídavek potřebný". My jsme vzali nadpis podlé XII. — [2]) Podlé I. II. IV. V. vyd. Dem. . . . do jistcova obeslání, až jim se poselství . . ." — [3]) t. j. až posli od jistce se navrátí. — [4]) Podlé I. II. III. VIII. XI. etc. t. j. rukojmě; vyd. Dem. „jeho". — [5]) t. j. věřitel. — [6]) Vyd. Dem. interpunktuje: „a obdrže zvodu i jiného práva žádati"; musí ale po slově: „obdrže" státi čárka; neb „obdržeti" znamenalo v soudnické řeči, tolik co při soudu vysouditi a pravilo se „obdržeti panským nálezem atd." Smysl tedy jest: když věřiteli pře přiřknuta byla, mohl na základě panského nálezu žádati zvodu, odhadu a přidědění. — [7]) Jest to forma starší čtvrtého pádu, jakož se také pravilo v accus. panoši, soudci, platci, správci atd. — [8]) Starší forma nomin. množ. počtu. — [9]) Ex. II. „ale nerád zástupci přijme . . . ." — [10]) Podlé I. II. III. VII. VIII; vyd. Dem. „nebo jakož v právě když . . ." — [11]) Dokládáme pro snadnější vyrozumění. — [12]) Podlé VII. ostatní: „než jednoho se držeti"; smysl ale jest, že o škody musel zvláštním půhonem pohnati a o úroky zase zvláštním, jelikož platila zásada, že o dvojí věc jedním půhonem se pohnati nesmí. — [13]) Vyd. Dem. mylně interpunktuje: „lečby práva nešla, tak dlúho žeby . . ." — [14]) Vyd. Dem. pak I. V. VIII. etc. piší: „. . . . a vedlé svědomí i škody"; II. VII: „a vedle svědomí škody"; — významně tištěná slova jsou jen v III. XI. XVIII. Čtení v II. VII. jest správnější ostatních a smysl jest, že úroky vedlé času v listu udaného a škody vedlé svědomí (bez přísahy a věrování, viz kap. 172) se určovaly. Přijali jsme však slova „i nad jistinu" jednak podlé spojky „i" ve vyd. Dem. pak I. V. VIII. etc., jelikož prozrazuje, že opisovatelé místo to porouchali vynechavše slova „i nad jistinu" kteráž že sem náležejí, jde z toho, že zde má býti vysloven trest pro svévolné neplnění, kdežto obyčejně vyšší škody, než-li jistina byla, jen v čas, když práva nešla, počítati se mohly.

Kapitola 173. [1]) Tento lací list, o němž viz více ve vysvětlení slov, jest jen v ex. III. XI. XVIII; ostatní ho nemají. My jej klademe proto, že se v předešlé kapitole o něm mluví. Viz kn. Drn. moje vyd. 77 str.

milostí prosím i každého zvlášť vedle řádu a stavu jeho a vašim milostem oznamuji, aby jste se před takovým zvyjebeným nestydatým lhářem o penize uměli vystříhati a jemu aby jste nevěřili, aby vašim milostem též nelhal a o statek vašich milostí též nepřipravoval, jako mne připravuje a mnú lže. A poněvadž mnú tak lže, nevěřím, než že se jest z své mateře třetí den vylhal prv, než se naroditi měl.[2]) A protož jeho teď tak napomínám, aby mi slibuom svým dosti učinil a jest-li kto dobrý s ním znám, uměj se před takovým zvyjebaným nestydatým lhářem o peníze vystříhati. A sejme-li kto tento list, bude též zvyjebaný nestydatý lhář o penize jako on, jestliže jemu jeho nedodá. Dán etc.

Kapitola 174. O obyčejném ležení.[1])

O obyčejném ležení takto od starých pánuov jest praveno, že má vjeti do hospody ctného hospodáře a list s sebú vzíti a tu *ležeti*[2]). A počítá se na kuoň a na osobu na jeden den a na noc osm drobných neb čtyry groše staré až do dvanácti koní a osob tolikež. A buď jakžkolivěk list na dluh, zprávu, zástavu neb věno, v kterémžkoli ležení svědčí, v každém to ležení tím právem vésti se má a list hlavní má býti hospodáři ukázán a čten prvé, než potřeby počne dávati a u něho list zuostati a hospodář již jim má na ty koně potřeby dávati. A kdyžby jemu nebylo placeno, tehdy má koně vyvésti po tři trhy a, což muož najdráž, prodati a dobrým lidem osvědčiti, zač je dává, že dráž nemohl. To sobě muož na sumu té útraty sraziti a rukojmě jiné koně na to místo mají dáti a položiti; a takové škody *se*[3]) sumují a platiti je jistec a rukojmě musejí. Ale měšťané Brněnští v svých knihách ležení obyčejné, za markrabí *Jošta*[4]) ustanovené, jsú ukázali; protož jsem je tuto, jakž v jich knihách stojí psáno, slovo od slova vepsati dal.

Kapitola 175. Ležení obyčejné pro dluh ustanovené za markrabí Jošta.[1])

„My Jošt z Boží milosti markrabí a pan Moravský a *my* Prokop z též milosti také markrabí Moravský, a my páni zemští též země Moravské vyznáváme, že jsme s radú a vólí poctivých mužóv, purgmistra, rychtáře a přísežných konšelóv města Brna, a my jmenovaní purgmistr a přísežní konšelé města Brna vyznáváme, že jsme pro obecní dobré etc.

Item. Kdežto ruoznice byla mezi ležáky a hospodáři, tu jsme za právo nalezli: v každém městě a městečku aby, kterýžby člověk, pán nebo služebný, vlehl a ležení držal, tak poctivě zachoval se *a tiše*, žeby žádného neurazil ani slovem ani skutkem; a ktož se tak poctivě a tak tiše má, toho také žádný nemá uraziti.

Item. Hospodář má každému pánu dva groše a pacholku jeden groš k každému stolnímu jídlu počítati a nic více; a za pití celý den k obojímu jídlu na každého pána s jeho pacholíky tři groše za stolem i po stole. Ale hospodář má jim piva dáti dosti k stolu k obojímu jídlu, jehož by más dva haléře platilo, kterýchžto čtyrmecitma za jeden groš platilo by. A má na každý kuoň den a noc pól měřice ovsa a sena za pól groše dáti za jejich pe-

---

[2]) Kn. Drn. piše: „a není jim na jich slib hodno, nuzné (múdné) vši svěřiti, neb více lhou než co dobrého jídají o penize a nevěřím o nich jináče, že jiné živnosti nemají než tu, což sobě svú arcizvyjebenú lží o penize dovedou“.

Kapitola 174. [1]) Zříz. B. fol. 61b; má ale odchylné ustanovení. — [2]) Vyd. Dem. pak I. VII. XII. XIII. etc. „vložiti“; VIII: „položiti“; — „vléci“; my přijali podlé V, jelikož o položení listu u hospodáře níže se mluví. — [3]) Podlé I. II. III. VIII. etc. — [4]) Ač není v žádném ex., doložili jsme předce podlé následující kap.

Kapitola 175. [1]) Článek ten vepsán jest do půh. kn. Ol. 1475 fol. 97; s tímto vpisem

nize, jakož v hospodě obyčej jest. A ležáci, kteříž ležení držeti mají, každého čtvrt léta s hospodářem se počísti mají a cožby dlužni byli, to mají ihned zaplatiti hotovými penézi.

Item. Kterýžby pán v lázni mýti se chtěl, ten má na týden groš od hospodáře míti i s pacholkem svým a nic více; to jest rozuměti na těch pánuov služebníky, kteříž své na svém místě posýlají.

Item. Ležáci mají obmysliti čeleď dobrotivě a laskavě za jejich práci a dílo, ješto jich *vyhledají.*[2])

Kapitola 175. O vyvolání rukojmí.[1])

Páni staří zprávu jsú činili, že jsú to pomněli i vídali, že rukojmě vlehnúti nechtěli a na *lání*[2]) netbali, když jsú práv nečili[3]), aby k tomu právem připraveni býti mohli. A takové rukojmě, nestydaté lidi, připravovali jistcové sobě k konci vyvoláním na třech dvořích panských; ale ten pán musel býti ženatý, nebo dvuor[4]) panský celý počten nebýval, kterýž pán ženatý nebyl; než to panský dvuor dokonalý, kterýž ženu měl.[5]) A to vyvolání bylo takové, že přijda jistec[6]) Petr z Ořechového na páně Januov z Lompnice dvuor vstúpil *v jízbě čelední*[7]) na lavici, když ten pán za stuol sedal a jísti počínal s svú čeledí, a prosil, aby list jeho čten byl. A když list přečten, tehdy po listu tato slova mluvil jest: „Pane Jene milý! Na tvém dvoře, jakožto ctného pána a před túto dobrú družinú vyvolávám Jetřicha nešlechetného člověka, kterýž mi se zapsal *sliby*[8]) svými a na jistotu slibuov svých pečeť svú přivěsil a přiložil, kterúž mne a sliby svými o mé penize neb statek připravil; co jsem jej k ležení napomínal, lál *a* haněl, všeho se jest ostyděl, jako hanebný pes a pečeti své ode mně vyvaditi nechce, při mně jí nechav a klenotu svého a předkuov svých oželel. Protož vyvolávám jej bez *pečeti*[9]) a klenotu rodičuov jeho *jako*[10]) nešlechetného člověka, aby jste vy, *ty*[11]) pane napřed, i všecka tvá družina i jiní dobří lidé se jeho vystříhali a jemu nic nevěřili, aby vás sliby svými a pečetí svú nezradil jako mne. Na jeho pečeť nic netbajte, neb k ní nepřisluší ani *k ní*[12]) práva má, než já ji mám v své moci, jako zavedlú a zapomenutú od něho."

---

srovnávají se úplně I. II. VII. VIII; ostatní mají nepatrné uchylky. — [2]) Podlé Půh. Ol. pak I. II. VII. VIII; vyd, Dem.: „ješto jsú posluhovali."

Kapitola 176. [1]) Zříz. B. 62b majíc na začátku slova: „jest-liže by pak z dopuštění Božího práva pro válku zastavena byla a kteří rukojmě .... o penize upomínáni od sebe dosti neučinili", — z čehož jde, že vyvolání to dělo se jen, když práva nešla. [2]) Vyd. Dem i jiné: „ležení"; my podlé I. II. III. VII. VIII. XI. XVIII; viz také Čas. Mus. 1863 str. 239. — [3]) Kn. Drn. str. 79: „když jsú práva nešly". — [4]) Dle toho nemíní se zde dvůr v nynějším slova smyslu, nýbrž stálé bydliště zemanské, buď si to hrad, neb tvrz, nebo i dvůr obyčejný. — [5]) Tak jsme věty postavili na místě vydání Dem. a ostatních exemplářů, kdež stojí: „a to vyvolání bylo takové že přijde jistec Petr ..... na páně ..... dvuor. Ale ten pán mušel býti ženatý ..... kterýž ženu měl. A ten měl přijiti a stúpiti lavici na ....." — [6]) t. j. zde věřitel, jak také zříz. B. piše. — [7]) Ač tato slova v žadném ex. nejsou, předce je dokládáme, jelikož každé podobné ohlašování dělo se v jízbě čelední čili v té, kde hospodář s čeledí jídal. Tak n. př. slíbil r. 1477 Jiří Tunkl, že k závazku se ohlásí a se postaví „na zámek Tovačov ve veliké světnici u stola, kdež pán jídá" ... pakliby Bóh Tovačova neuchoval ohněm aneb kterým jiným obyčejem, tehdy na Pernštajně v jízbě čelední u panského stola .... Pak-li by Bóh neuchoval Pernštajna, tehdy na Kunštatě v černé jízbě u stola panského; pakli Bóh Kunštatu neuchoval, tehdy na Lomnici v černé jízbě u stola panského". (Půh. Ol. 1475 fol. 18b; kn. ouzká fol. 24b.) [8]) Všichny ex. i zříz. B. piší: „slovy"; jelikož ale hned následuje v druhé větě: „na jistotu slibuov svých", položili jsme místo: „slovy" čtení „sliby", také podlé analogie s kn. Drn. pišící na str. 79: „zapsal slovy svými a na jistotu slov svých ...." [9]) Vyd. Dem. a s nim několik jiných ex. i zříz. B. piší: „cti"; I. II. III. VIII. XI. XVIII. mají správné čtení: „pečeti", kteréž že správné jest, dokazují níže položená slova: „na jeho pečeť nic netbajte, neb k ní nepřisluší etc. — [10]) Podlé VIII, ostatní „jeho". — [11]) Dokládáme pro shodu s následujícím: „tvá družina". — [12]) Dokládáme

A to má učiniti po čtyři neděle pořád zběhlé vždycky při obědě na každý den nejeda ani pije až do XXVIII dní, totiž čtyř neděl. A z toho dvoru nemá sjížděti, také u toho pána oběda neb stolu, při kterémž vyvolává jej, nemá jísti ani píti a když to dokoná, má pán ten pod svú pečetí dostatečné svědomí jemu dáti, že jest jej řádně na jeho dvoře vyvolal; také, což jest protrávil v těch IV. nedělích u jeho lidí, toho mu na svědomí dáti má. Pak-li by toho pána v těch IV. nedělích pro kterú bezelstnú potřebu odjezd z domu byl, má ten pán poručiti na místě svém, aby ten vyvolání své pro jeho odjezd předce konati mohl.

A když ty čtyři neděle na tom dvoře to vyvolání dokoná, jde na druhého pána dvuor i opět též vyvolává tím vším obyčejem jakož se nahoře píše a všecko koná. I též ten pán povinnen jest jemu dáti svědomí i všecko učiniti jako první. Též potom, když opět tu čtyři neděle vykoná, jede i k třetímu; tu opět všecknо koná jako nahoře psáno. A když těch XII. nedělí vykoná a svědomí těch tří pánuov, že jest jej na jich dvoře vyvolal, před krále, markrabí neb pána země, neb hajtmana přinese: král, markrabí, neb hajtman na jejich místě má plnú moc, *toho jistce zmocniti statku toho rukojmě*[13]) a jeho mu dopomoci mocí svú a byly-li by dsky otevříny, ten statek *jemu v jeho*[14]) jistině a škodách *nákladných*[15]) vložiti k dědičnému držení. A ten *a* taková vyvolaný nemá erbu toho požívati, ani s nim kto dobrý obcovati, ani v žádném svědomí trpín býti, jakožto zapomenutý slibu svého a pečeti své.

A mnozí z země byli pro takové vyvolání vypověděni a do ní se více nenavracovali.[16]) *Pak-li takový, čijíc na sobě, že by o statek přišel, tajně statek prodal a sám z země se vykradl prv, než-li by se to vyvolání na něj dokonalo*[17]), tehdy těm, ktož to u takových kúpili, to nespomáhalo *proti jistci.* Neb jistec, nemohl-li svého postíhnúti na tom jistém vyvolaném, tehdy mohl se zase navrátiti na první rukojmě a svého na nich dobývati, jako by tento mrtvý byl.[18]) *Pro co*[19]) pak takové právo již od dávna na žádného se nekonalo, že[20]) toho příčiny nevědí jiné, než nepokojná léta a podstatu mnohým zlým lidem.

---

podlé II. — [13]) Takový pořad klademe pro snadnější vyrozumění na místě kn. Tských: „toho jistce statku toho rukojmě zmocniti“. — [14]) Podlé I. II. III. VIII. XI. XVIII. Vyd. Dem. ostatní i zříz. B. „ten statek jeho jemu . . .“ — [15]) Podlé I. II. III. VIII. XI. XVIII; vyd. Dem. i ostatní: „. . . jeho jemu v jistině a škodách, nákladích vložiti . . .“ — [16]) Podlé I. II. III. VIII. etc., vyd. Dem. „nevracovali“. — [17]) Toto místo ve většině ex. jest korumpováno; vyd. Dem. a's ním většina piší: „pakli se v tom statku takoví čijíc tajně z země vykrásti chtěli by, tímto to nespomohlo, ktož u nich to kupovali“. Zde patrně něco vynecháno, k čemuž nás vede přede vším čtení v II: „Pakli by se takoví, čijíc na sobě, že by o statek přišli, chtěli se tajně z země vykrásti, to jim nespomohlo“; III. XI. XVIII: „pakli by takový vědouc, že o statek přijde, tejně jej prodal a sám ze země vykradl, tím jistec nic neztratí, neb muož k těm hleděti kdož jsú u něho to kupovali“. Podlé těchto čtení učinili jsme opravu přijavše jen ještě z kn. Drn. větu: „než-li by se to vyvolání na ně dokonalo“ jelikož po vykonání toho vyvolání statek mu byl zkonfiskován. Ač čtení v III. jest nejsvětlejší, předce jsme je nepřijali úplně, jelikož smysl ostatních ex. jest, že věřitel hleděl k ostatním rukojmím a tito pak vymáhali díl toho, který uprchnul, na těch, kteří statek od něho koupili. — [18]) To mohlo platiti jen v tom případě, když vyvolaný za tím buď statku pozbyl neb žádného ani neměl a nechtěje hanby vyvolání snášeti v zemi, raději z ní se vystěhoval. — [19]) Všechny ex. piše: „protož“, jen že některé totiž II. VII. poslední dvě věty: „že toho příčiny etc.“ vynechávají. My jsme přijali svrchupoložené čtení, jelikož první věta zahrnuje jaksi otázku po příčině, za kterou toto vyvolání od dávna se nekonalo. — [20]) Závislá tato věta vysvětluje se začátečnými slovy této kapitoly: „páni staří zprávu činili“, a musí se zde v duchu přimysliti pro snadnější vyrozumění: „páni staří praví, že toho příčiny atd.

Kapitola 177. Připis listu obecného na zástavu.[1]

„Já B. z N. i s svými erby, první jistec a dlužník dluhu dolepsaného a my a. b. c. d. e f. rukojmě a spoluslibce s nim a zaň všickni vespolek *jednoštejně*, vyznáváme tímto listem *obecně přede všemi, ktož jej uzří nebo čtúc slyšeti budú*, že jsme dlužni pravého a spravedlivého dluhu nám vděk puojčeného puolpata tisíce zlatých dobrých Uherských, na zlatě i na váze spravedlivých, se lvy rázu kremnického, slovútnému panoši N. z N. i jeho erbóm a k jejich věrným rukám slovútným panoším D. a J. z N., *v* kterýchžto puolpata tisíce zlatých svrchupsaných já svrchupsaný B. zastavil jsem a mocí tohoto listu zastavuji své vlastní dědičné zboží, totižto hrad neb tvrz neb město etc. *i ty všechny vsi k tomu přislušející osedlé i pusté* etc. kterými jmeny se jmenují, i s kostelním podacím, s dvory, s rolí oranú i neoranú, s robotami, s lukami, s pastvami, s rybníky, s rybništěmi, s řekami, s potoky tekúcími i netekúcími, s jezery, s horami, s lesy, s háji, s chrastinami, s hony všelijakými (vpíše se všecko a jmenuje, což k tomu zboží přísluší) i s jiným se vším příslušenstvím, což k tomu svrchupsanému zboží a panství od starodávna v svých mezech, hranicích a platích záleží a jest vymezeno, s činžemi, platy, poplatky a jinými všemi duochody a požitky, kterýmižkoli jmény mohú jmenovány býti, se vším plným právem a panstvím, tak jakož jsem to sám držal, nic sobě tu práva a panství nepozóstavuje ani erbóm svým: a to pod takovúto výminkú, že na tom výplatu mám i erbové moji etc. (tu napíše se, jak se smluví). A my jistec a rukojmě svrchupsaní slibujem svú dobrú čistú vírú, rukú společní a nerozdílnú beze všech zmatków a fortelóv všelijakých, svrchupsaných puolpata tisíce zlatých věřitelóm našim svrchupsaným na čas vypověděný dáti a hotovými, dobrými, červenými zlatými Uherskými, tak jakož se svrchu píše, zaplatiti a položiti v jich moc v městě Olomúci aneb tu, kdež nám bude od věřiteluov našich svrchupsaných ukázáno. A když jim svrchupsaným věřitelóm našim jich zlaté svrchupsané dáme a položíme v jich moc, a oni je přijmú, mají nám zboží svrchupsaného ihned (neb jakž se smluví) bez zmatku a fortelóv všelijakých postúpiti zase v naši moc a držení (úmluvy, co o opravu zámku, to také položiti.) A jestli že by to zboží svrchupsané kterým právem kto nařkl, my jistec i rukojmě máme a slibujem zpraviti a zastupiti bez všelijaké škody našich věřitelóv svrchupsaných. A to my jistec i rukojmě svrchupsaní slibujem všecko držeti a tomu dosti učiniti, což se v tomto listu píše, tak jako na dobré lidi sluší. Pak-li bychom toho neučinili a na čas vypověděný věcí svrchupsaných nezdrželi a zlatých svrchupsaných úplně a docela nedali a nezaplatili věřitelóm našim svrchupsaným, tak jakož se svrchu i dole píše, jehož pane Bože ostřež, tehdy ihned bez meškání, kteráž dva z nás etc. (ležení obyčejné.)[2])

Kapitola 178. List obyčejný na věno do desk.

„Já N. z N. i s svými erby, první jistec a dlužník dluhu dolepsaného, a my a. b. c. d. e. f. rukojmě etc. vyznáváme tímto listem etc. že jsme dlužni pravého peněžitého dluhu věnného puoltřetího sta hřiven groší dobrých, stříbrných rázu Pražského a čísla Moravského LXIV groše za každú hřivnu počítajíce, urozené paní Anně z N., manželce jeho vlastní a k její věrným rukám, statečným rytířóm panu A. a B. z N., v kterýchžto puoltřetího sta hřiven peněz věnných svrchupsaných, my jistec i rukojmě svrchupsaní máme a slibu-

Kapitola 177. [1]) Významně tištěná slova dokládáme podlé I. II. VIII. — [2]) t. j. že nyní v listu na zástavu následuje ustanovení, že rukojmě v případě neplnění vlehnouti mají. Viz. 168. 170 kap.

jeme svú čistú vírú, rukú společní a nerozdílnú, beze vší zlé lsti, bez zmatku a forteluov všelijakých svrchupsané paní Anně i jejím věrným rukám nadepsaným pětmecítma hřiven platu ročního ukázati na našich svobodných, čistých a nezávadných dědinách a na lidech usedlých, svobodných, a o prvním sněmu panském, nebo konečně na druhém, když dsky zemské v Olomúci neb v Brně otevříny budú, svrchupsané paní Anně máme a slibujeme ve dsky vložiti a vepsati ku pravému jejímu věnnému právu, tak jakož země Moravská za právo má, věnná práva vkládati, svým nákladem a prací. Pak-li bychom toho neučinili, jehož pane Bože nedaj, tehdy ihned bez meškání, kteráž dva z nás rukojmí svrchupsaných *od našich věřiteluov svrchupsaných* budem napomenuta, nic jeden na druhého neukazuje, ani se jeden druhým nevymlúvaje, máme a slibujem vléci, anebo každý z nás místo sebe poslati panoši řádu rytířského s jedním pacholkem a se dvěma koňoma v pravé a obyčejné ležení do města Olomúce v duom ctného hospodáře, tu kdež nám od našich věřiteluov svrchupsaných bude ukázáno. Pak-li by se náma prvníma dvěma ležákoma v tom ležení událo čtrnácte dní ležeti, čtúc od prvního dne napomenutí, a ty věci svrchupsané ještě našim věřitelóm dokonány nebyly, jakož svrchupsáno stojí, úplně a docela, tehdy ihned druhá dva rukojmě, kteráž napomenuta budem od našich věřiteluov svrchupsaných, máme a slibujeme vjeti a vléci, anebo místo sebe každý z nás poslati v též ležení do téhož města k témuž hospodáři tím vším obyčejem a právem, jako první dva ležáky a tak slibujem učiniti až do posledních dvú rukojmí. A tak nás všech šest rukojmí s tolikéž pacholky a se dvanácti koňmi máme a slibujem tak učiniti a z toho ležení nikam nevyjížděti ani vychoditi žádným obyčejem ani kterým právem tak dlúho, dokavadž bychom těch věcí svrchupsaných nedokonali a nesplnili úplně a docela beze všeho zmatku i se všemi škodami, kteréžby naši věřitelé svrchupsaní pro nesplnění a nedokonání nahoře psaných věcí kterakkolvěk vzali, ještoby je dobrým svědomím bez přísah a věrování pokázati mohli: ty všecky škody slibujem jim odložiti a hotovými penězi zaplatiti pod ležením svrchupsaným. A jestli že by v tom času z nás rukojmí kterého pán Buoh smrtí neuchoval, jehož pane Bože nedaj, tehdy my živí a zuostalí rukojmě slibujem jiného živého rukojmí místo toho umrlého, tak dobrého a mohovitého v jednom měsíci, po napomenutí našich věřiteluov svrchupsaných pořád počítajíce, k sobě v rukojemství přistaviti a list tento v táž slova obnoviti a jej věřitelóm našim častopsaným v jich moc dáti pod ležením svrchupsaným. Tomu na potvrzení a pro lepší jistotu a svědomí i jistec i rukojmě svrchupsaní naše vlastní pečeti s naším jistým vědomím dobrovolně přivěsili jsme k tomuto listu. Jenž jest dán a psán etc.

Kapitola 179. List obyčejný na věno na hotové penize.

„Já B. z N. i s svými erby, první jistec a dlužník dluhu dolepsaného vyznávám tímto listem etc., že jsem dlužen dluhu pravého a spravedlivého věnného tři sta zlatých dobrých Uherských zlatem i váhú spravedlivých, slovútné paní Elšce z Ojnic, manželce mé milé a k věrné ruce její slovútným A. B. C., kterýchž tři sta zlatých věnných svrchupsaných já B. napředpsaný slibuji svú dobrú a čistú virú jí paní Elšce nadepsané neb věrným rukám jejím již psaným, ačby pán Buoh mne prvé smrtí uchovati neráčil, než-li paní Elšky, manželky mé milé, že v roce po smrti mé pořád zběhlém má jí neb věrným rukám její nadepsaným z statku mého dáno býti bez zmatku fortele a odpornosti všelijaké. Pakli bych sobě co z daru Božího zboží dědičného na zemi kúpil prvé, nežli by pán Buoh na mně smrt dopustiti ráčil, tehdy mám a slibuji jí paní Elšce svrchupsané a její věrným rukám již psaným XL zla-

tých dobrých Uherských platu ročního na lidech usedlých a svobodných toho zboží, žadnému nezávadných, ukázati a na prvním sněmu panském aneb konečně na druhém, když dsky zemské v Olomúci aneb v Brně otevříny budú, k kterémuž právu z těch dvú práv to zboží by přislušelo, v dsky zemské vložiti a vepsati svým nákladem a prácí ku pravému věnnému právu, tak jakož země za právo má, beze všeho zmatku a fortele všelijakého. A my a. b. c. d. e. f. etc. rukojmě a spravedliví spoluslibce s nim N. svrchupsaným a zaň slibujeme naší dobrú, čistú vírú, rukú společní a nerozdílnú to všecko, což se v tomto listu svrchu i dole píše, zdržeti, učiniti a v skutku naplniti beze všech omluv, zmatkuov a forteluov všelijakých. Pakli bychom toho neučinili a v skutku nesplnili ve všem nebo na díle, jehož pane Bože nedaj, tehdy etc. (ležení obyčejné.) A ktož by tento list měl s již psané paní Elšky dobrú vuolí a svobodú, ten má a míti bude túž plnú moc etc.[1])

Kapitola 180. Dobré vuole.[1])

Poněvadž ve všech listech dobré vuole se píší a postavují, *tuto se oznamuje, kterak dobrá vuole dělati se má*[2]). Dobrá vuole má dělána býti listem otevřeným na pargaméně s pečetmi šesti dobrých lidí, pánuov neb z rytířstva (neb sic by dobrá vuole mocná nebyla), a s jistcovú sedmú pečetí. A ten, komuž se taková dobrá vuole udělá, má ke všemu právo, což v hlavním listě jest, buď k dědictví, k zástavě, nebo k hotovým penězóm a k dluhu, jako on sám jistec. *A*[3]) ačby kto jednu dobrú vuoli *na*[4]) druhú udělal, jakožto zlí lidé umějí, ta moc má, kteráž při listu aneb s listem hlavním jest. A jak se dobrá vuole psáti má, toho přípis dole jest.

[5]) Také ktož moc má, své dáti komuž se jemu zdá, listem a milostí královskú, ten muož i listy bez dobré vuole dáti, komuž se jemu líbí. Takéž i dskami ktož komu co dá, to všecko, k čemuž právo má, i *bez listu*[6]) dobré vuole obdrží.

Kapitola 181. Přípis listu dobré vuole.[1])

„Já N. z N. vyznávám tímto listem etc. Jakož mám list na pargaméně s šesti pečeti rukojmí, dobrých lidí, na urozeného (neb statečného) N. z N., kterýž svědčí na tisíc zlatých dobrých Uherských etc. (aneb groší širokých) a v tom listu psáno jest: „ktožby ten list měl s mú dobrú vuolí a erbuov i věrných ruk mých, že ten má a míti bude k těm ke všem věcem v tom listě psaným též právo a túž moc, jako já N. svrchupsaný,“ jakož ten list to v sobě šířeji a světleji zavírá a ukazuje: protož já N. svrchupsaný dal jsem a mocí tohoto listu dávám od sebe, od erbuov i od věrných ruk svých na ten list svrchupsaný i na to všecko právo své, v něm *psané*[2]), plnú dobrú a svobodnú vuoli urozenému panu N. (neb panoši etc.), tak aby on pan N. (neb

---

Kapitola 176. [1]) Viz konec kap. 171.

Kapitola 180. [1]) Zříz. B. 62b. — [2]) Ač v žádném ex. této věty není, předce ji dokládáme, jelikož patrně sem náleží. — [3]) Dokládáme podlé I. II. a zříz. B. — [4]) Podlé I. II. III. V. VIII. XI. XVIII, ostatní i zříz. B. „nad“. — [5]) Tento odstavec má v zříz. B. zvláštní nápis: „také listové bez dobré vuole dáti se mohú“. — [6]) Ex. III. XI. VIII. piší: „také i dskami kdož komu co dá, to všecko, k čemuž právo má, to obdrží i bez dobré vuole“; V: „také kdož moc má, poručenství (učiniti), muož bez listu dobré vuole právo své dáti, když poručenství řádné jest a jemu se porúčí“. Podlé těchto dvou čtení naše oprava; ostatní ex. i zříz. B. piší: „také i dskami . . . právo má, také list i bez dobré vuole obdrží“ což smyslu nedává, kterýž jest ten, že ten, komu něco v desky vloženo jest, nepotřeboval listu dobré vůle, aby práva k tomu dosahnul.

Kapitola 181. [1]) Zříz. B. 64b. — [2]) Podlé I. II. V. VIII; ostatní i zříz. B.: „v něm

panoše) k těm ke všem věcem, v tom listu na hoře dotčeném *psaným*[3]), měl túž moc a též plné právo, jako já N. svrchupsaný sám, erbové a věrné ruky mé měli jsme. Tomu na svědomí etc.

Kapitola 182. Mnozí ženy své dělají jistce aneb věrné ruky.[1])

Také mnozí dělají ženy své jistce *neb věrné ruky*[2]) podlé sebe, kteříž se dobře nerozmýšlejí, že skrze to zmatkové pocházejí; nebo jestliže umře muž její, ona jako jistec s jeho erby k těm penězóm plné právo má a nemohú napřed před ní jeho erbové nic míti. Také dal-li by kto dobrú vuoli za živnosti své na ten list, by pak i její pečeť při tom byla, jest-li že umře a list zkažen nebude a ona se jeho doptá, k němu sáhne a dí: že byla vězněm muže svého.[3]) Protož sluší se opatrovati mužóm v tom a zvláště těm, ktož na takové listy dobré vuole berú. A jest slušné, ženy milovati, ale jich vášní se *také*[4]) vystříhati; nebo známo jest to na nich, že vždycky k sobě táhnú, *jako udice ryby.*[5])

Kapitola 183. Kdy listové se promlčí.[1])

Také listové takoví na penize neb zástavy se promlčují a platni nebývají těm, komuž svědčí, a to proto, ač jich zamlčí a k nim se neohlásí v XXV letech ani jimi upomínají, zvláště když práva jdú, aneb pokojný čas *jest.*[2])

Kapitola 184. O listech ve válce vzatých.

Také listové v válečné časy bývají vzati někdy od mocné ruky a vracováni bývají jiným, kteříž k nim právo měli a na ně dobré vuole *dali*[1]) neb se jich *odřekli.*[2]) Jestliže ti, vezmúce listy, jimi upomínati chtí, a ti, ktož posléz k nim právo měli, jich se doptají, mohú z nich žalovati. A mají takoví listové položeni býti před králem a pánem země, aneb hajtmanem a pány, a těm vracováni býti, kto k nim poslední právo *mají.*[3])

Kapitola 185. O listech neobyčejných.[1])

Páni listuov neobyčejných nesúdí, ani právem zemským *komu*[2]) k nim pomáhají. A neobyčejni jsú listové, v kterých stojí brání, pálení, neb moc která, aneb pode ctí a víru, aneb víry ztracením; než ti, kteříž se tak zapisují, toho *hleďte,*[3]) aby svým zápisóm dosti učinili. Nebo neučinil-li[4]) by kto tak, jakž se jemu zapsal, toho by také páni z práva brániti nemohli, by on tím lidi zklámati chtěl aneb měl a platce nebyl; ale má kázán býti z neobyčejnosti.

---

psáno". — [3]) Podlé I. ex. II. „nahoře dotčeným a psaným"; vyd. Dem. i ostatní: „nahoře dotčeném a psaném"; avšak jen „dotčený" vztahuje se k slovu „listu" kdežto „psaný" vztahuje se ku slovu „věcem".

Kapitola 182. [1]) Zříz. B. 66. — [2]) Dokládáme podlé III. XI. XVIII; také nápis tomu svědčí. — [3]) K bližšímu vysvětlení toho viz kn. Drn. moje vyd. str. 82: „o ženách výstraha v listech". — [4]) Dokládáme podlé I. — [5]) Dokládáme podlé III. XI. XVIII.

Kapitola 183. [1]) Článek ten v exem. I. II. III. VII. XI. XVIII. připojen jest k předešlé kapitole, kdežto vyd. Dem. jej spojuje s kap. následující. — [2]) Dokládáme podlé II. III. atd.

Kapitola 184. [1]) Podlé I. II. III. etc. vyd. Dem.: „dělati". — [2]) Podlé I. II. III. VIII; vyd. Dem.: „odříkali". — [3]) Podlé II. III; vyd. Dem. i ostatní: „má". Srovn. kn. Drn. 82.

Kapitola 185. [1]) Zříz. B. 60b obsahuje jen první odstavec této kapitoly. — [2]) Podlé I. II. III. etc.; vyd. Dem. „k tomu". — [3]) Podlé I. II. III. VII. VIII. etc.; vyd. Dem. i zříz. B. „hledí". — [4]) Ex. I. II. III. VIII. XI. XVIII. „činil-li"; dle předešlé věty

Nesúdí také páni věcí válečných a lidí služebných ani služeb zadržených pohnaných; to na pána země neb hajtmana sluší, ač která pře jest.[5])

Kapitola 186. Kterým právem kto začne, tím konati má.[1])

Také když se kto zapíše, aby na něm dobýváno bylo duchovním neb světským právem, neb stávkami, to na toho vuoli jest, komuž list svědčí, kterým právem dobývati chce. Ale kterým začne, tím konaj a konati má; neb se k druhému právu již utéci nebude moci, ani mu povinnen bude, druhým právem odpovídati.[2]) Protož jsem takových listuov přípis tuto položil.[3])

Kapitola 187. Přípis listu na právo světské i duchovní i na stávky.

„Já N. z C. i s svými potomky vyznávám tímto listem etc. že s dobrým rozmyslem a s radú přátelskú prodal jsem a mocí tohoto listu prodávám V. hřiven groší platu ročního na svém zboží na městě P. a na všem zboží k Prostějovu přislušejícím i na těch lidech tu v P. usedlých a nezávadných, nynějších i budúcích i na jiných poplatcích a duochodech, odtad mně spravedlivě přicházejících, poctivému knězi N. oltářníku oltáře s. M. a jeho potomkuom za L hřiven peněz drobných, kterýmiž obecně lidé trhy a obchody své dějí, aneb ten čas díti budú, VII. peněz za groš a LXIV groší za každú hřivnu počítajíc, kteréž jsem již od kupitele svého svrchupsaného vzal hotové uplně a docela zaplacené pod takovú úmluvú, že já svrchupsaný N. i s svými potomky slibuji svú dobrú čistú vírú kupiteli svému svrchupsanému i jeho budúcím potomkuom, oltářníkuom téhož oltáře, že jim ten plat, pět hřiven groší platu ročního vydáván a placen býti má na každý rok z města P. svrchupsaného z těch mých lidí a z mých spravedlivých úrokuov, jakož mně spravedlivě povinovati jsú dávati a platiti; a to rozdílně na sv. Jiří najprv příštího po dání listu tohoto pól třetí hřivny gr. a na sv. Václava hned potom budúcího také pól třetí hřivny gr. A ten plat vyberúc mám jim kupiteluom mým svrchupsaným do Olomúce posýlati svým nákladem a prácí i na svú škodu tak dlúho a tak často, dokavádž bych já svrchupsaný N. neb moji potomci toho platu svrchupsaného nesplatili a nevykúpili od kupiteluov našich svrchupsaných. A kdyžbychom to chtěli od nich vyplatiti, tehdy máme kupiteluom našim svrchupsaným puol léta napřed dáti věděti a v tom poluletí máme a slibujem jim kupiteluom našim častopsaným jejich L hřiven gr. peněz svrchupsaných dáti úplně a docela zaplatiti a jim v jejich moc dáti a v městě Olomúci položiti i s úrokem toho poluletí vypověděleho i s jinými úroky zadržanými, jestliže by kteří zadržány byly a dadúc jim jejich penize mají nám kupitelé naši svrchupsaní platu našeho svrchupsaného zase postúpiti a tento list náš nám zase vrátiti beze vší odpory. A také, jestliže by se búřky v této zemi zdvihly a z toho se nepokojové děli, jehož Bože ostřež, tehdy tím ani žádnými výmluvami slibujem svú dobrú vírú se nevymlúvati, než, buď pokoj neb nepokoj, tehdy slibujem našim kupiteluom jejich úroky vydávati úplně a docela tak jakož se svrchu píše. A my purkmistr a rada, konšelé i všecka obec města Prostějova nynější i budúcí, rukojmě a spoluslibce za svrchupsaného N. pána našeho milostivého, s ním a zaň i za jeho potomky všickni vespolek slibujem naší dobrú čistú vírú, rukú společnú a nerozdílnú beze vší zlé lsti svrchupsaným kupiteloum našim nynějším i budúcím za svrchupsaných L hřiven groší jistiny i za ten plat svrchupsaný V hřiven platu ročního na svrchupsaném

---

jest ale čtení „neučinil-li" správnější. — [5]) Viz. úvod kn. Drn. str. LXVII.

Kapitola 186. [1]) Zříz. B. 47. Srovn. kap. 17. 76. — [2]) Viz. kn. Drn. úvod. str. XXXI. — [3]) Jediný ex. VIII. má přípis toho listu, ostatní ho nemají

městě P. zapsaného, že jim má placen, posýlán a vydáván býti a každý rok rok tím vším řádem a obyčejem a na ty časy, jakož svrchupsáno stojí, beze všeho obmeškání a všech nesnází tak dlúho, dokudžby svrchupsaný plat od kupiteluov svrchupsaných nebyl splacen a vykúpen pod těmi úmluvami svrchupsanými. Pak-li by ten plat svrchupsaný na ty časy svrchupsané placen a vydáván nebyl jim kupiteluom našim častopsaným aneb jistina peněz svrchupsaných na ten čas vypověděl splněna a úplně a dokonce zaplacena nebyla; tehdy dáváme kupiteluom našim častopsaným tímto listem plnú moc a právo, aby mohli toho platu zadržaného aneb jistiny svrchupsané dobývati na nás i na našich na všech lidech města P. i na jejich zboží a statcích právem duchovním i také světským i stavováním v městech, v městečkách i ve vsech tak dlúho a tak často, kolikrát by jim toho potřebí bylo a dokudžby jim plat zadržaný nebyl vydán a zaplacen i se všemi škodami, kteréžby pro naše nesplnění kupitelé naši kterak kolivěk vzali, ještoby je dobrým svědomím bez přísah a věrování pokázati mohli, ty škody jim slibujem zaplatiti úplně a docela. Tomu všemu na jistotu a na svědomí já N. svrchupsaný, jistec, a my purkmistr a rada, konšelé i všecka obec města P., nynější i budúcí, dobrovolně a bez přinucení pečetě naše vlastní kázali jsme přivěsiti k tomuto listu. Jenž jest dán etc.

Kapitola 188. O věrných rukách.[1])

Věrné ruky proto se kladú *v listu*,[2]) aby ten, ktož věrná ruka jest, nad těmi, komuž *list*[3]) svědčí, věrně udělal, *a, byli-li by sirotci let nemající*, toho se doupomínal *na jich místě.*[4]) Pak-li by těch nestálo, ***komuž list svědčí***,[5]) *tepruov věrná ruka*[6]) k tomu *listu* právo má, jako nahoře o tom položeno a všechno jemu právo svědčí, jako jistci.

Bývá také více věrných ruk než jedna; protož spadlo-li by na ně na všecky jednostajné, muož *každý*[7]) sám dáti dobrú vuoli, jestliže *list* svědčí: „každému věrné ruce“; pak-li svědčí: „a věrných ruk“, tehdy všickni společně, neb sic by dobrá vuole za nic nebyla. A neuchoval-li by pán Buoh *věrné ruky*[8]) a že by také dobré vuole nedali, tak by snad i list na pána vrchního spadl, ačby v něm erbóv nebylo.[9]) A když pán Buoh jistce i erbuov neuchová,

Kapitola 188. [1]) Celá tato kapitola jest korumpována a velmi nejasná, tak že jen s velkou stíží oprav jsme docíliti mohli. — [2]) Podlé II. III. XI. XVIII. — [3]) Podlé II. — [4]) Slova: „a byli-li by sirotci let nemající . . . . na jich místě“ dokládáme podlé V. kdež začátek této kapitoly zní: „věrné ruky se pro jiné nekladú, aby nad těmi, kterýmž listové svědčí, věrně udělali a byli-li by sirotci let nemající se doupomínali na jich místech“. Naproti tomu jest čtení všech ostatních velmi nejapné: „věrné ruky proto se kladú, aby ten, ktož věrná ruka jest a jemu svědčí, aby nad tím, komuž svědčí, věrně udělal a toho se doupomínal“. — [5]) Tuto větu dokládáme podlé II, jelikož čtení vyd. Dem. i ostatních smysl nemá znějíc: „pakli by těch nestálo, k tomu právo má, jako nahoře o tom položeno . . .“ — [6]) Tato slova dokládáme podlé V, jenž po slovích „na jich místech“ v pozn. 4. uvedených, hned píše: „pakli pán Buoh jistce i erbuov neuchoval, tepruov věrné ruky právo k listu mají“. Vynecháním slov: „věrná ruka“ nemá čtení ostatních smysl, jelikož se neví, kdo to právo míti má. — [7]). Tak jsme položili místo: „ten sám“, jelikož smysl jest, že, když v listu každá věrná ruka zvlášť se jmenuje, že také každá či každý věrný ručitel dobrou vůli učiniti může. — [8]) Dokládáme podlé VII. — [9]) Smysl jest ten, že když jistec a erbi jeho umřeli, přešlo právo na věrné ruky bez ohledu na další přízeň jistcovu; a zemřeli-li i věrné ruky, spadlo právo to na krále. V tom zajisté bylo zkrácení přízně jistcovy proti svobodám (viz kap. 153); protož obsahuje zříz. B. fol. 65b ustanovení, v němž se nařizuje: jakož jest předešle věrným rukám proti bratřím, strejcóm vlastním, dílným, i jiným přátelóm, kdož dobrú vuolí listu neopatřil, přisuzovalo, a nad tím přátelé krevní příbuzní těžkost měli, že od krve přirozené statkové odcházeli: i na tom jsme se snesli, aby již od tohoto času více toho nebývalo, než věrná ruka aby nad tím, komuž by taková suma podlé svobod nejbližšímu příteli náležela,

tepruov věrné ruky k listu právo mají;[10]) ale takové právo na erby nespadne, než s jedné *věrné*[11]) ruky na druhú.[12])

[13])Také věrné ruky v věnných listech žádného práva nemají, by pak i žena umřela prvé, než muž; než list již mrtvý jest, jakž ona umře. Pak-li by paní ta muže svého přebyla a v tom náhle umřela, dobré vuole žádnému nedadúc, k tomu věnnému právu *i k listu* věrné ruky právo mají.[14])

Kapitola 189. O rukojmích.

Také rukojmě, když v listu stojí, že každý muož svým dílem odbyti (ale těch listuov málo se dělá), tu každý rukojmě muož svým dílem odbyti a jistec jeho nemuož upomínati pro oddíl druhého,[1]) kterýžby jemu plniti nechtěl, neb umřel. Ale kdež stojí: „rukú společnú a nerozdílnú, tu pla*ť*[2]) až do posledn*ího*,[3]) by pak sám jediný rukojmě zuostal. Protož mnozí, ktož kvitancí žádají, *žádají* takových,[4]) aby se naň již o více nenavracoval;[5]) ale ten se opatř, ktož list má, aby se nad list více nenavracoval,[6]) než jakž list svědčí. Protož jsem kvitancí obyčejné přípis tuto vepsati kázal.

Také mají dělány býti kvitancí obyčejné s sedmi pečetmi, když jest věc znamenitá, pilná; pak-li menší, muož s méně pečetmi neb samého pečetí kvitancí dána býti, ješto jest na toho vuoli, ktož ji přijímá, zdá-li se jemu dosti za jistotu. Však i takové kvitancí páni sudí a za jistotu přiříkají.

Kap. 190. Přípis obyčejné kvitancí.

Já N. N. vyznávám tímto listem etc. Jakož mi byl dlužen tisíc zlatých urozený pán (neb panoše) etc. tisíc zlatých dobrých Uherských (neb groší širokých) jakož list jeho, kterýž od něho na to mám učiněný, to dále a světleji ukazuje a vyličuje, kterýchžto tisíc zlatých od něho N. pána (neb panoše) jest mi úplně docela dáno a zaplaceno. A protož já svrchupsaný N. mocně tímto listem sám od sebe, od erbuov svých i od věrných ruk jej pana N. (neb panoše etc.) erby i rukojmě jeho z těch tisíc zlatých svrchupsaných kvituji, propúštím a mocně prázny činím, slibuje svú dobrú vírú sám za se, za erby i za věrné ruky své, že z těch tisíc zlatých svrchupsaných on pan N., erbové ani rukojmě jeho více od nás ani od žádného živého člověka, kterýž by které

---

věrně učinil a sumu vyupomínajíc, v ruce uvedl . . . než jestli žeby podlé svobod nápadníka nebylo, tehdy ta suma při věrné ruce zůstati má". Toto snešení stalo se r. 1529. — [10]) t. j. jistce a děti jeho; jiní příbuzní před r. 1529 naproti věrným rukám práva neměli Viz pozn. předešlou. — [11]) Dokládáme podlé I. II. III. VII. VIII. XI. XVIII. — [12]) Smysl jest, že když věrná ruka zemřela, nedědili jeho erbové po něm to, čehož dobyl na statku jistcovu, nýbrž díl jeho přešel na ostatní věrné ruky. [13]) Tento odstavec jest v zříz. B. fol. 65b. — [14]) Poslední větu klademe podlé III. XI. XVIII; ostatní: „k tomu věnnému právu věrné ruky k listu právo mají".

Kapitola 189. [1]) Sem se vztahuje zápiska Půh. Ol. fol. 22b: „annorum 1481 naučení panské p. komorníkovi o rukojmě, kteříž k listóm svým poháněni jsú: „že každý z rukojmí, kteří jsú živi, muož oddílem svým odbyti, což naň přijde; pakli by neodbyl, má zvod naň puštěn kýti. Též zase, pohnal-li by kto z rukojmi jistce svého a chtěl zaň oddíl jeho dáti, má to od něho přijato býti". — [2]) Jest lépe imperativus zde, nežli ve vyd. Dem. substantivum: „plat". — [3]) Podlé I. II. III. VII. VIII. XI. XVIII. vyd. Dem· i ostatní: „posledních". — [4]) Podlé I., vyd. Dem. a několik jiných: „protož mnozí, ktož kvitují, žádají kvitancí takových", což mylné jest, jelikož ne ti, kteří kvitovali, nýbrž ti, kteří platili, kvitanci žádali; — II. VII. VIII: „protož mnozí kteří kvitancí žádají takových, aby se . . ." což nedává smyslu; protož jsme přijali čtení podlé I. — [5]) t. j. ten, který penize přijímá; vyd. Dem. pak II. III, IV VI.. etc. piší „nenavracovali"; my spravněji podlé I. VIII. — [6]) Ex. I.: „nezavazoval". Některé ex. vět „ale ten se opatř . . . více nenavracoval" nemají a připojují větu „než jakž list svědčí" k větě: „aby se naň již o více nenavracoval.

právo po mně k těm tisíci zlatým míti chtěl, více napomínáni býti nemají ani budú. Tomu na svědomí etc. a pro lepší jistotu etc.

Již pak o listech všeckno, co pilnějšího jest, se oznámilo; tuto opět o jiném řádu, sedlském a řemeslnickém již zpráva se udělá.

Kapitola 191. O sedlácích a řemeslnicích a jich právích.

Ve vsech jiní řemeslníci nemají býti než kováři, tkadlci a vetešníci k upravování šatuov a obuví; a byla-li by která jiná řemesla, mohú je řemeslníci z měst a městeček hyndrovati. Koláři, neckáři i bečváři mohú při horách býti i při lesích, také i ve vsech.[1])

Také trhuov ani jakých jarmarkuov ve vsech nemají sobě činiti a má jim toho bráněno býti od měst přisedících.[2])

A v žádných krčmách nemá pivo vařeno býti ve vsech, krom krčem berňových,[3]) ani žádný sedlák má piva vařiti, leč který z starodávna na to svobodu má.

V žádné vsi víno se šenkovati nemá, kteráž hor vinných nemá, leč msty od početí jich až do sv. Martina. Ale pán nebo zeman, té vsi vrchní pán, muož pro svú potřebu šenkovati bez lidského útisku.

Kapitola 192. Kterak samým[1]) sedlákuom odpuštění se béře.[2])

Najprvé, což se dotýče panských a zemanských zboží. Když kterému člověku odpuštění má vzato býti, tehdy fojt té dědiny, *kamž béře,*[3]) má jíti na druhú dědinu k fojtovi druhému a drže jej[4]) za ruku neb za sukni, aneb což na sobě má, má řéci: „pane fojte, já tomuto Pavlovi, člověku, beru odpuštění na pána svého dědinu a pod pána svého do vsi N. s tím se vším, což má nad zemí i pod zemí, žené jeho *i jeho dětem.*"[5]) A to má pod střechú učiniti v té dědině, kdež ten člověk byl, za dne, ani před sluncem ani po slunci. Pak-li by se jeho poklončí nedržel a fojt druhý to znamenal, od kterého by mělo jemu vzato býti odpuštění, a jeho prvé se chytil, tehdy toho času nemuož jemu vzato býti odpuštění a on vsazen *má býti,*[6]) neb za *páň člověk*[7]) bude uručen.

Pak-li mu bude vzato řádně odpuštění fojt *té dědiny, odkudž se jemu odpuštění béře,*[8]) má kázati, právo dědinné uručiti lidmi v té-dědině; pak-li by jich neměl, ale muož zaň ten fojt slíbiti jakožto poklončí a má přijat býti. Pak-li by nechtěl slíbiti aneb rukojmí nepostavil, má vsazen býti ten člověk a dotud vězen, až dědinné právo uručí. A dědinné právo jest to: že do dvú nedělí trvá to rukojemství a v těch dvú nedělích, což kolvěk povinovat jest

Kapitola 191. [1]) Zříz. A. 99; B. 127b; C. 79; D. 116 ustanovují takto: „aby ve vsech jiní řemeslníci nebyli než jeden kovář, jeden krajčí a jeden švec; tkadlci a vetešníci k opravování šatuov neb obuvi, koláři, neckáři i bečváři mohú při horách etc. A byla-li by která jina řemesla etc. — [2]) Zříz. A. 98; B. 126b; C. 78; D. 115 mají obšírnější ustanovení. — [3]) Ex. III. XI. XVIII; „kteréž v berňových knihách nejsú"; zříz. zemská: „krčem vařecích".

Kapitola 192. [1]) Podlé toho, že v kap. 194 se mluví o „závadných" sedlácích, byli sami sedláci ti. kteří v žádné zvláštní službě panské nebyli postaveni aneb k ouřadu nenáleželi. I kapitola 193 to vysvětluje: „člověku bez závady odpuštění tak bráno býti má, jakož se nahoře píše". — [2]) Viz o tom úvod kn. Drn. LXXV str., pak srovn. Cod. dipl. M. IV. 368. 373. VII. 241; Helcel Starod. pomniki 279. 284. 288. 289. 292. až 296; zříz. Vladisl. A. Č. V. 141. — [3]) Dokládáme podlé I. II. IV. VI. VII. VIII. IX. X. — [4]) t. j. toho sedláka, kterému odpuštění brati chce. — [5]) Dokládáme podlé I. II. III. IV. V. VI. VII. VIII. XI. XVIII. — [6]) Dokládáme podlé slov textu níže položených: „má vsazen býti ten člověk". — [7]) Tuto starou formu čtvrtého pádu mají ryzou jedině I. III; ostatní píší: „za pána člověka". — [8]) Významně tištěná slova podáváme podlé zříz., kn. Tské píší: „pakli mu . . . fojt ten má kázati etc. —

pánu, a co sirotčího[9]) i komu jinému v dědině, a vina se jemu dá, zpraviti má; pak-li by žádný tu i od jinud naň se neohlásil, tehdy jest rukojemství toho prázden. A *ktož*[10]) se tu v těch dvú nedělích naň žádný neohlásí, ten potom práva hleď na té dědině, kamž jemu odpuštění vzato. A purkrecht má osaditi člověkem hodným a příjemným[11]) v XVIII. nedělích po vzetí odpuštění a muož tu také býti *do tří neděl,*[12]) jako jiný a vedle jiných všeho odbývaje. Pak-li neosadí v těch XVIII. nedělích, muož k němu saženo býti a tu, kdež nedojde, tomu pánu propadne hřivnu *nedóchodní,*[13]) ač jiní praví, že k němu nemuož saženo býti, když v tom času prvé, než neděle vyndú, na jinú dědinu odpuštění vezme a tak až do třetice vždy na jinú dědinu. Ale takový běh najvíce súduov přináší. A fojt má v dědině ohlásiti, že tomu jest odpuštění vzato, aby se k tomu mohli připověděti, ačby co komu dlužen byl. A nápad, ačby jeho v tom času Buoh neuchoval, nežby se odstěhoval *a odhostil*[14]) v těch XVIII. nedělích, byl by toho pána, pod kteréhož odpuštění vzal; neb se jemu se vším odpuštění vzalo. Ale ten pán musí na místě toho člověka *druhému*[15]) osaditi a peníze ty, kteréž za purhrecht dávány býti měli, na svú dědinu převoditi a v nich jeho dědina, kamž ten člověk odpuštění vzal, vězeti má.[16]) Než osiřela-li by máti v tom odpuštění i nechtěla-li by podlé mužova odpuštění pod toho pána jíti, má na dědině té, kdež *muž*[17]) byl, její díl jí ukázán býti; ale statek sirotčí, což na sirotky přijde, má na druhú dědinu pustěn býti; a toho jest ta dědina, na kterúž odpuštění vzato, povinna sirotkóm dochovati, jako by tu[18]) sám sedě umřel.[19])

Kap. 193. O neobyčejném odpuštění.[1])

Neobyčejné odpuštění jest, dvěma, třem nebo více pojednú neb jeden den odpuštění vzíti, než jednomu jeden den a druhému druhý den a tak dále. Než ktož by chtěl dvěma nebo třem člověkóm vzíti jeden den *odpuštění,*[2]) ten muož z jiné a z jiné dědiny fojty a, kdež fojtuov není, konšely odpuštění bráti;[3]) to není neobyčejné. Pak-li by kto mimo takové obyčeje odpuštění bral, nic není; než člověku bez závady odpuštění tak bráno býti má, jakož se nahoře píše. *Neb*[4]) když se tak nevezme, pán jako k svému člověku sáhnúti muože.

---

[9]) Ex. V. dokládá: „i kostelního“. — [10]) Podlé I. II. III. V. VIII. XI. XVIII; ostatní ex. i zříz. z. „když“. — [11]) t. j. pánu té dědiny příjemným. — [12]) Dokládáme podlé V. — [13]) Podlé III. XI. XVIII; ostatní toho nemají; v kn. Drn. sluje ta hřivna: „neduochodčí“. — [14]) Dokládáme podlé I. III. V. VIII. XI. XVIII. — [15]) Podlé I. II. V. VIII. a podlé zříz., ostatní ex. „druhého“; smysl jest, že, když poddanému odpuštění vzato bylo, a on v tom umřel, onen pán, pod kterého zemřelému odpuštění vzato jest, musel purkrecht osaditi na místě zemřelého druhému pánu, který jej propustil. — [16]) Ex. V. nemaje to, co nyní následuje, klade na místě toho tato slova: „než druzí praví, že což odstěhuje, to toho pána jest, než co tu zuostane, to druhého a tak se již súdí. Než to by najlepší bylo, aby jeden bez druhého vuole žádnému odpuštění bráti nedal a tak by súsedství dobré najlép zachováno bylo“. — [17]) Vyd. Dem. pak I. II. IV. VI. etc. toho slova nemají; III. XI. XVIII: „kdež její muž byl“; VIII: „kdež s mužem byla“; my jsme přijali podlé zříz. — [18]) t. j. otec sirotků, ten, který opuštění vzav umřel, než-li se odstěhoval. — [19]) Tento druhý odstavec jest v zříz. A. 64; B. 55; C. 54b; D. 109. Kn. Drn. má zajimavé zprávy, které v kn. Tov. nejsou. Viz moje vydání 94. str.

Kapitola 193. [1]) Zříz. A. 62; B. 54b; C. 54; D. 108; Maj. Car. AČ. III. 131. Kn. Drn. 95. — [2]) Dokládáme podlé III. XI. XVIII. — [3]) Smysl podlé čtení v III. XI. XVIII. „má z jedné dědiny cizí na svú a z druhé cizí na druhú bráti“ jest ten, že tatáž osoba nemohla více osobám z jedné vsi odpuštění bráti v jeden den na jednu ves, nybrž že v jeden den mohlo se žádati jen odpuštění na jedné vsi, ač to vyloučeno nebylo, že tentýž den pán A. žádal člověku N. odpuštění ze vsi D. na ves C a tentýž pán A. v tentýž den člověku M. ze vsi K. na ves L. atd. — [4]) Podlé I. II. III. VIII. etc., vyd. Dem. „než“; zříz. „a když“.

Kapitola 194. O závadných sedlácích.[1])

Kteříž závadní jsú, kteří jsú v úřadech a ku počtu přislušejí, totiž fojt, hajný, plesníci, ti kteří nad rybáři jsú, mlynáři, kteří na třetině *jsú* neb na jiné *částky* mlýny mají,[2]) těm odpuštění vzato býti nemuož, leč počty učiní a páni je z počtu propustí. Člověk také zaručený pod základem za páň člověk neb jináč,[3]) *nemuož odpuštění vzíti;*[4]) leč, chce-li základ dáti, tehdy odpuštění muož jemu vzato býti.

Kterýž člověk zběhne bez útisku války,[5]) kdež bude zastán a obžalován, má zase býti vrácen a súsed proti súsedu žádného gleitu zběhlému člověku, aneb sic *závadnému*[6]) dáti nemuož, než má jej vydati; neb k tomu, neb k té dědině, kdež zastížen bude, muož hledíno býti. Než byl-li by válkú odtištěn který, tehdy po válce má se zase vrátiti, neb osaditi; aneb oseje klasy oběma dědinu, kterúž má, má[7]) pánu vzdáti a on osaditi.[8])

Kapitola 195. Jak jist má býti člověkem selským neb městským.[1])

Ktož pak kterým městským neb sedlským člověkem chce jist býti, má jej pod základem uručiti; nebo jemu jiným slibem vinen sedlák nebude, by pak *pode ctí a pod vírú*[2]) slíbil. A za páň člověk výš uručiti nemuože než v pět hřiven groší; a jestliže základu výše pěti hřiven položí za páň člověk, dada pět hřiven, ostatku prázden bude. Než pro provinění *některé*[3]) člověka svého muož pán uručiti v jakýž základ se jemu zdá: na postavení, aneb se pánem o provinění *srovnání*;[4]) v tom vezme-li člověk odpuštění, pánu se pro-

---

Kapitola 194. [1]) Zříz. A. 63: B. 56; C. 53b; D. 109. — [2]) Zde jest několik variant; I. II. V. piší: „na třetině, neb na jiné cesty"; III. XI. XVIII: „mlynář, kterýž jest na třetině"; VI: „kteříž na třetině jsú, neb na jiných číslích mlýny mají"; VII: „na třetině, nebo jiné čísly"; — IX: „na třetině, nebo jiné mlýny mají"; — XIII: „na třetině, neb na jiných časích"; vyd. Dem. a ostatní t. j. IV. XII. XIV. XV pak zříz.: „kteříž na třetině neb na jiné časy mlýny mají". My jsme přijali slovo „jsú" podlé VI. VIII., jelikož localis „na třetině" se neshoduje jinak s následujícím accusativem: „na jiné časy", a místo slova „časy" přijali jsme slovo „částky", jelikož čtení: „cesty" pak „čísla" ukazují patrně na porouchanost originálu; pro spojení slova třetiny při mlýnech se slovem „čas" neznám dokladu žádného, kdežto k slovu „částka" příbuzné slovo „díl" naleznul jsem v listu z r. 1503: „mlýn náš dědičný, kterýž jsme najímali z čtvtého díla". Mlýn na třetině byl tedy ten, který pronajat byl z třetího dílu; že všechna zřízení mají „časy", nevadí ničeho; neb viděli jsme, že tytýž přijali více nesrozumitelných míst z ex. desk. — [3]) K vysvětlení toho viz Drn. kn. mé vydání str. 96: „kterým lidem nemůž odpuštění bráno býti". — [4]) Dokládáme, jelikož smysl toho žádá, ač žádný ex. ani zříz. toho nemá. — [5]) Vyd. Dem. mylně interpunktuje: „bez útisku, války"; že té čárky po slově „útisku" býti nemá, dokazují níže slova „byl-li by válkú odtištěn. — [6]) Podlé I. II. VI. VII. VIII. ostatní i zříz. mají: „žádnému"; my jsme přijali „závadnému" jelikož více odpovídá smyslu o odpuštění. — [7]) Dokládáme podlé I. II. III. VIII. — [8]) Ex. I. II. V. VII. VIII: „vzdáti a osvoboditi"; vyd. Dem. a ostatní: „vzdáti a osaditi"; my přijali k tomuto podslednímu čtení slovo „on" podlé III. XI. XVIII, jelikož smysl jest ten, že poddaný, válkou odtištěný, má se po válce buď vrátiti, aneb statek svůj jiným člověkem osaditi, aneb pole jaří i ozimí (t. j. oběma klasy) zaseti a pánu to odevzdati, aby tento sám statek osaditi mohl. Smysl tento jde ze slov smluvy učiněné na den 11.000 panen: „ten učiň vosetí pole dostatečné oběma klasy i v domu zavření i opravení, aby pán mohl osaditi svůj purkrecht a odevzdaj jako právo jest". (Viz kn. Drn. str. 101 odstavec druhý).

Kapitola 195. [1]) Zříz. B. 57. — [2]) Podlé I. II. III. VIII; vyd. Dem i zříz. B. „by pak víru slíbil i pode ctí". — [3]) Podlé I. II IV. VII. VIII; ostatní „některého". — [4]) Podlé I. VI. VIII. III. XI. XVIII: „s pánem opravním srovnání"; II. VII: „aneb s pánem o provinění srovnaj"; vyd. Dem. „aneb . . . srovnati". My jsme přijali podlé I. VI. VIII. proto, že se vytknouti má dvojí spůsob uručení, buď na postavení toho člověka, který se provinění dopustil, neb na srovnání s tím pánem, pod kterým provinilec byl. Ostatně má vyd. Dem. smysl rušící interpunktaci: „muož pán uručiti . . . na dostavení aneb se pánem o provinění srovnati v tom; odpuštění vezme-li

padne základ ten, pod čímž zaručen. Také za páň člověk stane-li rukojemství do roka a v roce jeho *více*[5]) neobnoví, rukojemství to déle platno není než do roka.[6])

Kapitola 196. O odpuštění mezi zemskými pány a městy.

Položeno bylo jest podlé prvního starodávního obyčeje, jak páni a rytířstvo nechtěli jsú té svobody městóm dáti, by listy odpustění bráno býti mělo, než poklončím. Ale poněvadž smlúva stala se mezi pány, rytířstvem a městy a toho listové jsú,[1]) při *tom to*[2]) odpuštění buď; a o tom není potřebí šíře psáti, neb ta smluva šíře ukazuje.

Kapitola 197. Jak se lidé na dědinách ručiti mají.[1])

Když kto *za* ručení[2]) ku právu žádá na jiné dědině, má uručiti na toho pána, číž jest dědina. Též stala-li by se sváda a zášti jaké, má uručiti na toho pána, číž dědina, za pokoj. Ale bude-li státi *oň*[3]) pán vrchní a žádati, aby propuštěn byl, že sám k tomu jej držeti chce, aby pokoj zachoval a právu dostál, má mu propuštěn býti, leč by *cizí*[4]) s cizími lidmi a hosté s hostmi zašli,[5]) tehdy puštěni býti nemohú, leč *obú*[6]) pánuov těch, jichž cizí lidé jsú, vuole by byla.

Kapitola 198. O purkrechtních penězích.[1])

Když se který purkrecht prodá na které dědině, ty penize nemohú obstaveny býti u súkupuov, ani žádnému jinému dávány, než samému hospodáři, dokudž jest živ, anebo těm, kteříž k nim právo míti budú po něm, *jako*[2]) žena a sirotci. Než byl-li by kto co povinovat a jaké zmatky na té dědině měl, aneb žena neb sirotci; mají peníze napřed v ruce těm, komuž svědčí, uvedeny býti a dány, a potom muož ten neb ti obstaveni býti pro panské neb jiné závady a práv neb právi býti musí, z čehož se jemu neb jim *slušné*[3]) vina dá.

Kapitola 199. O sirotčích penězích.[1])

Když[2]) kteří sirotci osiřejí, pod kterým pánem *a* na které dědině *otec jich odemře a statek jich se prodá, z té dědiny*[3]) těmi penězi nemá hýbáno

---

člověk . . .“; neb slovo „v tom“ náleží již k následující větě a znamená ten čas, v kterém o srovnání se jednalo. — [5]) Podlé VII. ostatní: „znovu“. — [6]) Viz. kn. Drn. str. 96.

Kapitola 196. [1]) Viz kn. Drn. 99 str. — [2]) Vyd. Dem. „při tomto“; my rozložili na dvě slova podlé I. II. VI. VIII.

Kapitola 197 [1]) Zříz. B. 57b; v kn. Tov. tento článek nemá zvláštního nadpisu a připojen jest ke kapitole předešlé; my jsme přijali nadpis podlé zříz. B — [2]) Vyd. Dem. „zaručení“. — [3]) Vyd. Dem. „on“; že ale zde státi má „oň“ t. j. zkrácenina místo: „o něho“ jde nejen ze zříz. B., kde stojí „o něho“ nybrž také ze smyslu i ze slovesa „státi“, které řídí frázu: „o něco státi“. — [4]) Ač v žádném ex. ani ve zříz. B., toho slova není, předce je klademe podlé analogie slov: „hosté s hostmi“ a podlé níže položených slov: „obú pánuov, jichž cizí lidé jsú“. — [5]) To slovo stojí zde ve smyslu, zaviniti, zášti míti, v nepřátelství se s někým dáti. Doklady viz Jungm. Slovn pod „zajdu“ a zášti“. — [6]) Vyd. Dem. „aby“ ač i ex. desk má „obu“; chyba čtení namanula se dvěma puntíkami nad písmenem u.

Kapitola 198. [1]) Zříz. A. 87b; B. 58; C. 71. — [2]) Dokládáme podlé III. XI. XVIII. — [3]) Podlé III. XI. XVIII; ostatní i zříz. „slušná“. Viz kap. 205: „slušně pohnati a viniti“.

Kapitola 199. [1]) Zříz. A. 88; B. 58b; C. 72. — [2]) Podlé III. V. XI. XVIII; ostatní i zříz. „kdež“. — [3]) Slova významně tištěná bereme z I. II. III. VI. VII. VIII. XI. XVIII; ostatní, též zříz. jich nemají, ač nutně sem náležejí, jelikož bez nich jest smysl neúplný, jakož vyd. Dem. a s nim ty které ex i zříz. píší: „kdež kteří sirotci osiřejí, pod kterým pánem, na které dědině, těmi penězi nemá hýbáno býti . . . .“ —

býti, ani vydávány *budte* kam do sirotčích let, krom mateři díl její, kteráž jej vezmúc neb se vdadúc s ním se obrátí, kdež se jí lepší vidí.[4]) Než sirotčí peníze mají jim chovány býti; a když sirotek let dojde, má přistúpiti, před pána dědiny a prositi za propuštění svého dílu a toho jemu pán nemá odpříti, než propustiti jakž rokové jsú neb časové; pak-li vyšli, tehdy v slušné časy všickny[5]) spolu jemu dány býti mají. Pak-li by pán Buoh v tom sirotkuov neuchoval a odmrti nejsú vykúpeny, na pána spadnú. A pán dědiny, kdež se sirotkuov svých doptá, muož k nim sáhnúti a je vzíti a mají mu vydáni býti, jako pánu vrchnímu, leč svú vuolí dopustí sirotku*om*,[6]) kde jinde býti.

Kapitola 200. O sirotčích létech.[1])

Sirotkóm *z*[2]) starodávna pány léta jsú přisúzena. A někdy se ohledávala od úředníkuov pacholíkuom na luoně a děvečkám na prsech;[3]) *ale*[4]) ta léta musí sudím zemským, při kterém právě to jest, a pánem jedním ohledána býti. Ale aby ten posměch sňat byl, léta pacholík panský má v XVI. letech, děvečka šlechtična ve XIV., zemanský pacholík v XVII. letech a děvečka v XV., sedlský pacholík v XVIII. a děvečka v XVI., ale najpodobněji, dokudž za muž nejde s radú *přátelskú.*[5]) Pak-li by kto, k těm letóm přijda,[6]) požádal svého a rozumem spuosobný jest, má jemu jeho sstúpeno aneb vydáno býti. A také jest slušnější těch let míra než takové ohledávaní.[7])

Kapitola 201. O gleitech.[1])

Pán země neb hajtman na jeho Milosti místě muož obecný gleit dáti, než žádný jiný; pak-li kto dá a skrze to koho k škodě připraví, ten o to k němu hleděti muož a právem na něm postíhati. A žádný jiný dáti nemuož; než pan hajtman na jeho Milosti místě, ten dáti muož, a sic žádný pán ani město, leč toliko před svými.

[2])Gleitové nepomáhají žhářóm, lúpežníkóm, zlodějóm, falešníkóm,[3]) mordéřóm a zrádcím; protož těch se každému sluší vystříhati.[4])

---

[4]) Podlé I. II. VII. VIII; vyd. Dem. a zříz. „kdež své lepší vidí"; — [5]) t. j. peníze. [6]) Podlé zříz. kn. Tské: „sirotku".

Kapitola 200. [1]) Zříz. B. 105; kn. Drn. 76; Helc. Star. Pom. 102: Všehrd V. 45. sqq. [2]) Vyd. Dem. pak III. IV. V VIII. XI. XVIII. i zříz. B. piší: „za"; my jsme přijali z I. (II. piše „od"), jelikož zvyk ten z starodávna přišlý za Ctibora jestě byl, jakož on sám praví níže, že ta léta mají sudím a jedním pánem ohledána býti; krom toho nachází se zpráva o ohledání let z r. 1486: „páni ohledali jsú sirotka Jana z Mutěnic podlé práva, že let má". (Kn. ouzká 105). — [3]) Proč se to dělo, vysvětluje Všehrd: „na mužské pohlaví, když se brada spe aneb když lóno chlupatí . . a na ženském, když prsy pučí a se nadýmají". — [4]) Kn. Tovské piší: „a"; my jsme položili „ale", jelikož vytknouti se má, že ne sami úředníci kteříkoli, nybrž sudí a jeden člen soudu leta ohledati měli. Srovn. Všehrd str. 248. —
[5]) Vyd. Dem. i zříz. B. „panskú"; my podlé I. II. III. VIII. XI. XVIII. — [6]) O leta se vykazovali sirotci, když to ohledání přestalo, buď svědky, aneb zápisky rodičův; první toho příklad znám z r. 1509: poněvádž paní Dobešova máti vyznává, že mu týden před sv. Prokopem 16 let bude i cedule se ukázala, v kteréž léta jeho jsú zapsána . . . (Pam. kn. Ol. 1517 fol. 57); — „potom pan z Tiefenbachu podal svědkův, že se narodil r. 1582; chtěl také ukazovati kalendář, v němž vlastní rukou nebožtíkovou bylo, že jest se toho léta narodil . . . (Záp. Žer. 1. 208). — [7]) Opáčného náhledu ale byl Všehrd str. 248.

Kapitola 201. [1]) První odstavec této kapitoly jest jen v III. V. XI. XVIII. My jsme jej přijali, jelikož odstavec druhý: „gleitové nepomáhají etc. v ostatních exem. jest připojen k článku „o sirotčích letech", s nímž žádné souvislosti vniterné nemá. Patrno tedy, že v těch kterých ex. vynecháno to, co my jsme svrchu položili v odstavci prvním a tak se vysvětluje, kterak druhý odstavec v ostatních ex. se naskytovati mohl. — [2]) Zříz. B. 116b. — [3]) t. j. kdož falešné penize dělali neb listy. — [4]) Srv. kap. 212.

Kapitola 202. O stávkách.[1]

Ty se dějí rozličně a musejí podlé práva v zemi jíti. Host hostě *z*[2]) cizí země staviti muož, ale súzen býti nemá, leč se prvé do té země oznámí a obojím, kteří jsú se stavili, listové *se*[3]) dadí, že jsú se stavili a pro kterú příčinu, a k jich právu v tom psání se ukáže; chtí-li jim pak tam spravedlivé učiniti a to jisto muož býti, nemají tuto súzeni býti; ale nechtí-li oni aneb činí-li které fortele tomu, tehdy tuto právo má jíti před se.

Též také domácí muož hostě obstaviti, a též má obesláno k tomu právu býti a zvědíno, jestliže jest tam práva žádal; a *jest-li* mu učiniti nechtěli, neb zmatky činili, an se tam opovídal, aneb co stranili, muož súzen byti a má tu, kdež obstavil.

Také domácí muož obstaviti[4]) v své dědině i cizího člověka na svého pána panství, ale však tak: jestliže jest žádáno prvé práva na *dědině druhé*[5]) a nemohlo se jest státi a dva peníze opověděná byla položena, tehdy muož staviti i právem dobývati.

Také, kterýž pán své lidi zapíše, ti se podlé zápisu stavovati mohú i také, kteréžby lidi pán *za se*[6]) v rukojemství uvedl a oni rukú dáním za pána slíbili, ti mohú stavováni býti; nebo ti slibují na statek purkrechtní, ale ne na panský.[7]) Ale[8]) pro panské věci, co by pán na svuoj slib vzal bez závady lidské, *pro to*[9]) nemá stavováno býti. Než ktožby lidi zavadil, jako nahoře *psáno stojí,*[10]) ti mají obesláni býti, prvé fojt a konšelé té dědiny, aby o stávce věděli a s svým pánem rozmluvili. Nemohú také věci pána, jakožto koně neb jiné, ani on sám, stavovány býti.

Také obyvatelé země v cizích zemích se stavovati nemohú, aniž mají; než v zemi sobě právi býti mají a právem sebe hleděti: neb by to proti svobodám a vysvobození bylo markrabství i koruny, kteréž takové v tom má svobody, že žádný obyvatel, napřed koruny, potom všech zemí k ní příslušejících nemá *z*[11]) žádné těch zemí v jiné právo tažen ani povolán býti, než tu súzen beze všeho odvolání *od*[12]) koruny *ani*[13]) k císaři, ani k jeho dvoru. Pak-li by kto mimo *takové zřízení*[14]) a starý obyčej stavoval, *hoden*[15]) jest kázně a povinnen, škod *navrátiti*[16]) tomu, kohož svévolně k nim připravil.

Kapitola 202. [1]) Zříz. B. 107b; kn. Drn. 90; kn. Rožm. AČ. I. 478. — [2]) Podlé I. II. III. VI. VIII. etc. — [3]) Podlé I. II. III. XI. XVIII. — [4]) Většina ex. piše: „též i domácí móž hostě obstaviti v své dědině“, pouze ex. XIII, pak zříz. B. slovo „hostě“ vynechávají; my jsme se řídili podlé těchto dvou, jelikož již v druhém odstavci praveno, kterak domácí staviti má hostě. — [5]) Vyd. Dem. a zříz. B.: „jestliže jest žádáno prvé práva dědinného, druhého . . . .“ což smyslu nedává; neb právo dědinné ručilo se jen při odpuštění; (viz kap. 192); protož jsme přijali podlé I. II. III. IV. VI. VIII. XI. XVIII, kteréž čtení že správné jest, dotvrzuje také list z r. 1532, v němž stojí: „co se stavek dotyče, ty se díti mají tak, jakož o tom prvé zřízeno jest, aby každý hledal své spravedlnosti na té dědině, kdež dlužník jeho jest. A jestliže by se mu spravedlivé nestalo na té dědině, tehdy polože opověděného dva penize, aby lidé z té dědiny stavovati mohl“. — [6]) Vyd. Dem. „zase“; ale sluší rozděliti, jako my učinili, jelikož slovo: rukojemství to žádá a mimo to ještě o rukojemství nebylo zde řeči, že by se mohlo říci „zase“. — [7]) I. III. VIII. XI. XVIII: „pozemský“; smysl obou čtení jest tentýž — [8]) Vyd. Dem. „a“. — [9]) Vyd. Dem. „proto“. Ostatně vyd. Dem. mylně interpunktovalo: „ale ne na panský a pro panské věci. Co by pán . . . .“ což smysl ruší. — [10]) Dokládáme podlé III. XI. XVIII; t. j. zápisy neb rukojemstvím. — [11]) Podlé II. III. XI. XVIII. — [12]) Podlé I. II. III. VIII. XI. XVIII; zříz. B. slova „od koruny“ vynechává. — [13]) Podlé I. II. III. etc.; vyd. Dem. „a“. — [14]) Podlé V. většina: „mimo takový starý obyčej stavoval a řízení“. — [15]) Dokládáme podlé III. XI. XVIII; většina piše: „povinnen jest kázní“. — [16]) To slovo vynecháno ve vyd. Dem.

Kapitola 203. O pobídkách.

V této zemi přiházejí[1]) se a přiházely od rozličných lidí pobídky; i sluší věděti, pokud jsú páni v nich svobodní. Pobídka, když se stane, muož od obojích stran svolena býti, na kterého koli *pána a obyvatele země dvuor chtí;*[2]) pak-li by se strany dělily, tehdy strana, kteráž by se odvolala na dvuor králuov, neb hajtmanuov, neb maršálkuov hyzděna býti nemuož. Ale přih※zelo se jest, že král v zemi nebýval, hajtman *ale*[3]) neb maršalek jako úředníci královští v zemi byli; *tu,*[4]) aby se nesešlo, strana jedna jeden dvuor volila a druhá druhý.[5]) Protož strany pobídné, mezi nimiž pobídka jest, *jenž* jsú obyvatelé země a pán *k*[6]) žádné straně pánem nemilostivým není, nemohú-li se o pobídku svoliti a smluviti na kterého jiného pána dvuor, z práva[7]) na pána země, krále neb markrabí dvoře státi mají a kteráž se tu poddá, právě se poddá a kteráž druhá nestojí, s potupú jí jest. Pak-li by se o hajtmanuov *a*[8]) maršálkuov dvuor třeli, tehdy z práva obyvatelé zemští na hajtmanuov dvuor přijeti mají, a ten, kterýž se tu poddavá, *právě*[9]) stál,[10]) druhý nestane-li tu,[11]) s ústupem činí,[12]) a to proto, že hajtman místo pána drží. Pak-li by se který poddával na maršálkuov dvuor a jiný na obecného pána, tehdy ten, kterýž se na maršálkuov dvůr odvolává, *právě se poddává*[13]) a druhému, který toho neučiní, jest to s ústupem. Ale kteréž koli pobídky svolí se na některého pána dvuor a ten chce práci tu na se vzíti a nákladu svého dvora nelitovati, svoboden jest pustiti bitvu každú na svém dvoře buď o hrdla, neb o základ, neb jakž se svolí; neb na pana Jana Tovačovského dvoře Roman a Nekřtina[14]) o hrdla v šrankové zbroji bili jsú se.

A bitva nebo pobídka na dobré vuoli záleží a z práva nesnadně se nalezá. Ale když kto koho pobízí a druhý pobídku přijme, ten, ktož pobídku má, muož vydati odění i koně, neb pěš, neb jak se jemu líbí; a neučinil-li by tomu dosti, ktož pobízel, onen jej z škody nákladuov slušných pohnati muož a právem sobě toho dovésti a za klamáře takový zuostane, nedostojí-li. *Též*[15]) zase ten, *ktož*, pobídku maje, dosti neučiní a nevydá bitvy, aneb vydada k tomu dostatečně se nepřičiní, v té pokutě stojí a hanbu sobě nese.

Kapitola 204. O narčení zlého lóže.

Také lidé se naříkají z zlého lóže. Ktož má provoditi, to velmi těžké bývá, zvláště kdež manželé spolu v domu a v lóži přebývají.[1]) I také, kteráž

Kapitola 203. [1]) Podlé VII. ostatní: „přihází se a přiházelo". — [2]) Ex. III. XI. XVIII. piší: . . . . „na kteréhožkoli pána (v) zemi chtí a ten pán má jim dvoru dopustiti"; ostatní všichny: „na kteréhož koli pána země (vyd. Dem. zemského pána) chtí a obyvatel jest dvuor jeho". Toto čtení patrně nedává smyslu, leč bychom slova „obyvatel jest dvuor jeho" považovati chtěli za nemotornou vysvětlivku slov: „pan" a a „obyvatel"; protož jsme přijali svrchupoloženou opravu, poukazujíce na další obsah kapitoly, kdež ještě několikráte fráza: „na dvuor pána" přichází. — [3]) Dokládáme pro snadnější vyrozumění. — [4]) Viz 3. pozn. — [5]) Smysl jest, že když král v zemi nebyl, jedna strana volila dvůr hajtmana a druhá dvůr maršalka, aby se sjednocení nestalo a k souboji nepřišlo; neb sejíti se znamená tolik zde, co státi se, shodnouti se. Viz Jungm. slov. — [6]) Podlé I. II. III. etc. doloženo. — [7]) Vyd. Dem. mylně interpunktuje: „nemohú-li se o pobídku svoliti a smluviti, na kterého jiného pána dvuor z práva, na páně země" etc. — [8]) Podlé I. II; ostatní: „neb". — [9]) Dokládáme podlé analogie svrchu: „právě se poddává". — [10]) Toto slovo v několika expl. chybí; kn. Drn. str. 41 píše: „dobře jest". — [11]) Vyd. Dem. mylně interpunktuje: „a nestane-li, tu etc. — [12]) t. j. hanby dojde. — [13]) Dokládáme, jelikož smysl to žádá. — [14]) Vyd. Dem. a několik jiných: „Krčma"; my podlé I. II. III. VIII. XI. XVIII. — [15]) Podlé V. ostatní: „než".

Kapitola 204. [1]) Ex. V. zde dokládá: „ktož se v tom narodí, ten ani otec sám ani máti vyznati nemuož, aniž se jim věří, leč k tomu dostatečným svédomím provede se". Z tohoto dokladu v V. jde, že nárok ze zlého lože vztahoval se k nemanželským

muže svého má, těžký pruovod, že s jiným frejuje,[2]) (jakož se i tak lidé naříkají) a slýcháno jest od starých, by toliko koleně zakryla, že pruovodu žádného býti nemuož. Protož takového nároku jest najlép nechati; nebo nárok i pruovod velmi těžký jest.

Kapitola 205. O vojnách.

Vojny *z*[1]) země. K těm povinni obyvatelé pánu svému nejsú, leč z žoldu, než stoliko po pomezí[2]) a těch[3]) brániti mají a všichni zhuoru býti. A král neb pán země má prachem a děly vojsko opatřiti a ta z měst všech mají dána býti. Pak-li by sic která dobývka byla v zemi, v Olomúckém kraji Olomúčané a v Brněnském Brňané mají děla dáti a těmi potřebami opatřiti s jinými městy, *každé*[4]) z svého kraje.[5]) Pak-li by vší země k kterému zámku potřebí bylo, jakož se k Corštainu bylo přihodilo,[6]) tehdy všickni z měst s svými děly i *všickni* obyvatelé *zhuoru*[7]) býti mají.

Item byla-li by kdy vojna obecná provolána králem, pánem země, aneb hajtmanem z vuole obecné rozkázáno, aby lidé táhli k *místu*[8]) ukázanému, jeden na druhého škodu táhnúti nemá ani kde noclehem škoditi; než má se opověděti tu, kde ležeti *chce*,[9]) a potřeby sobě za peníze dáti kázati. Pak-li by *kto*[10]) svévolně bránil prodávati svým lidem za slušné penize, muož potřeba vzata býti: píce konská, hus, slepice, ose[11]) i prase, což to ležení utratiti muož, ale nic s sebú nebráti; pak-li by kto co více bral, nebo škodu kterú činil, muož se z té slušně pohnati a viniti.

Kapitola 206. O lidech služebných.[1])

Jestliže by kdy lidé služební pána země táhli v jakých jeho potřebách, ti mají bez škody táhnúti a též jako jiní platiti. A jinde se na žádném *váleti*[2]) a kladeni býti nemají, než na komoře královské[3]) a v městech zavřených, kdež by potřeby míti mohli za své peníze. Pak-li by komu kterú křivdu činili, ten, *opověda*[4]) se pánu země neb hajtmanu a oni toho nestaví-li muož jich sécti hleděti, jako nepřátel svých.

---

aneb z cizoložstva zrozeným dětem (viz kn. Rožm. AČ. I. 148). Důležitost měl důkaz takového nároku proto, jelikož ten, na kterého to dokázáno bylo, nemohl dědíti. Viz kn. Drn. moje vyd. 111. č. XVII; pak Všeh. 162—163. — [2]) Ex. I. VIII. „těžký pruovod s jiným freje“ čímž praveno Tacitovou krátkostí to, co jiné ex. ve zvláštní větě rozkládají.

Kapitola 205. [1]) Dokládáme podlé II. III. IV. VIII. etc. i podlé zříz. — [2]) Ex. V. a zříz. zem. „po mezi“; II. III. XI· XVIII: „penězi“ (!) Srovn. AČ. V. 363. — [3]) Ex. I. III. VIII. XI. XVIII: „země“. — [4]) Dokládáme podlé V. a podlé zříz. — [5]) Až dotud jest ten článek obsažen v zříz. A. 79; B. 116b; C. 66; D. 89. Přijat do stavovských snešení r. 1518. Viz sněm. pam. kn. I. fol. 1b. odkudž pak vešel do zříz. zem. — [6]) Míní se zde obléhání hradu Cornštejna (Chrasťany), který panu Hynku z Lichtenburka náležel, jenž, jsa starým nepřítelem Jiřího z Poděbrad, králi se zprotivil a již r. 1463 zpouru proti němu učinil. Král dlouho povolným byl, až konečně vojsko proti němu vypravil, které po desíti měsíčném obléhání hradu dobylo. Stalo se to podlé Palackého dne 9. června 1465, podlé udání Pešiny, ovšem místněji neodůvodněného, 24. máje. Viz Palack. Děj. IV. 2. oddělení. — [7]) Dokládáme podlé analogie svrchu „a všickni zhuoru býti“; všickni ex. piší: „tehdy všickni z měst ... i obyvatelé mají býti“. — [8]) Vyd. Dem, „městu“. — [9]) Podlé I. II. III. VIII. XI. XVIII; vyd. Dem. „má“. — [10]) Podlé I. II. III. VII. VIII. etc. — [11]) Ex. X. „house“ III. VIII. XI. XVIII. toho slova vynechávaji; V. „hus“. Viz vysvětlení slov.

Kapitola 206. [1]) Zříz. A. 78b; B. 115b; C. 66; D. 89b. Do stavovských snešení přijat ten článek v Brně 1518, odkudž vešel pak do zříz. — [2]) Vyd. Dem. „a též jako jiní platiti a jinde se na žádném neváleti a kladeni ...“; — zříz. pisí: „a jinde nekladeni k ležení“. — [3]) t. j. v městech královských, a jiných statcích ku komoře král. náležitých; na statcích soukromých král. vojsko rozloženo býti nesmělo, nebylo-li zároveň v službě země. Viz kap. 205. — [4]) Vyd. Dem. „opovieda“.

Kapitola 207. O lidech, kteří po službách jezdí.[1])

Údá-li se kdy komu, pánu, rytíři, zemanu neb člověku obecnímu z země v službě býti, aneb z ní vyjeti, *ten každý to*[2]) vedle starodávního obyčeje a svobod muož učiniti, zachovaje se, jakož se dole píše. Najprvé, co v zemi má, zamky, nebo zboží, *z toho* králi, pánu země, nebo úředníkóm JMti má všecku povinnost učiniti vedlé jiných poddaných. Item. Ku právu, ačby k němu byl povolán, má tak se míti a z něho se nevytrhati, jako se nahoře píše. Item. Pán země měl-li by co s tím pánem činiti prvé, než by on z země k tomu pánu jel, nemá z země proti pánu svému jeti; pak-li by prvé vyjel, a která válka povst ti měla meži tím pánem, u kteréhož jest, a jeho dědičným pánem a prvé, než by válka zašla, od pána svého dědičného povolán byl, že jemu chce týž žold a rací, jako onen dává, dávati, má se tam odpraviti a ku pánu svému jeti a proti němu nebýti. Pak-li by válka zašla prvé, než by on byl povolán, muož a má pro svú čest v té válce, dokudž trvá, býti, a pán země nemá proti osobě jeho ani statku jeho obtížně toho brati. A on do země z úmysla nemá žádných jízd činiti, lečby pán jeho vojensky do země vtrhl, tu vinen nic nebude. Pak-li by se v čem tak, jakož se nahoře píše, nezachoval, pán země muož jej vedle provinění jeho kázati s radú obecní.

Kapiiola 208. O odpovědi k válce.

Zastal jsem ještě o čas starých válečníkuov, kteříž byli po Táborských válkách zuostali,[1]) rozličných výtržek v zemi za otce svého milého hajtmanství.[2]) Je pomněji[3]) i odpovědi a příčiny rozličné, kteréž jsú lidé k lidem pro nepokoj brali i jak jsú odpovídali: mnozí, stojíc v záloháeh, posílali jednoho k bráně a listy odpovědné povrhúc krávy zajímali; někteří v ploty listy u zámkuov strkali a někteří prvé brali, než odpovídali. O to bývalo mnoho řečí, hanění i puotek a mnozí s tím umírali, k konci toho nepřivedúc a tak lidé příliš nejisti bývali svými hrdly i statky. Ale když pán Buoh po těch nepokojích krále Ladislava a krále Jiřího[4]) ráčil jest dáti, kteříž upokojili jsú zemi tuto, v těch pokojných časích již ty odpovědi kusé byly pominuly; ale opět ve válce této, kteráž byla znikla mezi králem Jiřím a pány Českými, k tomu podobné odpovědi počínaly jsú se.[5]) Potom za války krále Mathiáše a krále Vladislava jeden obecný sněm všech obyvateluov a příslušných úduov koruny České a sjezd držín jest v městečku Benešově[6]) a tu vší koruny obecní svolení se jest stalo, jaká odpověď nepřátelská býti má.

Kapitola 209. Odpověd nepřátelská.[1])

Toto obecní svolení královským potvrzením a dskami zapsáno a ustanoveno jest: když by kto chtěl druhému nepřítelem býti, má jemu odpověď zjevnú a psanú poslati tu na ten zámek, kdež jeho obecné obydlé jest a ne na

---

Kapitola 207. [1]) Zříz. A. 116. — [2]) Vedlé zříz.; kn. Tov. „tento každý“.
Kapitola 208. [1]) Vyd. Dem. i jiné ex. kladou zde: „a“, kteréž jsme podlé II. III. vynechali. — [2]) Vyd. Dem. klade zde ještě: „jeho“, kteréž k smyslu nenáležející, anobrž jej rušící, podlé I. II. III. VIII. etc. jsme vynechali. — [3]) Vyd. Dem. i některé jiné: „pomněje“; my podlé III. VI. VIII. XI. XVIII., jelikož tento indicativus, ač nepravidelný, více objasňuje smysl, než-li participium. — [4]) Ladislav 1453–1457, Jiří (co markrabě) 1458–1469. — [5]) Míní se zde válka krále s jednotou panskou, jmenovitě r. 1467, z níž některé odpovědné listy viz v Ar. Č. IV. 139–141. — [6]) Míní se zde první sněm Benešovský, který trval od 27. máje až do 9. června r. 1473.
Kapitola 209. [1]) Zříz. A. 79b; B. 117; C. 66; D. 90. Usnešení sněmu Benešovského, na základě kterého stavové Moravští na ustanovení o odpovědi nepřátelské se snesli, zní: „jestližeby kdy které války vznikly, jehož pán Buoh rač ostříci, aby žádný neodpo-

jiný, a list má býti nešen svobodně a svobodně dodán tomu samému nebo-li jeho úředníku, a poslu nemá v ničemž překáženo býti a puštěn zase má býti na své obydlé. A po podání listu toho až do dne třetího a toho slunce západu *nemá ten, ktož odpověděl, nic počínati ani jaké škody činiti a také zase jemu od toho, komuž odpovědíno, nemá v ničem škozeno býti.*[2]) Pak-li by kto druhému mimo to ustanovení škodil, takový má jmín býti za člověka nehodného a za zrádného beze cti navrácení; a ktož by takového tím nazval, ten k opravě jemu povinen není.[3])

Kapitola 210. O odkladích hlav vedle práva země.[1])

f. 101 Starých pánuov rozprávky: že kdyžby se přihodilo a pán pána zabil, neb zeman pána a přišlo o hlavu smluvení, jakž ubrmané smluví, to jest při vuoli stran. *Ale*[2]) podlé práva lehčejší smlúva a nižší *ne*muož[3]) býti než pět set hřiven groší dobrých pražských, pět set funtuov vosku a padesáte postavuov sukna lanttuchu a pět set kněží ku mšem a jeden kuoň s korúhví na hrob, sám padesatý ku pokoře jíti, bos, bez pásu a na hrob křížem lehnúti a přítel jeho najblížší má meč mezi jeho plecima koncem doluov držeti a třikrát se jeho otázati: „již-li jsem tak mocen hrdla tvého, jakož ty byl bratra mého neb přítele?“ A když dí po třikrát: „již, ale prosím pro Buoh, živ mne“ tehdy dí: „živím tě pro pána Boha“ a má jemu odpustiti: ale *ten ve vší potřebě jemu pomoci má, v čemž by bratr nebo přítel jeho podlé přízně*[4]) *pomoci*[5]) měl, a má povinnen býti, všecko jemu učiniti a ve všem jemu přistáti tolikráte, kolikráte by jemu potřebí bylo, až do své smrti.[6]) A to jest se státi muselo panu Ctiborovi Tovačovskému z Cimburka, řečenému Kazka, když bratra jeho pana Jaroše z Hvězdlic na Nemotické hrázi[7]) zabili, kterýž těch peněz nevzav pro žádný užitek statku, ale za duši bratra svého oltář v Kartúsích u Brna nadál a ty peníze za duši jeho obrátil.[8])

---

vídal, lecby tři dni napřed dal věděti tomu každému do domu neb na zámek jeho, kdež dvorem svým obývá; a ktožby jinak učinil, aby byl odsúzen cti a víry a více aby nikdy k ní nebyl navrácen, ani k žádnému právu.“ — [2]) Toto místo jest patrně korumpováno; kn. Tské piší: . . . „západu, ten, ktož odpověděl, ani jemu zase, komuž odpovědíno, nemá škozeno na ničemž býti“. Naše oprava zakládá se na čtení kn. Drn. „,. . . západu nemá nic počínati ani jaké škody činiti a též jemu zase od tohoto“ (moje vyd. str. 104). — [3]) Zříz. tišt. r. 1516 má též ustanovení o odpovědi; viz kn. Drn. str. 111; ono snešení však v kn. Tov. podané vepsáno do snešení sněmu Brn. 1518 a odtud vešlo do zříz. zemských.

Kapitola 210. [1]) Viz kn. Drn. moje vyd. 101, pak úvod LXXVIII—LXXXII. — [2]) Podlé I. II. V. VIII; vyd. Dem. „a“; my jsme přijali čtení „ale“, jelikož smysl jest, ře rozhodčí čili hadší ceny za odklad hlavy ustanoviti mohli jakoukoli; podlé práva ale nemohla za pána zabitého menší suma býti než. etc. — [3]) Podlé I. III. V. VIII. XI. XVIII; vyd. Dem. „muož“. — [4]) Vyd. Dem. pak II. IV. VI. VII. XII. XIII. XIV piší: „příčiny“; VI. VIII: „příčin“; III. XI. XVIII. toho zcela vynechávají; my přijali čtení podlé I. V. jelikož jest nejspravnější; neb má se vyjádřiti, že vrah na milost vzatý byl pak nejbližšímu příteli zabitého těmi službami povinnen, jako onen, kdyby byl zůstal živ. — [5]) Toto místo jest ve většině ex. nejasné; píšíť: „ale ten ve vší pomoci jeho a potřebě, v čemž by bratr nebo přítel jeho podlé příčiny měl a povinen jemu býti atd.,“ naše oprava podlé čtení v III XI. XVIII: „ale ten ve vší pomoci a potřebě jako bratr jeho nebo přítel přirozený má jemu býti . . . .“ — [6]) O pokoře viz Helcel Starod. Pr. Posk. Pomn. 93. 162. 165. 279. 286. pak Grim Rechtsalt. 713. 714. — [7]) Hvězdlice Nové jsou městysem a Nemotice vesnicí, ony severně, tyto východně od Bučovic. Podnes jest v Nemoticích mlýn. — [8]) Vražda ta státi se musela mezi r. 1381—1398; neb r. 1381 teprvé p. Jaroš Hvězdlice koupil a r. 1398 byl bratr jeho, Ctibor, kterému pokora za zabitého Jaroše učiněna, již mrtev.

Kapitola 211. O odkladu hlavy zemanína.

Item. Zemanín zemanína, aneb pán zemanína zabil-li by, padesáti hřivnami[1]) odložiti muož, padesáti funty vosku, patnácti postavy sukna, *padesáti mšemi*[2]) a s pětadvacíti osobami jíti ku pokoře, též na hrob lehnúti, též se pokořiti, též věčným přítelem býti.

Kapitola 212. O odkladu hlavy sedláka.

Item za sedláka pět hřiven, pět funtuov vosku, pět mší, postav sukna, sám pát ku pokoře jíti, též na hrob lehnúti, též se pokořiti, též věčným přítelem býti.[1])

A to vše se položilo, což při nejmenším býti muože.[2]) Ale když se mord stane, jakož ubrmané smlúvají, tak se odkladové dějí; ale nejsú povinni přátelé bezdečně k smlúvě přistúpiti proti vrahu přítele svého, a kterýž pán je k tomu nutí,[3]) křivda se přátelóm děje; nebo chtí-li oni hleděti vraha svého právem, svobodu toho mají: neb se těmto gleitové nezachovávají ani dáváni býti *mohú*[4]) totiž vražedlníkóm neb mordéřom, násilníkóm, žhářóm, falešníkóm a zrádcím.[5])

Kapitola 213. O svobodě v soudě panském.

Již se jest sepsalo, co jest příčin, ješto k súdu panskému sluší a před pány přichází. Ale má vědíno býti o svobodě v súdu panském.[1])

[2])Ta jest taková, že se[3]) právy psanými nespravují, než obyčeji svými starodávnými a slyšením stran a pře, kteráž od stran se líčí, aby rozeznati mohli spravedlnost mezi pravdú a křivdú, súdíc vedle zdání a svědomí svého dobrého.[4]) A mohú svá zřízení opraviti, ujíti i přičiniti, jako lidé svobodní, ač jest všech k tomu vuole a svolení a u velikých věcech královské potvrzení, jakož se to stalo za krále Jiřího, že páni přísahu činiti v súd počali, kteréž jsú prvé nikdy nečinili a to přišlo z hodných příčin.[5]) K tomu jsú v té svo-

---

Kapitola 211. [1]) Všichny ex. piší: „hřiven"; my položili instrumental, jelikož se pravilo: odložiti hlavu něčím; jakož pak ex. I. dále piše: funty, mšemi, též v sedmém pádě. [2]) Není ve vyd. Dem.; my podlé I. II. VII. VIII.

Kapitola 212. [1]) Tento odstavec není ve vyd. Dem. — [2]) t. j. odkladu podlé práva; ale při smluvě ubrmany učiněné platilo se to, co tito ustanovili. — [3]) Tento celý odstavec vztahuje se k odkladu hlavy sedláka; jde to ze slova „pán" a jmenovitě pak ze čtení v III. XVIII: a kterýž pán to chce na svých lidech mít . . . ." — [4]) Podlé I. II. III. XI. XVIII; vyd. Dem. „mají". — [5]) Srovn. kap. 201.

Kapitola 213. [1]) Ex. II. piše: „item každý ma dále věděti o svobodě v súdu panském. — [2]) Tento druhý odstavec jest v zříz. B. 8; jaké ale práce to stálo, než král k tomu svolil, aby do zříz. vešel, o tom viz úvod ku kn. Drn. str. XXII. — [3]) t. j. páni, totiž v soudě sedající. — [4]) Viz kn. Drn. str. XXXII: „dle čeho soudil soud panský." Srovn. Ondžej z D. AČ. II. 512. č. 103; Všeh. 85. Na sněmu r. 1466 snesli se stavové čeští: „od dávných časuov tak se naleza, že jsou páni Čeští tak svobodni, žeby k svým nálezuom ve dsky zemské zapsaným, jako páni svobodní, přičiniti i ujíti mohli etc. A že se nemají psanými nálezy spraviti, než s jednostejnú pří vedle líčení za získání i zase druhému za prohrání odsúditi". AČ. V. 363. — [5]) Přísaha zavedena jest na soudě svatotřikrálském v Olomúci r. 1464, od krále Jiřího samého zahájeném, nejen pro soudce nybrž také pro nejvyšši úředníky zemské, a zapsána jest pak do půh. kněh Ol. i Brn. (viz kn. Drn. XXIV). Příčina, proč přísaha nařízena byla, byla přede vším ta, že král důležité hodnosti soudcovské větší vážnost dáti chtěl a soudce zároveň zavázati, aby pilněji a bedlivěji povinnosti své konali tím, že k soudu v pravý čas dojížděli a, pokud trval, neodjížděli. Druhou příčinu uvádí Palacký Gesch. von Böh. IV. 2 str. 323 pozn., maje za to, že přísaha zavedena byla za příčinou sporu králova s p. Hynkem z Lichtenburka; král totiž chtěl, aby soud zemský nález nad p. Hynkem vynesl. Jelikož ale rod Lichtenburský mnoho přízně v zemi měl a jmenovitě bratr páně Hynkův, Štěpán r. 1464 v soudu zemském zasedal (Půh. Brn. 1459 fol. 55b.), muselo králi záležeti na tom, aby soudcové ve svědo-

bodě, že u pánuov do jiných zemí ortele se berú, jakož se o tom dole oznámí.[6]) Protož i ještě jest potřebí věděti i o jiných súdech, kteréž také v zemi jsú, aby se zpráva všemu[7]) stala.

Kapitola 214. O menším právě.[1])

Menší právo slove, k kterému se pohánějí z sumy X. hřiven bez věrdunka. Ti póhonové v též pátky před týmiž úředníky menšími jakožto i jiní póhonové se dějí a k tomu právu sami zemané se pohánějí; ale pána žádného k tomu právu pohnati nemuož, než zemana. Ktož k tomu právu jest pohnán, ve dvú nedělích od pohnaného pátku před úřadem menším se postaviti musí a hned odpovídati, nečekaje svíček neb svatého Jana, jako právo větší. Tu hned úředníci s zemany ty póhony a pře súdí; kteréhož viného najdú, povinen ve dvú nedělích posypek učiniti a sumu položiti; pak-li by toho neučinil, též naň zvod, odhad, jako nahoře položeno, pustí se. Také z toho práva žádný se odvolati nemuož; než úřad a zemáné chtí-li a zdá-li se jim pře těžká, odlože[2]) na pány a naučení vezmúc od pánuov, nález při svém právě učiní. A dálo-li by se co proti právu neb úřadu, povinni páni i všecka země, toho práva tak hájiti a brániti, jako práva velikého. Protož o tom jsem šířeji psáti nechtěl tuto, nebo napřed o tom dosti jest oznámeno.

Kapitola 215. O zemských konšelích.

Za starých pánuov byli lidé i ještě jsú těchto časuov, ješto to *pomní*[1]), před válkami Táborskými že v této zemi bývali jsú zemští konšelé; a to takovým obyčejem: že v každém kraji dva dobrá člověky upřímá páni ustanovili jsú a dali za konšely. A těm ta moc byla dána, jestliže by kde mezi kterými súsedy oč ruoznice vzešla, budto o některú svádu, hranic zrušení, přeorání, nebo spasení, nebo něčeho *hájení*[2]), aneb která sváda,[3]) kdež súsedé spolu v jedné vsi seděli, aneb blízko sebe, že ti neb ten, ktož potřeboval něčeho obvésti,[4]) utekl se k těm konšelóm a žádal jich, aby k němu sjeli. Těm oznámil škodu svú i při svú osvědčil. A obeslali ti konšelé druhú stranu, že tento žaluje z toho a z toho a obvodí *a* toto *naň*[5]) svědčí; „přijď a pověz, jak se to stalo a jakú toho výmluvu máš.“ Ten povinen jest na obeslání jich přijeti a při svú oznámiti; jest-li že přijede, ti to *ohledají*[6]) a jakž rozkáží, tak zachovati mají; a odloží-li na pány, ti konšelé což vyznají, *to*[7]) páni slysíc, súdí. Protož by ještě i nyní tak bylo, mnoho by hajtmanu práce ubylo a pánóm súduov; a také svědomí, kteréž[8]) lidé často s prácí sobě jednají, lehčeji by jednáno býti mohlo a spíš by se páni spravedlnosti uptali. Také ktož ty konšely vedl, ztravu i potřebu jim dáti musel, aby na své nepracovali.

---

mí svém přisahou zavázáni byli. Z toho zdá se, že pocházejí slova v přísaze: „ani na přízeň ani na nepřízeň“ (viz kap. 64). A jelikož p. Hynek z Lichtenburka sám k soudům co soudce dojížděl, byl by složením přísahy co soudce zároveň přisahal králi. — [6]) Viz 218 kap. — [7]) Přijímáme podlé I. VIII; vyd. Dem. „všem“.

Kapitola 214. [1]) Kn. Drn. 58 a úvod k ní LXXXIII. Všeh. 10. — [2]) Vyd. Dem. „odloží“, my podlé II. VIII.

Kapitola 215. [1]) Vyd. Dem. pak I. IV. V. VIII etc. „pomněli“; III. XI. XVIII. „pomnějí“, my jsme přijali podlé II; neb má státi přítomný čas. — [2]) Vyd. Dem. pak XII. XIII. XIV. XV. „hanění“; ostatní „hajení“; II. „zahájení“. Míní se zde hájení neb zapovídaní gruntův a zvláště cest polemi, lesy atd. aby soused jimi jíti nebo jeti nemohl. Viz vysvětl. slov pod čl. „hájiti“. — [3]) t. j. vzešla. — [4]) Viz vysvětlení slov. [5]) Podlé III. VIII. XI. XVIII. ostatní „nám“. — [6]) t. j. konšelé; vyd. Dem. i většina: „ohledajíc“. — [7]) Vyd. Dem. „což“. — [8]) Vyd. Dem. „kteráž“.

Kapitola 216. O knězi biskupu Olomúckém.

Kněz biskup *Olomúcký*[1]) ten přisluší k králi Českému[2]) a z svého zboží stolního před právem neodpovídá, čehož ve dskách nemá, než před králem musí každému práv býti. Také vedle země činí jako jiný obyvatel pro pokoje zachování; v súdu panském, *není li panem zemským*,[3]) z práva nesedá; *leč jeho k tomu povolají a žádají a on také seděti chce*;[4]) než když král a pán země v súdu sedí, tehdy kněz biskup také seděti muož a súditi, však přísahu též k súdu jako jiný učiní. Jest také obyčej při sjezdích obecných zemských, když se sjedú, že najprv k biskupovi pro poctivost se sejdú, (ač biskup jest nachýlen k obecnímu dobrému a s zemí se srovnává) a odtud dále sjítí panské do kláštera se pokládá a tu dále obecné dobré se jedná. Pak-li se co od země píše a biskup jest, biskup napřed státi má. Ten biskup má své many i zvláštní svój súd; to což jeho manství jest, ku právu zemskému nepřisluší. A jestliže jest biskup Olomúcký pán z rodu zemského panského, tehdy z práva, ač chce, má v súdu sedati, ne jako biskup, ale jako pán zemský a má míti po pravé straně hajtmanově místo. I nalezl jsem v *písmích* k tomuto podobných neb takových *písmo* kněze Tasa, biskupa Olomúckého, psané rukú jeho, *kterýž počíná mezi jinú řečí takto*:[5])

Kapitola 217. Kněz Tas biskup toto sepsal.

Protož vždy kapitola Olomúcká toho hleděti má pro mnohé veliké příčiny, aby vždy při tom biskupství byl biskup z řádu panského, člověk dobrý, znamenitý; nebo z zlých lidí mnoho nesnází, nepříjemností a nedostatkuov pochází, jakož se to mnohokrát přiházelo a zvláště minulých let válečných, kdež ta duostojenství v Čechách *i* v Moravě lehkým lidem byla v moc vešla, jakož arcibiskupství Kundratovi Bestfalu[1]), Olomúcké pražskému měštěnínu[2]) a Litomyšelské *sedlákovu*[3]) příteli, ješto by se ta věc nikdy nebyla tak rozmohla, by rodové panští tím byli vládli, jako někdy kněz Arnošt Flaška,[4]) kněz Jan Vlašímský,[5]) kněz Zbyněk Zajíc,[6]) pořád arcibiskupové a v Moravě z *pánuov*[7]) z Sternberka,[8]) z Lichtenburka[9]) a z Kravář[10]). Protož také panští rodové

Kapitola 216. [1]) Dokládáme podlé I. II. III. VII. VIII. XI. XVIII. — [2]) Na základě listiny dané 26. pros. 1349 (Cod. dipl. VII. 679) pak zlaté bully bylo biskupství vyňato z právomocnosti Markrabí, jakož i vévodství Opavské. V jaké postavení biskupové pak vešli a které spory z toho mezi nimi a stavy povstaly o tom viz „Sněm držaný l. 1612“ vydaný ode mně, str. 72. 75. Ještě metropolit. statut r. 1826 praví: „archiepiscopus . . . subjectus est in temporalibus serenissimo Bohemiae regi“ . . . . — [3]) Dokládáme podlé konce této kapitoly a pak na základě Žer. záp. I. 238 sqq a listu krále Vladisl. r. 1492, jenž praví, že kromě úředníků v soudě seděti má: „biskup, byl-li by pán“. — [4]) Dokládáme podlé I. II. III. IV. VIII. XI. XVIII. — [5]) Významně tištěná slova podlé I. III. VIII. XI. XVIII.

Kapitola 217. [1]) Jest to Konrad z Vechty, rozený Vestfalčan, který vlivem krále Václava stal se biskupem Olomúckým (1408—1412) pak arcibiskupem pražským a naddržovav Husovu učení dán byl r. 1426 v kletbu; † 1431. — [2]) Míní se zde Jan XI. (1417—1430), který rozeným Pražanem byl. — [3]) Vyd. Dem. i některé jiné píší: „Sadlovu“ II. „Šadlovu“; my přijali čtení podlé III. VI. VIII. XI. XVIII. Za jedno, není známa výtečnější osoba téhož věku jmenem Sadel, a pak patrně zde zřetel se obrací k tomu, že nešlechtici na biskupství dosazováni byli. Míní se zde bez pochyby biskup Litomyšelský Alšík, který také pro biskupství Olm. s biskupem Janem XI. dlouhé půtky měl. — [4]) t. j. Arnošt z Pardubic, první arcibiskup pražský (1343—1364). — [5]) Jan Očko z Vlašímě 1351—1364 biskup Olomúcký, 1364—1380 arcib. pražský. — [6]) Zbyněk Zajíc (z Hasenburku) 1403—1411 arcib. pražský, který r. 1410 Viklefovy knihy spaliti kázal. — [7]) Dokládáme podlé I. II. III. V. VIII. XI. XVIII. — [8]) Avšak na Moravě nebyl žádný biskup z rodu Sternberského; Albert z Sterb. byl. 1353—1356 kapitolním děkanem Olom., pak arcibiskupem Magdeburským a konečně biskupem Litomyšelským † 1380. — [9]) Též z toho rodu nebyl žádný biskupem; biskup Tas chtěl tedy jen říci, aby členové panských rodů vyšších důstojenství církevních si hleděli. [10]) Lacek z Kravař 1403—1408 biskup. Olom.

někteří[11]) toho hleděti mají, aby své děti, vždy *některé*[12]), při školách *drželi*[13]) a k duchovnímu stavu měli a je k tomu vedli a předešlým zlým se kázali a budúcího se uchovali. *Ale pohříchu páni nynější nenasledují šlepějuov otcóv svých; neb více syny své k nekázání, frejuom a nešlechetnosti dopúští než k službě Boží.*[14])

Kapitola 218. O knížectví Opavském.

Knížectví Opavské od starodávna i s tím *knížetem*[1]) ku pomoci této zemi jest vždy bývalo i býti má a v jiná Slezská knížectví nesluší; neb jest to knížectví vysazeno a vyňato z Moravy[2]), jakožto i k biskupství Moravskému sluší. Než což se práva dotýče, v tom své vlastní vysazení má a súd svuoj; ani kníže ani kto z toho knížectví má neb muož sem k tomuto právu pohnán býti, ale tam se súditi má. Než to z práva jest, že když tam páni *a* zemané *več*[3]) uhoditi nemohú a strany toho žádají, neb jim samým se zdá, tehdy *spíší*[4]) pře oboje na cedulích a k tomu listy, jsú-li které stranám potřebné, v svój list zavrúce zapečetí a s tím sudího vypraví na sněm panský, žádajíc a prosíc pana hajtmana, úředníkuov a pánuov za naučení a ortel. Páni, to ohledajíc a rozvážíc, na to jim nález svuoj psaný pošlí pod pečetí páně hajtmanovú a *úředničí*[5]) tu, kdež se to jedná v Olomúci neb v Brně, pře sobě sepsané zachovajíc a listuov, ač jsú které,[6]) přípisy nechajíc, než listy zase jim též v svém listě zapečetěné pošlí. *Ten tam před právem má otevřín býti a stranám čten ortel a strany*[7]) povinny jsú, tomu nálezu dosti činiti bez dalšího odvolání a zde v zemi též od nálezu písaři, jako jiní, dáti mají.[8]) Také kníže Opavské muož zde v právě seděti; neb se nalezá, že jsú páni dopúštěli při sobě v súdech knížatóm Opavským sedati.[9])

Kapitola 219. O duchovním právě.

Duchovní právo v této zemi takové jest, jako jiná práva duchovní. Ale za prvních časuov mnoho úzkostí od toho práva dálo se jest stavu světskému,

---

[11]) Vyd. Dem. pak některé ex. zde dokládají: „jakož i kněži“; ex. VIII. „knížata“; — III. XI. XVIII. vynechávajíce toho piší: „protož dobře by bylo, aby někteří páni by jim obtížné nebylo, své dítky při školách měli etc. My jsme přijali místo „kněži“ z příčin na snadě jsoucích čtení „někteří“. — [12]) Podlé I. II. VI. VIII. vyd. Dem. „vždy někdy“. — [13]) Podlé V. VIII. — [14]) Významně tištěné věty přijali jsme podlé III. XVIII. Jest pochopitelno, že Ctibor snad tuto nechvalu na stav panský nepřijal do spisu svého, aneb, přijal-li ji, že někteří opisovatelé toho vynechali.

Kapitola 218. [1]) Většina ex. piše: „knížectví Opavské . . . i s tím knížectvím . . .; V.: „kníže Opavské . . . i s tím knížectvím“; — my jsme přijali podlé VII. Že toto čtení správné jest, jde také ze smlouvy učiněné mezi stavy Mor. a Opavskými dne 28. října 1481 v Brně, kdež stojí: „z starodávna . . . knížata Opavská i Mar. Moravské . . . a země jsú sobě přistály a pomáhaly . . .“ (AČ. V. 402). — [2]) Vévodství Opavské i s Krnovskem zřídil Otakar II. pro svého nemanželského syna Mikuláše. — [3]) Vyd. Dem. „věc“; ex. desk. piše: vecz; jest to ztažené slovo místo: „v co“ k čemuž ukazuje sloveso „uhoditi“. — [4]) Podlé I. II. III. etc. vyd. Dem. „piší“. Tatéž fraza přichází v ustanovení o zřízení Moravy na základě smluv Benešovských: „več bychom v Moravě uhoditi nemohli, by útočiště k Českým řediteluom bylo. AČ. V. 70. [5]) Vyd. Dem. „úředníci“; má ale patrně státi adjectivum. — [6]) Vyd. Dem. mylně interpunktuje: „a listů, ač jsú kteří připisové, nechají“; smysl jest ten, že soud moravský listy, které mu z Opavy se zaslaly, zase vrátil, ale přepisy z nich si nechal. [7]) Dokládáme podlé I. II. III. V. VIII. XI. XVIII. — [8]) Klademe zde jeden ortel do Opavy, který učiněn byl r. 1464 v Olom. při soudě, u kterého Ctibor z Cimburka byl: „Na ty pře, které jste nám sepsané poslali, mezi osvícenými knížaty knížetem Mikolášem Opolským a knížetem Janem Opavským a Hlubčickým, podlé těch pří páni Mark. Mor. tak nalezají a za naučení dávají: poněvadž etc. Dán v Brně v úterý po neděli Judica. Sub sigillis domini Henrici de Lipa Capitanei, dom. Waukonis de Bozkovic supremi camerarii tabularum cudae Brunensis, dom. Prockonis de Kunstat etc. anno dom. 1464. (Půh. Ol. 1463 fol. 44b.) — [9]) Tato kap. jest v zříz. B. 8b.

že kněží pro ledas při, pro některé nelibosti, sobě ukazané[1]), pro slepičí groš, aneb kopu obilé, neb pro udeření žáka, rozličné puohony činili i kletby strojili[2]) a druhdy celú dědinu i panství obtěžovali, úplatkuov a pokor sobě dovodíce, ješto skrze to veliké nelibosti mezi duchovními a světskými bývaly i často země *zaneprázdňována.*[3]) Ale po válkách Táborských jest toho přestáno[4]) a knězem Pavlem biskupem srovnáno, aby víc takových *soběvolných*[5]) kleteb nebylo a póhonuov bez vědomí biskupa, hlavy duchovní. Než stalo-li by se některému knězi co od kterého světského, aneb jemu dáváno nebylo jeho spravedlivých duochoduov, ten kněz má vznésti na hajtmana neb pány a ti knězi napravte a od světského spravedlivé učiňte. Pakliby hajtman a páni učiniti nechtěli, tehdy má vznésti na biskupa, preláta svého a ten hajtmana a pány obešle žádaje, aby se knězi spravedlivé stalo; a nestalo-li by se, již kletba i puohon puštěn k duchovnímu právu muož býti. A jakž se to srovnání stalo, tak sváruov a nelibostí méně jest. Také jakž přišlo jest v zemi tuto podlé kompaktátů srovnání, nálezové panští někteří učiněni jsú mezi faráři a osadnými, ktož k jich správám přisluší; neb někteří faráři všeteční lidem kostely zapovídali, do nich choditi nedadúc, pohřebovati nechtěli *ani* dítek křtíti ani manželuov vzdávati, kteříž také obyčeje při přijímání těla Buožího neměli jako ten farář. I nalezeno jest pány, aby každý kněz povinnen byl osadným svým, srovnajte se s ním v přijímání nebo nesrovnajte, všemi svátostmi kostelními služebnost činiti, zpovídati, křtíti, vzdávati, pochovávati, olejem svatým mazati, ktož toho žádost má krom rozdávání; ten, ktož by jiný obyčej měl, než kněz, ten sobě toho hleď *tu,*[6]) kdež se obejíti muož k svému spasení; tím jemu farář povinnen není. A takoví povinni jsú a mají desátky i všecky poplatky kněžím dávati a žádný pán svých lidí v tom nemá zastávati, ani knězi v to sáhati. Pakli by učinil, to *se*[7]) před se vzíti muož, jak nahoře psáno, aby se knězi spravedlivé stalo. Také *kněz* muož z toho pohnati buď před hajtmana, buď *před* právo puohonem zemským. Než nechtěl-li by který kněz lidem svým osadným svátostmi dotčenými posluhovati a jináč se v tom míti, osadní nejsú jemu povinni nic dávati, ani pán který povinnen jest, v tom lidí svých opúštěti, by kněz bráti chtěl a nečiniti. Toho jsú nálezové při Brněnském právě *i tuto také dole mezi jinými potřebnými nálezy.*[8])

Kapitola 220. O panu maršálkovi.

Pan maršálek úřadem svým králi Českému a koruně zavázán jest a ten má se spravovati vedle vysazení úřadu svého. Než proto, což *pútek*[1]) jest v

---

Kapitola 219. [1]) Vyd. Dem. a s ním XIII. XV. piší: „že pro leda při některé nelibosti knězi okázané“ kteréžto čtení smyslu nedává. I. II. IV. V. „že pro leda (II. ledas) při některé nelibosti kněžím ukázání“; — III. XI. „že pro leda při některé nelibosti kněžím ukázano“; — VII. „že pro leda některé nelibosti knězi sobě ukázané“. My bereme „při“ co accusativ slova „pře“ (rozepře) tedy „pro leda při“ = pro lecjakou při; a protož jsme před slovem „nelibosti“ opětovali předložku „pro“; slova „sobě ukazané“ vzali jsme z VIII. a chtíce místo celé tím jasnějším učiniti, postavili jsme slovo „kněží“ (nom. plur.) na čelo věty. — [2]) Ex. desk má: „puohony činili i kletby činili“ první „činili“ ale jest přetrženo; rovněž piše V. My jsme přijali čtení podlé III. VIII. — [3]) Vyd Dem. pak II. piší: „zaneprázdňování“. My jsme přijali čtení podlé I. III. V. VIII. XI. — [4]) t. j. zanecháno toho; neb slovo přestati spojené s druhým pádem neb s předložkou „od“ znamena: pustiti od něčeho, neb zanechati čeho. — [5]) Slovo to není v ex. desk., ostatní téměř všichny je mají. — Biskup Pavel z Miličína biskupoval od 31. července 1435 až do 2. máje (?) 1450 — [6]) dokládáme podlé I. V. — [7]) dokládáme podlé I. II. V. — [8]) Slova významně tištěná dokládáme podlé I. VIII; — ex. II. III. VII. piší: „i tuto také dole mezi jinými potřebami nalezneš.“

Kapitola 220. [1]) Přijali jsme podlé V. XIV. XVI.; ostatní: „potřebí“, má také exempl. desk. slovo „potřebí“ přetrženo a slovo „půtek“ ovšem jinou rukou nadepsáno. —

zemi této a se kdy *která*[2]) přihodí, a cti se koho dotyče a kto narčen bude, *buď*[3]) pán za panoši, nebo-li zeman za chlapa, neb prostě kto chlapem nebo zrádcí neb *zlým synem nazván bude,*[4]) — ta narčení mají se před ním vyvoditi z rozkázání krále neb pána země vedle jeho práva. A on má *při tom*[5]) míti pány i jiné dobré lidi, jakž pře jest, malá nebo-li veliká, buď v Praze, neb u sebe neb kdež rok tomu složí. A k jeho právu *státi mají*[6]) a musejí pod základem strany uručiti a on tu věc rozezná s jinými vedle práva toho. Než proto on sám osobú svú z svého statku se pohání, kterýž v zemi má, a z něho odpovídaj i všecko čiň, jako jiný obyvatel. Než manové *jeho*[7]) ti své právo mají a k tomu[8]) nepřislušejí.

A ktož tak narčen jest, že toho řádu není, takový se má vyvésti čtyřmi svými štíty: otcovým, mateře své, otcovy mateře a mateře mateřiny. A ktož se tak vyvede, buď pán nebo vládyka, jest dokonalý. A když tak uznán bude panem maršálkem a pány, muož řéci tomu, ktož jej nařekl, tu na místě: „jakož jsi mne nařekl, že tento neboli takový jsem, nejsem; vidíš, žeť jsem se vyvedl jako *člověk*[9]) dobrý, že jsem tento a tento a co's na mne mluvil a pravil, to's v hrdlo selhal. Protožť se toho víc neudávaj, by's koho dobrého naříkal“. A on jemu má toho zmlčeti a nic neodpověděti; pakli by co odpověděl, s hrdlem i s statkem jest na králově milosti.

Muož také každý panství neb vládyctví své provésti toliko otcovým štítem, by pak jiných štítuov *lehčejších*[10]) byl aneb jich neměl. Také naň muož chlapství provedeno býti otcem jeho, kdyžby panoší nebyl, by pak i od jiných všech tří štítuov *panského*[11]) nebo vládyckého rodu byl; poněvadž otce chlapa měl, chlapem zuostane. A ktož se již tak vyvede, muož toho, ktož jej nařekl připraviti zemským právem k tomu a pohnati ze všech škod; kteréž kolvěk slušně provede, ty mají jemu přisúzeny býti.

Kapitola 221. Přísaha za strýce neb za ujce.

Těch také, kteříž se k svědomí strýcovství nebo ujcovství k takovým pruovodóm vedú, jest přísaha taková[1]): „Já N. přisahám pánu Buohu, že mi jest N. přirozený strýc a *erbovní,*[2]) neb ujec, a že máti jeho nebo bába toho neb toho měla za manžela. Tak mi pomáhaj Buoh i všickni svatí.

Kapitola 222. O sešlosti roduov.

Protož[1]) jest již dostatečná pruovodnost a ohrada erbuov. Ale přihází se, že rodové scházejí a na malém počtu zuostávají, druhdy na jediném sirotku *o sobě*[2]) a i ochuzují; to bývá druhdy na poručnících, jak a kterak je *ti*[3]) a v které vzácnosti chovají, dbajíc neb nedbajíc jich cti. Ale muož vývod takový[4]) býti, ačby komu rod sšel, a muož[5]) své panství provésti dskami, pohřeby, starými listy, že jest toho rodu; a jsú-*li*[6]) toho některá znamení k vě-

---

[2]) Podlé V. XIV. XVI. — [3]) Dokládáme podlé I. II. III. etc. — [4]) Dokládáme podlé III. XI. XVIII. — [5]) Dokládáme podlé I. II. V. VIII. XI. — [5]) Podlé III. XI. XVIII. [7]) Podlé I. V. VIII. XI. XVIII. — [8]) t. j. k zemskému právu. — [9]) Podlé I. II. III. V. VIII. XI. XVIII. — [10]) Vyd. Dem. „lehčejší“; my podlé I. II. V. VIII. XI. XII. — [11]) Vyd. Dem. „panských“; my podlé II. IV. VI.

Kapitola 221. [1]) Úvodní věty jsou v kn. Tovských připojeny k článku „o pánu maršálkovi.“ — [2]) Vyd. Dem. „erbóm“.

Kapitola 222. [1]) Některé ex. piší. „to“. — [3]) Vyd. Dem. „a osobě“; my jsme přijali podlé II. VII. — [3]) Vyd. Dem. „ty“. — [4]) Některé ex. piší: „takých“ neb „takových“. My jsme přijali podlé XI. čtení, čtení, které nejlépr k následující větě se hodí. — [5]) Opakujeme podlé XI. — [6]) Spojku „li“ dodali jsme, jelikož v této větě položena

ření podobná, nemuož odstrčen býti pro neštěstí sešlosti. Než těch*to* let páni někteří se přijímají sami osobú svú a dětí svých; by ti přisáháním měli *přijati* býti, kteříž jim strýcové jsú, v řád panský jejích, to přisáhání dopuštěno býti nemá.[7] Neb oni za to přiséci mohú, že jsú strýcové, ale za to nic, by též byli přijati, jako oni, lečby to dsky ukázaly a svolení panské.[8]

Kapitola 223. O jednoštítných vládykách.[1]

Také císař jeho milost Římský, neb král, pán země neb jiný král pro zásluhu hodnú některého[2]) muož erbem a klínotem obdařiti a znovu chlapa za vládyku vyvýšiti. A takoví již chla*py*[3]) nazváni býti nemají, neb se ti listy těmi vyvodí a za vládyky *jednoštítné*[4]) zuostávají. Ale ktožby jim řekl, že jest chlapovo dítě, z toho se vyvésti nemohú; neb jsú prvé zrozeni, než jim spuosob stavu rytířského *a vládyckého*[5]) *od císařuov neb králuov*[6]) potvrzen jest. *Protož o tom dole nález šíře se oznámí.*[7])

---

má býti podmínka. — [7]) Toto místo má mnoho různých čtení; vyd. Dem.: „Než těch let páni někteří se přijímají sami osobú svú a dětí svých. By ti v přisahání jměli býti, kteříž jim strýcové jsú, v rod panský jejich přisáhání to dopuštěno býti nemá“. Jelikož oba nejstarší ex. I. II. totéž chybné čtení mají, lze předpokládati, že tak chybně již v originálu Ctiborem sepsaném napsáno bylo. Protož také opisovatelé snažili se, místo to opraviti. III. XI. XVIII. piše: „a měl-liby skrze přísahu strejce své v řád panský uvésti, to býti nemá.“ — VI. úplně nesrozumitelné. — XVI. „by ti, kteříž jim strýcové jsú, k přisáhání připuštěni býti měli, to jim připuštěno býti nemá“. — VII. nejvíce se blíží I. II. a vyd. Dem. „by ti v přisahání měli přijati býti, kteříž jim strýcové jsú v řád panský jejich, to přisahou dopuštěno býti nemá“. — Smysl místa jest ten: kdo osobou svou a svými dětmi, buď všemi neb jen některými, do stavu panského přijat byl, musel přísahu složiti, jakáž novým pánům vydávána byla. Kdyby pak strýcové takových nově přijatých pánů byli chtěli dokázati panství své tím, že příbuzní jejich v stav panský přijati byli a kdyby onino noví páni přisáhati chtěli k dokázání toho panství, neměla taková přísaha se připustiti, jelikož panství platilo pouze pro ty, kteří v řád panský přijati byli. Protož má také V. tuto variantu: „Než druhdy z rodu zemanského jeden neb dva s svými toliko životmi i erby se přijímají a žádný strejc, nez toliko od těch pošlí, jakož se to v přijetí nových pánův nalezá a dskami opatřuje. A protož jiní nemohú v to v přisáhání (připuštěni) býti, než toliko přijeti podlé desk od nich pošlí. A tak má vedle toho nových pánův přísaha napravena býti: „a z těch jest přijatých k mému“. — [8]) Vyd. Dem. „lečby to dskami ukázali a svolení panské“. Ex. deskový opravil pozdější rukou „svolením panským“. My jsme přijali čtení z I. II. IX.

Kapitola 223. [1]) Téměř všechny exempl. nemají při tomto článku zvláštního nápisu; jen VIII. má nadepsáno: „z chlapuov bývají vládyky“; XVI. „vládyka jednoštítný“. Nápis náš vzali jsme z zříz. z. b. — [2]) III. piše: „pro zásluhu země některakú hodnú“. [3]) Vyd. Dem. „chlapi“. — [4]) Vyd. Dem. pak II. piší: „jednostajně“; ostatní exem. i zříz. b. piší: „jednoštítné“. Též v listu kr. Vlad. 1492 stojí: „k takovým buď se zachováno podlé starodávního obyčeje jako k jednoštítným vládykám“. — [5]) Všichny knihy Tov. piší: „než jim spuosob stavu rytířského k vládyctví . . . . potvrzen jest“. Naše čtení přijali jsme z zříz. b., jelikož do kontextu hledě k slovům „chlapa za vládyku vyvýšiti“ nejlépe se hodí. — [6]) Slova „od císařův neb králův“ doložili jsme podlé I. II. III. IV. VI. VII. VIII. X. XI. — [7]) Poslední větu, které KT. tišt. nemá, přijali jsme podlé I. II. III. IV. VI. VII. VIII. Ačkoli žádný exemplár toho nalezu nemá, jest to tušim ten, který učiněn byl l. 1490 v Olomúci o sv. třech kralích a zní: „Na slova a listy Petra Húgvice z Biskupic páni nález učiniti jsú ráčili: poněvádž tato země ten řád z starodavna zachovávala jest, že rytířství z milosti kraluov a obdarování na nepásované pány, i z rytířstva, vládyky neb panoše přichází a rytířství žádní lehcí lidé než slavní králové dávati nemohú a v tomto markrabství rytíři vždycky váženi jsú a ctěni mimo nepásované lidi v všech rytířských řádech i pro důstojenství královské a moc JMtí, — od Petra víc ani od žádného dotýkáno nebuď, než v své poctivosti zachováno buď. Neb jestližeby víc to kto lehčiti chtěl, ten by činil proti moci a důstojenstvi královskému a proti starodávnímu řádu Markrabství tohoto a kázán buď podlé provinění“. Kn. Půh. Ol. 1475—1491 fol. 116/2. Kn. ouzká fol. 157/2. Jaké pravidlo později platilo, ukazují zápisy Karla z Žerot. o soudé pan-

Kapitola 224. Nárok o česť kým má súzen býti.

Také naříká se o česť, jakož nahoře dotčeno. Když kto koho zrádcí nařkne, ten se muož súditi pánem země, hajtmanem aneb maršálkem, a to na jevo, v povětří a ne pod střechú. To ku póhonóm nesluší[1]) a jest toho duovod také těžký; ač se vedú na to svědci i listy, rukú muož proto[2]) tomu odepříti.[3]) Také takých věcí bývá přísaha, chce-li přísahú[4]) spraviti, leč se kto sám sezná. A taký odsúzený, buď stavu kteréhož koli,[5]) nemá s žádným člověkem dobrým[6]) obcovati,[7]) ani v svém stavu státi; než chce-li za pluhem choditi a zemi ploditi, neb *do zákona se dáti a mnichem býti*,[8]) to muož učiniti.

---

ském: „I ukázal sice majestát císaře Maximiliana na stav ryt. jemu a bratřím jeho daný; ale poněvádž zde takoví majestátové jináč neplatí, leč ten, který ho má, od stavu ryt. do spolku jejich přijat jest, aneb pokudž by byl cizozemec, že ve své vlasti toho pořádně v užívání vešel ...." II. 147.

Kapitola 224. [1]) V českém právě ale nárok o čest též k půhonům náležel t. j. od soudu zemského súzen býval: „neb i z moci i z nářku cti i z hlavy i z vraždy póhonové se díti mají" Kor. Vš. 37. — [2]) Vyd. Dem. piše „proti". My přijali čtení podlé I. III. V. atd., jelikož „proto" zde = „předce" lépe zodpovídá slovu „ač" věty předešlé. — [3]) Smysl jest, že ten, kterýž z nároku o česť vinen byl, ač uražený svědky vedl, mohl k dokázání své neviny žádati, aby žalobník s ním v souboj se dal. — [4]) Kn. Tov. tišt. piše mylně accusativ: „přísahou spraviti" znamená totiž: „přísahou svou nevinu dovoditi. — [5]) I. piše: „a také odsuzeni buď stavu kteréhož kolivěk"; — II. „a také odsuzen buď stavu kteréhož koli"; — V. „a tak odsúzen bude stavu jakéhož kolvěk". Čtení tato připustiti nelze, jelikož vyloučení ze stavu bez toho se naznačuje slovy: „ani v svém stavu státi". — [6]) t. j. se žádným pánem, rytířem, vládykou neb šlechtickým člověkem vůbec. — [7]) Vyd. Dem. pak II. piší: „obcování míti"; XI. „co míti činiti"; — my jsme přijali podlé I. III. IV. V. atd. — [8]) Vyd. Dem. pak IV. IX. X. XV. „neb knězem neb mnichem býti". I. II. III. VI. VIII. XI: „neb Bohu slúžiti"; ex. V. piše: „. . . obcovati, ani v svém stavu státi, a z hospody domuov hnán býti; než, chce-li, za pluhem choditi a sedlakem býti, neb do zákona se dáti, to muož učiniti".

Dodatky.

O úřednicích panských. (Z exempl. III. V. IX. XVIII.)

Obecně ti se za úředníky panské mají a jmenují, kteří s statkem panským vókol jdú, přijímají bud penize neb jiným vydávají, počty z toho majíc činiti. A ti prázdni pánuov býti nemají a nemohú, leč je dobrovolně propustí. A přel-li by kdy kto takového úřadu svého, muož naň provedeno býti svědky živými, registry a na posledy před právem; položí dva prsty na kříži a dí: „beru to na svú víru, že jest tento úředník muoj, neb otce neb strýce mého, po kterémž mám nápad nevyčtený.“ A tu jej potom, to učině, muož v moc svú vzíti a s nim, jakž se jemu zdáti bude, naloží, lečby se z toho úřadu slušně vyvedl.

O úřednicích zemských. (Z expl. III. IX. XVIII.)

O panu hajtmanovi nahoře na svých místech dosti jest psáno; než toto ještě sluší věděti: jetliže by Pán Buoh jeho neuchoval, registra mají dány býti hajtmanu budúcímu a ten to opatřiti má na jeho místě, jako by on byl měl učiniti a před svými vklady spolky učiněné dáti vklásti v nich; a ten již přijatý právo má k tomu statku.

Co se pak jiných úředníkuov dotyče, jakožto komorníka, ten má býti dán s panskú raddú od pána země a má býti pán urozený a znamenitý té země a také ještoby tomu úřadu dosti učiniti mohl, napřed rozumem ku právu a potom při statku dobrém dědičném aby byl; ten v zemi maje, aby se lidé na tom hojiti mohli, ačby kdy který komorníka vinú zaveden byl. A toho přísaha má býti přede všemi, když se k úřadu přijímá, jakož dole psána jest:

„Já N. z N. přisahám Pánu Bohu, matce Boží, všem Božím svatým a slibuji, že úřad ten komornický desk práva zemského v Olomúci chci řádně vésti a jej spravovati a v tom se věrně a právě míti, chudému i bohatému spravedlivé činiti, na žádné dary ani přátelství nehledě, a při dskách věrnost a péči zachovati. Toho mi pomáhej Pán Buoh, matka Boží i všichni svatí.“

O sudím. (Z exempl. III. V. IX. XVIII.)

Ten od starodávna býti muož pán neb rytířský člověk dobrý, zachovalý; ten také jako komorník má dán býti od pána země a s panskú raddú. A když se dá, má jmeno přeměníc túž přísahu jako komorník přede všemi k svému úřadu učiniti.

O pisaři zemském. (Z exempl. III. V. IX. XVIII.)

Také praví mnozí, že pro poctivost úřadu a také že dsky se při kapitole a jich svěření chovají, žeby písař zemský měl býti kanovník najméně; neb toho kostela i preláti bývali (pisaři) a obyčejně za lidí pamětí tak bývalo; ale nalezá se v starých knihách i registřích, že jsú druhdy také i světští bývali.

Ten písař se také dáti má pánem zemským (ač panna abatyše králové kláštera praví, že by ona jeho podati svobody a obdarování zvláštního měla; ale toho jest v držení nikdy nevešla, ani kdy kterého podala)[1]) též s panskú radú a vuolí země. Toho také jest přísaha jako pana komorníka a sudího k jeho úřadu, změníc v ni, což změněno býti má. Také ti tři úřadi zemští nemají z nich žádnému bez příčiny slušné a provinění hodného a pány uznaného odjati býti až do smrti, lečby který z nich pro nedostatek, buď nemoci neb let svých dobrovolně jej vzdal. A vzdáti jeho nebude moci žádnému k své vuoli, než zase v moc pána země a pánuov; a ti se uradíc zase úřad opatřte vedle potřebnosti a obyčeje starodávního.

O úřednících menších. (Z exem. III. V. IX. XVIII.)

Úředníky práva menšího dáti mají úředníci větší, komorník komorníka, sudí sudího, v každém právě; a ti mají býti lidé dobří rytířští a statek na zemi mající a z nich každý mají též k úřadu svému přiséci, jako větší, při právích, než bez pánuov, ale úředník vyšší vždy při tom býti má ten, kterýž úřad takový komu dá. Též písař zemský má k každému právu dáti písaře menšího[2]) a z nich také každý k úřadu svému má učiniti přísahu jako jiní úředníci, změníc, což změněno býti má. A menším úředníkuom větší úředníci každý svému při právích a dokudž trvají a dsky se nezavrú potřebu dáti mají.

Co se úředníkóm dává a od čeho. (Z exem. III. V. IX. XVIII.)

Od póhonu, v kterém se škody opovídají, dává se VII groší, v kterém se škody neopovídají, V gr.; z toho se dává purkrabí I gr., ostatek úředníkóm. Póhončímu od míle v Olomúckém kraji II penize drobná, neb tu jsú usedlí k tomu lidé, v jiném svobodní; než z země když jíti mají, tu se jim dává od míle po I gr., než v Brněnském právě tu se po I gr. od míle i v zemi dává, neb tam k tomu lidí dědičných není.

Pohnaný když přijde a póhon sobě čísti káže, dá I gr., žádá-li výpisu a dá se jemu, také I groš, a kolikrátkoli kto čtení neb výpisu žádá, tolikrát I groš dá a to jest písaře, kterýž při póhonech jest, neb čte; než úřadníci jeden od druhého bráti nemají i v Olomúci darmo úředníkóm volati se má.

Volavčí když volá a kto toho na něm jiný žádá než úřad, má jemu dáti I groš ten den a on také má třikrát ten den volati rozdílně tomu, jakž na něm žádati bude nebo jemu rozkáže a druhý den tak i třetí. Žádá-li toho více, má jemu opět I groš dáti a on jako prvé volati. A v Olomúci jsú hned dědiny k tomu; než v Brně má jej pan komorník zjednati.

Od útoku I groš, od ustání IV groše, od poklidu z každé osoby I groš a to písaři zemskému; od opovídání se také dává písaři zemskému IV groše. A to se při právě najde, než proto, aby toho pamět byla, ačby kdy práva stavena byla, když sobě káže kto ve dskách hledati, dá písařóm menším od hledání[3]) I groš, a od čtení vyšším úředníkóm XI groší, od výpisu také XI groší a od vkladu od každé osoby XI groší a když se erby jmenují, tehdy také XI groší a to jde do bursy vyšším úředníkóm: od každých XI groší panu komorníku VIII groší, sudímu II groše a písaři zemskému I groš. Též také od spolku se od každé osoby dá I groš.

---

[1]) Abatyše králové kláštera na starém Brně obdržela to privilegium r. 1327: „quod abatissa . . . dare et conferre notariam zude Brunnensis, qui notarius tabulas terre habeat . . . personis tamen idoneis, quibus velint“. Cod. dipl. VI. 264. — [2]) Později jmenoval písaře menší nejvyšší komorník; viz záp. Žer. II. 103. 156. — [3]) Ex. V. „od nalezení“.

Od zvodu i od jiného práva dovedení od X hřiven I hřivna, od sta X a tak dále, více kto obdrží i více z toho dá, panu komorníku polovice a sudímu s písařem druhá a ti se o ni rovně dělí.

Na spolek když se přijímá, kterýž se v registra hajtmanova piše, od osoby písaři IV groše, tomu, kterýž píše, buď kterýžkoli, menší nebo větší.

A což se kolivěk při právích děje a dává, dávati a bráti se má na drobné groše české široké neb zlaté a ten počítati v číslu po XXVIII groších.

O mezech a hranicích. (Z exem. V.)

Ty se vyměřují potoky, hródami, kamením velikým a příkopami, dřívím a na nich znamením etc. Pak-li která ruoznice o ně jest a žádost stran a zmýlí se hranice neb starostí neb *rušením* od některých: tehdy úředníci menší i s purkrabím, rok složíc a den jmenujíc mají na ten *den* přijeti a s sebú Boží muky mají míti. A když se strany sejdú, mají k nim mluviti a toho na nich žádati, aby starožitné lidi obú dvú stran vydali a ty mají napomínati, aby se pěkně o to srovnali bez přísah. A jestli se srovnají, tehdy hnedky vésti jim káží a za nimi hned s rylí jdú a naznamenávají. A když hranice tak provedú, potom kopci neb jinými znameními to lépe znamenají. A pacholata malá i větší při tom míti mají a mrskati, aby hranice a jich vyměření pomněli. Pak-li by ruoznice která o hranice byla mezi starožitnými lidmi k tomu již vydanými, kteráž by stáła chtěla právo učiniti a druhá nechtěla, ta, která chce, přísahu učiniti má a k ní dopuštěna býti. A ta jest taková, *když* úředníci každého obzvláště přeslyší, polože dva prsty na Boží muky dí: „na tom přisahám, že o čež budu od úředníkuov tázán v tomto neb v této věci, že chci pravdu praviti. Tak mi Pán Buoh pomáhaj etc."

A když se přísaha stane, jako nahoře psáno, má se vésti a tak se po nich státi a jim věříno býti. Pak-li by druhá strana též také přisíci chtěla, má také k tomu býti připuštěna a také vésti. A oč tu jest ruoznice mezi nimi, ten kus má na dvě rovně úředníky rozdělen a každé straně její dán býti a to také tak jakož nahoře vyměřeno býti a to, ač lidé jsú v rovnosti lety, dědinami i jiným. Než kdyby byli z které strany starší neb té věci svědomitější aneb přespolní, kterýchž se tak ta věc nedotyče, na to všecko mají mysliti a čehož se jim nezdá, srovnati a to všecko sepsati mají: léta, lidi přespolní etc. kterak se věc která měla a to přede pány přinésti, a kteréž lépe páni pochválí, tak má na tom přestáno býti. A úředníci stranám pod svými pečetmi toho zjednání spisy mají dáti.

strana

Rejstřík jmen a věcí.

Vysvětlení slov.

Ber (rus. bor) rostlina brovitá = setaria, Fench, z které jako z prosa jáhle se dělají.

Berně. Dávka, která se králi dávala při přijímání jeho za pána země, neb když on nebo které z jeho dětí v stav manželský vešli. Ostatní dávky, králi povolované, sluly pomoc. Přichází poprvé r. 1235 (CD. (I. 292).

Čižba. Místo, kde se ptáci chytají; lapání ptáků.

Dědic, dědina, děditi. Tyto poměry vlastnictví úzce souvisí se slovem děd; dědic znamená tedy původně toho, který od předka jistého rodu pochází a děditi jest tolik, co uvázati se ve statek rodinny, a dědina jest tedy původně statek rodinný, záležející z pozemků; později rozšířil se ten pojem na statek pozemkový vůbec bez ohledu na majetek rodinný n. př. „že nám to fojtství není osazeno a tudy dědina hyne“ (Ph. Ol. 1449 fol. 134); — „pak-li bych sobě co z daru Božího zboží dědičného na zemi kúpil“ (kn. Tov. kap. 179). — Dědic byl tedy majitelem statku bez ohledu na spůsob, kterým v držení vešel, ač ovšem také to znamenal co erb.

Dobrá vůle = postoupení, cessio: „da einer dem andern Erbgründe oder sonst ein andere Gerechtigkeit mittels der Landtafel oder eines Brieffs dobrá vůle genant, abtreten und übergeben würde“. (Vern. LO. fol. 129.)

Dobrý. Tolik co rodu šlechtického. (Viz kap. 117).

Hájení: zavití stromovím, neb plotem; tedy zahájiti soud; hájiti grunty = zapovídati cestu skrze pozemky vlastní (kap. 215). — Takové zápovědi stávaly se zvláštními listy; n. př. r. 1524 když Johanka z Vranova grunty své zapověděla Ludvíkovi z Lomnice: „za jistou příčinou, kteráž mi od Vsti dána, Vsti i poddaným Vsti tímto listem pod pečetí svú . . . grunty své dědičné v pusté vsi . . . Vacenovicích podlé zřízení zemského zapovídám, aby jich všelikým užíváním krom cest a stežek svobodných prázdni byli. Tím se spraviti račíte“. (Msk. v Mus. Brn. č. 349 fol. 96.)

Hlavní list, list na dluh rukojměmi opatřený.

Hlavní suma = jistina půjčená bez úroků: „slibujem hlavní sumu i s úroky . . . zaplatiti“. (list r. 1482.)

Hledati právem někoho = k soudu pohnati (kap. 157.)

Hospodář. Ten, který vlastní hospodářství má, a o svém chlebí = pater familias. Tak se jmenoval každý člověk, i zeman, měl-li vlastní domácnost, kdežto nyní to jmeno jen se zachovalo u stavu sedlského. Když otec umřel, nazván mezi syny ten hospodařem, který ve správu statku se uvázal: „kterýžby se v statek po otci uvázal a hospodářem byl“ (sněm roku 1515); když bratři spolu chlębili, byl nejstarši hospodářem; jak mile se ale rozdělili, stal se každý hospodářem a měl právo, choditi do soudů a sněmů. Jde to z kap. 78: „také mohú páni nehospodáři . , . dokudž svých oddílův nemají, neb na ukázaných statcích sobě sami nechlebí . . .“ — kdežto kap. 51 praví: „hospodáři, kteříž v stolicích seděti mají a súditi“.

Chlap. Ten, který není šlechtického rodu, nybrž městského neb selského; „pak-li by měštěnín sedláka pohnal, máta sě biti kyji . . . neb jsta oba jednoho řádu chlapského.“ Ord. jud. ter. AČ. II. 95 č. 37 srovn. č. 43. 44. 45; — „že bratr starší toho Podstatského, do Prahy se odstěhoval a tam živnost městskou provozujíc již zchlapěl“. Záp. Žer. I. 265.

Jednota = spolek, úmluva, smluva veřejna unio, Bund.

Jistec. 1. pravý vlastník a v tom smyslu bývá spojeno v listech se slovem „zprávce“; 2. dlužník: „a v tom pololetí my jistci

máme věřitelům našim jich sumu, jistinu i s úroky zaplatiti.

Kléska. Pochází od klesnouti a znamená tolik co v českém právě „zmatek“; tedy: přísaha s kléskou = přísaha zmatečná. Latinský text v Ord. jud. ter. piše: „per proprium juramentum sine cespitatione qualibet“ kdežto český překládá: „na to přisáhna bez zmatku“ (AČ. II. 100). České slovo „zmatek“ nachází se přeloženo v listu r. 1348 „si vero eodem juramento errabit“ (CD. VII. 572). — Viz kn. Tov. kap. 46. 142.

Krátko učiniti = ukřivditi: „řka, by se jemu kratko a křivda dála od úřadu“. (Ph. Brn. 1406 fol. 152b).

Křiv a křivda. Protiva rovného, práva: „pravdu velebiti, křivdu tupiti“; — „který Jankovského za křivého odsoudil“. (Záp. Žer. I. 99); křivopříseżník, křivý žalobník, soudce atd.

Lací list. Když rukojmě povinnosti své k věřiteli nedostál a jsa napomenut do ležení nevlehl, mohl mu věřitel láti, musel však dvě neděle po napomenutí čekati; lal-li dříve, mohl rukojmě u soudu si stěžovati. (Zříz. B. 61b). Lací listy přibíjely se na pranýř. Jde to z naučení, kteréž soud Br. r. 1522 učinil, když Jan z Pernstejna Doběši z Boskovic lal: „kdyby se událo a jeden druhému lal buď pro ležení, že někdo nevjel, nebo pro dluh, a ten, komu se lálo, dosti tomu učinil; povinen jest ten, kterýž lací list na pranýřích přibíjeti rozkazoval, zase je rozkázati dolů snímati, kdeby je koli přibíjeti rozkázal“. (Ms. v arch. XII. f. g. 403). V německém právě slul lací list „Scheltbrief“ (Grimm RA. 612) Tento spůsob domáhati se na rukojmí, aby povinnost svou plnil, zdá se, že teprvé se vyvinul následkem názorů rytířských, jelikož cti dotykáním právní povinnost se vymahala.

Les. Přichází ve smyslu dříví: „aby pro ten les nejeli“. (Ph. Ol. 1463 fol. 111; Ph. Brn. 1459 fol. 109).

Ležení. V čem záleželo viz kap. 172, 174. I tento spůsob (jako laní) vymáhati na rukojmí, aby povinnosti své dosti učinil, pochází z doby rytířské a bylo kdysi tak obyčejné, že císař Karel IV. sám k osobnímu ležení se zavázal. (Cod. dipl. VII. 644). Zdá se, že k nám z Němec přišlo; listiny české připomínají je již v XIII. století. V Němcích během XV. věku „ležení“ vyhynulo, kdežto na Moravě až do do XVII. století se zachovalo, ač zajisté mnoho přispívalo k mravní zkáze zvláště mládeže rytířské, kterou rukojmě místo sebe do ležení posýlali; protož se radil sněm Brn. 1612: „mohla-li by jaká jiná cesta k tomu obrána býti, aby z takového ležení sjíti a jiný prostředek místo toho nalezen býti mohl; nebo to k znamenitému zlehčení stavu rytířského a k zkáze veliké mládeže rytířské býti se vidí“. (Sněm r. 1612 ode mně vyd. str. 63). — O prostopášnostech, které v ležení se tropily, viz Záp. Žer. I. 181. V německých listech sluje ležení, Inlager, invarn, v latinských, obstagium. (Viz Grimm RA. 620).

Lichva. Úrok, zvláště ten, který se židům dával: „dobyti v křesťanech neb v židech pod úroky neb lichvami“ (Kn. Tov. kap. 163); protož ve zříz. zemských mluví se o lichvách židovských, které obnovené zříz. r. 1628 překládá na: „jüdischen Wucher“ (fol. 151b).

Mocný list. List od krále daný, na základě kterého ten, kdož jej obdržel, svobodně závět učiniti mohl.

Nadvěno. Ona suma peněz, o kterou ženich nevěstě dává více, nežli věno obnáší; obyčejně to bylo o třetinu výše.

Nehospodář. Ten, který oddělen není a samostatně nehospodaří (viz hospodář).

Obdržeti. Stojí-li v soudnické řeči samo n. př. „on obdržel“ znamená to tolik, že někdo při svou vysoudil.

Obranný list. Když ten, který při prosoudil, čtyři neděle po zvodě statek postoupiti nechtěl, žádal žalobník od soudu list obranný, kterým onen, na jehož statek zveden byl, zbaven jest držení a zprávy. (Verneut. LO. 112).

Obstaviti. Když věřitel při obci dlužníka svého pohledanost svou oznámil a tato dlužníka k plnění nepřivedla, měl věřitel pak pravo, lidi i věci obce té stavovati, totiž zastaviti a věci stavované pak odhadati dáti, aby se jimi hojiti mohl, kdyby po lhůtě vypršené dlužník dosti neučinil. (viz. kap. 202).

Obvésti. Znamená původně, okolo vésti circumagere, circuire, zvláště při sporech o meze, (viz kap. 215); jelikož však tyto spory rozsuzovány bývaly svědky, znamená „obvésti“ pak vůbec: svědky prokázati, contestari, testibus comprobare.

Obvěniti. Část peněz, kterou ženich nevěstě na i nad její věno dává.

Očistiti. Před právem nevinu dokázati; statek očistiti = prosta učiniti břemen a závad.

Odklad hlavy. Compositio capitis, werigeld (rus. vira, virnoje), suma peněz, kterou příbuzní zabitého od vraha přijímali.

Odložiti: „componere, nahraditi; „ty všecky škody slibujem jim odložiti“ (kap. 178); odložiti hlavu t. j. plat přátelům zabitého dáti.

Odpor, neb odpora. Když kdo se domýšlel, že k nějakému statku, který do desk se vkládal, lepší právo má, než komuž se vkládal, ohlásil odpor proti tomu vkladu. Protož praví Všehrd: „otpor jest obecná

obrana a nárok, kterýmž každý dědictví svého brání“ (VII. 31).

Odpovědný list. List, kterým se nepřátelství ohlašuje.

Odúmrť. Právo vrchnosti, v pozůstalosť zemřelých poddaných se uvázati, kteří dětí po sobě nezanechali.

Oprava. Právo ochranné a obranné nad kláštery, zahrnujíc v sobě také moc souditi poddané v těžkých proviněních.

Ose. Toto slovo bylo již v XVI. století nesrozumitelné opisovatelům. Jest to deminutivum od slova: „oses“, jež přichází v Jungm. „vezmi prase malé, to jest osesa a upec“‘ pročež Jungm. to vysvětluje na podsvinče. Jelikož ale „ose“ jest deminutivum a tvořeno od slova „oses“ tak jako ptáče od pták, house od hus, káče od kačena atd., máme za to, že oses znamená původně prase a ose podsvinče; i polské deminutivum „osesek“ = podsvinče, suculus nasvědčuje tomu. Kmen ovšem jest ssáti, jakož také podnes v některých krajinách na Moravě se mluví „sále“ na místě „sele“ n. př. v okolí Hostýna.

Ospí = osep od sspu, sypati, desátek obilní.

Platce. Ten, který platem povinnen jest.

Plesník. Ten, který dozorství nad rybáři má: „plesník každý aby od ouředníka volen býval a ku pomoci plesníkovi jiní dva tovaryši, tak aby JM. pánu platy i jiné věci naležité s pomocí jejích spravovati mohl . . . Kdyby od ouředníka plesníkovi se věděti dalo, aby ryb k potřebě JMti na Tovačov aneb kde jinde rybáři poslali, tehdy plesník má jiným tovaryšům oznámiti, aby oni JMti ryb poslali . . . Kdyby koli plesník do cechu z potřeby sjíti se rozkázal, aby každý z nás rybařů najíti se dal . . .“ (List Vratisl. z Pernst. ryb. Kojetínským r. 1564). — Slovo plesník pochází od slova „pleso“ = jezero, stojatá voda.

Pobídka. Vyzvání k souboji.

Poddýmí. To co pod dýmem t. j. pod komínem jest, tedy dům; tedy poddýmné nebo dýmné daň z komínů neb z domů. Daň tato byvši již za nejdávnějších dob mezi Slovany vybírana dokazuje, že Slované již za nejstarších časů v stálých sedliskách bydleli a ukládání daně na domy svědčí o neobyčejném stupni vzdělanosti kmenů slovanských v době starožitné. Již k roku 852 ji připomíná Nestor: „dali jim od dymníku meč“ (překl. Erb. 10); k r. 859: „brali po popelici a veveřici od dymníku“ (ibid. 12). V polském listu r. 1278 se vykladá. „a fumigacione, quod podymné dicitur“ (Mucz. I. 77. 102. 128 etc.) Podcymovać znamená posud v polštině: někoho do domu přijíti, ubytovati. — Srov. německé „wer in der Mark gegutet ist und eigenen Rauch hat“. (Grimm RA. 505).

Pohoršiti svému právu = při neb půhon ztratiti.

Poklid. Při půhonech tolik co dobrovolná úmluva, následkem které půhon vymazan a pře zdvižena jest: „že tomu půhonu odpovídati nemá, poněvadž jest poklízený“. (Ph. Brn. 1459 fol. 65b).

Poklončí. Ten, který za odpuštění člověka poddaného žádal, obyčejně fojt neb konšel té dědiny, do které ten, za něhož odpuštění žádano, odstěhovati se měl.

Porokovati = vytýkati, tupiti, haněti, za zlé míti (kap. 126).

Poručník. 1. V půhonu ten, komuž pře od pohánějícího se odevzdává k vedení = commissarius. 2. sirotkův opatrovník = tutor, Vormund.

Posypek. Pochází jako osep a ospí od sypati a znamena tu sumu, kterou ten, jenž při prosoudil, na posudku úředníkům položiti čili sypati musel. Že se pravilo „peníze sypati“ (nummos fundere), o tom svědčí kap. 142 kn. Tov „a jí se peníze sespú“.

Potaz. Porada soudců, než-li nález vynešen byl; pochází od tázati t. j. mínění soudců seznati = die Umfrage.

Pravda to, co jest praveno, vyřknuto od božstva, tedy lat. fas. V tomto smyslu, co výrok Boží, na němž právo se zakláda, přichází slovo to několikráte ještě v kn. Tov. (n. př. „pravdu velebiti“; — „aby pravda nalezena býti mohla“ kap. 135). ač hlavní význam za onoho věku již byl jako jest nyní t. j. protiva lži. Vacerad ještě překládá: pravda fas, lex divina, — právo jus humanum.

Právo. 1. Jus, das Recht: pravo přeje, jus favet. 2. tolik co soud: „před právem stati, odpovídati“. 3. právní prostředek: „právo voda“ (AČ. I. 470) t. j. nevinu svou dokázati zmočením ruky ve vroucí vodě neb skočením do řeky. 4. taxa soudní: „neb prvé od toho právo vzato jest“ (Kn. Tov. kap. 122); — „protož od toho práva jest svoboden“ (ibid. 135).

Právo učiniti = přisahati. Kap. 135. Kn. Drn. LX.

Převod věna. Když statek, na kterém věno manželčino zapsáno bylo, se prodal, převedeno jest věno na jiný statek mužův; kdyby se takový převod nebyl stal, mohla žena, ovdověla-li, věno své postihnouti na statku tom, kdež jí zapsáno bylo, ať jej kdokoli držel. (kap. 139).

Příčina. 1. důvod. 2. případ: „co jest příčin, ješto k súdu sluší“ (kap. 213).

Příjemčí. Ten, který věno přijímá na místě ženy a je opatrovati musel; neb žena, jsouc vězněm muže svého a jemu ve všem podrobená nemohla vůli muže se protiviti; protož musel příjemčí vždy o to státi, aby věno ženy nikdy zkráceno nebylo. Příjemčím byl obyčejně příbuzný ženy. Protož praví Všehrd: „příjemce jiného nic není, než převodu věna zprávce“ (srov. zprávce a zpráva).

Půhončí. Sluha soudní, kteryž půhony roznášel.

Purkrecht. Právo emfiteutické; „zboží purkrechtní aneb platná bona emphiteutica seu censualia“ (AČ. III. 50); každý sedlský neb i městský statek naproti zemanskému: „má mu purkrecht osaditi“; — „peníze, kteréž za purkrecht dávány býti měly“ (Kn. Tov. kap. 192); — „vyšedše k těm purkrechtóm a vytrhše dva došky“. (Ph. Ol. 1499 fol. 53b). — Že původu německého jest, o tom svědčí list: „insuper dicti villani pro ipso jure teutunicali, quod vulgariter purchrecht dicitur seu poddacze“ (Cod. dipl. VII. 24).

Původ. Ten, který žaluje, actor. Odkud jmeno to prý pochází, o tom viz Všehrd IX. 10.

Registra. Tak sluly všecky soudní knihy mimo desky; n. př. registra půhonná, nálezová, hejtmanová atd.

Rok. Lhůta od soudu ustanovená, vyřknutá; pochází od slova řku; tedy ročiti = lhůtu ustanoviti, odročiti = na jinou dobu položiti; úrok, co v jistém času se opakuje. V mor. právě sluly pak roky zvláště pře o nářku cti. (Záp. Žer. I. 92).

Rokovník. Ten, který ve při někomu radí neb za tou příčinou jej k soudu provází, „ona se s svými přáteli a rokovníky zasobila“. (Hád. pravdy fol. 30).

Rovno. Protiva křivdy, tedy tolik co práv, „a o to mi slíbil roven býti“ (Ph. Ol. 1492 fol. 84b); — „a já jsem toho tůžil, aby mi se o to rovné stalo“ (ibid. fol. 98b).

Rozsazovati = rozděliti, „když se se mnú rozsazoval“ (Ph. Brn. 1459 fol. 100).

Ryčart. Pokud mi známo, přichází toto slovo jedině v české literatuře v kn. Tov. kap. 131. Nepochybně poznal p. Ctibor toto slovo v Polsku, kdež v častém užívání bylo a posud jest, znamenajíc 1. zrůstající úrok (Fahrzins, census progressivus), jenž z pokuty se zvyšuje, když se v pravý čas neplatí; 2. lezné t. j. poplatek, který se dával, aby havíři do cizých dolů lézti neb vjížděti mohli; 3. celý zbytek, odtud ryczaltem tolik co vesměs. V kn. Tov. znamená ryčalt neb ryčart zrůstající úrok. — Slovo pochází z německého „rutscherzins“ (census promobilis, progressivus), který, když v čas placen nebyl, zrůstal, aneb jak Němci říkali; „rutschte die Summe fort“ (Grimm RA. 387); thut er solches des tages nicht, so stehets auf ritschart (ibid. 388).

Sirotčí léta. Nezletilost, nedoplnění let právem vyměřených.

Sklep. Klenuta místnost při kostelích a hradech, kde listiny a jiné důležité spisy se uschovávaly, „že u něho na Pernstejně jest sklep zapečetěný, v kterém věci nebožtíka zůstavají“ (Záp. Ž. I. 169); — „ceduli že jest nalezl v sklepě na Hradišti po p. Vilémově smrti“ (Pam. kn. Ol. 1517 fol. 66); „jíti k sklepu, kdež se chovají dsky“ (Kn. Tov. pag. 55).

Skopní obilí, obilí desátkové na kopy čítané.

Soud. 1. hromada soudců; 2. pře: „mnoho súdóv před pány přivodí“. (Kn. Tov. kap. 150. 152).

Soukup. 1. ten kdo co prodává, prodávač; 2. kterému se co prodává, tedy kupující; 3. ten, který prodej mezi dvěma prostředkuje (Unterhändler, Unterkäufer).

Spraviti. Stojí-li bez dalšího dokladu, znamená tolik, co přísahu složiti, „aby to spravil, jak mu pány nalezeno bude“.

Ssutí. Znamenalo plnění zprávy při prodaji statku slibené; solutio evictionis; pak vyplacení dluhu, kterými statek zavazen byl; pak právo příbuzných, kupiteli sumu kterou za statek dal, vyplatiti a tak sami se ve statek uvázati (Ord. jud. ter. AČ, II. 114). Protož překládá Verneuerte Landetordnung ssutí na „Ablösung“. Nenařekli-li příbuzní statek za rok a den, nemohli již k ssutí připuštěni býti.

Starosta. Tak nazýván byl někdy hejtman Mar. Mor.

Stávka viz obstaviti.

Těžiti role = obdělávati, terram colere.

Uhoditi v něco = pravý prostředek naleznouti, náležité opatření učiniti, na pravý smysl věci přijíti.

Útok. Podlé spůsobu při útoku, že základy se vrhly, kterýmiž prý jeden druhého utknul, odvozuje Všehrd slovo to od „utknouti“ (III. 3) „útok tedy od utčení, ne od utečení slovo bere, že jeden na druhého jakúžkoli vinu utýká a ne proto, že se jeden před druhým utíká k půhonu“, kdežto v půhonných knihách moravských slovo „útok“ latinsky se překládá na: „percursus“. Tento překlad, jakož i čtení kn. Tov. „kterýž útoku dáním prvé se uteče“, pak kn. Rožm. „kto chce utéci sě pôhonem na koho“ dotvrzuje, že „útok“ pochází v skutku od „utečení“ nikoliv od „utčení“.

Věrná ruka: die getreue Hand, manus fidelis.

Věrování: odvoláním se na víru svou pravdivost slov svých dotvrzovati.

Vésti úřad t. j. úředníky žádati, aby ohledali meze a hranice, o než spor byl.

Vězeň. „Žena jest vězeň muže svého“ což verneut. LO. překládá: in Macht und Gewahrsam des Mannes“ a nejstarší půhony latinské r. 1373: „quia ipsa ratione conjugii in captivitate quasi mariti sui facere juste non potuit“. Pokud muž jest živ, „žena není sebe mocná a zvláště toho, což má v deskách, vrátiti nemůže bez muže“. (Ph. Ol. 1437 fol. 33b).

Vězeti. „V tom vězí statek komorníčí“ t. j. statek za to ručí.

Vyvaditi. Od závad sprostiti; zvláště se

vyvazovaly pečeti rukojmí, což se stávalo tím, že pečeť rukojmě toho, jenž se vyvaditi chtěl, vyříznuta byla z dlužního úpisu.

Zpráva něm. Gewähr. Slovo to vysvětluje překladatel obnoveného zříz. zem. Morav. Kominek z Engelshauzu: „O zprávách a to jest vlastně secundum definitionem český zápráva, proto že zapravují a per contractionem syllabae „zpravují“ a svádějí závady se statkův a gruntův“. Byla to povinnost toho, který statek prodával, statek ten od každého nároku a závady osvoboditi; a v povinnosti té stal prodavač tři leta a 18 neděl, pročež také ta doba slula „zpravní léta“. — Zpráva a zpraviti stojí tety místo: záprava a zapraviti, jakož n. př. se říkalo ztratiti — místo: zatratiti.

Zprávce. Ten, který se k zprávě statku zavázal; viz zprava.

Zvod (od zvésti) první stupeň soudní exekuce, kterým ale ten, který při vysoudil, ještě nevešel v držení statku toho, který při prosoudil; to se stalo teprvé přidědením.

Omylové tisku.

Stran. 2 řadek 12 na místě: račiš čti: račiž.

Kap. 4 „ 13 „ lantfridu čti: lantfridu.

„ 12 „ 1 „ o „ a.

„ 142 „ 6 „ sešla „ vešla.

V kap. 14 při slově „jorgelt“ buďtež vynechány závorky.

